

Uniós polgári eljárásjogi vívmányok a társadalmi fenntarthatóság szolgálatában

Szerkesztette
Gelencsér Dániel és Selnicean László

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

Uniós polgári eljárásjogi vívmányok a társadalmi fenntarthatóság szolgálatában

Vákát

Uniós polgári eljárásjogi vívmányok a társadalmi fenntarthatóság szolgálatában

Szerkesztette
Gelencsér Dániel
Selnicean László

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

Budapest, 2021

Szerkesztők
Gelencsér Dániel
Selnicean László

Szerzők
Gelencsér Dániel
Gombos Katalin
Hideg István Milán
Selnicean László

Szakmai lektor
Simon Károly László

A kézirat lezárásának időpontja: 2020. június 30.

Kiadja a Nemzeti Közszerológati Egyetem
Ludovika Egyetemi Kiadó Iroda
A kiadásért felel: Koltay András rektor

Székhely: 1083 Budapest, Ludovika tér 2.
Kapcsolat: kiadvanyok@uni-nke.hu

Felelős szerkesztő: Pordány Katalin
Olvasószekesztő: Pokorádi Zsófia
Korrektor: György László
Tördelőszerkesztő: Fehér Angéla

Nyomdai kivitelezés: Pátia Nyomda Zrt.
Felelős vezető: Orgován Katalin vezérigazgató

DOI: https://doi.org/10.36250/00914_00

ISBN 978-963-531-411-9 (nyomtatott)
ISBN 978-963-531-412-6 (ePDF) | ISBN 978-963-531-413-3 (ePub)

© A szerkesztők, 2021
© A szerzők, 2021
© A kiadó, 2021

Minden jog védve.

Tartalom

<i>Rövidítések jegyzéke</i>	7
<i>Előszó</i>	9
Gombos Katalin: A társadalmi fenntarthatóság és az uniós polgári eljárás-jog kapcsolatáról általában – Bevezetés	11
Gelencsér Dániel: A szegényjog mint a társadalmi fenntarthatóság pro-cedurális eszköze – Nemzeti jogi hagyományok vs. európai uniós vívmányok	51
Gelencsér Dániel: A fogyasztóvédelem eljárásjogi eszközrendszere és a társadalmi fenntarthatóság – Az uniós szabályozás visz-szatükröződése a magyar nemzeti jogban	97
Selnicean László: A társadalmi fenntarthatóság és az uniós polgári eljárás-jog kapcsolatáról általában – Bevezetés	119
Selnicean László: Az alternatív vitarendezés sajátos területe: beruházásvé-delmi eljárások a társadalmi fenntarthatóság érdekében	143
Hideg István Milán: Társadalmi fenntarthatóság és végrehajtás: az Euró-pai Unió intézkedései a határon átnyúló követelések sikeres végrehajtása érdekében, különös tekintettel az európai szám-lazárolási rendeletre	157
<i>Felhasznált irodalom</i>	191

Vákát

Rövidítések jegyzéke

Ajánlás	az uniós jogok megsértése tekintetében a jogsértés megszüntetésére és kártérítésre irányuló tagállami kollektív jogorvoslati mechanizmusok közös elveiről szóló 2013/396/EU számú bizottsági ajánlás
Alapjogi Charta Amszterdami Szerződés	az Európai Unió Alapjogi Chartája Amszterdami szerződés az Európai Unióról szóló szerződés, az Európai Közösségeket létrehozó szerződések és egyes kapcsolódó okmányok módosításáról
BH	Bírószági Határozat
BIT	Bilateral Investment Treaty (kétoldalú beruházásvédelmi megállapodás)
bizonyításfelvételi rendelet	A Tanács 2001. május 28-i 1206/2001/EK rendelete a polgári és kereskedelmi ügyekben a bizonyításfelvétel tekintetében történő, a tagállamok bíróságai közötti együttműködéséről
Bizottság	Európai Bizottság
Brüsszel Ia. rendelet	Az Európai Parlament és a Tanács 2012. december 12-i 1215/2012/EU rendelete a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról (Brüsszel Ia.)
Brüsszel IIa. rendelet	A Tanács 2003. november 27-i 2201/2003/EK rendelete a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, illetve az 1347/2000/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (Brüsszel IIa.)
EBH	Elvi Bírósági Határozat
Egyezmény	Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény
EJEB	az Emberi Jogok Európai Bírósága
EKSZ	Szerződés az Európai Gazdasági Közösség létrehozásáról
EUB	az Európai Unió Bírósága
EUFMH rendelet	Az Európai Parlament és a Tanács 2006. december 12-i 1896/2006/EK rendelete az európai fizetési meghagyásos eljárás létrehozásáról
EUMSZ	Az Európai Unió működéséről szóló szerződés
EUSZ	Az Európai Unióról szóló szerződés (lásd Maastrichti Szerződés)
Fgytv.	1997. évi CLV. törvény a fogyasztóvédelemről
fogyasztói online vitarendezési irányelv	Az Európai Parlament és a Tanács 524/2013/EU rendelete a fogyasztói jogviták online rendezéséről, valamint a 2006/2004/EK rendelet és a 2009/22/EK irányelv módosításáról
FIN-Net	Financial Dispute Resolution Network (pénzügyi vitarendezési hálózat)
ICC	Nemzetközi Kereskedelmi Kamara Választottbírószága
ICSID	a Beruházási Viták Rendezésének Nemzetközi Központja
Itv.	1990. évi XCIII. törvény az illetékekről

Jst. kézbesítési rendelet	2003. évi LXXX. törvény a jogi segítségnyújtásról Az Európai Parlament és a Tanács 2007. november 13-i 1393/2007/EK rendelete a tagállamokban a polgári és kereskedelmi ügyekben a bírósági és bíróságon kívüli iratok kézbesítéséről (iratkézbesítés) és az 1348/2000/EK tanácsi rendelet hatályon kívül helyezéséről
költségmentességi irányelv	A Tanács 2003/8/EK irányelve (2003. január 27.) a határon átnyúló vonatkozású jogviták esetén az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés megkönnyítése érdekében az ilyen ügyekben alkalmazandó költségmentességre vonatkozó közös minimumszabályok megállapításáról
Lisszaboni Szerződés	Lisszaboni Szerződés az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Közösséget létrehozó szerződés módosításáról (2009)
Luganói Egyezmény	A polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról és a bírósági határozatok végrehajtásáról szóló egyezmény (1988)
Maastrichti Szerződés mediációs irányelv	Az Európai Unióról szóló szerződés (lásd még: EUSZ) Az Európai Parlament és a Tanács 2008/52/EK irányelve (2008. május 21.) a polgári és kereskedelmi ügyekben végzett közvetítés egyes szempontjairól
MPI	Max Planck Institute Luxembourg for Procedural Law
ÖZPO.	osztrák polgári perrendtartás
Plósz-féle Pp.	1911. évi I. törvénycikk a polgári perrendtartásról
Pp.	2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról
Ptk.	2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről
Ptrs.	1868. évi LIV. törvénycikk a polgári törvénykezési rendtartásról
régi Pp.	1952. évi III. törvény a polgári perrendtartásról
római szerződések	Szerződés az Európai Gazdasági közösség létrehozásáról (lásd még: EKSZ), valamint a Szerződés az Európai Atomenergia-közösség létrehozásáról közös elnevezése
Szabályzat	Az Európai Unió Bíróságának eljárási szabályzata
számlázárolási rendelet	Az Európai Parlament és a Tanács által 2014. május 15-én elfogadott, a polgári és kereskedelmi ügyekben a tagállamközi követelésbehajtás megkönnyítése érdekében az ideiglenes számlázárolást elrendelő európai végzés eljárásának létrehozásáról szóló 655/2014/EU rendelet
Tanács tartási rendelet	az Európai Unió Tanácsa A Tanács 2008. december 18-i 4/2009/EK rendelete a tartással kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az e területen folytatott együttműködésről
új Luganói Egyezmény	Egyezmény a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról (2007)
UNCITRAL UNIDROIT	az Egyesült Nemzetek Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottsága International Institute for the Unification of Private Law

Előszó

Hérakleitosz szerint „[n]em léphetsz kétszer ugyanabba a folyóba”.¹ Az ókori töredék napjainkban is helytálló, figyelemmel arra, hogy az emberi életet, a társadalmat és a körülöttünk lévő környezetet mozgások alkotják, minden egység szakadatlanul és dinamikusan változik. E jelentős változások azonban nem csorbíthatják értékeinket, a fenntarthatóság érdekében cselekednünk kell. Ez egyáltalán nem egyszerű.

A társadalmi fenntarthatóság elmélete elismeri és céljának tekinti az egymást követő nemzedékek megfelelő életminőséghez való egyenlő jogának biztosítását, s az ezzel összefüggésben álló köteleességek teljesítését. Ez nemcsak a környezeti feltételek, hanem az alapjogok érvényesülése tekintetében is irányadó.

A 2015-ben elfogadott fenntartható fejlesztési menetrend is célul tűzte ki a szegénység felszámolását, a méltányos életkörülmények biztosítását, ami a polgári jogérvényesülés területén a joghoz jutás könnyítését, az eljárási jogok egyenlő és hatékony biztosítását, az emberi méltóság és a méltányos joggyakorlás feltételeinek megteremtését célozza. E területen az Európai Unió számos jogforrása és intézkedése segíti e célkitűzések teljesítését.

A társadalmi együttélésnek és az emberi kapcsolatoknak mindig is természetes velejárói voltak a konfliktusok, viták és jogviták, ám az egyre bonyolódó életviszonyok eredményeként az összeütközések jellege is átalakult, amelyek rendezése ugyancsak korszerű megoldásokat kívánt.

A mű a társadalmi fenntarthatósággal összefüggésben az Európai Unió polgári eljárásjogi vívmányait, a társadalmi fenntarthatóság szolgálatába állított klasszikus perjogi, alternatív eljárásjogi eszközöket, a vitarendezést lezáró döntés végrehajtásának biztosítását lehetővé tevő szabályozást és mindezek magyar jogban történő megjelenését mutatja be.

A szerzők célja, hogy a szabályozás mozgatórugóinak felvázolásával, az egyes vívmányok (rendszerek, eljárások, eljárásjogi eszközök, mechanizmusok és intézkedések) sokszínű bemutatásával reális benyomást szerezzen az Olvasó arról, hogy az Európai Unió hogyan igazodott, igazodik és kíván igazodni az egyes változásokhoz.

¹ Platón: *Kratülosz*. Budapest, Atlantisz, 2008. 402A.

Hangsúlyozandó, hogy bár e munkában nem kívánunk minden kérdéses esetre kizárólagosan alkalmazandó megoldást nyújtani, azonban a bevett intézmények bemutatásán túl a még csak formálódó elemeket is igyekszünk felvillantani.

Törekedtünk arra, hogy az elméleti alapvetéseken, a jogforrásokon, a joggyakorlaton és a gyakorlati tapasztalatokon keresztül olvasmányos stílusban hozzuk közel a társadalmi fenntarthatósághoz kapcsolható polgári eljárásjogi kérdéseket az Olvasóhoz.

Budapest, 2020. június

A szerzők

Gombos Katalin

A társadalmi fenntarthatóság és az uniós polgári eljárásjog kapcsolatáról általában – Bevezetés

Bevezető gondolatok

A 2000-es évek irányították rá a figyelmünket a környezetünkben zajló jelentős változásokra, e területen a globális gondolkodás és cselekvés igényére. Miután a fenntarthatóság érdekében tett erőfeszítéseknek nem csupán szűk értelemben a természeti környezetünkre kell irányulnia, hiszen a fenntarthatóságnak gazdasági, társadalmi és környezeti dimenziói is vannak, így fokozatosan előtérbe kerültek a társadalmi fenntarthatóság biztosítása érdekében tett intézkedések. Már az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) 2000-ben elfogadott millenniumi fejlesztési céljai (Millennium Development Goals – MDGs)¹ között is jelentős szerep jutott a szegénység csökkentése és az emberek életének javítása érdekében tett intézkedéseknek; ebben kezdetektől fogva jelentős szerepet vállalt az Európai Unió. Erre a keretre építve 2015-ben megszületett a 2030-ig tartó időszakra vonatkozó új, fenntartható fejlesztési menetrend (Agenda for Sustainable Development),² amely egyetemes, átfogó cselekvési programot [Sustainable Development in the 21st Century (SD21) Project] és jogalkotási ajánlásokat (Summary for Policymakers)³ határoz meg. A cselekvési program 17 fenntartható fejlesztési célt és ehhez kapcsolódóan 169 konkrét célkitűzést tartalmaz. Az Európai Unió elkötelezett abban, hogy előmozdítsa e menetrend megvalósítását, és a célkitűzések megvalósításához hozzájáruljon mind az Európai Unión belüli, mind az Európai Unión kívüli tevékenységei során. A 2019-ben

¹ UN: *Millennium development goals*. 2000.

² UN: *Transforming our world: The 2030 agenda for the sustainable development*. A/RES/70/1. 2015.

³ UN: *Back to our common future. Sustainable development in the 21st Century (SD21) Project*. 2012.

magalakult új Európai Bizottság (Bizottság) 2020. február 19-én publikált, 5 évre szóló stratégiai célkitűzései⁴ között is szerepel a nyitott, demokratikus és fenntartható társadalom megvalósítása.

A társadalmi fenntarthatóság⁵ elmélete⁶ elismeri és céljának tekinti az egymást követő nemzedékek megfelelő életminőséghez való egyenlő jogának biztosítását,⁷ s az ezzel összefüggésben álló kötelességek teljesítését. Ez nemcsak a környezeti feltételek, hanem az alapjogok érvényesülése tekintetében is irányadó. A 2015-ben elfogadott fenntartható fejlesztési menetrend⁸ is célul tűzte ki a szegénység felszámolását, a méltányos életkörülmények biztosítását, ami a polgári jogérvényesülés területén a joghoz jutás könnyítését, az eljárási jogok egyenlő és hatékony biztosítását, az emberi méltóság és a méltányos joggyakorlás feltételeinek megteremtését célozza. A fenntartható fejlődés megfelelően szolgálja a tágaan értelmezett életminőség javulását, ami a szociális jólét elérését, megtartását elősegítő gazdasági fejlődéssel az egészséges környezeti feltételek megteremtésével, a demokratikus jogok érvényesülésével és a biztonság megteremtésével is együtt jár. E területen az Európai Unió számos jogforrása és intézkedése segíti e célkitűzések teljesítését.

Alaptételünk az, hogy a jogi szabályozás általában is, és a polgári eljárásjogi szabályok különösen elősegítik mind az uniós, mind a tagállami szintű jogérvényesülést, sőt, a jogforrásoknak a mintaszabályozás-jelleg miatt áttételesen közvetett hatása lehet unión kívüli jogrendszerekre is, és számos egyetemes alkalmazású uniós norma esetén a jogi szabályozás hatóköre közvetlenül is irányadó lehet harmadik országokkal kapcsolatos jogviszonyokra. Ezért állíthatók az uniós polgári eljárásjogi vívmányok a társadalmi fenntarthatóság célkitűzéseinek szolgálatába.

⁴ European Commission: *Shaping Europe's digital future*. Publications Office of the European Union, 2020.

⁵ Stephen Mckenzie: *Social sustainability: towards some definitions*. Hawke Research Institute Working Paper Series No 27. Magill, Hawke Research Institute University of South Australia, 2004.

⁶ Karl De Fine Licht – Anna Folland: Defining „social sustainability”: towards a sustainable solution to the conceptual confusion. *Etikk i Praksis – Nordic Journal of Applied Ethics*, 13. (2019), 2.

⁷ Nicola Dempsey et alii: The social dimension of sustainable development: defining urban social sustainability. *Sustainable Development*, 19. (2011), 5.

⁸ ENSZ: *Világunk átalakítása: Fenntartható Fejlődési Keretrendszer 2030*. 2015.

A történeti és dogmatikai alapok tisztázását (*A polgári eljárásjogi területen folytatott igazságügyi együttműködés kezdetei az Európai Unióban – A jövő kihívásai* című alfejezetek) követően kísérletet teszünk olyan eljárásjogi jogterületek bemutatására, amelyek a felek autonómiájának, döntési jogosultságának és választási szabadságának növelésével⁹

- a szegénység felszámolására tett eljárásjogi eszközökkel (*A szegénység mint a társadalmi fenntarthatóság procedurális eszköze* című fejezet);
- a joghoz jutás egyenlő feltételeinek megteremtésével, eljárást segítő és támogató mechanizmusokkal (*A fogyasztóvédelem eljárásjogi eszközrendszere és a társadalmi fenntarthatóság* című fejezet);
- alternatív vitarendezési technikákkal (*Alternatív vitarendezési eljárások a társadalmi fenntarthatóság szolgálatában és Az alternatív vitarendezés sajátos területe: beruházásvédelmi eljárások a társadalmi fenntarthatóság érdekében* című fejezetek); továbbá
- az ítéletek elismerésének¹⁰ egyszerűsítésével és végrehajtásuk¹¹ hatékonyságának növelésével (*Társadalmi fenntarthatóság és végrehajtás: az Európai Unió intézkedései a határon átnyúló követelések sikeres végrehajtása érdekében, különös tekintettel az európai számlazárolási rendeletre* című fejezet)¹²

segítik a jogérvényesülés és az alapjogok magas hatékonyságú tényleges érvényesülését.¹³

⁹ Király Miklós: A személyek és a felek autonómiája az új nemzetközi magánjogi törvényben. *Jogtudományi Közlöny*, 73. (2018), 12.

¹⁰ Mádl Ferenc – Vékás Lajos: *Nemzetközi magánjog és nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga*. Budapest, ELTE Eötvös, 2018. 555.

¹¹ Erről részletesebben lásd a későbbi fejezeteket.

¹² Burián László: Szakértői javaslatok az EU-tagállamok közötti határokon átvívelő végrehajtás előtti akadályok lebontására. *Magyar Jog*, 59. (2012), 3. 177–185.

¹³ Szabó Sarolta: European values, fundamental rights and the private international law of the European Union. In Lános Petra Lea et alii (szerk.): *Hungarian yearbook of international law and European Law 2014*. The Hague, Eleven International Publishing, 2015.

A polgári eljárásjogi területen folytatott igazságügyi együttműködés kezdetei az Európai Unióban

Nemzetközi szerződések

Az európai integráció elsődlegesen azt célozta, hogy a tagállamok között az egységes piac megteremtésével egyfajta gazdasági integráció jöjjön létre. A polgári igazságügyi együttműködésről és annak eljárásjogi kereteiről eredetileg az európai integráció első lépéseinek tekinthető szerződések¹⁴ nem rendelkeztek, másként fogalmazva: nem tartozott a közös politikák közé ez a témakör. Az 1970-es években egy mozgalom¹⁵ irányította a figyelmet arra, hogy a szegénység felszámolásában és a joghoz jutás egyenlő feltételeinek biztosításában milyen fontos szerepet játszik a polgári eljárásjog. Az *access to justice* mozgalom érdeme, hogy a dogmatikai problémák mellett a jogérvényesítés ténylegességére,¹⁶ azaz a jogvédelem hatékonyságának problémáira irányította a figyelmet.

A polgári eljárásjog területén – közösségi szabályozási hatáskör hiányában – eleinte csak klasszikus nemzetközi szerződésekkel lehetett olyan kérdéseket szabályozni, amelyek a határon átnyúló elemet tartalmazó jogvitákban a joghoz jutást megkönnyítették. Előfordult, hogy valamely nemzetközi szervezet vagy a nemzetközi szabályozás elősegítésére létrejött intézmény keretei között valósult meg a jogalkotás, ami a nemzetközi magánjogi, polgári jogi és/vagy polgári eljárásjogi kérdésekben tartalmazott szabályozást. Így születtek nemzetközi szerződések az ENSZ Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottsága (United Nations Commission on International Trade Law – UNCITRAL) és a Nemzetközi Szmélyi Jogállapoti Bizottság (International Commission on Civil Status – ICCS), az Európa Tanács vagy a nemzetközi-kormányközi szervezatként működő Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia (Hague Conference on Private International Law; Conférence de La Haye de droit international privé – HCCH),¹⁷ illetve

¹⁴ Az Európai Szén- és Acélközösséget létrehozó párizsi szerződés, az Európai Gazdasági Közösséget létrehozó római szerződés és az Euratom Közösséget létrehozó római szerződés.

¹⁵ A 20. század második felében Mauro Cappelletti nevével fémjelzett irányzat az *access to justice* mozgalom.

¹⁶ Kengyel Miklós: *A bírói hatalom és a felek rendelkezési joga a polgári perben*. Budapest, Osiris, 2003. 305.

¹⁷ Az EU 2007. április 3. óta tagja a Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferenciának.

a külön erre a célra létrehozott nemzetközi intézet (International Institute for the Unification of Private Law – UNIDROIT) keretei között. Példaként említhetők az alábbi egyezmények:

- a külföldi választottbírószági határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló New York-i egyezmény (1958);¹⁸
- a kereszt- és vezetéknevekre alkalmazandó jogról szóló müncheni egyezmény (1980. szeptember 5.);¹⁹
- a viták békés rendezéséről szóló európai egyezmény (1954. április 29.);²⁰
- a polgári eljárásra vonatkozó, Hágában az 1954. évi március hó 1. napján kelt nemzetközi egyezmény;²¹
- a nemzetközi adásvétel egységes szabályairól szóló hágai egyezmény (ULIS, 1964) és a nemzetközi adásvételi szerződések megkötésének egységes szabályairól szóló hágai egyezmény (ULFIS, 1964).²²

A klasszikus nemzetközi jogi együttműködés mellett sajátos, csak az integráció keretei között megvalósuló nemzetköziszerződés-alkotásra is sor került, azaz létrejöttek olyan nemzetközi egyezmények is, amelyek csak a közösségen belüli tagállamok részvételével valósítottak meg egyfajta saját jogvédelmi rendszert a határon átnyúló elemekkel rendelkező jogvitákban. Ennek egyik mintapéldája a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról és a bírósági határozatok végrehajtásáról szóló 1968. szeptember 27-i brüsszeli egyezmény, ami a polgári eljárásjogi együttműködés kiindulópontja a későbbi együttműködés során.

A nemzetközi egyezmények egy ugyancsak sajátos fajtája, amikor az Európai Közösség mint szerződő fél írt alá nemzetközi szerződést más államokkal. Ilyenre került sor az 1988-as Luganói Egyezmény²³ megkötésekor.

¹⁸ UNCITRAL-egyezmény. Az ENSZ-egyezmények teljes listája elérhető: <https://treaties.un.org/Pages/ParticipationStatus.aspx>

¹⁹ ICCS-egyezmény.

²⁰ Council of Europe egyezmény. Az Európa Tanács egyezményeinek teljes listája elérhető: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeTraites.asp?CM=8&CL=ENG>

²¹ HCCH-egyezmény. A Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia egyezményeinek teljes listája elérhető: www.hcch.net/en/instruments/conventions

²² UNIDROIT-egyezmény.

²³ A polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló egyezmény.

A következő lépcső: az Európai Igazságügyi Térség alapjainak megteremtése

Az integráció előrehaladásával azonban újabb lehetőségek nyíltak meg a szabályozás előtt.²⁴ Azt ugyanis már az Európai Közösséget létrehozó szerződés (EKSZ) 220. cikke is tartalmazta, hogy a tagállamoknak el kell végezniük a bírósági határozatok és a választottbírósági határozatok kölcsönös elismerésére és végrehajtására vonatkozó alakiságok egyszerűsítését. Ennek a célkitűzésnek a megvalósítása apró lépésekkel indult.

A Maastrichti Szerződés létrehozta a három pillérből álló Európai Uniót. Új elemként jelent meg a harmadik pillér, a bel- és igazságügyi együttműködés, így az ekkor még kormányközi együttműködésként induló polgári igazságügyi együttműködés keretein belül jöhettek létre a fent említett sajátos hatályú nemzetközi egyezmények. Sajátossága ennek az időszaknak, hogy miután az Európai Unió a létrejöttékor jogi személyiséget még nem kapott, a nemzetközi szerződéskötési képesség is csak az Európai Közösséghez kapcsolódhatott. A Maastrichti Szerződésnek azonban azért van nagy jelentősége, mert a polgári ügyekben folytatott igazságügyi együttműködést hivatalosan is beillesztette az Európai Unió tevékenységi körébe.

Az Amszterdami Szerződés úgy „közösségiesítette” a polgári ügyekben folytatott igazságügyi együttműködést, hogy azt az Európai Unióról szóló szerződésből (EUSZ) átemelte az EKSZ-be anélkül, hogy azt a közösségi döntéshozatali eljárás alá vonta volna.

Az Amszterdami Szerződéssel a kormányközi jellegű harmadik pillér már szűkebben volt értelmezett, csak a büntetőügyekben folytatott rendőrségi és igazságügyi együttműködés területeit foglalta magában, a bel- és igazságügyi kérdések nagy része (menekültügyi és bevándorlási politika, külső és belső határellenőrzés, igazságügyi együttműködés polgári ügyekben) az EU első, közösségi pillérébe került; a jogterületet az Amszterdami Szerződés önálló címként emelte át az Európai Közösséget létrehozó szerződésbe anélkül, hogy azt a közösségi döntéshozatali eljárás alá vonta volna.

Megmaradt a nemzetközi egyezmények kötésére vonatkozó felhatalmazás, és az EUB viszonylag korán abban is állást foglalt, hogy ez kizárólagos közösségi

²⁴ Gombos Katalin: Eljárásjogi harmonizációs törekvések az Európai Unióban. *Forum – Acta Juridica et Politica*, 4. (2014b), 2.

hatáskör. Az 1/03. sz. véleményében²⁵ az EUB a Luganói Egyezmény „felülbírálatakor” folytatott előkészítő munka során hozzá forduló tanácsi előterjesztésre mondta ki, hogy az új Luganói Egyezmény megkötésére vonatkozó hatáskör kizárólagos és nem a tagállamokkal megosztott közösségi hatáskör. Ez alapján került sor az új Luganói Egyezmény megkötésére.²⁶

A legényegesebb változást azonban az hozta, hogy az Amszterdami Szerződéssel a polgári ügyekben folytatott igazságügyi együttműködés „közösségiesítése” történt meg, ami azt jelenti, hogy innentől lehetővé vált e területet is közvetlenül másodlagos közösségi jogforrásokkal szabályozni. Ehhez a jogalapot az EKSZ 61. cikk c) pontja és – 67. cikkére figyelemmel – 65. cikke teremtette meg.

Az Európai Unió Bíróságának jogértelmező tevékenysége

A tényleges és hatékony jogérvényesülés szempontjából az előző alcímben elemzett lépésnek azért is volt nagy jelentősége, mert – szemben a klasszikus nemzetközi szerződésekkel való jogalkotással, ahol csak kikötés esetén volt az Európai Bíróságnak jogértelmezési lehetősége – a közösségiesített jogterületre eső másodlagos jogforrások értelmezése már főszabály szerint tartozott az EUB hatáskörébe.

Az EKSZ 68. cikke azonban egy másfajta, sajátos korlátozást tartalmazott. Amíg ugyanis az előzetes döntéshozatali eljárás főszabálya (az ekkor hatályos EKSZ 234. cikke²⁷) minden korlátozás nélkül lehetővé tette a tagállami bíróságok számára az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezését, addig az EKSZ

²⁵ 1/03. sz. vélemény a Közösség hatásköre a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló, új Luganói Egyezmény megkötéséről [ECLI:EU:C:2006:81].

²⁶ HL L 147., 2009.6.10., 5–43. Részleteiről lásd Fausto Pocar: *Magyarázó jelentés a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló, 2007. október 30-án Luganóban aláírt egyezményről*. 2009/C 319/01.

²⁷ Meg kell jegyezni, hogy volt egy második típusa is ebben az időben az általános előzetes döntéshozatali eljárásnak, amelyet az Európai Atomenergia-közösséget létrehozó szerződés (Euratom-szerződés) 150. cikke nevesített. Ez annyiban volt különös jellegű szabályozás, hogy csak az Euratom-szerződés tárgyi hatálya alá tartozó kérdésekre terjedt ki az előterjesztési lehetőség, ugyanakkor ezen kívül más korlátozás nem érvényesült. Ezt igazolja, hogy amikor e rendelkezést a Lisszaboni Szerződés hatályon kívül helyezte, elegendő volt az Euratom-szerződés 106a. cikkének utaló szabályát beiktatni, és ennek folytán az Euratom-szerződés szabályozási területeire eső kérdésekben is alkalmazni lehetett – többek között – az EUSZ 19. és az EUMSZ 267. cikkét.

IV. címe alá tartozó ügyekben²⁸ csak olyan bíróságok fordulhattak előzetes döntéshozatali kérdéssel az Európai Bírósághoz, amelyek határozatai ellen a nemzeti jog értelmében nincs jogorvoslati lehetőség. Ezzel az e jogterületre eső ügyekben az előzetes döntéshozatali eljárások kezdeményezéséből ki voltak zárva az alacsonyabb fokon eljáró bíróságok. Ez a szabály erősen problematikus volt, valójában ugyanis megkettőzte – és ha a büntető igazságügyi együttműködés kérdését is megvizsgáljuk, az itt irányadó másfajta korlátozással²⁹ megháromszorozta – az előzetes döntéshozatali előterjesztések típusait az előterjesztési jogosultság alapján, és számos ügyben kizárta a kellően hatékony jogvédelem érvényesítését azáltal, hogy az ilyen ügyekben korlátozta az előterjesztési jogosultságot.

Számos olyan kérdésben, ami a joghoz jutás legelső „védvonalát” érintette (például a joghatóság, perfüggőség, összefüggő eljárások, határozatok elismerése és végrehajtása) nem kerülhetett az ügy az EUB egységes értelmezési monopóliumának szűrője alá, ha az eljárást nem az „utolsó fokon eljáró” tagállami bíróság kezdeményezte. Az ilyen ügyekben az alacsonyabb fokú tagállami bíróságok részéről voltak próbálkozások az előterjesztésekre, azonban az ekkor hatályos szabályok alapján csak a hatáskörének hiányát megállapító határozatok születettek az EUB részéről.³⁰

Ebben az időszakban az EUB azokban az esetekben, amikor olyan bíróságok fordultak hozzá, amelyek határozataival szemben a tagállami jogi rendelkezések értelmében nincs jogorvoslati lehetőség, problémamentesen tudott iránymutató érdemi döntéseket hozni,³¹ és olyan esetekben is elfogadott előterjesztéseket

²⁸ Ebben a címben volt szabályozva a polgári igazságügyi együttműködés is.

²⁹ Itt most nem vizsgált témakör a bűnügyi területen folytatott igazságügyi együttműködés, de a teljesség kedvéért fel kell hívni a figyelmet arra, hogy az ebben az időszakban hatályos Európai Unióról szóló szerződés (EUSZ) 35. cikke lehetőséget teremtett ugyan előzetes döntéshozatali eljárás lefolytatására, de korlátozásokkal. Az egyes tagállamoknak külön alávetési nyilatkozatot kellett tenni az EUB hatáskörének elismeréséről. Az EUB honlapján tájékoztató volt megtalálható arról, hogy az egyes tagállamok az EUSZ 35. cikkével összefüggésben milyen nyilatkozatokat tettek. Magyarország az EUSZ 35. cikk második bekezdés szerinti nyilatkozatát megtette, így a harmadik pillérbe tartozó kérdések vonatkozásában az Európai Bíróságnak fennállt az előzetes döntéshozatali eljárás lefolytatására vonatkozó hatásköre a magyar előterjesztésű ügyekben, voltak azonban olyan tagállamok, amelyek nem tettek alávetési nyilatkozatot, vagy tettek ugyan, de nem teljes körű felhatalmazást adtak, így kizártak bizonyos ügyeket az előterjesztés lehetősége alól.

³⁰ C-278/09. Olivier Martinez és Robert Martinez kontra MGN Ltd. [ECLI:EU:C:2009:725].

³¹ C-585/08. és C-144/09. sz. Peter Pammer kontra Reederei Karl Schlüter GmbH & Co. KG (C-585/08.) és Hotel Alpenhof GesmbH kontra Oliver Heller (C-144/09.) egyesített ügyek [ECLI:EU:C:2010:740], 33. pont.

e jogterületről, amikor a nemzeti jogban dogmatikailag vitatott volt, hogy a konkrét ügyben lehetséges-e jogorvoslat az előterjesztő bíróság döntésével szemben.³² A hatékony jogvédelemhez való hozzájutás szempontjából kifogásolható Olivier Martinez és Robert Martinez kontra MGN Ltd. ügyben a konkrét jogsérelmes helyzet feloldására bírói leleménnyel, más módon mégis sor kerülhetett, ugyanis a Tribunal de grande instance de Paris C-161/10. sz., megismételt előterjesztésére az előzetes döntéshozatali eljárás már lefolytatható volt. Ez azonban nem volt generális megoldás, csak azért kerülhetett rá sor, mert időközben hatályba lépett a Lisszaboni Szerződés, ami eltörölte ezt a korlátozást, így a viszonylag közeli időpontra figyelemmel a második előterjesztés alapján már érdemi eljárás lefolytatására került sor. Az EUB a C-509/09. sz. ügghöz egyesítette az előterjesztést, és így az eDate Advertising GmbH és társai kontra X és Société MGN Ltd. ítéletében³³ határozott a feltett fontos eljárásjogi kérdésekben. Azt, hogy az EKSZ 68. cikkét jogvédelmi szempontból aggályosnak lehetett tekinteni, igazolja az is, hogy a C-283/09. sz. Artur Weryński kontra Mediatel 4B spółka z o. o.³⁴ ügyben az EUB – megfogadva a főtanácsnok indítványát –, befogadta a röviddel a Lisszaboni Szerződés hatályba lépését megelőzően a Sąd Rejonowy dla Warszawy Śródmieścia lengyel bíróságtól érkezett előzetes döntéshozatali kérelmet, holott ez a bíróság sem minősült olyanak, amelynek határozatával szemben nincs további jogorvoslat. A probléma generális megoldására a 2009. december 1. napján hatályba lépett Lisszaboni Szerződésig kellett várni, ez a szerződés ugyanis hatályon kívül helyezte az EKSZ kifogásolt rendelkezését.

Az integráció további lépcsői

Az Amszterdami Szerződéshez azonban – a fenti kritika mellett is – számos olyan eredmény köthető, ami lényeges előrelépést jelent az addigi szabályozáshoz képest. Ez a szerződés hozta létre a szabadság, a biztonság és a jog érvényesülésének térségét, ami azzal a kézzelfogható előnnyel járt, hogy a személyek szabad mozgásához kapcsolódó valamennyi jogterület vonatkozásában lehetővé vált a másodlagos közösségi jogforrásokkal való szabályozás. A jog

³² C-14/08. sz. Roda Golf & Beach Resort SL. [ECLI:EU:C:2009:395], 24–30. pont.

³³ C-509/09. sz. eDate Advertising GmbH és társai kontra X és Société MGN Ltd. [ECLI:EU:C:2011:685].

³⁴ C-283/09. sz. Artur Weryński kontra Mediatel 4B spółka z o. o. [ECLI:EU:C:2011:85].

érvényesülése³⁵ mint célkitűzés elsősorban az igazságszolgáltatáshoz való egyenlő hozzáférést jelöli, aminek megnyilvánulásaként számos másodlagos jogforrás megalkotására került sor. A szabadság, a biztonság és a jog érvényesülésének szempontja általában is igen hangsúlyossá vált, de a másodlagos jogalkotásban kiemelkedő szerepet kapott a polgári ügyekben való igazságügyi együttműködés is. Az Európai Tanács 1999. őszi tamperei rendkívüli ülésén határoztak az állam- és kormányfők a *tamperei programként* emlegetett intézkedéscsomagról. Célul tűzték ki a polgári igazságügyi együttműködésben a kölcsönös bizalom és kölcsönös elismerés elvének megvalósítását,³⁶ ami a gyakorlatban az eltérő tagállami jogrendszerek közelítése mellett a különbözőségekből adódó igényérvényesítési akadályok³⁷ fokozatos lebontását is magában foglalta.

A Nizzai Szerződés lehetővé tette, hogy a polgári ügyekben folytatott igazságügyi együttműködés területére tartozó intézkedéseket – a családjog kivételével – együttdöntési jogalkotási eljárás keretében hozzák meg. E módosítás után valóságos jogalkotási dömping indult az Európai Unióban, sorra születtek a polgári igazságügyi együttműködés területére eső jogi aktusok. Úgy is fogalmazhatunk, hogy ebben az időszakban a polgári igazságügyi együttműködés területe az Európai Unió egyik legjelentősebb szakpolitikájává vált.³⁸

A témakör súlyát támasztja alá, hogy az EU állam- és kormányfőinek 2004 novemberében megtartott, a bel- és igazságügyekre koncentráló ülésén megszületett a következő, több évre szóló intézkedéscsomag is, amely *hágai program* néven vált közzismertté. A hágai program döntő súlyt helyezett a kölcsönös elismerés elvének megvalósítására, és azt előíranyozta kiterjeszteni olyan új jogterületekre is, amelyek korábban kívül estek a közös szabályozáson (említhetők a családi jog egyes, főként vagyoni jogi elemei, vagy az öröklési jog, azon belül

³⁵ Lásd részletesebben: Gombos Katalin: *A jog érvényesülésének térsége az Európai Unióban*. Budapest, CompLex, 2014a.

³⁶ A 120/78. számú, de az ügyben szereplő termék alapján csak Cassis de Dijonról híressé vált ítéletben megfogalmazott eredeti elv, a *mutual recognition* mára a jogharmonizáció egyik legfontosabb alapelvevé vált.

³⁷ Lásd ezt a kérdést a magyar előzetes döntéshozatali eljárások tükrében: Somssich Réka: Uniform or diverging application of EU instruments in the field of private international law by national jurisdictions – Preliminary references in the area of judicial cooperation in civil matters. In Szabados Tamás – Király Miklós (szerk.): *Perspectives of unification of private international law in the European Union*. Budapest, Eötvös University Press, 2018.

³⁸ Fazekas Judit: Bel- és igazságügyi együttműködés az Európai Unióban a Hágai Programtól a Stockholmi Programig. In Virág György (szerk.): *OKRI Szemle*. 2. kötet. Budapest, KJK-KERSZÖV, 2012. 57.

döntően a végrendeletek). A hágai program megvalósítása érdekében a Bizottság és az Európai Unió Tanácsa (Tanács) cselekvési tervet fogadott el, amely tartalmazta a prioritások végrehajtásához szükséges konkrét intézkedéseket, ezek között az egységes igazságügyi térség megteremtését is. Az egységes igazságügyi térség jelenti valójában a joghoz és igazságszolgáltatáshoz való megfelelő hozzáférést. E célkitűzésekkel szoros összefüggésben megszületett egy egyedi program is, amelyet az Európai Parlament és a Tanács 1149/2007/EK határozatával fogadott el.³⁹ Ez az *alapvető jogok és jogérvényesülés általános program* keretében a 2007–2013-as időszakra a *polgári jogi jogérvényesülés egyedi program* létrehozását határozta el.

A Lisszaboni Szerződés

A 2009-ben hatályba lépett Lisszaboni Szerződés felszámolta az Európai Unió pilléres szerkezetét. Ezzel eltűntek a különbségek az eddig különböző pillérekbe tartozó jogterületek szabályozási lehetőségeiben. A polgári igazságügyi együttműködés területén ez annyiban hozott újabb lényeges változást, hogy a polgári ügyekben folytatott igazságügyi együttműködés területével kapcsolatos összes intézkedést a rendes jogalkotási eljárás alá vonta. A családjog területére azonban a főszabálytól eltérően a különleges jogalkotási eljárást kell alkalmazni, amelynek lényege, hogy a Tanács a Parlamenttel folytatott konzultációt követően egyhangúlag hozza meg a határozatait.

A hágai programot pedig a *stockholmi program* követte, amely a jogérvényesülési és biztonsági szakpolitikákra vonatkozó átfogó tervet, továbbá a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség jövőbeni továbbfejlesztésének menetrendjét vázolta fel a 2010-től 2014-ig terjedő ötéves időszakra. A négy nagy prioritás köré csoportosuló program konkrét javaslatokat tartalmazott arra vonatkozóan, hogy hogyan lehetne hatékonyabb és a polgárok számára kézzelfoghatóbbá tenni a bel- és igazságügyi együttműködés pozitív hozadékait.⁴⁰ Így prioritás volt a fokozott jogi védelem az uniós polgárok számára, a polgárok életének megkönnyítése. A polgárok életének megkönnyítése alatt

³⁹ Az Európai Parlament és a Tanács 2007. szeptember 25-i 1149/2007/EK határozata az *Alapvető jogok és jogérvényesülés* általános program keretében a 2007–2013-as időszakra a *Polgári jogi jogérvényesülés* egyedi program létrehozásáról.

⁴⁰ Geert Van Calster: *European private international law*. Oxford–Portland, Hart, 2016.

elsősorban az olyan mechanizmusok beindítását kell érteni, amelyek könnyebbé teszik a személyek igazságszolgáltatáshoz való hozzáférését, azt, hogy az unión belül bárhol érvényesíthessék jogaikat. Prioritás, hogy a határon átnyúló jogvitákra tekintettel javítani kell az igazságszolgáltatásban dolgozó szakemberek közti együttműködést, és a belső piac előnyeinek jobb kiaknázása érdekében⁴¹ a kereskedelem területén is biztosítani kell a megfelelő jogi eszközöket.

Az együttműködés fejlesztése Lisszabon után

A szabadság, a biztonság és a jog térsége jövőjének meghatározása érdekében az Európai Tanács 2014 júniusában elfogadta a poszt-Stockholm-program⁴² iránymutatásait. Ez a program lassított az eddigi lendületen, úgy is fogalmazhatunk, hogy a kevesebb néha több elve alapján főként nem új területek szabályozás alá vonása, hanem a meglévő együttműködés mélyítése lett a fő szempont. A program stratégiai iránymutatásként fogalmazta meg, hogy következetesen és eredményesen végre kell hajtani az elfogadott intézkedéseket, szorosabbá kell tenni az együttműködést, növelni kell az uniós ügynökségek szerepét és fel kell térképezni az új technológiákban rejlő lehetőségeket. A jog érvényesülésének térsége területén az európai polgárok megfelelő tájékoztatása, információkhoz való hozzáférése, illetve tudatosságuk növelése volt a fő cél. Az európai igazságügyi jogalkotást is a növekedés szolgálatába kellett állítani (*justice for growth*), ami jelenti egyrészt a meglévő jogforrások generációs felülvizsgálatát (egyes jogforrások második vagy harmadik generációs felülvizsgálatára is sor került már), másrészt új, 21. századi kihívásoknak való megfeleltetését. Ez utóbbi körbe sorolható az adatvédelmi szemlélet erősítése, és általában az alapjogi szemlélet⁴³ és az alapjogi bíráskodás előtérbe kerülése is.

Ebben az időszakban a polgári igazságügyi együttműködés uniós vívmányai-ként megjelölhető, mind szélesebb szabályozási kört lefedő jogszabályok egyrészt közvetlen uniós jogérvényesítési lehetőségeket teremtettek a jogalanyok számára,

⁴¹ Lásd egyik területét: Szücs Anikó Edit: A nehéz helyzetben lévő vállalkozások állami támogatásának lehetőségei az Európai Unió szabályai keretében. In Strihó Krisztina – Szegedi László (szerk.): *Európai szabályozáspolitikai kihívások. Tématerületi Kiválósági Program*. Kézirat. 2020.

⁴² Council of the European Union: *Justice and home affairs. Press release*, 10578/14, 2014.

⁴³ Lásd erről: Orbán Endre: Quo vadis, „alkotmányos identitás”? *Közjogi Szemle*, 11. (2018), 3.

másrészt közvetlen együttműködést biztosítottak a bíróságok és a tagállamok illetékes hatóságai között, amire esetenként intézményi háló is létrejött.

Az EU az 1382/2013/EU rendelettel⁴⁴ a *JUSTICE-program*, míg az 1381/2013/EU rendelettel⁴⁵ a *Rights, Equality and Citizenship program* létrehozásáról döntött. Mindkét program azt szolgálta, hogy előmozdítsa az Európai Unió egységes jogérvényesítésen alapuló térségének létrejöttét. A polgári jogi és polgári eljárásjogi területen e programok főként az igazságszolgáltatás szereplőinek képzésével kívántak hozzájárulni az európai jog korszerű, gyakorlati alkalmazásához. Emellett számos európai szintű hálózati együttműködés megteremtésére került sor a jogérvényesítés és az egyes jogok gyakorlásának előmozdítására. A program kihasználta az elektronikus ismeretterjesztés új eszközeit is (például *European e-Justice* portál),⁴⁶ és az európai polgárok, vállalkozások jobb jogismeretét, jogaik hatékonyabb gyakorlását célozta számos tanácsadó szerv létrehozása is (például a SOLVIT),⁴⁷ illetve az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés jobb biztosítása érdekében is történtek előrelépések. A *Rights, Equality and Citizenship 2014–2020* program⁴⁸ a polgári igazságügyi területen főként a diszkriminációmentesség biztosítása, az esélyegyenlőség és az emberi jogok érvényesítése terén kívánt előrelépni. Különös súllyal érvényesültek a sérülékeny csoportok (gyermekek, fiatalok, nők) védelmével kapcsolatos intézkedések (*Daphnae*), általában a gyermekek jogainak védelmére tett jogi lépések. A korábbinál sokkal inkább előtérbe került az adatvédelem és az európai polgári jogok védelme, a fogyasztójogok védelme.

Lehetséges lépések az igazságügyi együttműködés továbbfejlesztéséhez

Az Európai Tanács 2019 júniusában elfogadta a 2019–2024-es időszakra szóló *stratégiai menetrendet* a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térségre vonatkozóan.⁴⁹ Ennek négy építőeleme az értékek és a jogállamiság

⁴⁴ Az Európai Parlament és a Tanács 2013. december 17-i 1382/2013/EU rendelete a 2014 és 2020 közötti időszakra vonatkozó *Jogérvényesülés* program létrehozásáról.

⁴⁵ Az Európai Parlament és a Tanács 2013. december 17-i 1381/2013/EU rendelete a 2014 és 2020 közötti időszakra vonatkozó *Jogok, egyenlőség és polgárság* program létrehozásáról.

⁴⁶ *European e-Justice*. 2020.

⁴⁷ *SOLVIT*. 2020.

⁴⁸ European Commission: *Rights, Equality and Citizenship Programme 2014–2020*. 2013.

⁴⁹ Európai Tanács: *A 2019–2024-es időszakra szóló Új Stratégiai Menetrend*. 2019.

tiszteltben tartása, a kölcsönös bizalom és a közös európai térségünk védelme, továbbá az új technológiák és a mesterséges intelligencia használatának elsajátítása. A Lisszaboni Szerződés elfogadása óta az Európai Unió főként olyan jogszabályok kidolgozására összpontosította a figyelmét, amelyek szilárd jogi keretet biztosítanak a bel- és igazságügy területén. Most a már hatályos jogi eszközök és szakpolitikai intézkedések végrehajtása és megszilárdítása került előtérbe. Célkitűzés a nagyobb összhang megteremtése az EU belső és külső politikái között, különösen a globális dimenzióval rendelkező területeken (adatvédelem, AI-szabályozás). Az igazságügyi együttműködés területén cél a jogérvénysülés valódi európai térségének kialakítása, ahol tiszteltben tartják a különböző jogrendszereket, és ahol a tagállamok kölcsönös bizalommal viseltetnek egymás igazságügyi rendszerei iránt. Vegyünk néhány példát arra, hogy a polgári jogi együttműködésben különösen mely területeken várhatók uniós fellépések! Folyamatos tendencia a minőségi uniós jogalkotásra törekvés, ennek megnyilvánulásaként célkitűzés az uniós jogszabályok következetességének és közérthetőségének előmozdítása. A gyakorlati tapasztalatok és hatásvizsgálatok eredményeként kimondható, hogy a megfelelő joghoz jutás érdekében fontos az igazságszolgáltatás igénybevételének egyszerűsítése. A határozatok és az ítéletek kölcsönös elismerésére régóta létezik több uniós jogforrás, ezek időszaki felülvizsgálata mellett a legfőbb törekvés a kölcsönös elismerés fokozása. Erősíthető az együttműködés továbbá az európai polgárok Európai Unión belüli szabad mozgásához, letelepedéséhez és munkavállalásához való jogának tényleges érvényesülése érdekében.

A Bizottság 2019–2024 közötti hat prioritásában is szerepel az európai életmód előmozdítása címszó alatt az igazságügyi együttműködés fejlesztése mint a polgárok és értékeik védelme érdekében tett lépés. Ez az igazságügyi együttműködés területén elsősorban a kölcsönös bizalom továbbépítését jelenti, továbbá a tagállami jogrendszerek egyfajta összekapcsolása teremtheti meg ténylegesen az európai igazságszolgáltatási térséget. A társadalmi fenntarthatóság érdekében fontos még az alapvető jogok prioritáson belül megfogalmazott célkitűzések megvalósítása, amelyek a jogállamiság, az alapvető jogok, a fogyasztók védelmét szolgálják, és a fogyasztói tudatosság növelését kívánják elérni az áruk, szolgáltatások és élelmiszerek tekintetében. Célkitűzés olyan jogszabályi környezet kialakítása is, amely a fogyasztói tájékozottság növelése irányában hat, amelynek eredményeként garantálható, hogy a fogyasztóvédelmi rendelkezések hatékonyan érvényre jutnak, és a jogi szabályozás megfelel a digitális kor kihívásainak is.

A digitális korra felkészült Európa számára nagy kihívás az adatvédelmi szabályozás megreformálása, továbbá különösen az igazságügyi együttműködésben az internetalapú hálózati együttműködések szerepének növelése, a digitalizáció és a mesterséges intelligencia igazságszolgáltatásban való hasznosíthatóságának megfontolása.

A polgári ügyekben folytatott igazságügyi együttműködés jelenlegi rendszerének elemei

Jogalap a másodlagos jogforrások elfogadására

A polgári ügyekben való igazságügyi együttműködés alapvető rendelkezése az EUMSZ 81. cikke. Eszerint az együttműködés keretében olyan intézkedések is elfogadhatók, amelyek célja a tagállamok törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezéseinek közelítése.⁵⁰ E célok elérése érdekében az Európai Parlament és a Tanács rendes jogalkotási eljárás keretében intézkedéseket állapít meg – különösen, ha ez a belső piac megfelelő működéséhez szükséges –, biztosítandó a következőket:

- a bírósági és bíróságon kívüli ügyekben hozott határozatok tagállamok közötti kölcsönös elismerése és azok végrehajtása;
- a bírósági és bíróságon kívüli iratok határokon túlra történő kézbesítése;
- a tagállamokban alkalmazandó kollíziós, illetve joghatóságra vonatkozó szabályok összeegyeztethetősége;
- együttműködés a bizonyításfelvétel terén;
- az igazságszolgáltatáshoz való tényleges hozzáférés;
- a polgári eljárások zökkenőmentes lefolytatását gátló akadályok megszüntetése (szükség esetén a tagállamokban alkalmazandó polgári eljárásjogi szabályok összeegyeztethetőségének előmozdításával);
- alternatív módszerek kidolgozása a jogviták rendezésére;
- a bírák, ügyészek és az igazságszolgáltatási alkalmazottak képzésének támogatása.⁵¹

⁵⁰ EUMSZ 81. cikk (1) bekezdés.

⁵¹ EUMSZ 81. cikk (2) bekezdés.

Távolmaradási, kimaradási lehetőségek

Az Egyesült Királyság, Írország és Dánia kiegészítő jegyzőkönyvet csatolt az Amszterdami Szerződéshez, majd a Lisszaboni Szerződéshez, amelyekben a szabadság, a biztonság, és a jog érvényesülése térségére hozandó intézkedések hatálya alól kizárták magukat.⁵² Az Egyesült Királyság 2020. január 31-én kilépett az Európai Unióból, ezért az alapító szerződések rendelkezései már nem irányadók rá. Azt, hogy a jövőben hogyan fog alakulni a helyzete az igazságügyi együttműködés területén az Európai Unió tagállamai viszonylatában létrejött magánjogi jogvitákban, az Európai Unió és az Egyesült Királyság között megkötendő megállapodás fogja rendezni,⁵³ addig a polgári igazságügyi vívmányok tekintetében úgy kell rá tekinteni, mint harmadik államra. Így a jelenlegi rendszerben csak Írország és Dánia speciális helyzetét szükséges áttekinteni.

Írország nem zárkózott el teljesen az uniós jogszabályok alkalmazásától, hanem fenntartotta magának azt a jogot, hogy a polgári igazságügyi együttműködés területét érintő javaslat benyújtását követő három hónapon belül írásban bejelentsz az együttműködéshez való csatlakozását.⁵⁴ Az e területen elfogadott uniós normák preambuluma tájékoztatást nyújt arról, hogy az adott jogforrás megalkotásában részt vett-e Írország. A jogforráshoz való csatlakozásra azonban egy bejelentéssel utólag is sor kerülhet, amelyről a Bizottságnak határozatot kell elfogadnia. Ebben az esetben a jogforrás az e határozatról szóló értesítés kézhezvételének napjától alkalmazandó az utólag csatlakozó tagállam vonatkozásában. Dánia helyzete ennél bonyolultabb. Dániának a Lisszaboni Szerződéshez csatolt jegyzőkönyv alapján kimaradási (*opt-out*) lehetősége van, így a polgári igazságügyi együttműködés területén elfogadott jogforrások Dániára csak abban az esetben alkalmazhatók, ha az Európai Unió és Dánia között erre az együttműködésre párhuzamos megállapodás jön létre.⁵⁵

⁵² Írország a polgári ügyekben történő igazságügyi együttműködéssel kapcsolatban eddig meghozott uniós normák elfogadásában részt vett, illetve utóbb csatlakozott. Dánia viszont eddig az együttműködést ezen a területen elutasította. A legutóbbi idők terméke, hogy néhány párhuzamos megállapodás kötése került sor egyes jogforrások Dániában történő alkalmazhatósága érdekében.

⁵³ Lásd még: Raffai Katalin: Az Európai Unió és az Egyesült Királyság nemzetközi magánjogi kapcsolatrendszere a brexit után. *Külgazdaság*, 64. (2020), 1–2.

⁵⁴ Ezt nevezik a szakzsargonban *optinálásnak* a tagállami *opt-in* nyilatkozat alapján.

⁵⁵ E problematikával foglalkozik Juliane Kokott főtanácsnok a C-49/12. számú, *The Commissioners for Her Majesty's Revenue & Customs v. Sunico ApS és M & B Holding ApS v. Sunil Kumar*

Az elfogadott intézkedések – körkép a jelenlegi szabályokról

Ahogy az EUMSZ 81. cikkében adott szabályozási felhatalmazásból is látszik, a polgári eljárásjog területén sokszínű lehetőség nyílik a szabályozásra. Az Európai Unió élt is ezzel a lehetőséggel, így megállapíthatjuk, hogy a polgári igazságügyi együttműködés területén született másodlagos jogforrások túlnyomó többsége eljárási típusú szabályokkal⁵⁶ rendezi a határon átnyúló jogviszonyokat.⁵⁷ A jogforrásokat tematikus rendben, több szempontú csoportosításban tekintjük át, amely alapján egy jó áttekintés nyerhető a szabályozás jelenlegi állásáról, majd a jövőben várható változások, kihívások értékelésére kerül sor.

Joghatósági szabályok

Minden jogvitában az egyik elsőként felmerülő kérdés, hogy milyen fórumhoz fordulhatunk ügyünk intézésével. A szabályozási tárgykör alapján csoportosítva találunk olyan uniós jogforrásokat, amelyek a joghatósági szabályok megalkotásával a nemzetközi ügyelosztást szabályozzák. A jogforrásokban tipikusan ezekkel együtt jelennek meg a határozatok elismerésére és végrehajtására vonatkozó szabályok.

A jelenleg hatályos ilyen jogforrások:

- Az Európai Parlament és a Tanács 2012. december 12-i 1215/2012/EU rendelete a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról (Brüsszel Ia.).⁵⁸

Harwani ügyben az Østre Landsret (Dánia) által benyújtott előzetes döntéshozatal iránti kérelem folyamatban lévő eljárásban a 2013. április 11-én előterjesztett indítványában.

⁵⁶ Lásd részletesebben: Peter Schlosser – Burkhard Hess: *EU-Zivilprozessrecht*. 4. Auflage. München, C. H. Beck, 2015.

⁵⁷ Lásd részletesen a főbb jogforrások kommentárszerű feldolgozását: Reinhold Geimer et alii: *Europäisches Zivilverfahrensrecht: Kommentar zur EuGVVO, EuEheVO, EuZustellungsVO, EuInsVO, EuVTVO, zum Lugano-Übereinkommen und zum nationalen Kompetenz- und Anerkennungsnachsicht (Grauer Kommentar)*. Gebundene Ausgabe – 16. Dezember. 3. Auflage. München, Beck, 2009.

⁵⁸ A rendeletre lásd részletesebben: Simon Károly László – Sirhán Bálint (szerk.): *Joghatóság az átdolgozott Brüsszel I. rendeletben*. Budapest, Országos Bíróági Hivatal, 2016.

- A Tanács 2003. november 27-i 2201/2003/EK rendelete a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, illetve az 1347/2000/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről⁵⁹ (Brüsszel IIa.).⁶⁰

Az alkalmazandó jogra vonatkozó szabályok

A határon átnyúló elemeket tartalmazó jogvitákban nemcsak az eljáró fórum kijelölésére szolgáló szabályok megalkotására van szükség, hanem kollíziós szabályok elfogadása indokolt a jogvitára irányadó, alkalmazandó jog meghatározására is. Az alkalmazandó jog kiválasztásának rendjét szabályozó jogforrások:

- Az Európai Parlament és a Tanács 2008. június 17-i 593/2008/EK rendelete a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról⁶¹ (Róma I.).⁶²
- Az Európai Parlament és a Tanács 2007. július 11-i 864/2007/EK rendelete a szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra alkalmazandó jogról (Róma II.).⁶³
- A Tanács 2010. december 20-i 1259/2010/EU rendelete a házasság felbontására és a különválásra alkalmazandó jog területén létrehozandó meg erősített együttműködés végrehajtásáról (Róma III.).⁶⁴

⁵⁹ Katharina Boele-Woelki – Cristina González Beilfuss: *Brussels II bis: its impact and application in the member states*. Antwerpen, Intersentia, 2007.

⁶⁰ A rendelet gyakorlati tapasztalataira lásd Szeibert Orsolya: *Határtalanul – a házasság felbontása és annak járuléka az Európai Unió rendeleter és az új nemzetközi magánjogi törvény fényében*, kitekintéssel a legújabb EuB döntésekre. *Családi Jog*, 16. (2018), 3.

⁶¹ A rendelet lehet egy állomása a kollíziós szerződési jog egységesítésének. Nagy tekintélyű jogtudósok fáradoznak az egységesítési munkán, ennek eredményeként olyan publikált anyagok jelentek meg, amelyeket a joggyakorlat a rendelet kommentárjaként is hasznosan felhasználhat. Lásd Franco Ferrari – Stefan Leible (szerk.): *Rome I regulation. The law to applicable contractual obligation in Europe*. Munich, Sellier European Law Publishers, 2009.

⁶² Lásd a rendeletről részletesen: Ulrich Magnus – Peter Mankowski (szerk.): *European commentaries on private international Law. ECPIIL commentary. Volume II. Rome I regulation*. Köln, Verlag Dr. Otto Schmidt, 2017.

⁶³ Ulrich Magnus – Peter Mankowski (szerk.): *European commentaries on private international law. ECPIIL commentary. Volume III. Rome II regulation*. Köln, Verlag Dr. Otto Schmidt, 2019.

⁶⁴ Graf-Peter Calliess – Moritz Renner: *Rome regulations: commentary*. The Hague, Wolters Kluwer International, 2020.

Komplex jogforrások

Azokat az uniós jogforrásokat nevezhetjük komplexnek, amelyek mind a joghatóság, valamint a határozatok elismerése és végrehajtása, mind pedig az alkalmazandó jog területére együtt, egy jogforrásban tartalmaznak előírásokat. Az utóbbi időszak jogalkotásában gyakoribbak az ilyen jogforrások:

- Az Európai Parlament és a Tanács 2012. július 4-i 650/2012/EU rendelete az öröklési ügyekre irányadó joghatóságról, az alkalmazandó jogról, az öröklési ügyekben hozott határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az öröklési ügyekben kiállított közokiratok elfogadásáról és végrehajtásáról, valamint az európai öröklési bizonyítvány bevezetéséről.⁶⁵
- A Tanács 2008. december 18-i 4/2009/EK rendelete a tartással kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az e területen folytatott együttműködésről.⁶⁶
- Az Európai Parlament és a Tanács 2015. május 20-i (EU) 2015/848 rendelete a fizetéseképtelenségi eljárásról.⁶⁷

Joghoz jutást elősegítő jogforrások

A joghoz jutás szempontjából azoknak a szabályoknak van nagy jelentősége, amelyek megkönnyítik az igények érvényesítését. Két nagy kategóriába sorolhatók az ezzel kapcsolatos intézkedések az Európai Unióban. A joghoz jutás garanciális szabályait az Alapjogi Charta *Igazságszolgáltatás* cím alatt elhelyezett rendelkezései tartalmazzák. Ezek nevesítve az alábbi jogokat fogalmazzák meg:

⁶⁵ Szöcs Tibor: Az európai öröklési rendelet mint új kihívás. *Közjegyzők Közlönye*, 63. (2016), 2.

⁶⁶ A rendeletet lásd részletesebben: Simon Károly László: Az európai tartási rendelet. In Varga István (szerk.): *A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja*. III/III. Budapest, HVG–ORAC, 2018b.

⁶⁷ Bóka János: A szerkezetátalakítási eljárások és a fizetéseképtelenség új megközelítése az Európai Unióban. In Auer Ádám – Papp Tekla (szerk.): *A gazdasági világválság hatása egyes jogintézményekre Magyarországon és az Európai Unióban – Interdiszciplináris és jogösszehasonlító elemzés*. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2016; Nagy Adrienn: *Kézikönyv az európai fizetéseképtelenségi eljáráshoz*. Budapest, HVG–ORAC, 2013.

- a hatékony jogorvoslathoz és a tisztességes eljáráshoz való jog (47. cikk);
- az ártatlanság védelme és a védelemhez való jog (48. cikk);
- a bűncselekmények és büntetések törvényességének és arányosságának elvei (49. cikk); valamint
- a kétszeres eljárás alá vonás és a kétszeres büntetés tilalma (50. cikk).

Ezek közül a bűncselekmények és büntetések törvényességének és arányosságának elvei kizárólag büntetőeljárás esetén értelmezhetők, a további garanciák viszont megfelelően irányadók a polgári eljárásjog területén is a megfelelő képviselőhöz való jog és a *res iudicata* elvének érvényesítése során.

A másik, önállósodottnak tekinthető kategóriába olyan uniós minimumszabályok tartoznak, amelyek a joghoz jutás anyagi feltételeinek megteremtésével segítik a jogérvényesülést:

- A korábbi dogmatikában szegénységként⁶⁸ is emlegetett joghoz jutást segítő uniós eszköz a rászorulóknak számára a bíróság előtti igényérvényesítést, a költségek előlegezése és megfizetése alóli mentesítést lehetővé tevő szabályokról⁶⁹ rendelkező jogforrás: A Tanács 2003. január 27-i 2003/8/EK irányelve a határon átnyúló vonatkozású jogviták esetén az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés megkönnyítése érdekében az ilyen ügyekben alkalmazandó költségmentességre vonatkozó közös minimumszabályok megállapításáról.⁷⁰
- Az eljárást támogató együttműködés körében emlithető továbbá a bűncselekmények más uniós országban élő sértettjeinek járó kártérítés nyújtására kialakított uniós együttműködési rendszer, amely a joghoz jutást azzal segíti elő, hogy a szándékos bűncselekmények áldozatai számára a kártérítéshez való hozzájutás céljából minimumszabályokat hoz létre az Európai Unión belül: a Tanács 2004. április 29-i 2004/80/EK irányelve a bűncselekmények áldozatainak kárenyhítéséről.⁷¹

⁶⁸ Király Lilla: *A szegénységtől a jogi segítségnyújtásig*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2012.

⁶⁹ Erről a kérdésről lásd részletesebben a későbbi fejezeteket.

⁷⁰ Ehhez szorosan kapcsolódik általában a jogi segítségnyújtás kérdésköre. Lásd a témáról bővebben: Király Lilla – Nickolas Squires: Legal aid in the EU: from the Brussels convention of 1968 to the Legal Aid Directive of 2003. *Coventry Law Journal*, 16. (2011), 2.

⁷¹ Gombos Katalin: A Tanács 2004/80/EK irányelve (2004. április 29.) a bűncselekmények áldozatainak kárenyhítéséről. In Gatter László (szerk.): *A Bírák Nagy Kézikönyve*. Budapest, Complex, 2010. 1157–1165.

Jogsegély típusú jogforrások

A polgári perben számos eljárási cselekményhez lehet szükség határon átnyúló jogsegélyre. Különösen ilyennek tekinthető az iratok kézbesítéséhez és a bizonyítás felvételéhez nyújtott jogsegély. E területre az alábbi jogforrások születtek:

- az Európai Parlament és a Tanács 2007. november 13-i 1393/2007/EK rendelete a tagállamokban a polgári és kereskedelmi ügyekben a bírósági és bíróságon kívüli iratok kézbesítéséről (iratkézbesítés), és az 1348/2000/EK tanácsi rendelet hatályon kívül helyezéséről;
- a Tanács 2001. május 28-i 1206/2001/EK rendelete a polgári és kereskedelmi ügyekben a bizonyításfelvétel tekintetében történő, a tagállamok bíróságai közötti együttműködéséről.⁷²

Alternatív vitarendezést szabályozó jogforrások

Az Európai Unió igazságügyi politikájának fontos célkitűzése, hogy a polgárai és a vállalkozások számára egyaránt lehetővé tegye a hatékony jogorvoslathoz való hozzájutást. Különösen a több tagállamot érintő ügyekben és az európai uniós jog alapján őket megillető jogok sérelmével kapcsolatos ügyekben fontos a gyors és hatékony segítséget nyújtó rendszerek megteremtése.⁷³ Erre a kérdésre az Európai Unió az eljárásjogi vívmányok körébe tartozó alábbi alternatív vitarendezési mechanizmusokra vonatkozó szabályozási keretet hozta létre:

- Az Európai Parlament és a Tanács 2008. május 21-i 2008/52/EK irányelve a polgári és kereskedelmi ügyekben végzett közvetítés egyes szempontjairól.⁷⁴

⁷² A jogsegélytípusú együttműködésről lásd Boreczki Szabolcs: 1. Iratok kézbesítése külföldön. 2. Bizonyítás felvétele külföldön. In Gombos Katalin – Simon Károly László (szerk.): *Hatóságok közötti határon átnyúló együttműködés polgári ügyekben*. Budapest, Dialóg Campus, 2020. 89–121.

⁷³ Lásd még lehetséges szabályozási irányként: Harsági Viktória – Cornelius Hendric Van Rhee: *Collective redress in the European Union: comparative perspectives*. In Harsági Viktória – Cornelius Hendric Van Rhee (szerk.): *Multi-party redress mechanisms in Europe: squeaking mice?* Cambridge, Intersentia, 2014.

⁷⁴ Az irányelvről lásd részletesebben: Gyekiczky Tamás: *A mediációról mint a polgári és kereskedelmi jogviták bíróságon kívüli rendezésének lehetőségéről: Az Európai Unió mediációs irányelve a német és a magyar polgári eljárásjog tükrében. Jog-összehasonlító tanulmány*. Budapest, Gondolat, 2010.

- Az Európai Parlament és a Tanács 2013. május 21-i 2013/11/EU irányelve a fogyasztói jogviták alternatív rendezéséről, valamint a 2006/2004/EK rendelet és a 2009/22/EK irányelv módosításáról (fogyasztói alternatív vitarendezési irányelv).
- Az Európai Parlament és a Tanács 2013. május 21-i 2013/524/EU rendelete a fogyasztói jogviták online rendezéséről, valamint a 2006/2004/EK rendelet és a 2009/22/EK irányelv módosításáról (fogyasztói online vitarendezési irányelv).⁷⁵

Alternatív európai eljárási szabályok

Az igazságügyi együttműködés területén találunk olyan szabályokat is, amelyek a tagállami szabályokkal konkuráló, a határon átnyúló elemet tartalmazó jogvitákban választható európai eljárásokat szabályoznak. Ezek közös sajátossága, hogy nem a tagállami szabályozás helyébe lépnek, hanem – választásuk esetén – azzal párhuzamos eljárásjogi lehetőségeket teremtenek. Ilyen jogforrások az alábbiak:

- Az Európai Parlament és a Tanács 2004. április 21-i 805/2004/EK rendelete a nem vitatott követelésekre vonatkozó európai végrehajtható okirat létrehozásáról.⁷⁶
- Az Európai Parlament és a Tanács 2007. július 11-i 861/2007/EK rendelete a kis értékű követelések európai eljárásának bevezetéséről.⁷⁷
- Az Európai Parlament és a Tanács 2006. december 12-i 1896/2006/EK rendelete az európai fizetési meghagyásos eljárás létrehozásáról.⁷⁸

⁷⁵ Ez a rendelet többféle alternatív vitarendezésre lehetőséget ad. Az alternatív vitarendezésről lásd még részletesen a későbbi fejezeteket.

⁷⁶ A rendeletről lásd részletesebben: Harsági Viktória: A nem vitatott követelések végrehajtása az Európai Igazságügyi Térségben. *Európai Jog*, 5. (2005), 6.

⁷⁷ A rendeletről lásd részletesebben: Simon Károly László: A kis értékű követelések európai eljárása. In Varga István (szerk.): *A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja*. III/III. Budapest, HVG–ORAC, 2018a.

⁷⁸ Az Európai Parlament és a Tanács 2015. december 16-i (EU) 2015/2421 rendelete a kis értékű követelések európai eljárásának bevezetéséről szóló 861/2007/EK rendeletet, valamint az európai fizetési meghagyásos eljárás létrehozásáról szóló 1896/2006/EK rendeletet is módosította.

- Az Európai Parlament és a Tanács 2014. május 15-i 655/2014/EU rendelete polgári és kereskedelmi ügyekben a tagállamközi követelésbehajtás megkönnyítése érdekében az ideiglenes számlazárolást elrendelő európai végzés eljárásának létrehozásáról.⁷⁹

Hálózati együttműködést érintő jogforrások

A polgári ügyekben folytatott igazságügyi együttműködés tényleges megvalósulását segítő, főként hálózati alapú együttműködési formák jöttek létre. Ez internetalapú, nem formalizált és egyáltalán nem bürokratikus tanácsadási tevékenység megvalósítására ad lehetőséget. A rendszer kapcsolattartók együttműködésén, illetve központi hatóságok együttműködésén alapul. Az első „intézményesült” hálózatként az Európai Igazságügyi Hálózat⁸⁰ jött létre, majd később speciális területekre más hálózatok is alakultak. A polgári és kereskedelmi ügyekben az Európai Igazságügyi Hálózat rendeltetése az, hogy a 27 európai uniós tagállamban működő 139 kapcsolattartó pont, 124 központi hatóság, 166 egyéb igazságügyi és közigazgatási hatóság, 6 összekötő bíró, 70 szakmai szervezet (ügyvédek, közjegyzők, bírósági végrehajtók) segítségével biztosítsa a zökkenőmentes igazságügyi együttműködést és az uniós jog megfelelő alkalmazását és végrehajtását. A Hálózat akár az ügyfelek, akár bírák vagy más gyakorló jogászok számára is igénybe vehető.

Az Európai Igazságügyi Hálózat fenntart egy, a nyilvánosság számára elérhető információs rendszert,⁸¹ amelyben tájékoztatást nyújt a polgári és kereskedelmi ügyekben folytatott igazságügyi együttműködésről, az erre vonatkozó uniós és nemzetközi jogi eszközökről, valamint a tagállamok belső jogáról, különös tekintettel az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférésre.

Az Európai Igazságügyi Hálózatról az alábbi jogforrás rendelkezik: az Európai Parlament és a Tanács 2009. június 18-i 568/2009/EK határozata a polgári és kereskedelmi ügyekben az Európai Igazságügyi Hálózat létrehozásáról szóló 2001/470/EK tanácsi határozat módosításáról.

⁷⁹ Hideg Milán István: Az ideiglenes számlazárolást elrendelő európai végzés, különös tekintettel a bankok kötelezettségeire. *Gazdaság és Jog*, 27. (2019b), 5.; Hideg Milán István: Adósvédelem az ideiglenes számlazárolást elrendelő európai végzés eljárásában. *Gazdaság és Jog*, 28. (2020), 2.

⁸⁰ Európai Bizottság: *Európai Igazságügyi Hálózat Polgári és Kereskedelmi Ügyekben*. 2020b.

⁸¹ A honlap elérhetősége: http://ec.europa.eu/civiljustice/index_hu.htm

A hálózati együttműködés más területeken is megvalósult, ma már ilyen platform a belső piac működését segítő eszközként a SOLVIT⁸² és az IMI,⁸³ vagy a fogyasztóvédelem területén a Fogyasztóvédelmi Együttműködési Hálózat (CPC Network).

Ezek jogi alapját az alábbi jogforrások teremtették meg:

- A SOLVIT belső piaci problémamegoldó hálózat alkalmazásának alapelveiről szóló, 2001. december 7-i 2001/893/EK bizottsági ajánlás.
- Az Európai Parlament és a Tanács 2012. október 25-i 1024/2012/EU rendelete a belső piaci információs rendszer keretében történő igazgatási együttműködésről és a 2008/49/EK bizottsági határozat hatályon kívül helyezéséről (IMI-rendelet).
- Az Európai Parlament és a Tanács 2017. december 12-i (EU) 2017/2394 rendelete a fogyasztóvédelmi jogszabályok végrehajtásáért felelős nemzeti hatóságok közötti együttműködésről és a 2006/2004/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről.
- A FIN-Net⁸⁴ az Európai Gazdasági Térség (az Európai Unió tagállamain kívül Izland, Liechtenstein és Norvégia) területén működő hálózat, amely a fogyasztók és a pénzügyi szolgáltatók között kialakult, határon átnyúló pénzügyi jogviták alternatív vitarendezésére jött létre 2001-ben a Bizottság döntése alapján. Jogalapját az online vitarendezési irányelv teremti meg.

Hálózati együttműködés az alapja az Európai Foglalkoztatási Szolgálatnak (EURES) is, amelyet azért hoztak létre, hogy az Európai Unió 27 országában, illetve Svájcban, az Egyesült Királyságban, Izlandon és Norvégiában elősegítse a munkavállalók szabad áramlását. A hálózat tagjai: az Európai Koordinációs Iroda, a nemzeti koordinációs irodák, az EURES-partnerek és a társult EURES-partnerek. Jogi alapja: az Európai Parlament és a Tanács 2016. április

⁸² A SOLVIT a „Solutions to problems with your EU rights” szlogennel jellemezhető, de elnevezésének gyökere lehet a *solve it* szavakból összerakott jelentéstartalom is, ami arra utal, hogy az uniós országok, valamint Izland, Liechtenstein és Norvégia közigazgatási hatóságai által biztosított egyfajta problémamegoldó, vitarendezési szolgáltatást nyújt. Lásd *SOLVIT*. 2020.

⁸³ Belső piaci információs rendszer. Az IMI egy 2008 óta működő, IT-alapú informatikai rendszer, egy olyan információs hálózat, amely az Európai Gazdasági Térség hatóságait, közigazgatási szerveit kapcsolja össze annak érdekében, hogy elősegítse a tagállamok hatóságainak határokon átnyúló együttműködését. Lásd Európai Bizottság: *IMI – Belső Piaci Információs Rendszer*. 2020c.

⁸⁴ Financial Dispute Resolution Network: FIN-NET.

13-i (EU) 2016/589 rendelete a foglalkoztatási szolgálatok európai hálózatáról (EURES), a munkavállalók mobilitási szolgáltatásokhoz való hozzáféréséről és a munkaerőpiacok további integrációjáról, valamint a 492/2011/EU és az 1296/2013/EU rendeletek módosításáról.

Megerősített együttműködés

A polgári igazságügyi együttműködés területén is lehetőség van arra, hogy megerősített együttműködés⁸⁵ keretében kerüljön sor jogforrások megalkotására. Ez olyankor lehet hasznos, ha a tagállamok jelentős többsége már kész egy újabb területen való együttműködésre. Ilyenkor azok a tagállamok, akik nem vesznek részt a megerősített együttműködésben magvalósuló jogalkotásban, később is csatlakozhatnak az együttműködéshez.⁸⁶

Megerősített együttműködés keretében születtek az alábbi jogforrások:

- A Tanács 2010. december 20-i 1259/2010/EU rendelete a házasság felbontására és a különválásra alkalmazandó jog területén létrehozandó megerősített együttműködés végrehajtásáról.⁸⁷
- A Tanács 2016. június 24-i (EU) 2016/1103 rendelete a házassági vagyoni rendszerekkel kapcsolatos ügyekben a joghatóság, az alkalmazandó jog, valamint a határozatok elismerése és végrehajtása területén létrehozandó megerősített együttműködés végrehajtásáról.⁸⁸
- A Tanács 2016. június 24-i (EU) 2016/1104 rendelete a bejegyzett élettársi kapcsolatok vagyoni jogi hatásaival kapcsolatos ügyekben a joghatóság, az alkalmazandó jog, valamint a határozatok elismerése és végrehajtása területén létrehozandó megerősített együttműködés végrehajtásáról.⁸⁹

⁸⁵ EUMSZ 326–334. cikkek.

⁸⁶ EUMSZ 328. cikk.

⁸⁷ A megerősített együttműködésben részt vevő 17 uniós ország: Belgium, Bulgária, Németország, Görögország, Spanyolország, Franciaország, Olaszország, Lettország, Litvánia, Luxemburg, Magyarország, Málta, Ausztria, Portugália, Románia, Szlovénia és Észtország.

⁸⁸ A rendeletekre lásd részletesebben: Tóth Barbara – Wopera Zsuzsa: A nemzetközi párok vagyoni viszonyainak uniós rendezése. In Raffai Katalin (szerk.): *Határon átnyúló családi ügyek – Nemzetközi személyes- és családjogi kérdések a XXI. században*. Budapest, Pázmány Press, 2018.

⁸⁹ A megerősített együttműködésben részt vevő 18 uniós ország: Belgium, Bulgária, Ciprus, a Cseh Köztársaság, Németország, Görögország, Spanyolország, Franciaország, Horvátország, Olaszország, Luxemburg, Málta, Hollandia, Ausztria, Portugália, Szlovénia, Finnország és Svédország.

Határozatok a megerősített együttműködéshez kapcsolódóan

A megerősített együttműködés megvalósításához azoknak a tagállamoknak, amelyek ilyen együttműködést kívánnak kialakítani, kérelmet kell a Bizottság elé terjeszteniük. A megerősített együttműködés elindítását a Bizottság javaslatára az Európai Parlament jóváhagyását követően a Tanács engedélyezi, amely határozatával felhatalmazást ad a megerősített együttműködés folytatására. Ez azért fontos, mert ebből a felhatalmazásból derül ki az együttműködésben részt vevő tagállamok köre.

A családjog területén eddig született ilyen felhatalmazások:

- A Tanács 2010. július 12-i 2010/405/EU határozata a házasság felbontására és a különválásra alkalmazandó jog területén létrehozandó megerősített együttműködésre való felhatalmazásról.
- A Tanács 2016. június 9-i (EU) 2016/954 határozata a nemzetközi párok vagyoni jogi rendszerei tekintetében a joghatóság, az alkalmazandó jog, valamint a határozatok elismerése és végrehajtása területén létrehozandó, a házassági vagyoni jogi rendszerekre és a bejegyzett élettársi kapcsolatok vagyoni jogi hatásaira egyaránt kiterjedő megerősített együttműködésre való felhatalmazásról.

A megerősített együttműködésben elfogadott jogi aktusokhoz⁹⁰ utólag is lehet csatlakozni, ezért ennek jelzésére is egy jogforrás szolgál: a Bizottság határozatot fogad el egy tagállam megerősített együttműködésben való részvételének megerősítéséről.

Ilyen határozatok az alábbiak az 1259/2010/EU rendelet vonatkozásában:

- A Bizottság 2012. november 21-i 2012/714/EU határozata a házasság felbontására és a különválásra alkalmazandó jog területén folytatott megerősített együttműködésben Litvánia részvételének megerősítéséről.
- A Bizottság 2014. január 27-i 2014/39/EU határozata a házasság felbontására és a különválásra alkalmazandó jog területén folytatott megerősített együttműködésben Görögország részvételének megerősítéséről.

⁹⁰ Arról, hogy a jogforrást megerősített együttműködésben fogadták el, már a jogforrás címe informál bennünket, ilyen esetben ugyanis a jogforrás a *Megerősített együttműködés végrehajtására megnevezést* viseli.

- A Bizottság 2016. augusztus 10-i (EU) 2016/1366 határozata a házasság felbontására és a különválásra alkalmazandó jog területén folytatott megerősített együttműködésben Észtország részvételének megerősítéséről.

Határozatok az opt-in fenntartásokkal, az intézkedéshez való utólagos csatlakozásokkal összefüggésben

A polgári igazságügyi együttműködéstől az EUSZ-hez és az EUMSZ-hez csatolt (21.)⁹¹ és (22.)⁹² jegyzőkönyv alapján távol maradhatnak tagállamok. Ennek egyik fajtája az *opt-in* fenntartás melletti távolmaradás, más szóval rugalmas kivülmaradási záradék. Az Egyesült Királyság távozását követően ilyen lehetősége ma már csak Írországnak van. Ezért Írországnak a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térségben a polgári igazságügyi együttműködés területén tett nyilatkozata függvényében kerülhet sor valamilyen aktus kibocsátására.

Ha az Európai Unióban valamilyen javaslat vagy kezdeményezés történik az EUMSZ Harmadik részének V. címe alapján, annak a Tanácshoz történt benyújtását követő három hónapon belül van lehetősége Írországnak írásban bejelenteni a Tanács elnöke felé, hogy részt kíván venni a javasolt intézkedés meghozatalában és alkalmazásában.⁹³ Ilyenkor a bejelentésen kívül más jogcselekményre nincs szükség, a bejelentés alapján a megalkotandó jogforrás meghozatalában Írország is részt vesz, és a megalkotott jogforrás területi hatálya kiterjed rá is. Ha ilyen eljárásra kerül sor, a polgári igazságügyi együttműködés keretében létrejött másodlagos jogforrás preambulumbekzdéseinek végén helyeznek el egy ennek megállapítását tartalmazó szöveget, amiből egyértelművé válik, hogy a jogforrás alkalmazandó Írország vonatkozásában is.

Ugyanakkor ha az *opt-in* lehetőségével a tagállam nem él a jogalkotási folyamat elején, később is sor kerülhet a jogforráshoz való csatlakozására.⁹⁴ Ilyen esetben azonban már szükség van ezzel kapcsolatosan jogforrás megalkotására,⁹⁵

⁹¹ (21.) jegyzőkönyv az Egyesült Királyságnak és Írországnak a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség tekintetében fennálló helyzetéről [(21.) jegyzőkönyv].

⁹² (22.) jegyzőkönyv Dánia helyzetéről.

⁹³ (21.) jegyzőkönyv 3. cikk (1) bekezdés.

⁹⁴ (21.) jegyzőkönyv 4. cikk.

⁹⁵ Az eljárási rend a megerősített együttműködésre vonatkozó EUMSZ 331. cikk (1) bekezdés szerinti rendelkezés alapján megfelelően irányadó.

a tagállam ilyen irányú kérelméről a Bizottságnak határozatot kell elfogadnia; a jogforrás e határozatról szóló értesítés napjától lesz alkalmazandó Írországra. Eddig Írország a polgári igazságügyi együttműködés keretében elfogadott jogforrások megalkotásában közreműködött, így ilyen határozat megalkotására nem került sor. Korábban azonban az Egyesült Királyság esetén előfordult, hogy határozattal kellett megállapítani a jogforrás területi hatályának Egyesült Királyságra való kiterjedését.⁹⁶

Határozatok, egyezmények az opt-out fenntartással, az együttműködéshez való utólagos csatlakozással összefüggésben

A polgári igazságügyi együttműködéstől az EUSZ-hez és az EUMSZ-hez csatolt (22.)⁹⁷ jegyzőkönyv alapján merevebb szabályok szerinti távolmaradásra van lehetőség. Ilyen nyilatkozatot Dánia tett. Az *opt-out* fenntartása értelmében az EUMSZ Harmadik rész V. címének rendelkezései, az e cím alapján elfogadott intézkedések, az EU által az e cím alapján megkötött nemzetközi megállapodások rendelkezései és az Európai Bíróságnak az ilyen rendelkezést vagy intézkedést értelmező határozatai, avagy az említett cím alapján módosított vagy módosítható intézkedések nem kötelezők és nem alkalmazhatók Dániára. Ilyen esetben a párhuzamos egyezmény mint jogtechnikai megoldás teremti meg annak a lehe-

⁹⁶ Az Egyesült Királyság nem vett részt a Róma I. rendelet elfogadásában, azonban 2008. július 24-én kelt levelében – amelyet a Bizottság 2008. július 30-án kapott kézhez – azon szándékáról értesítette a Bizottságot, hogy el kívánja fogadni az 593/2008/EK rendeletet, és abban részt kíván venni. A Bizottság 2008. november 11-én kedvező véleményt fogadott el az Egyesült Királyság kérelméről, ezt követően 2008. december 22-én elfogadta azt a határozatot, amely szerint az 593/2008/EK rendelet alkalmazandó az Egyesült Királyságra. Miután az értesítés kézhezvétele még a rendelet hatálybalépését megelőzően megtörtént, a Róma I. rendelet a hatálybalépésétől kezdődően valamennyi tagállamban egyformán érvényesülhetett. Megemlíthető még a Bizottság határozata (2009. június 8.) az Egyesült Királyságnak a tartással kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az e területen folytatott együttműködésről szóló 4/2009/EK tanácsi rendelet elfogadására irányuló szándékáról. Ez tette azonban lehetővé a 4/2009/EK tanácsi rendelet Egyesült Királyságban történő hatálybalépését azzal, hogy a rendelet kivétellel vonatkozik az Egyesült Királyságra, mert ő nem ratifikálta az alkalmazandó jogról szóló 2007. évi hágai jegyzőkönyvet, így a rendeletnek a döntések elismeréséről és végrehajtásáról szóló szabálya rá nem irányadó.

⁹⁷ (22.) jegyzőkönyv Dánia helyzetéről.

tőségét, hogy azon jogforrásoknál, amelyeket ezen a jogterületen fogadtak el, erre irányuló szándék esetén megfelelően érvényesülhessenek Dánia vonatkozásában is. Ezzel kapcsolatosan is születnek határozatok a megállapodás megkötésére, miután az egyezmény megkötésére csak felhatalmazás alapján kerülhet sor.

E jogforrások ismerete azért fontos, mert a párhuzamos megállapodások részben eltérően is rendezhetik a polgári igazságügyi együttműködés területén elfogadott jogforráshoz képest az irányadó szabályokat, ilyen megállapodással ugyanis nem szükségképpen fednek le minden olyan kérdést, amit a másodlagos jogforrás rendez. Példaként hozható erre a tartási rendelet, amelyhez párhuzamos megállapodás kapcsolódik, azonban Dánia egyértelművé tette, hogy ez csak arra a körre terjed ki, amelyben e rendelet az átdolgozott Brüsszel I. rendelet kiegészítéseként funkcionál. Ennek következményeként a rendelet Dániára vonatkozóan a III. (alkalmazandó jog) és VII. (a központi hatóságok közötti együttműködés) fejezetek rendelkezéseinek kivételével érvényes.

Az e területen elfogadott jogforrások:

- Megállapodás az Európai Közösség és a Dán Királyság között (2005. november 16.) a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról (párhuzamos megállapodás). A megállapodás 2007. július 1-jén lépett hatályba. Fontos szabályt fogalmaz meg 3. cikkének (2) bekezdésében: amennyiben sor kerül a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló, 2000. december 22-i 44/2001/EK tanácsi rendelet módosítására, Dánia értesíti a Bizottságot arról a döntéséről, hogy a módosítások tartalmát végrehajtja-e, vagy sem. Miután a polgári igazságügyi együttműködés keretében később elfogadott egyes jogforrások a 44/2001/EK rendeletet is módosították, így a párhuzamos megállapodás lehetőséget teremt nemcsak az e jogforrást teljes egészében felváltó, hanem bizonyos jogterületeket más jogforrás szabályozási körébe utaló,⁹⁸ ebben az értelemben a Brüsszel I. rendeletet is módosító szabályok végrehajtására Dániában.
- Megállapodás az Európai Közösség és a Dán Királyság között (2013. március 21.) a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a polgári és kereskedelmi ügyekben hozott határozatok elismeréséről és végrehajtásáról. Ez a párhuzamos megállapodás a Brüsszel Ia. rendelet

⁹⁸ Ilyenre került sor a 4/2009/EK (tartási) rendelet elfogadásakor.

alkalmazásával kapcsolatos. Hatálybalépéséhez még szükséges nyilatkozatok megtétele.⁹⁹

- Megállapodás az Európai Közösség és a Dán Királyság között (2009. június 12.) a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról. E megállapodással a 4/2009/EK rendelet azon rendelkezéseinek alkalmazására kerülhet sor, amelyek a Brüsszel Ia. rendelet kiegészítésének tekinthetők.
- Megállapodás az Európai Közösség és a Dán Királyság között (2013. július 18.) a tartással kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról. Ezzel a megállapodással a 4/2009/EK tanácsi rendelet X. és XI. mellékletének megállapításáról szóló 2011. november 10-i 1142/2011/EU végrehajtási rendelet alkalmazására kerülhet sor az Európai Unió és Dánia közötti kapcsolatokban.
- Megállapodás az Európai Közösség és a Dán Királyság között (2006. május 5.) a polgári kereskedelmi ügyekben a bírósági és bíróságon kívüli iratok kézbesítéséről és az ezt felváltó megállapodás az Európai Közösség és a Dán Királyság között (2008. december 10.) a polgári kereskedelmi ügyekben a bírósági és bíróságon kívüli iratok kézbesítéséről. Ezzel a két megállapodással az iratkézbesítésre vonatkozó szabályok Dániában való alkalmazására nyílt lehetőség.

Ezekhez a megállapodásokhoz a Tanács által hozott határozatok is kapcsolódnak, ezek közül kiemelkedő jelentősége az alábbiak van: a Tanács 2006. április 27-i 2006/325/EK határozata a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról,

⁹⁹ A 2006/325/EK tanácsi határozattal (HL L 120., 2006.5.5., 22.) megkötött, az Európai Közösség és a Dán Királyság közötti, a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló, 2005. október 19-i megállapodás (HL L 299., 2005.11.16., 62.) 3. cikkének (2) bekezdése értelmében, amennyiben a Brüsszel I. rendelet módosítására kerül sor, Dánia értesíti a Bizottságot arról a döntéséről, hogy a módosítások tartalmát végrehajtja-e, vagy sem. A Brüsszel Ia. rendelet vonatkozásában Dánia 2012. december 20-i levelében értesítette a Bizottságot arról, hogy végrehajtja annak tartalmát. Ez azt jelenti, hogy a Brüsszel Ia. rendelet rendelkezései alkalmazandók az Európai Unió és Dánia közötti kapcsolatokban. A rendelet végrehajtására Dániában a meglévő jogszabály módosításával, a dán parlament döntése révén kerülhet sor. A megállapodás 3. cikk (5) bekezdés *b)* pontjának megfelelően Dánia majd értesíti a Bizottságot arról, hogy a végrehajtás érdekében hozott jogalkotási intézkedések mely napon lépnek hatályba.

valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló megállapodásnak az Európai Közösség és a Dán Királyság közötti megkötéséről

Kisegítő szabályok a másodlagos jogforrásokhoz

A kisegítő szabályok elsősorban technikai jellegű kérdésekben, továbbá formanyomtatványok kidolgozásával nyújtanak segítséget. Nem igényel részletes magyarázatot, hogy ezek a jogérvényesítés során kiemelkedő jelentőséggel is bírhatnak, tekintettel arra, hogy a kérelmek előterjesztésére sok esetben formanyomtatványok kitöltésével kerülhet sor. Ezen jogforrások közül csak néhányat, példálózó jelleggel veszünk számba:

- Az Európai Parlament és a Tanács 2018. július 4-i (EU) 2018/946 rendelete a fizetéseképtelenségi eljárásról szóló (EU) 2015/848 rendelet A. és B. mellékletének felváltásáról.
- Az Európai Parlament és a Tanács 2017. február 15-i (EU) 2017/353 rendelete a fizetéseképtelenségi eljárásról szóló (EU) 2015/848 rendelet A. és B. mellékletének felváltásáról.

A Lisszaboni Szerződés módosításait követően ilyen jogforrások már egy alapszabvány végrehajtási szabályaiként vagy felhatalmazáson alapuló aktusként is kibocsáthatók:

- A Bizottság 2017. június 19-i (EU) 2017/1259 felhatalmazáson alapuló rendelete a kis értékű követelések európai eljárásának bevezetéséről szóló 861/2007/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet I., II., III. és IV. mellékletének felváltásáról.
- A Bizottság 2019. június 4-i (EU) 2019/917 végrehajtási rendelete az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2015/848 rendeletének 25. cikke szerinti, a fizetéseképtelenségi nyilvántartások összekapcsolására szolgáló rendszerhez szükséges műszaki leírások, intézkedések és egyéb követelmények megállapításáról.
- A Bizottság 2018. december 11-i (EU) 2018/1990 végrehajtási rendelete a bejegyzett élettársi kapcsolatok vagyoni jogi hatásaival kapcsolatos ügyekben a joghatóság, az alkalmazandó jog, valamint a határozatok elismerése és végrehajtása területén létrehozandó megerősített együttműködés végrehajtásáról szóló (EU) 2016/1104 tanácsi rendeletben hivatkozott formanyomtatványok meghatározásáról.

- A Bizottság 2018. december 10-i (EU) 2018/1937 végrehajtási rendelete a tartással kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az e területen folytatott együttműködésről szóló 4/2009/EK tanácsi rendelet X. mellékletének felváltásáról.
- A Bizottság 2018. december 7-i (EU) 2018/1935 végrehajtási rendelete a házassági vagyoni jogi rendszerekkel kapcsolatos ügyekben a joghatóság, az alkalmazandó jog, valamint a határozatok elismerése és végrehajtása területén létrehozandó megerősített együttműködés végrehajtásáról szóló (EU) 2016/1103 tanácsi rendeletben hivatkozott formanyomtatványok meghatározásáról.
- A Bizottság 2017. június 12-i (EU) 2017/1105 végrehajtási rendelete a fizetési képtelenségi eljárásról szóló, 2015. május 20-i (EU) 2015/848 európai parlamenti és tanácsi rendeletben hivatkozott formanyomtatványok kiállításáról.
- A Bizottság 2016. október 10-i (EU) 2016/1823 végrehajtási rendelete a polgári és kereskedelmi ügyekben a tagállamközi követelésbehajtás megkönnyítése érdekében az ideiglenes számlazárolást elrendelő európai végzés eljárásának létrehozásáról szóló 655/2014/EU európai parlamenti és tanácsi rendeletben említett formanyomtatványok meghatározásáról.
- A Bizottság 2014. december 9-i 1329/2014/EU végrehajtási rendelete az öröklési ügyekre irányadó joghatóságról, az alkalmazandó jogról, az öröklési ügyekben hozott határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az öröklési ügyekben kiállított közokiratok elfogadásáról és végrehajtásáról, valamint az európai öröklési bizonyítvány bevezetéséről szóló 650/2012/EU európai parlamenti és tanácsi rendeletben említett formanyomtatványok meghatározásáról.

Vannak olyan esetek is, amikor ilyen szabályozásnál is jelentősége lehet az *opt-in* nyilatkozatoknak: A Bizottság 2017. augusztus 31-i (EU) 2017/1518 határozata Írországnak a fizetési képtelenségi eljárásról szóló (EU) 2015/848 rendelet A. és B. mellékletének felváltásáról szóló (EU) 2017/353 európai parlamenti és tanácsi rendeletben való részvétele megerősítéséről.

A nemzetközi szerződésekkel kapcsolatos szabályozás

Az igazságügyi együttműködés területén a Lisszaboni Szerződés hatálybalépését követően is van lehetőség a nemzetközi egyezmények megkötésére. Az Európai Unió rendelkezik hatáskörrel erre a jogterületre vonatkozó nemzetközi egyezmények megkötésére vagy meglévő egyezményekhez való csatlakozásra. A Lisszaboni Szerződés hatálybalépését megelőzően csak az Európai Közösség rendelkezett jogi személyiséggel, így nemzetközi szerződéskötési képességgel is. A nemzetközi szerződések megkötésére vonatkozó sajátos hatáskörmegosztási szabályok folytán az egyezmények, megállapodások kezdeményezésére a Bizottság nyújt be a Tanácsnak ajánlásokat. A Tanács a tárgyalások megkezdésére felhatalmazást adó határozatot fogad el, és szükség esetén meghatározza a tárgyalási irányelveket is. A tárgyalások folyamán az Európai Uniót a Bizottság képviseli, majd a Tanács fogad el határozatot a megállapodás aláírásáról. A Tanács ezenkívül a megállapodás megkötéséről szóló végleges határozatot is elfogad.

Nézzünk néhány példát ilyen jogforrásokra:

- A Tanács 2006. október 5-i 2006/719/EK határozata a Közösségnek a Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferenciához való csatlakozásáról.
- A Tanács 2014. december 4-i 2014/887/EU határozata a joghatósági megállapodásokról szóló, 2005. június 30-i Hágai Egyezménynek az Európai Unió nevében történő jóváhagyásáról.
- Egyezmény (2007. december 21.) a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról (új Luganói Egyezmény).¹⁰⁰
- A Tanács 2011. március 31-i 2011/220/EU határozata a gyermektartásdíj és a családi tartásdíjak egyéb formáinak nemzetközi behajtásáról szóló, 2007. november 23-i hágai egyezménynek az Európai Unió nevében történő aláírásáról.
- A Tanács 2011. december 12-i 2012/22/EU határozata az Európai Uniónak a tengeri utas- és poggyászszállításról szóló 1974. évi athéni egyezményhez csatolt 2002. évi jegyzőkönyvhöz – a 10. és 11. cikkei kivételével – való csatlakozásáról.

¹⁰⁰ Ez a nemzetközi szerződések sajátos zártkörű fajtája, az aláírására csak az Európai Unió (vagy jogelődjeként az Európai Közösség), Dánia és azon államok jogosultak, amelyek az aláírásra való megnyitáskor az Európai Szabadkereskedelmi Társulás tagjai.

Vannak olyan nemzetközi egyezmények, amelyek nem nyitottak az Európai Unió részvétele előtt (csak államok lehetnek az egyezmény aláírói, integrációs szervezetek nem), ugyanakkor az Európai Unió számos tagországa máris részes fél az egyezményben. Ilyenkor az aláíráshoz korábban nem csatlakozott államok számára – a nemzetközi szerződéskötési hatáskörre tekintettel – szükség lehet az Európai Unió által adott felhatalmazásra, figyelemmel arra, hogy az Európai Uniónak érdekében áll, hogy valamennyi tagállama részes fél legyen az egyezményben. Emellett a polgári igazságszolgáltatás területén az uniós külpolitika keretében az Európai Unió szorgalmazza azt is, hogy harmadik államok is csatlakozzanak az egyezményhez és megerősítsék azt.

Ilyenkor a Tanács ad erre vonatkozó felhatalmazást:

- A Tanács 2016. március 10-i (EU) 2016/414 határozata az Osztrák Köztársaságnak az Európai Unió érdekében a polgári és kereskedelmi ügyekben keletkezett bírósági és bíróságon kívüli iratok külföldön történő kézbesítéséről szóló, 1965. november 15-i Hágai Egyezmény aláírására és megerősítésére, valamint Máltának az egyezményhez történő csatlakozásra való felhatalmazásáról.
- A Tanács 2015. december 10-i (EU) 2015/2356 határozata egyes tagállamoknak Albániának a gyermekek jogellenes külföldre vitelének polgári jogi vonatkozásairól szóló, 1980. évi Hágai Egyezményhez való csatlakozásának az Európai Unió érdekében való elfogadására történő felhatalmazásáról.
- A Tanács 2015. december 10-i (EU) 2015/2357 határozata egyes tagállamoknak a Marokkónak a gyermekek jogellenes külföldre vitelének polgári jogi vonatkozásairól szóló, 1980. évi Hágai Egyezményhez való csatlakozásának az Európai Unió érdekében való elfogadására történő felhatalmazásáról.
- A Tanács 2015. december 10-i (EU) 2015/2358 határozata egyes tagállamoknak az Örményországnak a gyermekek jogellenes külföldre vitelének polgári jogi vonatkozásairól szóló, 1980. évi Hágai Egyezményhez való csatlakozásának az Európai Unió érdekében való elfogadására történő felhatalmazásáról.
- A Tanács 2015. december 10-i (EU) 2015/2354 határozata egyes tagállamoknak a Seychelles-szigeteknek a gyermekek jogellenes külföldre vitelének polgári jogi vonatkozásairól szóló, 1980. évi Hágai Egyezményhez való csatlakozásának az Európai Unió érdekében való elfogadására történő felhatalmazásáról.

- A Tanács 2015. december 10-i (EU) 2015/2355 határozata egyes tagállamoknak az Oroszországi Föderációnak a gyermekek jogellenes külföldre vitelének polgári jogi vonatkozásairól szóló, 1980. évi Hágai Egyezményhez való csatlakozásának az Európai Unió érdekében való elfogadására történő felhatalmazásáról.
- A Tanács 2015. június 15-i (EU) 2015/1023 határozata egyes tagállamoknak az Andorrának a gyermekek jogellenes külföldre vitelének polgári jogi vonatkozásairól szóló, 1980. évi Hágai Egyezményhez való csatlakozásának az Európai Unió érdekében való elfogadására történő felhatalmazásáról.
- A Tanács 2015. június 15-i (EU) 2015/1024 határozata egyes tagállamoknak a Szingapúrnak a gyermekek jogellenes külföldre vitelének polgári jogi vonatkozásairól szóló, 1980. évi Hágai Egyezményhez való csatlakozásának az Európai Unió érdekében való elfogadására történő felhatalmazásáról.

Szülehetnek olyan jogforrások is, amelyek szigorú eljárási rendet kívánnak előírni az uniós tagállamok számára egy olyan meglévő megállapodásuk módosítására vagy új megállapodás tárgyalására és megkötésére egy nem uniós országgal egy olyan területen, amely most az Európai Unió kizárólagos hatáskörébe tartozik:

- Az Európai Parlament és a Tanács 2009. július 13-i 662/2009/EK rendelete a szerződéses és szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra alkalmazandó jog bizonyos kérdéseit érintő, a tagállamok és harmadik országok között létrejövő megállapodásokkal kapcsolatos tárgyalásokra és e megállapodások megkötésére vonatkozó eljárás létrehozásáról.
- A Tanács 2009. július 7-i 664/2009/EK rendelete a házassági ügyekben, a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban, valamint a tartással kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, továbbá a tartással kapcsolatos ügyekben alkalmazandó jogról szóló, a tagállamok és harmadik országok között létrejövő megállapodásokkal kapcsolatos tárgyalásokra és e megállapodások megkötésére vonatkozó eljárás létrehozásáról.
- A Tanács 2008. június 5-i 2008/431/EK határozata egyes tagállamoknak a szülői felelősséggel és a gyermekek védelmét szolgáló intézkedésekkel kapcsolatos együttműködésről, valamint az ilyen ügyekre irányadó joghatóságról, alkalmazandó jogról, elismerésről és végrehajtásról szóló,

1996. évi Hágai Egyezménynek a Közösség érdekében történő megerősítésére vagy az ahhoz történő csatlakozásra, valamint egyes tagállamoknak a közösségi jog vonatkozó belső szabályozásának alkalmazására vonatkozó nyilatkozat tételére való felhatalmazásáról – Egyezmény a szülői felelősséggel és a gyermekek védelmét szolgáló intézkedésekkel kapcsolatos együttműködésről, valamint az ilyen ügyekre irányadó joghatóságról, alkalmazandó jogról, elismerésről és végrehajtásról.

A jogalkotás generációi

A jogforrások generációkba is sorolhatók aszerint, hogy az igazságügyi együttműködés kezdete óta az adott területre vonatkozó szabályozás hányszor újult meg teljesen új, kódexjellegű szabályokkal. Ebből a szempontból vannak két- és háromgenerációs jogforrások. Kétgenerációs jogforrásoknak azokat nevezzük, amelyeknek már egy alkalommal sor került egy teljeskörűen új szabályozással való felváltására, és háromgenerációsak azok, ahol már két ízben sor került ilyen generális felülvizsgálatra.

Kétgenerációs jogforrások:

- az 1215/2012/EU (Brüsszel Ia.) rendelet, amely átdolgozza és felváltja a 44/2001/EK (Brüsszel I.) rendeletet;
- az (EU) 2015/848 (fizetéseképtelenségi) rendelet, amely átdolgozza és felváltja az 1346/2000/EK rendeletet;
- az 1393/2007/EK (íratkérzésbesítési) rendelet, amely hatályon kívül helyezi a korábbi, e tárgykörben született 1348/2000/EK rendeletet.

Háromgenerációs jogforrás: az 1347/2000/EK (Brüsszel II.) rendelet, amelyet hatályon kívül helyezett a 2201/2003/EK (Brüsszel IIa.) rendelet; és 2022. augusztus 1-től hatályos az új Brüsszel II. rendelet, a Tanács 2019. június 25-i (EU) 2019/1111 rendelete a házassági és szülői felelősségi ügyekben a joghatóságról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint a gyermekek jogellenes külföldre viteléről.

A generációs csoportosításban önálló kategóriát képeznek azok a jogforrások, amelyek rendelkeznek az uniós másodlagos jogalkotást megelőző időkből nemzetközi szerződési előzménnyel, azaz az elsőgenerációs jogforrásoknak van nemzetközi szerződésen alapuló pregenerációja.

Pregenerációs a Brüsszel I. és a Róma I. rendelet:

- A Brüsszel I. rendelet alapjául a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról és a bírósági határozatok végrehajtásáról szóló, 1968. szeptember 27-i brüsszeli egyezmény szolgált, amelyet az uniós tagállamok viszonylatában a Tanács 2000. december 22-i 44/2001/EK rendelete a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról váltott fel. Azt, hogy a brüsszeli egyezményt a Brüsszel I. rendelet jogelődjének kell tekinteni, az EUB több ízben megerősítette.
- A szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról szóló 593/2008/EK (Róma I.) rendelet a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról szóló 1980-as (Róma I.) egyezményt váltotta fel, itt is jogelődnek tekinthető a megelőző egyezmény.¹⁰¹

Sajátos helyzete van az 1347/2000/EK (Brüsszel II.) rendeletnek, ugyanis van megszövegezett nemzetközi szerződési előzménye, azonban ez – éppen a közösségi jogalkotási folyamat megindulására tekintettel – soha nem lépett hatályba, de az egyezménytervezetnek mint egyfajta döntés-előkészítő anyagnak tagadhatatlanul lehet hatása a rá épülő rendelet értelmezése során.

A meglévő szabályozás jellemző vonásai

A polgári eljárásjogi kérdésekben az igazságügyi együttműködés több korszaka is kiolvasható az eddigi szabályozásból. A jogforrások első korszakába azok tartoznak, amelyek a határon átnyúló jogviták könnyebb elintézését hivatottak szolgálni. Ehhez képest a második korszakba azok a jogforrások sorolhatók, amelyek olyan lehetőségeket teremtettek a jogkereső polgárok számára, amelyek a saját tagállami igényérvényesítési lehetőségekhez képest alternatív, uniós eljárásokat jelentettek. A napjainkban zajló változások a jogforrások harmadik korszakát fémjelzik. Olyan jogforrások születnek, amelyek más, új szemlélettel adnak szabályozást. Általánosan megfogalmazható fő törekvésük a felek autonómiájának növelése, gondoljunk csak a békés vitarendezés perelkerülő, önkéntesen választható újabb mechanizmusaira vagy általában a feleknek a joghatóság

¹⁰¹ Ennek az egyezménynek azért van különös jelentősége, mert a rendeletben részt nem vevő Dánia és az Európai Unió többi tagállama vonatkozásában ma is az egyezmény érvényesül.

vagy az alkalmazandó jog megválasztására vonatkozó szabadságának növelésére irányuló törekvésekre. Ugyancsak jellemzőek a harmadik korszak jogalkotási tendenciáira a modern technológiák, a robotika, az e-platformok használatának növelésére, az eljárások egyszerűsítésére és hatékonyságának növelésére tett intézkedések (itt főként a határozatok elismerése és végrehajtása területén tapasztalható változások hozhatók példaként). Általában is fontos a belső piac megfelelő működését elősegítő átgondolt jogalkotás (digitális belső piac,¹⁰² beruházások védelmére tett intézkedések,¹⁰³ nemzetközi magánjogi jogegységesítési törekvések¹⁰⁴). Ugyanakkor egyediesítetten és az alapjogok szerepének tagadhatatlan előretörésére is figyelemmel ez a folyamat összponstusul olyan szabályozási tárgykörök előtérbe kerülésével, mint a fogyasztói (magánjogi) jogérvényesítés, a fogyasztói jogok kiszélesítése és a fogyasztóvédelmi szemlélet erősítése.

Az eddig elfogadott uniós szabályok nagy része egységes jogot teremtett, hiszen a rendeleti jogalkotás a nemzeti jogalkalmazók számára a közvetlen alkalmazás kötelezettségét írja elő. Azokon a területeken, ahol irányelvi szabályozás történt, elsősorban minimumfeltételek megteremtését tűzte ki célul az uniós jogalkotó. Mindkét szabályozási technika eredménye feltételezi azonban, hogy messzemenőig érvényesül a bírói ítéletek szabad áramlása és a Cassis-elv megszületése óta általában is a jogharmonizáció legfontosabb alapelvevé vált kölcsönös bizalom, kölcsönös elismerés elve.

Az egységes igazságügyi térség igényli az egységes és koncentráltan megjelenő eljárásjogi szabályokat. A korszerű igazságszolgáltatás akkor lehet a jogérvényesítést kellő hatékonysággal elősegítő, ha érvényesülnek a polgári eljárásjog klasszikusnak mondható garanciális alapelvei. Az igazságszolgáltatással kapcsolatos alanyi jogok között fontos a bírósághoz fordulás joga, a legszélesebb értelemben vett tisztességes eljáráshoz (*fair trial*) való jog, a törvényes bíróhoz

¹⁰² Lásd például: Strihó Krisztina: Az elektronikus kereskedelmi szolgáltatással összefüggő szerződés. In Papp Tekla (szerk.): *Atipikus szerződések*. Budapest, Opten, 2015; Strihó Krisztina: *Elektronikus kereskedelem*. Budapest, Wolters Kluwer, 2020.

¹⁰³ Egyes kérdéseire lásd Kozák Kornélia – Szirbik Miklós: Fenntartható befektetővédelmi jogalkotás az intra-EU megállapodások területén, figyelemmel az Európai Unió Bíróságának Achmea-ügyben hozott ítéletére. In Strihó Krisztina – Szegedi László (szerk.): *Európai szabályozáspolitikai kihívások*. Témaerületi Kiválósági Program. Kézirat. 2020.

¹⁰⁴ Szabados Tamás – Király Miklós (szerk.): *Perspectives of unification of private international law in the European Union*. Budapest, Eötvös University Press, 2018.

való jog, a képviselethez (védelemhez) való jog (beleértve a rászorulóknak megfelelő és szükség esetén ingyenes képviselést is), a jogorvoslathoz való jog.¹⁰⁵

A jövő kihívásai

A jövőben az egyik legnagyobb kihívás az elektronikus igazságszolgáltatás kérdése lesz. Az európai e-igazságügyi stratégia egyik alapelvként az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés javítása, amit elősegít az e-igazságügyi területén az információkhoz való hozzáférés javítása és egyszerűsítése, valamint a határokon átnyúló bírósági és bíróságon kívüli eljárások digitalizálásának támogatása. Az e-ügyintézésre, tanácsadásra, segítségnyújtásra használt európai portálok, az információkhoz való hozzáférés javítását szolgáló eszközök területén várható az ilyen felületek bővülése. Várható az uniós jogi eljárásokat támogató interaktív formanyomtatványok, e-igazságügyi szolgáltatások növelése, az információs és kommunikációs technológiai rendszereknek, valamint az azok által támogatott üzleti folyamatoknak a biztonságos adatcsere támogatására, valamint az információk és az ismeretek megosztására való képességének, azaz az átjárhatóságnak a növelése.

¹⁰⁵ Németh János: Alapvető elvek. In Németh János – Kiss Daisy (szerk.): *A polgári perrendtartás magyarázata*. 1. kötet. Budapest, Complex, 2006. 59–62. és 77–81.

Vákát

Gelencsér Dániel

A szegényjog mint a társadalmi fenntarthatóság procedurális eszköze

Nemzeti jogi hagyományok vs. európai uniós vívmányok¹

„Ha per, úgymond, hadd legyen per!”
(Arany János)

A szegényjog kapcsolata a társadalmi fenntarthatósággal

Az egyre bonyolódó életviszonyokkal összefüggő emberi összeütközések, konfliktushelyzetek rendezése költségekkel jár. Ebből az első ránézésre kissé közhelyszerűnek tűnő, de kétségtől nagy igazságtartalommal rendelkező tétel-mondatból következően a jogvitákkal összefüggő költségtényezők csökkentésére több, alternatív módon igénybe vehető út áll az állampolgárok rendelkezésére. Egyfelől például dönthetnek úgy, hogy valamilyen alternatív vitarendező fórumot vesznek igénybe a probléma megoldására, ami a peres vitarendezésnél általában mérsékeltebb költségtényezőkkel jár (erről lásd részletesen az *Alternatív vitarendezési eljárások a társadalmi fenntarthatóság szolgálatában* című fejezetben írtakat), de elképzelhető az is, hogy a magyar néplélekben régóta jelen lévő – Arany mottóul választott szemléletes szavaival kifejezett – perlekedési hajlamra² figyelemmel az állam segítségét kéri a helyzet bírói úton történő megoldásához. Amennyiben a jogkereső ez utóbbi, a magyar társadalmi berendezkedéshez és konfliktusrendező habitushoz még mindig közelebb álló megoldást kívánja választani, a társadalmi fenntarthatóság mint a tanulmánykötet bevezetőjében definiált fogalom (*Bevezető gondolatok* című alfejezet) egyik

¹ A szerző ezúton mond köszönetet Tamáné dr. Nagy Erzsébet nyugalmazott kúriai tanácselnök asszonynak a költségkedvezmények feldolgozásához adott iránymutatásaiért és a konzultációkért.

² Lásd részletesebben: Kengyel Miklós: *Magyar polgári eljárásjog*. Budapest, Osiris, 2005. 33–34.

legfőbb procedurális eleme a megfelelő költségkedvezmények biztosítása annak érdekében, hogy a társadalomban képződő, jogi kihatással bíró konfliktushelyzetek rendezése ne függjön a peres felek anyagi helyzetétől.³

Ebben a fejezetben mindenekelőtt áttekintjük a szegényjog alapvető funkcióit és szempontjait (*A szegényjogi szabályok [költségkedvezmények] kiindulópontjai – az egyéni és kollektív érdekek összhangja* című alfejezet), ezt követően a történeti fejlődés vonalát követve elsőként kitérünk az uniós szabályozás előtti magyar joganyag sajátosságaira (*Európai kitekintés az osztrák „szociális perrendtartás” modellje* című alfejezettől *Az „Access to justice” mozgalom – a szegénységtől a jogi szegénység felszámolását célzó törekvésekig* című alfejezetig), később pedig a nemzetközi és uniós szabályokra koncentrálna mutatjuk be azokat a vívmányokat, amelyek célja közvetlenül a *joghoz jutás* elősegítése, a jogviták mindenki számára történő elérhetővé tétele, ennek érdekében garanciális szabályok elfogadása és végső soron a társadalmi fenntarthatóság elősegítése volt (*A Nemzetközi szabályok* című alfejezettől a *Költségkedvezmények az Európai Unió Bíróságának [EUB] eljárásában* című alfejezetig).⁴ Ezt követően a tagállami szabályozás lényegét az uniós rendelkezésekre figyelemmel foglaljuk össze (*A jelenlegi nemzeti szabályozás áttekintése* című alfejezetben).⁵

³ Az eljárásjogi szakirodalomban perválasztásnak nevezett döntési folyamatban fontos szerepe lehet mind a társadalom, mind pedig az egyén jogi kulturáltságának. Ezzel összefüggésben gyakran hangzik el a magyar nép „perlekedő természetére” vonatkozó közhelyszerű utalás. Tény, hogy jogrendszerünk – a fokozatosan bővülő alternatív vitarendező fórumok ellenére is – meglehetősen percentrikus, ennek következtében viszont olyan jogviták is a bírósági eljárás útjára kerülnek, amelyek más módon is megoldhatók volnának. A „perlekedő hajlamra” vall a bíróság előtt megkötött egyezségek száma is, amely még mindig meglehetősen alacsonynak mondható. Közismert tény az is, hogy a pervesztes fél nehezen törődik bele a kudarcába, ebből következően jellemzően kimerít minden perorvoslati lehetőséget. Bár a jogkeresők meghatározó része nehezen szánja rá magát a perindításra, a motivációk között a jogi elégtétel (54%), az erkölcsi elégtétel (19%), a történet kiderítése (16%) és a másik fél megbüntetése (11%) is szerepel. A perindítást követően azonban e visszafogottság hamar feloldódik, a per sokszor még tovább ronthatja a felperes és az alperes viszonyát. Mindezek együttesen hozzájárulhatnak ahhoz, hogy az eredetileg habozó fél most már makacs kitartással harcoljon akár évek hosszú során keresztül is az igazáért, mindezek költségkihatásait általában figyelmen kívül hagyva, vagy azokra csak utólag eszmélve. Kengyel (2005) i. m. 33–34.

⁴ E témát kimerítő részletességgel mutatja be: Király (2012) i. m.; Király–Squires (2011) i. m. A klasszikus magyar perjogi irodalomból átfogóan: Szepesváraljai Haendel Vilmos, ifj.: *A szegényjog a magyar polgári peres eljárásban és annak kritikája*. Miskolc, Ludvig István Könyvnyomdája, 1936.

⁵ A tagállami gyakorlatot figyelemreméltó részletességgel feldolgozta a Kúriának a költségkedvezményekkel kapcsolatos bírói gyakorlatot vizsgáló joggyakorlat-elemző csoportja: *A költség-*

Elvi alapok, a nemzeti szabályozás alapjai és fejlődése

A szegényjogi szabályok (költségkedvezmények) kiindulópontjai – az egyéni és kollektív érdekek összhangja

„[a] polgári per [...] az egyéni és közösségi érdekek közötti híd [...]”
(Franz Klein)⁶

E kedvezmények, illetve a joghoz jutás biztosítása a fejletlen perjogokban méltányossági alapon, illetve a gazdagabb rétegek „jótékonyosságán alapult”.⁷ A polgári átalakulást követően ez a helyzet tarthatatlanná vált, és a korabeli jogalkotó felismerte: igaz ugyan, hogy a bírói út igénybevétele – az említett konfliktus állami, közelebbről bírósági úton történő rendezése – az állampolgárok részére alapvetően nem ingyenes, mégis, a fent említett szempontokat szem előtt tartva néhány esetben az állam segítséget nyújt a peres úton történő igényérvényesítéshez. Sőt, ahogy arra Magyary örökérvényű tankönyvében találóan rámutat: az állam bizonyos esetekben még továbbmegy, és a „szegény”⁸ felet nemcsak felmenti saját költségének viselése alól, hanem bizonyos, a pernyertesség érdekében szükséges költségeket magára is vállal úgy, hogy azokat a fél helyett

kedvezményekkel kapcsolatos bírói gyakorlatot vizsgáló joggyakorlat-elemző csoport összefoglaló véleménye. Budapest, Kúria, 2016.

⁶ Franz Klein: *Zeit- und Geisteströmungen im Prozesse.* Wien, 1901. 27.

⁷ Magyary Géza – Nizsalovszky Endre: *Magyar polgári perjog.* Budapest, Franklin Társulat, 1939. 324.

⁸ Magyarországon a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) éves jelentései alapján a háztartások életszínvonalára és ezzel a szegénység mértékére évek óta javuló tendenciát mutat. A jelenleg elérhető legfrissebb adatok alapján 2018-ban az egy főre jutó éves bruttó jövedelem 1 millió 815 ezer forint volt, míg az éves rendelkezésre álló nettó jövedelem 1 millió 432 ezer forintot tett ki. Ugyanebben az évben a teljes népesség 18,9%-át, 1 millió 813 ezer főt érintett a szegénység vagy a társadalmi kirekesztődés kockázata (74 ezer fővel kevesebbet, mint 2017-ben). A jövedelmi szegénységi arány 12,8%-ról 12,4%-ra, a súlyos anyagi depriváció 10,2%-ról 8,7%-ra mérséklődött. 348 ezer ember élt munkaszegény háztartásban, 50 ezerrel kevesebb, mint előző évben. A mindhárom szegénységi dimenzióban együttesen érintettek aránya 1,2%-ról 1,1%-ra csökkent, számuk 103 ezer főt tett ki. Lásd KSH: *A háztartások életszínvonalára, 2018.* 2019.

maga téríti meg.⁹ Előfordul, hogy ugyanebből a célból másokat ingyenes közreműködésre is kötelez, így például az ügyvédek a fél ingyenes képviselőjére.¹⁰

Sárfly szerint e jogosultság biztosítása – és közvetve az igazságszolgáltatáshoz való hozzájutás elősegítése – nemcsak a felek érdeke, hanem egyben közérdek is.¹¹ A jogszabályok az igazságszolgáltatás érdekében is módot adnak arra, hogy az állampolgárok szegénységük ellenére is igénybe vehessék a polgári igazságszolgáltatás eszközrendszerét. Erre szolgálnak a szegénységi jog szabályai, amelyek szerint nemcsak „karitatív”, hanem elsősorban „igazságügyi célú”¹² szabályok.¹³

Ahogy azt majd később látni fogjuk, valójában az itt tárgyalt *szegénység* nem csak a szó hétköznapi értelemben vett szegénységet mint vagyontalanságot és az ellene való küzdelmet jelenti. Sokkal inkább magában foglalja mindazokat a rendelkezéseket, amelyek bizonyos szempontból hátrányban lévő társadalmi rétegekhez tartozó emberek jogérvényesítését igyekeznek megkönnyíteni (segíteni)¹⁴ annak érdekében, hogy ezek a rétegek az igazságszolgáltatás és a jogrendszer teljes eszközrendszeréhez hozzáférjenek, azt megismerjék és kihasználhassák. Ehhez képest e helyütt nemcsak vagyoni értelemben vett kedvezményekről, hanem például a jog megismerését lehetővé tevő támogatásokról, az igényérvényesítést időlegesen vagy véglegesen megkönnyítő joganyagról beszélünk.

Fontos megemlíteni, hogy a szegénységi szabályok másik fontos funkciója – globálisan szemlélve – az állam és egyén közötti arányos költségmegosztás megteremtése. Meglehetősen csekélynek mondható azoknak a pereknek a száma, amelyek – Cserba szavaival élve – „eltartják magukat”, ennek okán az állam és az állampolgár valamilyen módon osztozni kényszerül a bíróság előtt folyó

⁹ Magyary–Nizsalovszky (1939) i. m. 324.

¹⁰ Magyary–Nizsalovszky (1939) i. m. 324.

¹¹ Bár eme érvelésének Sárfly nem adja különösebb magyarázatát a tankönyvében, álláspontja mögött vélhetően az általunk is tárgyalt társadalmi fenntarthatóság áll, nevezetesen annak biztosítása, hogy ne csak az egyéni érdekek rendeződjenek, hanem a közösség is működőképes, konfliktusoktól mentes, ha úgy tetszik, egészséges maradjon.

¹² Sárfly Andor: *Magyar polgári perjog*. Budapest, Grill, 1946. 135.

¹³ A klasszikus perjogászok közül a nemzetközi irodalomból lásd még: Richard Schott: *Das Armenrecht der deutschen Zivilprozessordnung*. Jena, Gustav Fischer, 1900; Richard Töpfer – Eberhard Fiedler: *Das Armenrecht in der gerichtlichen Praxis*. Berlin, Vahlen, 1934.

¹⁴ Havasi Péter: A költségkedvezmények. In Petrik Ferenc (szerk.): *Polgári eljárásjog I–II. – Új Pp. – Kommentár a gyakorlat számára*. Budapest, HVG–ORAC, 2017. Kommentár a Pp. 94. §-ához.

igényérvényesítés költségeiben.¹⁵ Az állam teherviselése a felekét jelentősen meghaladja, ugyanakkor a maradványérték olyan tetemes, hogy a jogalkotó különböző kedvezményeket ad részben az ügynek, részben pedig a peres feleknek. Előbbinek a korábban kifejtett garanciális szempontok érvényesülése érdekében, utóbbinak pedig azért, mert néhány ügy „a tárgyánál fogva a gondoskodó állam támogatására érdemes”.¹⁶

Európai kitekintés: az osztrák „szociális perrendtartás” modellje

A szociális gondolatok Európában a 19. század utolsó évtizedében hatoltak be a polgári igazságszolgáltatásba.¹⁷ Menger a készülőben lévő német BGB 1888-ban közzétett tervezetének bírálatakor jutott arra a felismerésre, hogy a jog nem törődik a vagyontalanok védelmével. Ugyanezt állapította meg a német polgári perrendtartásról is, rámutatva arra, hogy a törvényhozók félreismerték a társadalmi valóságot, és az egyenlőtlenséget tovább fokozták azzal, hogy a nem egyenlőt egyenlőként kezelték. A jövőre nézve Menger azt ajánlotta, hogy a törvényhozók szabaduljanak meg az előítéleteiktől, és a jogszabályok, illetve a jogintézmények kialakításakor azt a kérdést helyezték előtérbe, hogyan lehet azokat a vagyontalan osztályokra is alkalmazni.¹⁸ Ezt a szellemiséget követve az osztrák polgári perrendtartás (a továbbiakban: ÖZPO) megalkotója, Klein¹⁹ a liberalizmus eszméjét meghaladva a „perháború” modelljét felváltva a pert már nem kizárólagosan az egyéni jogvédelem eszközének, hanem az individuális és közösségi érdekek közötti hídnak tekintette, amely felfogás nagyban kihatott a később

¹⁵ Cserba Lajos: Költségkedvezmények. In Wopera Zsuzsa (szerk.): *A polgári per jog általános része*. Budapest, KJK-Kerszöv, 2004. 143.

¹⁶ Cserba (2004) i. m. 144.

¹⁷ Ezt a kérdéskört részletesen elemzi: Kengyel Miklós: *A bírói hatalom és a felek rendelkezési joga a polgári perben*. Budapest, Osiris, 2003. 90–95.

¹⁸ Anton Menger: *Das bürgerliche Recht und die besitzlosen Volksklassen. Eine Kritik des Entwurfs eines Bürgerlichen Gesetzbuches für das Deutsche Reich*. 2. Aufl. Tübingen, Laupp, 1890. 34; idézi: Kengyel (2003) i. m. 90.

¹⁹ Franz Klein bécsi professzor és igazságügyi miniszter az osztrák polgári perrendtartás megalkotója volt. Nézete szerint a per egyfajta szociális szükséghelyzetként határozható meg. Lásd még: Kengyel (2003) i. m. 90.

elkészülő – a későbbiekben röviden elemzendő – polgári perrendtartásról szóló 1911. évi I. törvénycikk (Plósz-féle Pp.) szabályaira is.²⁰

Klein álláspontja szerint:

„A XIX. század első feléig a jogviták többsége egysíkú, lokális jellegű és alacsony perértékű volt, amit a városi vagy földesúri bíróságok általában a békeltető eljárás keretében egyszerűen és formalitás nélkül az érdekeltek megelégedésére oldottak meg. Az állami bíróságok előtti magasabb perértékű ügyekben a per szociális vonatkozásai csak ritkán merültek fel és általános figyelmet ekkor sem keltettek. [...] A század második felében minden addiginál jelentősebb fellendülés következett be a gazdaságban és a kultúrában, ami erőteljesen visszahatott a tulajdonra, az iparra, a kereskedelemre és a társadalom struktúrájára. A termelés és a termelékenység emelkedett, a javak cseréje korábban elképzelhetetlen méreteket öltött. A hitel varázsereje ezeket köt össze, akiknek korábban nem volt közük egymáshoz, most azonban együtt érzik meg a gazdasági élet valamennyi rezdülését. A kereskedelemben a hitelezés, a termelésben a munkamegosztás az egyik embert a másikra utalja, és az érdekeiket szinte elszakíthatatlanul összekapcsolja. A minden irányban ható változások a polgári pert sem kímélik. Új követelményeket támasztanak a működésével és a teljesítményével szemben. Végre fel kell ismerni a perben a félig nevetséges, félig bosszantó jogászai hókuszpókusz mögött a szociális elemet és annak a mindenki számára való jelentőségét.”²¹

Mindebből következően az osztrák Pp. egyértelműen a szociálisan gyengébbek helyzetét kívánta megvédeni, elsősorban oly módon, hogy a bíró pervezető jogosítványait erősítette meg. A per szociális funkcióját tükrözte például a bíróság kitanítási kötelezettségének a bevezetése, amelynek lényege, hogy a bíróság a jogban járatlan vagy ügyvéddel nem rendelkező felet felvilágosítással lássa el. Így a határozat kihirdetése során a bírónak külön fel kell hívnia a jogban járatlan felek figyelmét a perorvoslati határidőkre és azokra a rendelkezésekre, amelyek a perorvoslat benyújtásához kötelező ügyvédi képviselőt írnak elő (ÖZPO 432. §).

Kezdeti (kezdetleges) szabályok a magyar jogban

A fent kimunkált elvi alapokat lassan a szabályozás szintjén is megjelenítve a magyar nemzeti jogban először a polgári törvénykezési rendtartásról szóló

²⁰ „Man sollte glauben, der Rechtsstreit müsse bald als ein Fall sozialer Not erkannt sein, und daraus müßten sich dann bei genügender Einsicht in das Wesen des Gesellschaftskörpers die weiteren Konsequenzen von selbst ergeben.” Klein (1901) i. m. 14; idézi: Kengyel (2003) i. m. 90.

²¹ Klein (1901) i. m. 15; idézi: Kengyel (2003) i. m. 58.

1868. évi LIV. törvénycikk (Ptrs.) tartalmazott a szegényeket segítő szabályokat. Kimondta például, hogy a vagyontalan perlekedők részére a bíróság rendel képviselőt. A vagyontalanság hatósági bizonyítvánnyal igazolandó (Ptrs. 90. §). A tanúk és a szakértők „járandóságát” minden esetben a bizonyító fél tartozott előlegezni, kivéve a szegénység esetét (208. és 218. §-ok).²²

A magyar tételes perjog alapidokumentumának is tekinthető Plósz-féle Pp. már jóval részletesebb szabályozást tartalmazott. A 112. § szerint szegénységi jogban rendszerint az a fél részesíthető, akinek jövedelme nem nagyobb, mint a lakhelyén szokásos közönséges napszám. A bíróság azonban az összes körülmények tekintetbevételével szegénységi jogban részesíthette azt a felet is, aki a perköltséget fedezni nem tudja anélkül, hogy a saját és azoknak a hozzátartozóinak szükséges tartása sérelmet szenvedne, akiknek tartására törvénynél vagy törvényes gyakorlatnál fogva köteles. Külföldieknek a szegénységi jogot eltérő nemzetközi megállapodás hiányában csak viszonyosság esetében lehet megadni. A 113. § értelmében a szegénységi jog megadása következtében a fél fel van mentve a szegénységi jog megadása iránti kérelem előterjesztésétől kezdődően az ügyben felmerülőilletékek és bélyegek fizetése alól; a perköltség fedezetéül nem köteles biztosítékot adni; jogot nyer arra, hogy ügyének egyelőre díjtalan vitelére ügyvédet rendeljenek ki számára (116. §); továbbá egyelőre fel van mentve a bírósági kiküldöttek díjainak és kiadásainak, a tanúk és szakértők illetményeinek, valamint a szükséges hirdetmények és az ügygondnok költségének fizetése alól, és ezeket az államkincstár előlegezi.²³

A volt szocialista tagállamok felfogása – a szegénnyjogtól a „kedvezményekig”

Magyarországon a szocialista időkben az osztrák–német mintára készült Plósz-féle Pp.-t felváltó, alapvetően a szocialista ideákon nyugvó polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (régi Pp.) szabályozásában a hangsúly egyéb tényezőkre helyeződött át: a szegénnyjogi szabályozás kiszélesítése helyett az ügyészi és bírói hatalom növekedésével kívánta a jogalkotó biztosítani, hogy minden állampolgár pere elintézhető legyen: a vizsgálati elv előtérbe helyezése nagyobb

²² A Ptrs. szabályai még meglehetősen kezdetlegesnek mondhatók, ugyanakkor jó alapul szolgáltak a következő század eleji törvény megalkotásához; rendelkezései – tartalmukban – a később elemzett jogszabályokban is megtalálhatók, jellemzően absztraktabb formában.

²³ A részletsabályokat lásd 114–123. §-ok.

lehetőséget adott az olcsó per megvalósításához.²⁴ Ez a megoldás azt a látszatot hordozta magában, hogy a perek gyorsan és költséghatékonyan folynak, valójában azonban a hivatalbóliség túlsúlya miatt csak relatíve kevés ügy került bíróság elé; az 1990-es évektől kezdve a peres felek perbeli szabadságának fokozatos visszanyerésével ezek a volt szocialista tagállamok is ugyanolyan problémákkal küzdöttek, mint a nyugat-európai államok.²⁵

A szocialista jogrend nemcsak tartalmában, de elnevezésében is több újdonságot hordozott: Magyarországon a *szegénység* kifejezést felváltotta a kor szellemiségével jobban összeillő *költségmentesség*, illetve *költségkedvezmény* jogi terminus.²⁶ A több mint 60 évig szinte változatlanul fennálló rendszer költségmentességet, illetékmentességet, illetve költségfeljegyzési jogot biztosított a felek számára.²⁷ A költségmentesség részletes szabályait a – többször módosított – 6/1986. (VI. 26.) IM rendelet tartalmazta, az illetékmentességről és az illetékfeljegyzési jogról az illetékekről szóló 1990. évi XCIII. törvény (Itv.) rendelkezett.²⁸

*Az „Access to justice” mozgalom – a szegénységtől a jogi szegénység
felszámolását célzó törekvésekig*

A 20. század második felében a perjogászok és a jogalkotó figyelme ismételten a többek által pragmatikusnak mondott eljárásjogi kérdések köré kezdett összpontosulni. Ennek a folyamatnak az egyik lehangsúlyosabb eredménye az olasz Cappalletti nevéhez fűződő *Access to justice* mozgalom, amely komoly katalizátorként hatott a századvégi kodifikációk tekintetében.²⁹ E kutatás tézi-

²⁴ Kengyel (2003) i. m. 284.

²⁵ Kengyel (2003) i. m. 285.

²⁶ Kengyel Miklós: *Magyar polgári eljárásjog*. Budapest, Osiris, 2014. 182.

²⁷ Megjegyzendő, hogy a magyar Alkotmánybíróság több esetben is foglalkozott a költségmentességi szabályok alkotmányosságával: a 64/1991. (XII. 17.) AB határozat kimondta, hogy a tisztességes eljárásból fakadó követelményekből nem vezethető le a pereskedéssel kapcsolatos költségek viseléséből eredő kockázatok teljes kiküszöbölése; a 672/B/1990. AB határozat szerint a perköltségviselés kötelezettsége csak arra a félre jelent fenyegetettséget, akivel szemben jogosan érvényesítettek igényt, vagy aki alaptalan igényt érvényesített.

²⁸ Az illetékmentességre és illetékfeljegyzési jogra vonatkozó szabályokat jelenleg is az illetékekről szóló 1990. évi XCIII. törvény (Itv.) tartalmazza.

²⁹ A nemzetközi irodalomból lásd például: Lord H. Woolf: *Access to justice – Final report*. London, HMSO, 1996; Lord H. Woolf: *Access to justice – Interim report*. London, MSO, 1995.

seiben sokak szerint Klein elképzelései éledtek újjá, amely szerint a polgári pernek egy konkrét szociális programba beilleszthető jóléti intézményként kell működnie.³⁰

A költségtenyezőkkel összefüggésben a kutatás során igazolódott az a hipotézis, hogy azok a felek, akik a pereskedéshez megfelelő anyagi háttérrel rendelkeznek, nyilvánvalóan előnyben vannak azokkal szemben, akik ilyen kiadásokat nem kockáztathatnak meg. A vagyoni különbségek csökkentésére hivatott szegényjog nem képes megszüntetni az úgynevezett jogi szegénységet, vagyis „számos ember képtelenségét arra, hogy a jogot és az igazságszolgáltatás intézményeit teljes mértékben kihasználja”.³¹

Az 1990-es években Európa-szerte megkezdődött a polgári perek gazdasági és társadalmi szempontú analízise, ami Kengyel szerint nagyban hozzájárult a századvégi, joghoz jutást könnyítő szabályok megalkotásához.³²

Nemzetközi szabályok

Kiindulópontok

A nemzeti (belső jogi) szabályokon túl számos olyan – a nemzetközi jog, illetve az európai jog térrénumába tartozó – jogforrás van, amely a tagállami szintű szabályozásból kilépve magasabb szinten kívánja biztosítani a bírósághoz fordulás jogát az állampolgároknak. Idetartoznak a szerződő államokra kötelezettséget telepítő nemzetközi szerződések, valamint az Európai Unió elsődleges és másodlagos jogforrásai is. Ezek közül kiemelést érdemel:

- Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény (Egyezmény).
- Az Európai Unió működéséről szóló szerződés (EUMSZ).
- Az Európai Unió Alapjogi Chartája (Alapjogi Charta).

³⁰ Lásd részletesen *A polgári eljárásjogi területen folytatott igazságügyi együttműködés kezdetei az Európai Unióban* című alfejezetben.

³¹ Mauro Cappelletti: *Access to justice. Comparative general report*. Rabels Zeitschrift, COM(2008)128 final. 671.

³² Kengyel (2003) i. m. 284.

- A Tanács 2003/8/EK irányelve (2003. január 27.) a határon átnyúló vonatkozású jogviták esetén az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés megkönnyítése érdekében az ilyen ügyekben alkalmazandó költségmentességre vonatkozó közös minimumszabályok megállapításáról (költségmentességi irányelv) és az egyéb, későbbiekben bemutatott másodlagos jogforrások.³³
- Az Európai Unió Bíróságának eljárási szabályzata (Szabályzat).

A későbbiekben – a szabályozás elvi hátterének rövid bemutatását követően – az említett jogforrásokat elemezzük.

A szabályozás indokoltsága

Az előző pontban említett nemzetközi szabályok indokoltsága más és más.

Az Egyezmény esetében a tisztességes eljáráshoz való jog részjogosítványaként megfogalmazott bírósághoz fordulás joga alapvetően a jogérvényesítést biztosító, ezzel pedig egy alapvető emberi jog érvényesítését garantáló szabályként jelenik meg. Az Alapjogi Charta hasonló megfontolásokon nyugszik, értelmezésénél az Európai Unió Bírósága (EUB) többször visszautal az Egyezmény joggyakorlatára.

Az EUMSZ, illetve az Irányelv szabályai sokkal inkább az egyre szorosabb gazdasági együttműködést kívánják biztosítani, ennek úgynevezett *spill over*

³³ Ezek különösen:

- a tartással kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az e területen folytatott együttműködésről szóló 4/2009/EK rendelet;
- a kis értékű követelések európai eljárásának bevezetéséről szóló 861/2007/EK rendelet;
- az európai fizetési meghagyásos eljárás létrehozásáról szóló 1896/2006/EK rendelet;
- a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló 1215/2015/EU rendelet;
- a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló 2201/2003/EK rendelet;
- a nem vitatott követelésekre vonatkozó európai végrehajtható okirat létrehozásáról szóló 805/2004/EK rendelet;
- a polgári és kereskedelmi ügyekben a bizonyításfelvétel tekintetében történő, az uniós országok bíróságai közötti együttműködéséről szóló 1206/2001/EK rendelet;
- a tagállamokban a polgári és kereskedelmi ügyekben a bírósági és bíróságon kívüli iratok kézbesítéséről szóló 1348/2000/EK tanácsi rendelet.

hatásaként jelennek meg azok a szabályok, amelyek határon átnyúló elemet tartalmazó jogvitákban megkönnyítik a peres felek vitájának rendezését, a jogvita lezárását és ezzel a jogrend helyreállítását.

Az EUB eljárási szabályzata azt hivatott biztosítani, hogy mindenki fordulhasson ehhez a fórumhoz is vagyoni helyzetétől függetlenül.

A nemzetközi szerződések (az Emberi Jogok Európai Egyezménye)

Az Egyezmény 6. cikkéből az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) több döntésében is levezette, hogy a *bírósághoz fordulás joga* a tisztességes eljáráshoz való jog immanens részét képezi.

A hivatkozott 6. cikk 1. pontja értelmében mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen, nyilvánosan és észszerű időn belül tárgyalja, és hozzon határozatot polgári jogi jogai és kötelezettségei tárgyában, illetőleg az ellene felhozott büntetőjogi vádak megalapozottságát illetően.

Ugyanezen cikk (3) bekezdés c) pontja utal arra, hogy mindenkinek joga van ahhoz, hogy személyesen vagy az általa választott védő segítségével védekezhessék, és ha nem állnak rendelkezésére eszközök védő díjazására, amennyiben az igazságszolgáltatás érdekei ezt követelik meg, hivatalból és ingyenesen rendelkezjenek ki számára ügyvédet.

Az EJEB több döntésében értelmezte a hivatkozott rendelkezéseket. Tisztázta, hogy a 6. cikk (1) bekezdése nem foglalja magában azt, hogy az államnak ingyenes jogi segítséget kell nyújtania minden polgári jogot érintő jogvitában.³⁴ Egyértelmű különbség van a 6. cikk (3) bekezdés c) pontja – amely büntetőügyekben garantálja a jogot az ingyenes jogi segítséghez bizonyos feltételek megléte esetén – és a 6. cikk (1) bekezdése között, amely nem tesz említést a jogi segítségnyújtásról.³⁵ Mindazonáltal az Egyezmény olyan jogokat hivatott biztosítani, amelyek gyakorlatiasak és hatékonyak, és ez különösen igaz a bírósághoz való hozzáférés jogára. Így a 6. cikk (1) bekezdése arra kötelezi az államot, hogy ügyvédi segítséget biztosítson, amikor az ilyen segítség elengedhetetlen a bírósághoz való hatékony hozzáféréshez (értve ezalatt a polgári jogi jogvitákat is).³⁶

³⁴ Airey kontra Írország, § 26.

³⁵ Essaadi kontra Franciaország, § 30.

³⁶ Airey kontra Írország, § 26.

Annak megítélése, hogy a 6. cikk megköveteli-e a jogi képviselőt biztosítását egyéni peres fél számára, az ügy összes körülményétől függ.³⁷ Az EJEB szerint mindenekelőtt arról kell meggyőződni, hogy az eset körülményeinek fényében a jogi segítségnyújtás hiánya megfosztaná-e a kérelmezőt a tisztességes eljárástól.³⁸

Annak megítélése, hogy a 6. cikk magában foglalja-e a jogi segítségnyújtást, egyéb tényezők között a következőktől függ:

- mi forog kockán a kérelmező számára;³⁹
- a releváns jogi szabályozás vagy eljárás bonyolultsága;⁴⁰
- a kérelmező képessége arra, hogy magát hatékonyan képviselje;⁴¹
- kötelező-e a jogi képviselőt az adott ügyben.⁴²

Mindazonáltal, a kérdéses jog nem abszolút, ezért megengedhetők korlátozások a jogi segítségnyújtás biztosítása tekintetében, különösen a következő megfontolások alapján, kiegészítve a megelőző szakaszban írtakat:

- a peres fél anyagi viszonyai;⁴³
- a sikerre való esély az eljárásban.⁴⁴

Az EJEB szerint létezhet tehát olyan jogi segítségnyújtási rendszer, amely az ügyek között megfelelősségi alapon különbséget tesz. Mindazonáltal a jogalkotó által létrehozott rendszernek érdemi garanciákat kell nyújtani az egyének számára az önkényesség ellen.⁴⁵ Ezért tekintettel kell lenni az állami jogi

³⁷ Airey kontra Írország, § 26; McVicar kontra Egyesült Királyság, § 48; Steel és Morris kontra Egyesült Királyság § 61.

³⁸ McVicar kontra Egyesült Királyság, § 51.

³⁹ Steel és Morris kontra Egyesült Királyság, § 61.

⁴⁰ Airey kontra Írország, § 24.

⁴¹ McVicar kontra Egyesült Királyság, §§ 48–62; Steel és Morris kontra Egyesült Királyság, § 61; P., C. és S. kontra Egyesült Királyság, § 100.

⁴² Airey kontra Írország, § 26; Gnahoré kontra Franciaország, § 41 in fine.

⁴³ Steel és Morris kontra Egyesült Királyság, § 62.

⁴⁴ Steel és Morris kontra Egyesült Királyság, § 62.

⁴⁵ Gnahoré kontra Franciaország, § 41; Essaadi kontra Franciaország, § 36; Del Sol kontra Franciaország, § 26; Bakan kontra Törökország, §§ 76 és 75, utalással az Aerts kontra Belgium ítéletre, amely a bírósághoz való jog lényegének csorbításával foglalkozott.

segítségnyújtó rendszer minőségére, és vizsgálni kell, hogy a hatóságok által választott módszer összeegyeztethető-e az Egyezményrel.⁴⁶

Alapvető fontosságú, hogy a bíróság megindokolja a jogi segítségnyújtás iránti kérelem elutasítását, és hogy az ilyen kérelmeket megfelelő alapossággal kezelje.⁴⁷

Azt is kimondta az EJEB, hogy nem ellentétes a 6. cikkel, ha egy állam nem biztosít jogi segítségnyújtást külföldi jogi személyeknek.⁴⁸

Tisztázta az EJEB azt is, hogy az állam nem felel a kirendelt pártfogó ügyvéd cselekményeiért. Az ügyvédi szakma államtól való függetlenségéből az következik,⁴⁹ hogy a perstratégia lényegileg a peres fél és az ügyvéd belső ügye, függetlenül attól, hogy kirendelt jogi segítőről vagy meghatalmazott ügyvédről van szó. A jogi képviselő ellátása, kivéve egyes speciális eseteket, nem veti fel az állam Egyezmény szerinti felelősségét.⁵⁰ Mindazonáltal egy ügyvéd kirendelése a fél képviselőre önmagában még nem garantálja a hatékony segítséget.⁵¹ A pártfogó ügyvéd hosszabb ideig akadályoztatva lehet vagy elhanyagolhatja kötelezettségeit. Amennyiben értesülnek erről a helyzetről, a nemzeti hatóságoknak kötelező leváltaniuk a pártfogó ügyvédet, és ha ezt elmulasztják, az ingyenes jogi segítségnyújtást előíró szabály ellenére a peres fél elesik a hatékony jogi segítségtől.⁵²

Az EJEB szerint az állam kötelezettsége, hogy biztosítsa a megfelelő egyensúlyt az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés jogának hatékony élvezete és az ügyvédség függetlensége között. Az EJEB egyértelműen leszögezte, hogy egy jogi segítséget nyújtó ügyvéd csak bizonyos minőségi követelményeknek való megfelelés esetében utasíthatja vissza egyes eljárási cselekmények elvégzését. Ezek a követelmények nem teljesülnek, ha a jogi segítségnyújtási rendszer hiányosságai megfosztják az érintetteket a bírósághoz való „tényleges és hatékony” hozzáféréstől, amihez joguk van.⁵³

⁴⁶ Santambrogio kontra Olaszország, § 52; Bakan kontra Törökország, §§ 74–78; Pedro Ramos kontra Svájc, §§ 41–45.

⁴⁷ Tabor kontra Lengyelország, §§ 45–46; Saoud kontra Franciaország, §§ 133–136.

⁴⁸ Granos Organicos Nacionales S.A. kontra Németország, §§ 48–53.

⁴⁹ Staroszczyk kontra Lengyelország, § 133.

⁵⁰ Tuziński kontra Lengyelország (dec.).

⁵¹ Siałkowska kontra Lengyelország, §§ 110 és 116.

⁵² Bertuzzi kontra Franciaország, § 30.

⁵³ Staroszczyk kontra Lengyelország, § 138; Siałkowska kontra Lengyelország, § 11.

Az Európa Tanács ajánlásai

A jogi segítségnyújtás kérdéskörével az Európa Tanács is kiemelten foglalkozott, s ezzel kapcsolatban számos, a tagállamok kormányai részére megfogalmazott ajánlást is kiadott, így például:

- Ajánlás az igazsághoz való hozzáférés elősegítéséről [No R(81) 7];
- Ajánlás a szegényeknek a joghoz és igazságszolgáltatáshoz való hatékony hozzáféréseinek biztosításáról [No R(93) 1]).

Ezek az ajánlások leszögezik, hogy az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés joga minden demokratikus társadalomnak alapvető eleme, hiszen a tagállamokban a bírósági eljárások gyakran olyan összetettek, időigényesek és költségesek, hogy a magánszemélyek – különösen a vagyoni és társadalmi szempontból hátrányos helyzetűek – jogait nem gyakorolhatják akadálymentesen.

Az európai polgári eljárásjogi normák alapja: az EUMSZ 81. cikke

Az Európai Unióban az e körben érvényesülő legkorábbi szabályt az EUMSZ 81. cikke (a korábbi EKSZ 65. cikke) tartalmazza (a megjelölt cikkel kapcsolatban lásd részletesen az *A polgári ügyekben folytatott igazságügyi együttműködés jelenlegi rendszerének elemei* című alfejezetben írtakat).

A hivatkozott szabály (1) bekezdése szerint az EU a határokon átnyúló vonatkozású polgári ügyek tekintetében igazságügyi együttműködést alakít ki, amely a bírósági és bíróságon kívüli határozatok kölcsönös elismerésének elvén alapul. Ennek az együttműködésnek a keretében olyan intézkedések is elfogadhatók, amelyek célja a tagállamok törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezéseinek közelítése. A (2) bekezdés e) pontja szerint az (1) bekezdésben foglaltak céljából az Európai Parlament és a Tanács rendes jogalkotási eljárás keretében intézkedéseket állapít meg – különösen, ha ez a belső piac megfelelő működéséhez szükséges – az igazságszolgáltatáshoz való tényleges hozzáférés biztosítása érdekében. Ennek nyomán született meg az Irányelv, amely részletes szabályokat tartalmaz a bírósághoz fordulás jogával összefüggésben.⁵⁴

⁵⁴ E körben lásd kimerítően például: Gombos (2014) i. m.; Kengyel–Harsági (2006) i. m. 37–38; Kengyel–Harsági (2009) i. m. 40–41; Osztovits András (szerk.): *Nagykommentár az Európai Unió-*

Az Európai Unió Alapjogi Chartája

Az Alapjogi Charta jelentősége és a bírósághoz fordulás jogát érintő rendelkezései

Az Irányelv szabályainak ismertetését megelőzően fontos kitérni az Alapjogi Charta rendelkezéseire is. A tagállamok állampolgárainak egyenlőségét és az emberi jogok érvényesülését biztosító Alapjogi Charta a Lisszaboni Szerződéssel módosított Európai Unióról szóló szerződés 6. cikkének (1) bekezdése alapján az elsődleges uniós jog részévé vált, ebből következően kötelező rendelkezéseket tartalmaz minden tagállamra nézve.

Témánk szempontjából az *Igazságszolgáltatás* cím rendelkezéseinek van kiemelt jelentősége. Az Alapjogi Charta 47. cikke garantálja a hatékony jogorvoslathoz és a tisztességes eljáráshoz való jogot. Kimondja, hogy mindenkinek, akinek az Európai Unió joga által biztosított jogait és szabadságait megsértették, az e cikkben megállapított feltételek mellett joga van a bíróság előtti hatékony jogorvoslathoz. Mindenkinek joga van ahhoz, hogy ügyét a törvény által megelőzően létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen, nyilvánosan és észszerű időn belül tárgyalja. Mindenkinek biztosítani kell a tanácsadás, a védelem és a képviselő igénybevételéhez való lehetőséget.

Az Alapjogi Charta a 47. cikk (3) bekezdésében kifejezetten kimondja: azoknak pedig, akik nem rendelkeznek elégséges pénzeszközökkel, költségmentességet kell biztosítani, amennyiben az igazságszolgáltatás hatékony igénybevételéhez erre szükség van.

Az EUB a 47. cikkben deklarált jogot a Johnston-ügyben⁵⁵ ismerte el először; majd ezt a döntését további ítéleteiben is megerősítette.⁵⁶ Az EUB szerint az uniós jog általános alapelve az uniós jog végrehajtása során a tagállamokra is vonatkozik.⁵⁷

ról és az Európai Unió működéséről szóló szerződésekhez. Budapest, Wolters Kluwer, 2013. Kommentár az EUMSZ 81. cikkéhez; Lángos (2013) i. m. 185–186.

⁵⁵ C-222/84. sz. Marguerite Johnston kontra Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary ügyben 1986. május 15-én hozott ítélet (EBHT1986, 1651.).

⁵⁶ C-222/86. sz. Union Nationale des Entraîneurs et Cadres Techniques Professionnels du Football (Unectef) kontra Georges Heylens és társai ügyben 1987. október 15-én hozott ítélet (EBHT1987, 4097.); C-97/91. sz. Oleificio Borelli SpA kontra az Európai Közösségek Bizottsága ügyben 1992. december 3-án hozott ítélet (EBHT1992, I-6313.).

⁵⁷ Lásd még: Osztovits (2013) i. m. Kommentár az Alapjogi Chartához.

Ezek a szabályok az Egyezmény 6. cikkével összhangban a tisztességes eljáráshoz való jogot kívánják biztosítani, ugyanakkor az Egyezménynél hangsúlyosabban jelenik meg az Alapjogi Chartában a költségmentesség biztosításának a követelménye.

A kommentárirodalom szerint a 47. cikk (3) bekezdése alapján – az EJEB *A nemzetközi szerződések (az Emberi Jogok Európai Egyezménye)* című alfejezetben tárgyalt ítélkezési gyakorlatával összhangban – költségmentességre vonatkozó rendelkezést kell hozni, amennyiben az ilyen segítségnyújtás hiánya lehetetlenné tenné a hatékony jogorvoslat biztosítását. Az EJEB rögzítette:

„[K]ialakult joggyakorlatának megfelelően a 6. cikk 1. pontja mindenki számára biztosítja azt a jogot, hogy polgári jogi jogaival és kötelezettségével kapcsolatos igényét bíróság elé vigye, ily módon ez megtestesíti a bírósághoz való jogot, amelynek egyik eleme a hozzáférhetőség joga, azaz az a jog, hogy polgári jogi ügyekben bíróságok előtt kereset indítható. Mindazonáltal e jog illuzórikus, ha valamely szerződő állam nemzeti jogrendszere megengedi, hogy jogerős és végrehajtható bírósági ítélet ne váljék hatályossá az egyik fél hátrányára. Elképzelhetetlen, hogy a 6. cikk 1. pontja a peres felek számára részletes eljárási garanciákat állít fel tisztességes, nyilvános és gyors eljárásokat előírva, anélkül azonban, hogy a bírósági határozatok végrehajtását ne védené. Elképzelhetetlen a 6. cikk olyan értelmezése, hogy az kizárólag a bírósághoz fordulásra és az eljárással kapcsolatos elvárásokra vonatkozna. Az ilyen értelmezés olyan helyzethez vezethetne, mely ellentétes azon, a jog szerepével kapcsolatos alapelvvel, amelynek tiszteletben tartását a szerződő államok felvállalták az Egyezmény ratifikálásával. Bármely bíróság ítéletének végrehajtása ily módon szerves része a 6. cikk céljai szerinti tárgyalásnak, ráadásul ezt az elvet a Bíróság már elismerte az eljárás hosszát érintő ügyekben.

A fenti elveknek még nagyobb a jelentőségük olyan közigazgatási eljárásban, mely a kérelmezők polgári jogi jogaira döntő kihatású volt. Az állam legfőbb közigazgatási bíróságához felülvizsgálati kérelem benyújtásával a felperes nemcsak a támadott határozat hatályon kívül helyezését, hanem mindenekfelett minden hatásának megszüntetésére törekedett. Az ilyen eljárásokban részt vevő fél hatékony védelme, s a jogszerűség helyreállítása a közigazgatási hatóságok részéről olyan kötelezettséget feltételezett, hogy a bírósági ítéletnek megfelelően járjanak el. Az EJEB megjegyezte ezzel összefüggésben, hogy a közigazgatási hatóságok az állam egyik elemét alkotják, és a jogszabályoknak vannak alávetve, ennek megfelelően érdekük megegyezik a megfelelő igazságszolgáltatás iránti igényvel. Ahol a közigazgatási hatóságok visszautasítják, elmulasztják, vagy csak késedelmeskednek, hogy az ítéletben foglaltaknak megfelelően járjanak el, a 6. cikk szerinti, a peres felek által a bírósági eljárási szakban élvezett garanciák célja üressé válik.”⁵⁸

⁵⁸ Hornsby v. Greece, Judgment of 19 March 1997, no. 22774/93. Idézi: Osztovits (2013) i. m. Kommentár az Alapjogi Chartához.

Az Alapjogi Charta joggyakorlata – Adható-e költségkedvezmény a jogi személyek részére?

Az EUB a DEB-ügyben értelmezte az Alapjogi Charta itt tárgyalt rendelkezését.⁵⁹ A hivatkozott ügyben előterjesztett kérelemben feltett kérdés arra irányult, hogy a jogi személyek számára kell-e költségmentességet biztosítani. A DEB a Bundesrepublik Deutschland ellen, annak az uniós jog alapján fennálló felelőssége megállapítása iránt indítandó keresete tekintetében kért költségmentességet.⁶⁰

Az alapügy tényállása szerint a DEB kártérítést kért a földgáz belső piacára vonatkozó közös szabályokról szóló, 1998. június 22-i 98/30/EK európai parlamenti és tanácsi irányelvnek,⁶¹ valamint a földgáz belső piacára vonatkozó közös szabályokról és a 98/30/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről szóló, 2003. június 26-i 2003/55/EK európai parlamenti és tanácsi irányelvnek⁶² a tagállam általi késedelmes átültetése miatt, amely irányelveknek a nemzeti gázhálózathoz való megkülönböztetésmentes hozzáférést kellett volna lehetővé tenniük. Ezen késedelmes átültetés miatt az alapügy felperese nem tudott hozzáférni a német hálózatüzemeltetők gázhálózataihoz, emiatt a szállítókkal kötött gázszállítási szerződésekből fakadóan hozzávetőleg 3,7 milliárd euró nyereségtől esett el. Az eljárási költségeknek (amelyek összege 274 368 euró) a bírósági eljárási költségekről szóló törvény 12. § (1) bekezdése alapján szükséges előlegezését a DEB – aki jelenleg nem foglalkoztat munkavállalókat, és hitelezői sincsenek – bevétel és vagyon hiányában nem tudta teljesíteni. Nem állt rendelkezésére pénzügyi eszköz ahhoz sem, hogy ügyvédet bízson meg a perbeli képvisellel, akinek az alapügyben történő eljárása kötelező.⁶³

A *Landgericht Berlin* elutasította a költségmentesség iránti kérelmet azzal az indokkal, hogy nem teljesülnek a ZPO 116. § 2. pontja szerinti feltételek. A fellebbezést elbíráló *Kammergericht* szintén azt állapította meg, hogy nem állnak fenn a ZPO 116. §-ának 2. pontja szerinti feltételek. A *Kammergericht* a *Bundesgerichtshof*nak az ezen rendelkezéssel kapcsolatos ítélezési gyakorlatára hivatkozva kifejtette, hogy a jelen esetben a kereset alapján indítandó per

⁵⁹ C-279/09. sz. DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft GmbH kontra Bundesrepublik Deutschland ügy [ECLI:EU:C:2010:811].

⁶⁰ C-279/09. sz. ügy, 14.

⁶¹ HL L 204, 1; magyar nyelvű különkiadás 12. fejezet, 2. kötet, 28.

⁶² HL L 176, 57, magyar nyelvű különkiadás 12. fejezet, 2. kötet, 230.

⁶³ C-279/09. sz. ügy, 15–26.

elmaradása nem sértene közérdeket. Ez csak akkor valósulna meg, ha a döntés a népesség vagy a gazdasági élet tekintélyes részét érintené vagy társadalmi hatása lenne.⁶⁴ A per elmaradása tehát akkor sérthet közérdeket, ha valamely jogi személy a jogvita lefolytatása hiányában már nem tudja teljesíteni a közfeladatait, vagy ha az általa indítandó keresettől függ a jogi személy léte, és ezért munkahelyek szűnhetnek meg, vagy nagyszámú hitelezőt érhet kár. A jelen esetben ez nem áll fenn, mert a felperes jelenleg nem foglalkoztat munkavállalókat, és hitelezői sincsenek.⁶⁵

Igaz, a *közérdek* jogi fogalma lehetővé teszi, hogy a mérlegelés során a jogi személy javára figyelembe vegyenek minden elképzelhető közérdeket.⁶⁶ Mindazonáltal a helyes döntéshez fűződő közérdek ehhez általában nem elégséges. Hasonlóképpen az a körülmény sem elégséges, hogy a jogvita eldöntése során közérdekű jogi kérdések megválaszolására kerülhet sor.⁶⁷ Ilyen esetekben – a jelen esethez hasonlóan – az ítélet elmaradásán túlmenően hiányzik a közt érintő tényleges hátrány. A DEB maga is elismeri, hogy a Bundesrepublik Deutschland elmarasztalása nem vezet közvetlenül az energiapiac megnyitásához, amire a DEB annak érdekében hivatkozott, hogy keresetének a ZPO 116. § 2. pontja szerinti közérdeket érintő jellegét igazolja. A német jogalkotó szándékának figyelembevételével a nemzeti jogi rendelkezés értelmezése nem teszi lehetővé annak kiterjesztését, és még e rendelkezés akár közvetett alkalmazását sem. Az ítélkezési gyakorlat, hivatkozva a ZPO jogszabály-előkészítési munkálataira, következetesen szükségesnek tartotta, hogy az eljárásban gazdaságilag érintettekén kívül a per elmaradásával hátrányosan érintetté váljon más személyek jelentős nagyságú köre is. A ZPO 116. § 2. pontja szerinti szabályozás összhangban áll az Alkotmánnyal (*Grundgesetz*) is. Különösen az, hogy a jogi személyek költségmentességének engedélyezésével szemben támasztott, a természetes személyekre alkalmazandóknál szigorúbb feltételeket nem lehet az alkotmányjog szempontjából kétségbe vonni.⁶⁸

A *Bundesverfassungsgericht* (a német szövetségi alkotmánybíróság) ezt többször megállapította. A költségmentesség biztosítása végső soron a szociális állam elvéből levezethető szociális támogatás egyik formája, nélkülözhetetlen

⁶⁴ Lásd a Bundesgerichtshof fent hivatkozott, 1989. december 20-i végzését. VIII ZR 139/89.

⁶⁵ C-279/09. sz. ügy, 15–26.

⁶⁶ Lásd a Bundesgerichtshof 1990. október 24-i végzését. VIII ZR 87/90.

⁶⁷ Lásd a Bundesgerichtshof fent hivatkozott, 1989. december 20-i végzését.

⁶⁸ C-279/09. sz. ügy, 15–26.

az emberi méltóság elismeréséhez, amellyel a jogi személyek nem rendelkezhetnek. A jogi személyek ugyanis a tagállam jogrendje által célszerűségi okokból megengedett jogi formát öltő mesterséges képződmények. Ez a jogi forma a társaság tagjainak biztosít gazdasági előnyöket, így különösen a társaság vagyonára korlátozott polgári jogi felelősséget. Ezért a jogi személynek megfelelő mértékű vagyonnal kell rendelkeznie. Ez a feltétele a létrehozásának és a további létezésének is. Valamely jogi személy ennek megfelelően alapvetően csak akkor rendelkezik a jogrend által elismert létjogosultsággal, ha a maga erejéből képes követni a céljait és teljesíteni a feladatait. Következésképpen a ZPO 116. § 2. pontjának szabályozása figyelembe veszi a jogi személyek ezen különleges helyzetét.⁶⁹

A Kammergericht ugyanakkor arról kívánt megbizonyosodni, hogy a DEB-nek az állam uniós jog alapján fennálló felelősségének megállapítására irányuló keresete megindításához szükséges költségmentesség engedélyezésének megtagadása sértheti-e az uniós jog elveit, különösen a tényleges érvényesülés elvét. A költségmentesség iránti kérelem ilyen elutasítása ugyanis egész egyszerűen lehetetlenné teszi az alapügy felperese számára, hogy az állam uniós jog alapján fennálló felelősségének megállapítása iránti keresetet terjesszen elő. Így gyakorlatilag lehetetlenné vagy legalábbis túlzottan nehézé válik számára a kártérítés elérése. Ezen értelmezés mellett szól az is, hogy a Bíróság az állam uniós jog alapján fennálló felelősségét az uniós jogi normák tényleges érvényesülésének elvéből vezeti le, mindezt különösen az egyén jogainak védelme érdekében.⁷⁰

E körülményekre tekintettel a Kammergericht az eljárást felfüggesztette, és előzetes döntéshozatal céljából a következő kérdést terjesztette a Bíróság elé:

„Aggályos-e az olyan nemzeti szabályozás, amely szerint a bíróság előtti igényérvényesítés költségei előlegezésétől függ, és jogi személy még akkor sem részesülhet költségmentességben, ha nem tudja megfizetni ezt az előleget, tekintettel arra, hogy a kártérítési jog feltételeinek, valamint az állam [uniós] jog alapján fennálló felelősségének megállapítása iránti tagállami eljárásnak a nemzeti szabályozása nem teheti gyakorlatilag lehetetlenné vagy túlzottan nehézé az említett felelősség elvei szerinti kártérítéshez jutást?”⁷¹

A feltett kérdésre az EUB azt a választ adta, hogy az Alapjogi Charta 47. cikkében meghatározott hatékony bírói jogvédelem elvét akként kell értelmezni, hogy

⁶⁹ Lásd a Bundesverfassungsgericht 1973. július 3-i végzését (1 BvR 153/69).

⁷⁰ Lásd a C-6/90. és C-9/90. sz. Francovich és társai egyesített ügyekben 1991. november 19-én hozott ítéletet (EBHT1991, I-5357.).

⁷¹ C-279/09. sz. ügy, 26.

nem kizárt annak a lehetősége, hogy erre az elvre jogi személyek hivatkozzanak, és hogy az elv alkalmazásával engedélyezett költségmentesség kiterjedhet különösen a perköltségek előlegezése alóli mentesítésre és/vagy az ügyvédi képviselőre. Ebből a szempontból a nemzeti bíróság feladata annak vizsgálata, hogy a költségmentesség engedélyezésének feltételei a bírósághoz fordulás joga olyan korlátozásának minősülnek-e, amely magát a jog lényegét érinti; hogy azok jogszzerű célra irányulnak-e, valamint hogy észszerű arányossági kapcsolat áll-e fenn az alkalmazott eszközök és az elérni kívánt cél között. A nemzeti bíróság figyelembe veheti a per tárgyát, a költségmentességet kérelmező pernyertességének észszerű esélyét, az ügy tétjének fontosságát, a jogi kérdés és az alkalmazott eljárás bonyolultságát, valamint a kérelmező arra való képességét, hogy hatékonyan tudja-e érvényesíteni jogait. Az arányosság értékelésének keretében a nemzeti bíróság figyelemmel lehet az előlegezendő perköltségek nagyságára is, valamint arra, hogy a költségek esetlegesen a bírósághoz fordulás megkerülhetetlen akadályát képezik-e, vagy sem. Kifejezetten a jogi személyeket illetően a nemzeti bíróság figyelemmel lehet ezek helyzetére is. A nemzeti bíróság így figyelembe veheti a kérdéses jogi személy társasági formáját, azt, hogy nyereségszerzési célú jogi személy-e, vagy sem, valamint a tagjainak vagy részvényeseinek pénzügyi teljesítőképességét,⁷² továbbá annak lehetőségét, hogy ez utóbbiak biztosítani tudják-e a bíróság előtti igényérvényesítéséhez szükséges összeget.⁷³

Az Európai Unió polgári eljárásjogának másodlagos jogforrásai: a Tanács 8/2003. irányelve – a költségmentességi irányelv⁷⁴

Az Irányelv előzményei

A határon átnyúló jogviták számának növekedésével megjelent az igény az e jogvitákkal összefüggő költségviselési kérdések rendezésére is.⁷⁵ Ennek legfőbb

⁷² C-279/09. sz. ügy, 27–62.

⁷³ Ehhez lásd még: Váradi Ágnes: A jogi személyek jogérvényesítésének elősegítése az Európai Unió és tagállamai jogában. *Állam- és Jogtudomány*, 56. (2015), 3. vagy Simon Károly László: Jogi segítségnyújtás jogi személyeknek – az Európai Unió bíróságának újabb jogfejlesztő jogértelmezése. *Európai Jog*, 11. (2011), 3.

⁷⁴ Az alcím alkalmazásában a továbbiakban: Irányelv.

⁷⁵ Lásd részletesen: European Commission: *Green Paper from the Commission – Legal aid in civil matters: the problems confronting the cross-border litigant*. COM(2000)51 final, part I, 2000.

indoka, hogy egy nemzetközi vonatkozású ügyben a peres feleknek szembe kell nézniük azokkal a nehézségekkel, amelyek az egyes tagállamok különböző jogrendjeiből adódnak, különösen a jogi segítségnyújtás fajtáit és terjedelmét, valamint az igényérvényesítés előfeltételeit illetően.⁷⁶ Vannak ugyanis olyan tagállamok, ahol az eljárásjogok széleskörűen lehetővé teszik a költségmentes perlést, másutt csak a legrászorultabbak folyamodhatnak ilyen segítségért.⁷⁷

Az EUMSZ – fentebb már elemzett – 81. cikkével összhangban az Európai Unió azt a célt tűzte maga elé, hogy fenntartja és fejleszti a szabadságon, biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térséget, ahol a személyek szabad mozgása biztosított (lásd részletesebben az *A polgári ügyekben folytatott igazságügyi együttműködés jelenlegi rendszerének elemei* című alfejezetben). A 81. cikk (2) bekezdés c) pontjának megfelelően az intézkedéseknek a polgári eljárások helyes működésének akadályait elhárító intézkedéseket is tartalmazniuk kell, szükséges esetben a tagállami polgári eljárásokra alkalmazandó szabályok összeegyeztethetőségének előmozdításával. Ezt szem előtt tartva született meg a Tanács 2003/8/EK irányelve (2003. január 27.) a határon átnyúló vonatkozású jogviták esetén az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés megkönnyítése érdekében az ilyen ügyekben alkalmazandó költségmentességre vonatkozó közös minimumszabályok megállapításáról.⁷⁸

Az Irányelv célja és alkalmazási köre

Az Irányelv 1. cikk (1) bekezdése értelmében az Irányelv célja a határon átnyúló vonatkozású jogviták esetén az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés megkönnyítése az e jogvitákkal kapcsolatos költségmentességre vonatkozó közös minimumszabályok megállapításán keresztül.

A (6) preambulumbekkezdés szerint sem az – akár felperesként, akár alperesként – eljáró peres fél forrásainak hiánya, sem pedig a jogvita határon átnyúló vonatkozású jellegéből eredő nehézségek nem akadályozhatják az igazságszolgáltatáshoz való hatékony hozzáférést.

⁷⁶ Kengyel–Harsági (2006) i. m. 342.

⁷⁷ Gátos György: „Határon átlépő pereskedés” – kérdőjelek, akadályokkal. In Kengyel Miklós: *Polgári eljárásjog a XXI. században*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2002. 69.

⁷⁸ Összefoglalóan lásd <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=LEGISSUM%3A133184>

Az Irányelv tehát a belső jogi szabályozás kereteit határozza meg, „elkerülendő azokat a szituációkat, amelyekben a legszegényebb emberek egyszerűen az anyagi feltételek hiányában kiszorulnak abból, hogy az Európai Igazságügyi Térségben jogaikat érvényesíthessék”.⁷⁹

Az 1. cikk (2) és (3) bekezdése értelmében az Irányelvet – a határon átnyúló vonatkozású jogviták esetén – polgári és kereskedelmi ügyekben kell alkalmazni a bíróság jellegétől függetlenül, Dánia kivételével minden tagállamban. Az Irányelv alkalmazásában a 2. cikk (1) bekezdése értelmében *határon átnyúló vonatkozású jogvita* az a jogvita, amelyben az ezen irányelvvel összefüggésben költségmentességet kérelmező személynek nem a bíróság székhelye vagy a határozat végrehajtásának helye szerinti tagállamban van a lakóhelye vagy szokásos tartózkodási helye. Az Irányelv hatálya nem terjed ki az adó-, vám- és közigazgatási ügyekre.

A 2. cikk (2) és (3) bekezdése alapján a fél lakóhelye szerinti tagállamot a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló, 2000. december 22-i 44/2001/EK tanácsi rendelet 59. cikkével összhangban kell meghatározni. Annak meghatározására, hogy a jogvita határon átnyúló vonatkozású-e, a kérelem ezen irányelvvel összhangban történő benyújtásának időpontjában kerül sor.

A költségmentességhez való jog

A 3. cikk (1) bekezdése kimondja: az Irányelv hatálya alá tartozó vitában érintett természetes személyek jogosultak a megfelelő költségmentességre annak biztosítása érdekében, hogy az igazságszolgáltatáshoz való hatékony hozzáférésüket az Irányelvben meghatározott feltételekkel összhangban biztosítsák.

A költségmentesség – a 3. cikk (2) bekezdése értelmében – akkor tekinthető megfelelőnek, ha biztosítja az alábbiakat:

- a bírósági eljárás megkezdését megelőző jogvita lezárására irányuló, a pert megelőző tanácsadás;

⁷⁹ Mário Tenreiro – José Alegre Seoane: The creation of an European judicial area in civil and commercial matters: what can the EU fo? In Marcel Storme (szerk.): *Procedural laws in Europe. Towards harmonisation*. Antwerpen, Maklu, 2003. 469. Idézi Kengyel–Harsági (2006) i. m. 341.

- jogsegély és a bíróság előtti képviselet, a kedvezményezett részére az eljárási költséggel kapcsolatos könnyítés vagy az az alóli mentesség, beleértve a 7. cikkben említett költségeket és az eljárás folyamán a bíróság által eljárással megbízott személyek díjait.

Azokban a tagállamokban, amelyekben a peresztes fél köteles a másik fél költségeit viselni, ha a kedvezményezett a peresztes, a költségmentesség kiterjed az ellenfél költségeire is, ha az ezekre a költségekre akkor is kiterjedne, amennyiben a kedvezményezett lakóhelye vagy szokásos tartózkodási helye a bíróság székhelye szerinti tagállamban lenne.

Az Irányelv értelmében a jogi segítségnyújtás azokat a költségeket is felöleli, amelyek a jogvita határon átnyúló jellegéből adódnak. A még mindig jelentősen különböző tagállami szabályozásokból következően az esetek többségében indokolt, hogy a perlekedő fél kétszeres jogi segítséget vegyen igénybe. A költségmentességet kérelmezőnek szüksége van a hazájában is jogi tanácsadásra, ebből következően az ilyen ügyekben legalább két tagállamban keletkeznek különböző költségek.⁸⁰

A jogvita határon átnyúló jellegével összefüggő költségek még a tolmács és a fordító díja, valamint az útiköltség.⁸¹

Fontos ugyanakkor, hogy a (3) bekezdés értelmében a tagállamoknak nem kell jogi tanácsadást vagy a bíróság előtt képviseletet biztosítani olyan eljárásokban, amelyek kifejezetten arra szolgálnak, hogy a peres felek személyesen adják elő ügyüket, kivéve, ha a bíróság vagy bármely más illetékes hatóság a felek egyenlőségének biztosítása céljából vagy az ügy bonyolultságára tekintettel eltérően határoz.

Mindemellett a (4) és (5) bekezdés értelmében a tagállamok kérhetik, hogy – figyelemmel az 5. cikkben említett feltételekre – a költségmentesség kedvezményezettjei az eljárási költségekhez észszerű mértékben járuljanak hozzá, illetve előírhatják, hogy az illetékes hatóság úgy határozhat, hogy a költségmentesség kedvezményezettjei teljes egészében vagy részben fizessék azt vissza, amennyiben pénzügyi helyzetük lényegesen javult, vagy ha a költségmentesség odaítélésére vonatkozó határozat a kedvezményezett által megadott pontatlan információkon alapult.

⁸⁰ Kengyel–Harsági (2006) i. m. 342.

⁸¹ Kengyel–Harsági (2006) i. m. 342.

Az Irányelv legfőbb rendezőelve: a diszkrimináció tilalma

A 4. cikk szerint a tagállamok megkülönböztetés nélkül költségmentességet nyújtanak az Európai Unió polgárainak és az egyes tagállamokban jogszerűen lakóhellyel rendelkező harmadik országbeli állampolgároknak. Ebből következően az Irányelv értelmében a harmadik államok polgárai számára a költségmentességet ugyanazokkal a feltételekkel kell biztosítani, mint az adott tagállam állampolgárainak.

Ez az elv a (4) preambulumbekkezdés értelmében összhangban van az Egyezmény rendelkezéseivel, és a különböző tagállamokban lakóhellyel rendelkező állampolgárok egyenjogúságát biztosítja. A hivatkozott preambulumbekkezdés értelmében az Irányelv rendelkezéseit az Egyezménnyel (lásd *A nemzetközi szerződések [az Emberi Jogok Európai Egyezménye]* című alfejezet) és különösen a vitában részt vevő felek egyenjogúsága elvével összhangban kell kezelni.

A költségmentesség feltételei és mértéke

A pénzügyi forrásokra vonatkozó feltételek

Az Irányelv 5. cikk (1) bekezdése értelmében az igazságszolgáltatáshoz való hatékony hozzáférés biztosítása céljából a tagállamok költségmentességet nyújtanak a 3. cikk (1) bekezdésében említett személyek részére, akik gazdasági helyzetükből kifolyólag részben vagy teljes egészében képtelenek a 3. cikk (2) bekezdésében említett eljárási költségek viselésére.

A személyek gazdasági helyzetét a (2) bekezdés alapján a bíróság székhelye szerinti tagállam illetékes hatósága értékeli különböző objektív tényezők fényében, mint például jövedelem, tőke vagy családi állapot, beleértve a kérelmező személy által eltartott személyek forrásainak értékelését is.

Ugyanezen cikk (3) bekezdése azt is lehetővé teszi, hogy a tagállamok küszöbértéket határozzanak meg, amely felett a költségmentességet kérelmező személy részben vagy teljes egészében képesnek tartható a 3. cikk (2) bekezdésében meghatározott eljárási költségek viselésére. Ezeket a küszöbértékeket az e cikk (2) bekezdésében meghatározott kritériumok alapján határozzák meg.

A (4) bekezdés értelmében az e cikk (3) bekezdésének megfelelően meghatározott küszöbértékek nem akadályozzák az azt meghaladó forrásokkal rendelkező költségmentességet kérelmező személyeket abban, hogy költségmentes-

séget kapjanak, amennyiben igazolni tudják, hogy lakóhelyük vagy szokásos tartózkodási helyük és a bíróság székhelye szerinti tagállam eltérő megélhetési költségeinek eredményeként képtelenek a 3. cikk (2) bekezdésében említett eljárási költségeket megfizetni.

Megjegyzendő, hogy az Irányelv 5. cikk (5) bekezdése értelmében nem kell költségmentességet adni a kérelmező személynek, amennyiben az érintett ügyben hatékonyan hozzáfér – a 3. cikk (2) bekezdésében említett eljárási költségeket fedező – más mechanizmusokhoz.

A jogviták tárgyára vonatkozó feltételek

Az Irányelv bizonyos korlátozásokat is tartalmaz a támogatások odaítélhetőségével összefüggésben. Így a 6. cikk (1) bekezdése kimondja, hogy a tagállamok előírhatják, hogy a nyilvánvalóan megalapozatlannak tűnő keresetekre vonatkozó költségmentesség iránti kérelmet az illetékes hatóságok elutasíthatják.

A (2) bekezdés szerint per előtti tanácsadás felajánlása esetén a további költségmentesség az ügy érdemére vonatkozó okból megtagadható vagy visszavonható, amennyiben az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés biztosított.

A (3) bekezdés értelmében a kérelem érdemére vonatkozó határozat meghozatalakor és az 5. cikk sérelme nélkül a tagállamok mérlegelik az ügy fontosságát a kérelmező személy számára, de az ügy természetét is figyelembe vehetik, ha a kérelmező személy hírnevének megsértése miatt kártérítést követel, de anyagi vagy pénzügyi veszteséget nem szenvedett, vagy ha a kérelem közvetlenül a kérelmező személy szakmájából vagy önálló vállalkozói tevékenységéből eredő követelést érint.

A jogvita határon átnyúló vonatkozású jellegéhez kapcsolódó költségek

A 7. cikk szerint a bíróság székhelye szerinti tagállamban nyújtott költségmentesség a jogvita határon átnyúló vonatkozású jellegéhez közvetlenül kapcsolódó alábbi költségeket fedezi:

- tolmácsolás;
- a bíróság vagy az illetékes hatóságok által kért, a kérelmező személy által bemutatott és az ügy megoldásához szükséges iratok fordítása;

- a kérelmező személy által viselendő utazási költségek, amennyiben e tagállam joga vagy bírósága megköveteli a kérelmező személy ügyének előterjesztésében érintett személyek személyes megjelenését, és a bíróság úgy határoz, hogy az érintett személyeket nem lehet a bíróság számára megfelelő más módon meghallgatni.

A lakóhely vagy szokásos tartózkodási hely szerinti tagállam
által fedezett költségek

A 8. cikk értelmében a költségmentességet kérelmező személy lakóhelye vagy szokásos tartózkodási helye szerinti tagállam – a 3. cikk (2) bekezdésében említett módon – az alábbiakat fedező költségmentességet nyújt:

- helyi ügyvéd vagy törvényben jogi tanácsadásra feljogosított más személy által nyújtott segítséggel kapcsolatosan, a költségmentesség iránti kérelemnek – az Irányelvvel összhangban – a bíróság székhelye szerinti tagállamban történő beérkezéséig az abban a tagállamban felmerült költségek;
- a kérelem és az ahhoz csatolt szükséges iratok fordítása, amikor a kérelmet annak a tagállamnak a hatóságaihoz benyújtják.

A költségmentesség folyamatossága

Az Irányelv értelmében a jogi segítségnyújtás az eljárást megelőző tanácsadástól egészen a végrehajtási eljárásig igénybe vehető. Erre figyelemmel mondja ki a 9. cikk (1) bekezdése, hogy a kedvezményezetteknek továbbra is költségmentességet nyújtanak – teljes egészében vagy részben – a bíróság székhelye szerinti tagállamban az ítélet végrehajtásával kapcsolatosan felmerült költségek fedezésére (a határon átnyúló végrehajtással összefüggésben lásd a *Társadalmi fenntarthatóság és végrehajtás: az Európai Unió intézkedései a határon átnyúló követelések sikeres végrehajtása érdekében, különös tekintettel az európai számlázárolási rendeletre* című fejezetben írtakat).

Az Irányelv ezzel a szabályozással a francia kontinuitási modellt követi. A német megoldással⁸² ellentétben – amely szerint az eljárás minden szakaszá-

⁸² ZPO 119. § (1) bekezdés: „Die Bewilligung der Prozesskostenhilfe erfolgt für jeden Rechtszug besonders. In einem höheren Rechtszug ist nicht zu prüfen, ob die Rechtsverfolgung oder Recht-

ban újra engedélyezni kell a költségmentességet – a kontinuitási elv értelmében az egyszer már biztosított költségmentesség minden „fokon” megmarad újabb engedélyezés nélkül.⁸³

A végrehajtási eljárás során a 9. cikk (2) bekezdés szerint a bíróság székhelye szerinti tagállamban költségmentességben részesülő kedvezményezettnek az elismerés vagy végrehajtás szerinti tagállam joga szerint előírt költségmentességet nyújtják.

A (3) bekezdés szerint költségmentesség továbbra is nyújtható – az 5. és 6. cikke is figyelemmel –, amennyiben akár a kedvezményezett fellebbez, akár ellene fellebbeznek.

Garanciális okokból mondja ki a 9. cikk (4) bekezdése, hogy a 3. cikk (3) és (5) bekezdésében és az 5. és 6. cikkben meghatározott alapon a tagállamok rendelkezhetnek a kérelemnek az eljárás bármely szakaszában történő újbóli kivizsgálásáról, beleértve az e cikk (1)–(3) bekezdésében említett eljárásokat is.

Egyéb szabályok

Az Irányelv 10. cikke szerint a költségmentesség – az Irányelvben meghatározott feltételek szerint – kiterjed a peren kívüli eljárásokra is, ha a peren kívüli eljárást a felek számára a jog előírja, vagy ha a jogvitában érintett feleket a bíróság peren kívüli eljárás igénybevételére utasítja. Ilyen peren kívüli eljárás lehet például Magyarországon a közvetítői eljárás vagy a békéltető testületek eljárásai (lásd erről részletesen az *Alternatív vitarendezési eljárások a társadalmi fenntarthatóság szolgálatában* című fejezetben írtakat).

Az Irányelv 11. cikke alapján a költségmentesség – az ezen irányelvben meghatározott feltételek szerint – kiterjed a közokiratok egy másik tagállamban történő végrehajtására (lásd erről részletesen a *Társadalmi fenntarthatóság és végrehajtás: az Európai Unió intézkedései a határon átnyúló követelések sikeres végrehajtása érdekében, különös tekintettel az európai számlazárolási rendeletre* című fejezetben írtakat).

sverteidigung hinreichende Aussicht auf Erfolg bietet oder mutwillig erscheint, wenn der Gegner das Rechtsmittel eingelegt hat.”

⁸³ Kengyel–Harsági (2009) i. m. 342–343.

A költségmentesség megítélésének eljárási szabályai

A költségmentességről döntő hatóság

A 12. cikk értelmében a jogi segítségről alapvetően az eljáró fórum államának hatósága dönt. Ez alól kivételt képeznek a 8. cikk szerinti költségek, amelyek az eljárás megindítása során keletkeznek, és rendszerint a kérelmező lakóhelyének államában merülnek fel.

A továbbító és fogadó hatóságok

A rendszer hatékonyabb működését a tagállamok által kijelölt továbbító és fogadó hatóságok hálózata biztosítja. A kérelem továbbítására kijelölt hatóság értelem-szerűen mindig a kérelmező lakóhelyének (tartózkodási helyének) államában található. A kérelem elméletileg benyújtható közvetlenül a fórum államának fogadó hatóságához is.⁸⁴

A 13. cikk (1) bekezdése szerint költségmentesség iránti kérelmet lehet benyújtani

- a kérelmező személy lakóhelye vagy szokásos tartózkodási helye szerinti tagállam illetékes hatóságához (továbbító hatóság) vagy
- a bíróság székhelye vagy a határozat végrehajtásának helye szerinti tagállam illetékes hatóságához (fogadó hatóság).⁸⁵

⁸⁴ Lásd még: Kengyel–Harsági (2006) i. m. 346.

⁸⁵ A továbbító és fogadó hatóságokat az Irányelv 14. cikke értelmében a tagállamok jelölik ki. Emellett minden tagállam a Bizottság rendelkezésére bocsátja a következő információkat:

- az illetékes fogadó vagy továbbító hatóságok neve és címe;
- az a földrajzi terület, ahol joghatósággal rendelkeznek;
- az a mód, ahogyan a kérelmeket fogadni tudják és
- a kérelem kitöltésére használható nyelvek.

A tagállamok értesítik a Bizottságot a közösségi intézményeknek arról a – a saját nyelvükön kívüli – hivatalos nyelvről vagy nyelveiről, amely vagy amelyek az illetékes fogadó hatóság számára elfogadható(k) a hozzá benyújtandó költségmentesség iránti kérelem kitöltésére vonatkozóan, az ezen irányelvvel összhangban.

A tagállamok 2004. november 30. előtt tájékoztatják a Bizottságot a (2) és (3) bekezdésben említett információkról. Az információkban a későbbiekben történő bármilyen változtatásról a Bizottságot a változtatásnak a tagállamban történő hatálybalépése előtt legalább két hónappal értesítik.

A fent említett információkat az Európai Közösségek Hivatalos Lapjában ki kell hirdetni.

A (2) bekezdés szerint a költségmentesség iránti kérelmet az alábbi nyelven töltik ki, illetve az ahhoz csatolt iratokat az alábbi nyelvre fordítják le:

- az illetékes fogadó hatóság tagállamának hivatalos nyelve vagy egyik nyelve, amely megfelel a közösségi intézmények egyik nyelvének; vagy
- egy másik olyan nyelv, amelyre vonatkozóan a tagállam jelezte, hogy azt a 14. cikk (3) bekezdésével összhangban el tudja fogadni.

Az illetékes továbbító hatóságok – a 12. cikk (3) bekezdésében biztosított lehetőséggel élve – úgy is határozhatnak, hogy a kérelem továbbítását megtagadják, amennyiben az nyilvánvalóan megalapozatlan, vagy nem tartozik az Irányelv alkalmazási körébe.

E határozatokra a 15. cikk (2) és (3) bekezdésében említett feltételeket kell alkalmazni.

A 12. cikk (4) bekezdése értelmében az illetékes továbbító hatóság segítséget nyújt a kérelmező személynek abban, hogy a kérelemmel együtt minden olyan csatolandó iratot is benyújtson, amelyről a hatóság tudja, hogy a kérelemre vonatkozó határozathoz szükséges. A hatóság a 8. cikk *b)* pontjával összhangban segítséget nyújt a kérelmező személynek a csatolt iratok szükséges fordításában is.

Az illetékes továbbító hatóság a kérelmet a másik tagállam illetékes fogadó hatóságához a (2) bekezdésben említett nyelvek valamelyikén szabályosan kitöltött kérelem és azon nyelvek közül valamelyikre szükség szerint lefordított csatolt iratok kézhezvételétől számított 15 napon belül továbbítja.

Az igényérvényesítést megkönnyítő szabályt tartalmaz a 12. cikk (5) bekezdése, amely szerint az Irányelv értelmében továbbított iratok mentesülnek a hitelesítés vagy az ezzel egyenértékű alaki követelmények alól. Emellett ugyan ezen cikk (6) bekezdésére figyelemmel a tagállamok nem számíthatnak fel díjat a (4) bekezdéssel összhangban nyújtott szolgáltatásokért. A költségmentességet kérelmező személy lakóhelye vagy szokásos tartózkodási helye szerinti tagállam előírhatja, hogy a kérelmező személynek az illetékes továbbító hatóság által viselt fordítási költségeket vissza kell fizetnie, ha a költségmentesség iránti kérelmet az illetékes hatóság elutasítja.

A kérelmek feldolgozása

A 15. cikk (1) és (2) bekezdése szerint a költségmentesség iránti kérelmek szabályozására feljogosított nemzeti hatóságok biztosítják, hogy a kérelmező személyt

a kérelem feldolgozásáról teljes mértékben tájékoztatják. Ez magában foglalja azt is, hogy a kérelem teljes vagy részleges elutasítása esetén az elutasítást indokolják.

A (3) bekezdés előírja a tagállamoknak, hogy rendelkezzenek a költségmentesség iránti kérelmet elutasító határozatok felülvizsgálatáról, illetve az azok elleni fellebbezésről. A tagállamok mentességet biztosíthatnak olyan esetekben, amikor a költségmentesség iránti kérelmet olyan bíróság utasítja el, amelynek az ügy tárgyát illetően hozott határozata ellen a nemzeti jog értelmében nem lehet jogorvoslattal élni, vagy azt a fellebbviteli bíróság utasítja el. A jogorvoslatokkal összefüggő garanciális szabályt tartalmaz a (4) bekezdés, amikor kimondja, hogy a 6. cikk értelmében a költségmentességet elutasító vagy érvénytelenítő határozat elleni fellebbezések közigazgatási jellegűek, akkor azokat mindig végső bírósági felülvizsgálatnak kell alávetni.

Nyomtatványok

A továbbítás megkönnyítése céljából a költségmentesség iránti kérelmekre és e kérelmek továbbítására szabványos nyomtatványt dolgoztak ki. A vonatkozó szabályokat két határozat tartalmazza:

- 2004/844/EK: A Bizottság határozata (2004. november 9.) a határon átnyúló vonatkozású jogviták esetén az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés megkönnyítése érdekében az ilyen ügyekben alkalmazandó költségmentességre vonatkozó közös minimumszabályok megállapításáról szóló 2003/8/EK tanácsi irányelv alapján a költségmentesség iránti kérelem benyújtásához használandó formanyomtatvány kidolgozásáról;
- 2005/630/EK: A Bizottság határozata (2005. augusztus 26.) a 2003/8/EK tanácsi irányelv alapján a költségmentesség iránti kérelem továbbításához használandó formanyomtatvány kidolgozásáról.

Az Irányelv gyakorlata – a 3., 8. és 12. cikk együttes értelmezése

Az EUB a Jan Šalplachta-ügyben értelmezte az Irányelv 3., 8. és 12. cikkét.⁸⁶ Az alapügyben eljáró bíróság tényállása szerint a 2013. szeptember 24-i és október

⁸⁶ C-670/15. sz. Jan Šalplachta-ügy [ECLI:EU:C:2017:594].

21-i beadványaival a Cseh Köztársaságban lakóhellyel rendelkező J. Šalplachta keresetet nyújtott be az Arbeitsgericht Zwickauhoz (zwickaui munkaügyi bíróság, Németország) annak érdekében, hogy kötelezzék az Elektroanlagen & Computerbaut az elmaradt munkabér számára történő kifizetésére. Keresetében az alapeljárás felperese emellett költségmentességet kért az elsőfokú eljárásban.⁸⁷

2013. november 27-i beadványával az alapeljárás felperese kérte a költségmentességnek a jövedelmi és vagyoni viszonyaira vonatkozó iratok német nyelvre történő lefordításának költségeire való kiterjesztését, amely fordítást egy drezdai (Németország) székhelyű fordítóiroda végzett el.⁸⁸

2014. április 8-i végzésével az Arbeitsgericht Zwickau engedélyezte a felperesnek az elsőfokú eljárásban a költségmentességet, azonban elutasította a mentességnek az említett iratok fordítási költségeire való kiterjesztésére irányuló kérelmét. A Landesarbeitsgericht Chemnitz (a chemnitzi tartományi munkaügyi bíróság, Németország) a 2015. április 15-i határozatával elutasította az alapeljárás felperese által ezen elutasító határozattal szemben benyújtott fellebbezést. A másodfokú bíróság szerint a ZPO 114. és 1078. §-a alapján a költségmentesség kizárólag az eljárási költségekre terjed ki. E költségmentesség tehát nem vonatkozik a költségmentesség iránti kérelem vizsgálatára irányuló eljárás keretében benyújtandó iratok fordításának költségeire, mivel úgy tekintendő, hogy e költségek a peres eljáráson kívül merültek fel.⁸⁹

Az alapeljárás felperese e határozattal szemben is fellebbezést nyújtott be a Bundesarbeitsgerichthez (szövetségi munkaügyi bíróság, Németország). E bíróság álláspontja szerint a 2003/8 irányelv alapján nem határozható meg kellő egyértelműséggel, hogy a bíróság székhelye szerinti tagállamnak át kelle vállalnia – és ha igen, milyen mértékben – a költségmentesség iránti kérelemhez csatolt iratok fordításának költségeit, amennyiben – az alapeljáráshoz hasonlóan – a költségmentességet kérő személy maga készítette ezen iratok fordítását, és a kérelmét közvetlenül az érdemi jogvita elbírálására jogosult bírósághoz nyújtotta be, amely bíróság az említett irányelv 13. cikk (1) bekezdésének *b)* pontja értelmében vett fogadó hatóságként egyúttal az említett kérelem elbírálására is hatáskörrel rendelkezik. E körülmények között a Bundesarbeitsgericht

⁸⁷ C-670/15. sz. ügy, 17–23.

⁸⁸ C-670/15. sz. ügy, 17–23.

⁸⁹ C-670/15. sz. ügy, 17–23.

(szövetségi munkaügyi bíróság) úgy határozott, hogy az eljárást felfüggeszti, és előzetes döntéshozatal céljából a következő kérdést terjeszti az EUB elé:

„A [2003/8 irányelv] 1. és 2. cikke szerinti, határon átnyúló vonatkozású jogviták esetén valamely természetes személy igazságszolgáltatáshoz való tényleges hozzáférésre vonatkozó joga megköveteli-e, hogy a Németországi Szövetségi Köztársaság által nyújtott költségmentesség vonatkozzon a kérelmező által a költségmentesség iránti kérelemhez csatolt nyilatkozat és iratok lefordításakor előlegezett költségekre, ha a kérelmező az Irányelv 13. cikke (1) bekezdésének *b*) pontja szerinti fogadó hatóságként is eljáró illetékes bíróság előtti keresetindítással egy időben kéri a költségmentességet, és maga készítette a fordítást?”⁹⁰

Az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdésre az EUB azt a választ adta, hogy az Irányelv 3., 8. és 12. cikkét együttesen úgy kell értelmezni, hogy a bíróság székhelye szerinti tagállam által nyújtott költségmentesség – amely tagállamban a másik tagállamban lakóhellyel vagy szokásos tartózkodási hellyel rendelkező természetes személy költségmentesség iránti kérelmet nyújtott be egy határon átnyúló vonatkozású jogvitában – magában foglalja az e személy által az említett kérelem elbírálásához szükséges, csatolt iratok fordításakor előlegezett költségeket is.⁹¹

Az Irányelv szabályainak értékelése – a Max Planck Intézet (MPI) által végzett kutatás tapasztalatai

Az Európai Bizottság felkérésére a luxembourgi székhelyű Max Planck Intézet (MPI)⁹² Burkhard Hess professzor vezetésével átfogó tanulmányt készített – egyebek mellett – az Irányelv gyakorlati érvényesüléséről, megvizsgálva minden tagállam belső szabályozását és joggyakorlatát.⁹³ Az elkészült jelentés

⁹⁰ C-670/15. sz. ügy, 23.

⁹¹ C-670/15. sz. ügy, 47.

⁹² Az intézet honlapja elérhető: www.mpi.lu/home/

⁹³ *An evaluation study of national procedural laws and practices in terms of their impact on the free circulation of judgments and on the equivalence and effectiveness of the procedural protection of consumers under EU consumer law. Report prepared by a consortium of European universities led by the MPI Luxembourg for Procedural Law as commissioned by the European Commission JUST/2014/RCON/PR/CIV1/0082, Strand 1. Comparative procedural law.* Brussels, European Commission – Max Planck Institute, 2017. Nyomtatott formájában megjelent: Burkhard Hess – Pietro

igen széles körű, a területi korlátokra figyelemmel e körben kizárólag az Irányelvvel összefüggő legfontosabb tapasztalatokat összegezzük.⁹⁴

A kutatás tapasztalatai szerint az Irányelv rendelkezései a tagállami jogokba megfelelően implementálásra kerültek. A tagállami jelentések szerint az eljárásokban a külföldi peres feleket nem éri hátrány a tagállami honosságú felekkel szemben, sőt, egyes tagállamok további kedvező szabályokat is beiktattak a határon átnyúló pereskedés segítése érdekében (így például Lengyelországban a külföldi felperesek a keresetlevelet angol nyelvű formanyomtatványon is benyújthatják).⁹⁵ Emellett az is látható, hogy a tagállami szabályok meglehetősen sokfélék a támogatások megítélését illetően, illetve a támogatás időtartamát és összegét illetően is.⁹⁶

A megfelelően implementált szabályozás ellenére a jelentés szerint a költségkedvezmények kérdése továbbra is az egyik legjelentősebb akadályt jelenti a határon átnyúló ügyekben. A tagállami jelentések alapján a peres felek többsége ódzkodik attól, hogy más tagállamban költségkedvezményt kérjen. A külföldi elemet tartalmazó ügyeknek igen kis részében részesül költségkedvezményben a külföldi honosságú peres fél.⁹⁷ Úgy tűnik, hogy e körben problémát jelent az információk hiánya és kereshetősége is.⁹⁸

E kérdéskör kiemelt jelentőségű, tekintettel arra, hogy a költségkedvezmények kérdése nagyban kihat a felperesnek a határon átnyúló per megindítására vonatkozó elhatározására. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a további jogegységesítés nehézkesebbnek tűnik, figyelemmel arra, hogy e szabályozásnak komoly költségkihatásai vannak. A vizsgálat konklúziója, hogy a minimumstandardok, így például annak meghatározása, hogy a kérelmező vagyoni helyzetét milyen szempontok alapján kell megítélni, egyelőre elegendőek ezen a téren. Az információáramlás megkönnyítése és a jogalkalmazók oktatása szintén fontos elem lehet az irányelvi szabályok érvényesülésének.⁹⁹

Ortolani: *Luxembourg report on European procedural law. Impediments of national procedural law to the free movement of judgments.* Beck–Hart, 2019.

⁹⁴ *An evaluation study...* 2017.

⁹⁵ *An evaluation study...* 2017. 83.

⁹⁶ *An evaluation study...* 2017. 83.

⁹⁷ *An evaluation study...* 2017. 85.

⁹⁸ Az igénybe vehető költségkedvezményekkel kapcsolatos információk tagállamonként jelenleg az e-justice portálon érhetők el: https://e-justice.europa.eu/content_legal_aid-37129-hu.do

⁹⁹ *An evaluation study...* 2017. 94.

A költségek kérdése egyéb uniós jogforrásokban (rövid áttekintés)

A költségmentességi irányelven túl számos olyan másodlagos uniós jogforrást találunk, amely releváns rendelkezéseket tartalmaz a költségekkel összefüggésben. A rendelkezések egyik csoportja a költségmentességi irányelvhez hasonló, de speciális költségmentességi szabályokat tartalmaz; a másik csoportba tartozó szabályozók pedig felfoghatók úgy, mint a szegényjog körébe tartozó, egyéb rendelkezések, mert közvetett módon ugyan, de befolyásolhatják a perben felmerülő költségeket, illetve a peres felek költségviselését is.

A következőkben ezeket a szabályokat vesszük sorra röviden.

A tartási rendelet szabályai

Az e helyütt tárgyalt rendeletek közül a költségmentességi irányelvhez hasonló részletességgel tartalmaz költségmentességre vonatkozó szabályokat a tartással kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az e területen folytatott együttműködésről szóló 4/2009/EK rendelet (tartási rendelet).¹⁰⁰

E rendelet szabályai az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés tényleges biztosítása érdekében a tartási követelések érvényesítéséhez költségmentességet biztosítanak, amelynek feltételei – a rendelet 44. cikk (4) bekezdése alapján – nem lehetnek szigorúbbak a hasonló belföldi ügyek során alkalmazott feltételeknél. Az igényérvényesítést megkönnyítő szabály az is, hogy semmiféle biztosíték, óvadék vagy letét – függetlenül annak elnevezésétől – nem követelhető a tartási kötelezettségekkel kapcsolatos eljárások során felmerülő költségek és kiadások megfizetésének biztosítása érdekében.

A költségmentesség terjedelmét a rendelet 45. cikke a költségmentességi irányelv szabályaival lényegében egyezően határozza meg; ugyanakkor a 46. cikk a tartási követelések sajátosságából adódó, különös szabályokkal is kiegészíti. Így például a megkeresett tagállam teljes költségmentességet biztosít a jogosult

¹⁰⁰ E rendeletről lásd kimerítő részletességgel: Simon Károly László: *Tartásdíjigények érvényesítése határok nélkül – Megoldások és kihívások a magyar jogalkalmazás számára*. Budapest, HVG–ORAC, 2018c; Simon Károly László: Az európai tartási rendelet. In Varga István (szerk.): *A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja*. III/III. Budapest, HVG–ORAC, 2018b.

által az 56. cikk alapján a 21 év alatti személlyel szembeni, szülő-gyermek kapcsolatból eredő tartási kötelezettségekre vonatkozóan benyújtott valamennyi kérelem tekintetében.

A 47. cikk (1) bekezdése értelmében a 46. cikk hatálya alá nem tartozó esetekben és a 44. és 45. cikkekre figyelemmel költségmentesség adható a nemzeti jog alapján, különösen a kérelmező anyagi helyzetére vagy a kérelem megvalósulására vonatkozó feltételekkel összhangban.

A diszkriminációmentesség (lásd *Az Irányelv legfőbb rendezőelve: a diszkrimináció tilalma* című alfejezet), valamint a kedvezmény kontinuitásának (lásd *A költségmentesség folytonossága* című alfejezet) elvét juttatja érvényre a 47. cikk (2) bekezdése, amikor kimondja, hogy az (1) bekezdés ellenére az a fél, aki az eredeti eljárás helye szerinti tagállamban teljes vagy részleges költségmentességben részesült, vagy mentesült a költségek és kiadások alól, bármely elismerési, végrehajthatósági vagy végrehajtási eljárás során jogosult a végrehajtás helye szerinti tagállam joga alapján járó legkedvezőbb költségmentességre vagy legnagyobb mértékű mentességre.

A (3) bekezdés szerint az a fél, aki az eredeti eljárás helye szerinti tagállamban a X. mellékletben említett valamely közigazgatási hatóság előtt költségmentes eljárásban részesült, bármely elismerési, végrehajthatósági vagy végrehajtási eljárás során is jogosult a költségmentességre a (2) bekezdésnek megfelelően.¹⁰¹

A kis értékű követelések európai eljárásáról szóló rendelet

A kis értékű követelések európai eljárásának bevezetéséről szóló 861/2007/EK rendelet szintén sajátos költségviselési szabályokat tartalmaz. E rendelet részben a kis értékű (úgynevezett *bagatell*) igények érvényesítésével összefüggésben a költségek csökkentésére, minimalizására törekszik. A jogalkotó szerint a rendelet elfogadásának indoka, hogy számos tagállam a kis értékű követelésekre egyszerűsített polgári eljárásokat vezetett be, mivel a perrel kapcsolatos költségek, idővesztések és a perek bonyolultsága nem szükségszerűen arányosak a követelés értékével. Határokon átnyúló ügyek esetén a gyors és olcsó

¹⁰¹ A rendelet költségmentességi szabályainak gyakorlati alkalmazásáról lásd *An evaluation study...* 2017. 83–85. vagy Hess–Ortolani (2019) i. m.

ítéllethozatal akadályai hatványozottak. Így tehát szükséges egy európai eljárás bevezetése a kis értékű követelésekre (*kis értékű követelések európai eljárása*).¹⁰²

E rendelet speciális, a költségviseléssel összefüggő szabályokat is tartalmaz.

A 9. cikk (2) bekezdése értelmében a bíróság kizárólag abban az esetben alkalmazhat szakértői bizonyítást vagy szóbeli vallomástételt, ha ez az ítélethozatalhoz szükséges. A bíróság az erről szóló döntés meghozatalakor figyelembe veszi a költségeket.

A 16. cikk a költségek körében kimondja, hogy az eljárás költségeit a pereszes fél viseli. A bíróság azonban nem ítéli meg a pernyertes fél javára a költségeket annyiban, amennyiben azok indokolatlanul merültek fel, vagy a követeléshez képest aránytalanok voltak.¹⁰³

Az európai fizetési meghagyásról szóló rendelet szabályai

Az európai fizetési meghagyásos eljárás létrehozásáról szóló 1896/2006/EK rendelet (EUFMH rendelet) 25. cikke sajátos költségszabályokat tartalmaz.¹⁰⁴

A felhívott cikk (1) és (2) bekezdése szerint az európai fizetési meghagyásos eljárás és az európai fizetési meghagyás ellen benyújtott ellentmondás alapján induló polgári peres eljárás együttes eljárási illetéke (előbbi esetében helyesen: díja)¹⁰⁵ a tagállamban nem haladhatja meg – az azt megelőző európai fizetési meghagyásos eljárás nélküli – polgári peres eljárás abban a tagállamban előírt

¹⁰² Részletesen lásd Simon Károly László: A kis értékű követelések európai eljárása. In Varga István (szerk.): *A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja*. III/III. Budapest, HVG–ORAC, 2018a.

¹⁰³ A kisértékű követelések perbeli érvényesítéséről lásd kimerítően: Horváth Edit Írisz: *Ösztönzők és korlátok a kis értékű követelések perbeli érvényesítése során Hazánkban és az egyes európai államokban*. Doktori értekezés. Budapest, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Doktori Iskola, 2018.

¹⁰⁴ E témát figyelemre méltó részletességgel kidolgozta: Rák Viktor: *Nagykommentár az európai fizetési meghagyásos eljárásról szóló rendelethez*. Budapest, Wolters Kluwer, 2020.

¹⁰⁵ Mivel az európai fizetési meghagyásos eljárásban fizetendő eljárási díj *sui generis* díjtípus (Szécsényi-Nagy Kristóf: *Nagykommentár a fizetési meghagyásos eljárásról szóló törvényhez*. Budapest, CompLex, 2012. 363.), az eljárásban nem kell illetéket fizetni. Illetékfizetési kötelezettsége keletkezik azonban a félnek, ha az eljárás a kötelezett ellentmondása folytán perré alakul, az európai fizetési meghagyás kibocsátása iránti kérelem elutasítása, továbbá az eljárás megszüntetése okán történő perindítás esetén a peres eljárásban, valamint a közjegyző határozata ellen előterjesztett fellebbezés elbírálása iránti bírósági eljárásban. Lásd még: Rák (2020) i. m.

illetékét. Az EUFMH rendelet alkalmazásában az eljárási illeték a bíróságnak (hatóságnak) fizetendő illetékeket és költségeket foglalja magában, amelyek összegét a nemzeti joggal összhangban állapítják meg.

Mindebből következően, ha a perré alakult eljárás illetéke alacsonyabb, mint az európai fizetési meghagyásos eljárás díja, akkor a perré alakult eljárásért további eljárási díj (illeték) nem róható ki. Ha ezzel szemben a perré alakuló eljárás illetéke megegyezik az európai fizetési meghagyásos eljárás díjával, avagy meghaladja azt, akkor az európai fizetési meghagyásos eljárás és az ellentmondás folytán azt követő peres eljárás együttes eljárási díja és illetéke nem lehet magasabb, mint az adott tagállamban – európai fizetési meghagyásos eljárás nélkül – indított peres eljárás illetéke.¹⁰⁶

Erre a szabályra azért volt szükség, mert ha a jogosultnak azzal kell számolnia, hogy ellentmondás esetén az eljárás összköltsége magasabb lenne, mintha eredetileg keresettel érvényesítette volna a követelését, ez visszatarthatja attól, hogy a követelését európai fizetési meghagyás útján érvényesítse. Másrésztől a kötelezett szempontjából is méltánytalan lenne, ha a jogosult által választott európai fizetési meghagyásos eljárás és a később ellentmondás folytán perré alakult eljárás együttes költségeit neki kellene viselnie.¹⁰⁷

Az eljárási díj (illeték) összegének meghatározására vonatkozó eljárási szabályok tekintetében az EUB további követelményként határozta meg, hogy azok „nem lehetnek kedvezőtlenebbek a belső jog hatálya alá tartozó hasonló jellegű esetekre vonatkozókhoz képest (az egyenértékűség elve), és nem tehetik gyakorlatilag lehetetlenné vagy rendkívül nehézé az uniós jog által biztosított jogok gyakorlását (a tényleges érvényesülés elve)”.¹⁰⁸

Ezzel összefüggésben azt is megállapította, hogy „a nemzeti bíróság a nemzeti jogában meghatározott szabályok szerint alapvetően továbbra is szabadon kérhet információt a pertárgy értékét illetően, feltéve, hogy az eljárási illeték meghatározásához fűződő eljárási követelmények nem vezetnek az európai fizetési meghagyásos eljárás rendkívüli mértékű meghosszabbításához, sem pedig ezen meghagyás iránti kérelem elutasításához”.¹⁰⁹

¹⁰⁶ Rák (2020) i. m. Kommentár a rendelet 25. cikkéhez.

¹⁰⁷ Kengyel–Harsági (2009) i. m. 334.

¹⁰⁸ C-215/11. Iwona Szyrocka kontra SiGer Technologie GmbH ügyben hozott ítélet [ECLI:EU:C:2012:794 34].

¹⁰⁹ C-215/11. sz. ügy, 35.

A Brüsszel Ia. rendelet költségekre vonatkozó szabályai

A polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló 1215/2015/EU rendelet (Brüsszel Ia. rendelet) eltörölte a korábban még alkalmazott, úgynevezett *exequatur* eljárást, amelyet az uniós jogalkotó a (26) preambulumbekkezdésben a külföldi végrehajtás költségeinek csökkentésével magyaráz.

A 2. cikk *a)* pontja a határozatok köré vonja az eljárási költségekről rendelkező határozatokat is, ebből következően az ilyen határozat végrehajtása is a rendelet hatálya alá tartozik.¹¹⁰ A 42. cikk (1) bekezdés *b)* pontja értelmében egy adott tagállamban hozott határozatnak egy másik tagállamban történő végrehajtása céljából a kérelmezőnek a hatáskörrel rendelkező végrehajtó hatóság rendelkezésére kell bocsátania – egyebek mellett – a visszakövetelhető perköltséggel kapcsolatos információkat is (a végrehajtási kérdésekről lásd részletesebben a *Társadalmi fenntarthatóság és végrehajtás: az Európai Unió intézkedései a határon átnyúló követelések sikeres végrehajtása érdekében, különös tekintettel az európai számlázárolási rendeletre* című fejezetben írtakat).¹¹¹

A Brüsszel IIa. rendelet vonatkozó szabályai

A házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló 2201/2003/EK rendelet (Brüsszel IIa. rendelet) hatálya a fentebb vázolt rendeletekhez hasonlóan szintén kiterjed a költségekkel kapcsolatos határozatokra.

E rendelet 50. cikke – a korábban hatályos Brüsszel I. rendelethez hasonlóan – úgy rendelkezik, hogy a kérelmező, aki az eredeti eljárás helye szerinti tagállamban teljes vagy részleges jogi segítségnyújtásban vagy költségmentességben részesült, a 21., a 28., a 41., a 42. és a 48. cikkben előírt rendelkezéseknek megfelelően jogosult a végrehajtás szerinti tagállam jogában meghatáro-

¹¹⁰ Kengyel–Harsági (2006) i. m. 349–350.

¹¹¹ A Brüsszel Ia. rendelettel lényegében egyező szabályokat tartalmaz az öröklési ügyekre irányadó joghatóságról, az alkalmazandó jogról, az öröklési ügyekben hozott határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az öröklési ügyekben kiállított közokiratok elfogadásáról és végrehajtásáról, továbbá az európai öröklési bizonyítvány bevezetéséről szóló 650/2012/EU rendelet, ezért ennek a bemutatását most mellőzzük.

zott legkedvezőbb jogi segítségnyújtásban, segélyben vagy a legszélesebb körű költségmentességben részesülni. Ez a szabály lényegét tekintve a korábban már tárgyalt egyenlő bánásmód elvét érvényre juttatva a kedvezmények kontinuitását biztosítja a költségmentességi irányelv szabályaihoz hasonlóan.

A nem vitatott követelések végrehajtásáról szóló rendelet vonatkozó szabályai

A nem vitatott követelésekre vonatkozó európai végrehajtható okirat létrehozásáról szóló 805/2004/EK rendelet szintén a hatálya alá vonja a költségekről szóló határozat végrehajtását. E rendelet 7. cikke értelmében, ha a határozat végrehajtható rendelkezést tartalmaz a bírósági eljáráshoz kapcsolódó költségek összegéről és kamatairól, úgy a határozatot a költségeket is figyelembe véve kell európai végrehajtható okiratként hitelesíteni, kivéve, ha az adós a bírósági eljárás során kifejezetten tiltakozott az e költségek viselésére vonatkozó kötelezettsége ellen, a származási tagállam jogának megfelelően.

Ebből következően a peres eljárással összefüggésben keletkezett költségek egyszerűsített végrehajtási eljárás keretében behajthatók a külföldi féltől is.¹¹²

A bizonyításfelvételi rendelet szabályai

A polgári és kereskedelmi ügyekben a bizonyításfelvétel tekintetében történő, az uniós országok bíróságai közötti együttműködéséről szóló 1206/2001/EK rendelet (bizonyítás-felvételi rendelet) 18. cikke foglalkozik a költségek kérdésével.

Ezeknél a szabályoknál nagyobb jelentősége van azonban annak, hogy a rendelet kétféle bizonyításfelvételi mód, a közvetlen és a megkeresésesen alapuló bizonyításfelvétel között különböztet. Ennek azért van jelentősége, mert utóbbi jóval költséghatékonyabbnak tűnik, ezzel is megkönnyítve a határon átnyúló ügyekben a polgári jogi igények érvényesítését.¹¹³

¹¹² Megjegyzendő, hogy e rendelet jelentősége csökkent azzal, hogy a Brüsszel Ia. rendelet alapján végrehajtott okiratok esetén sincs szükség az *exequatur* eljárás lefolytatására.

¹¹³ Lásd részletesen: Kengyel–Harsági (2006) i. m. 269.

A kézbesítési rendelet szabályai

A tagállamokban a polgári és kereskedelmi ügyekben a bírósági és bíróságon kívüli iratok kézbesítéséről (iratkézbesítés) és az 1348/2000/EK tanácsi rendelet hatályon kívül helyezéséről szóló 1393/2007/EK rendelet (kézbesítési rendelet) két cikke szól a költségekről.¹¹⁴

Az 5. cikk (2) bekezdése szerint az irat továbbítását megelőzően felmerülő fordítási költségek a kérelmezőt terhelik; ez nem érinti a bíróság vagy az illetékes hatóság ilyen költségek viselésére vonatkozó esetleges későbbi határozatát.

A 11. cikk értelmében a valamely más tagállamból származó bírósági iratok kézbesítéséért nem követelhető az átvevő tagállamban kézbesítési illetékek vagy költségek kifizetése vagy megtérítése. A kérelmezőnek azonban meg kell térítenie az alábbi szolgáltatások során felmerülő költségeket: 1. bírósági tisztviselő, illetve az átvevő tagállam joga szerint illetékes személy eljárása; 2. különös kézbesítési mód igénybevétele. A bírósági tisztviselő, illetve az átvevő tagállam joga szerint illetékes személy eljárása révén felmerülő költségeknek meg kell felelniük az e tagállam által előzetesen megállapított egységes díjnak, amely tiszteletben tartja az arányosság és a megkülönböztetésmentesség elvét. A tagállamok tájékoztatják a Bizottságot ezekről a megállapított díjakról. Ez utóbbival összefüggésben mondja ki e rendelet (16) preambulumbekkezdése, hogy a megállapított egységes díjra vonatkozó követelmény nem akadályozza a tagállamokat abban, hogy – a fenti elvek tiszteletben tartása mellett – különböző kézbesítési módokra különböző díjakat állapítsanak meg.¹¹⁵

Költségkedvezmények az Európai Unió Bíróságának (EUB) eljárásában

Az EUB előtt lefolytatható eljárások alapvető szabályait az Európai Unió elsődleges jogforrásai határozzák meg. A procedurális részletszabályokat azonban

¹¹⁴ Kengyel–Harsági (2006) i. m. 351.

¹¹⁵ A kérdéskört lásd részletesen: Harsági Viktória: *Kézbesítés a polgári jogvitákban határok nélkül*. Budapest, HVG–ORAC, 2010.

a Bíróság eljárási szabályzata (eljárási szabályzat) tartalmazza,¹¹⁶ amelyben szintén fellelhető néhány, az e bírói fórumhoz fordulást megkönnyítő szabály.¹¹⁷

Mindenekelőtt utalni kell arra, hogy az eljárási szabályzat 143. cikkében foglalt rendelkezések sérelme nélkül az EUB előtti eljárás ingyenes, amennyiben a kereset előterjesztése vagy valamely eljárási irat benyújtása címén semmilyen díjat vagy illetéket nem kell az EUB részére fizetni. Az eljárási szabályzat 137. és azt követő cikkei szerinti költségek kizárólag az úgynevezett *megtérítendő* költségeket, vagyis a tanúnak és a szakértőnek adott esetben fizetendő összegeket, továbbá a feleknél az EUB előtti eljárással kapcsolatban szükségszerűen felmerült, a képviselőjük díjazásához, valamint – tárgyalás tartása esetén – a képviselő Luxemburgba utazásával és ott-tartózkodásával összefüggő kiadásokhoz kapcsolódó költségeket foglalják magukban.¹¹⁸

Az EUB e költségek viseléséről és összegéről az eljárást befejező ítéletben vagy végzésben határoz, míg előzetes döntéshozatali ügyekben az eljárás költségeiről a kérdést előterjesztő bíróságnak kell határoznia.¹¹⁹

¹¹⁶ *A Bíróság eljárási szabályzata*. 2012.

¹¹⁷ Az eljárási szabályokat teljeskörűen az alábbi jogforrások tartalmazzák:

- Az Európai Unióról szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata;
- Az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata;
- Az Európai Atomenergia-közösséget létrehozó szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata;
- Jegyzőkönyvek: Az Európai Unió működéséről szóló szerződés mellékletei;
- Az Európai Unió Alapjogi Chartája;
- Az Európai Unió Bíróságának alapokmánya (2019. 05. 01.);
- A Tanács határozata (2013. június 25.) az EUB főtanácsnokai számának növeléséről (2013/336/EC);
- A Bíróság eljárási szabályzata (2020. 01. 01.);
- Kiegészítő szabályzat (2014. 01. 14.);
- Ajánlások a nemzeti bíróságok figyelmébe az előzetes döntéshozatal iránti kérelmek előterjesztésére vonatkozóan (2019. 11. 08.);
- Gyakorlati útmutató a felek részére a Bíróság elé terjesztett ügyekre vonatkozóan (2020. 03. 01.);
- A Bíróság határozata (2012. október 23.) a Bíróság elnökhelyettesének igazságszolgáltatási feladatairól;
- A Bíróság (EU) 2016/2386 határozata (2016. szeptember 20.) a Törvényszékhez az eljárási szabályzatának 105. cikke alapján benyújtott tájékoztatásokra vagy mellékletekre alkalmazandó biztonsági szabályokról;
- A Bíróság határozata (2018. október 16.) az eljárási iratoknak az e-Curia alkalmazáson keresztül történő benyújtásáról és kézbesítéséről;
- Az e-Curia alkalmazás használati feltételei (2018. 12. 01.).

¹¹⁸ *Gyakorlati útmutató a felek részére a bíróság elé terjesztett ügyekre vonatkozóan*. 2020.

¹¹⁹ *Gyakorlati útmutató a felek részére a bíróság elé terjesztett ügyekre vonatkozóan*. 2020.

Az eljárási szabályzat értelmében van lehetőség arra, hogy az EUB eljárásával érintett személy a fentebb vázolt költségek megfizetése alól is mentesüljön. Az eljárási szabályzat 115. cikk (1) bekezdése értelmében, ha az alapeljárásban részt vevő fél az eljárás költségeit teljes egészében vagy részben nem képes viselni, az eljárás során bármikor költségmentességet kérelmezhet. A (2) bekezdés értelmében a kérelemhez csatolni kell a kérelmező gazdasági helyzetének értékelését lehetővé tévő minden információt és igazoló iratot, mint például illetékes nemzeti hatóság által kiállított, e gazdasági helyzetet tanúsító okiratot.

A tagállami eljárással való összhangot teremti meg a 115. cikk (3) bekezdése, amikor úgy rendelkezik, hogy ha a kérelmező a kérdést előterjesztő bíróság előtt már költségmentességben részesült, akkor be kell nyújtania e bíróság határozatát, és pontosítania kell, hogy mit fedeznek a már megítélt összegek.

A 116. cikk (1) bekezdése alapján az elnök a költségmentesség iránti kérelmet közvetlenül az előterjesztését követően kiosztja az azon ügygel megbízott előadó bírónak, amelynek a keretében e kérelmet előterjesztették.

Ugyanezen cikk (2) bekezdése szerint a teljes vagy részleges költségmentesség engedélyezéséről vagy megtagadásáról hozott határozatot az előadó bíró javaslatára és a főtanácsnok meghallgatását követően az a három bíróból álló tanács hozza meg, amelybe az előadó bírót beosztották. Ebben az esetben az ítélező testület e tanács elnökeiből, az előadó bíróból és a költségmentesség iránti kérelemnek az előadó bíró által a tanács elé történő terjesztése időpontjában a jelen eljárási szabályzat 28. cikkének (3) bekezdése szerinti listáról kijelölt első, illetve – adott esetben – első és második bíróból áll.

Előfordulhat, hogy az előadó bíró nem tagja a három bíróból álló tanácsnak, ilyenkor a (3) bekezdés szerint a határozatot ugyanilyen feltételek szerint hozza meg az az öt bíróból álló tanács, amelybe az előadó bírót beosztották. Az ítélező testület az előadó bírón kívül a költségmentesség iránti kérelemnek az előadó bíró által a tanács elé történő terjesztése időpontjában az eljárási szabályzat 28. cikkének (2) bekezdése szerinti listáról kijelölt négy bíró a tagja.

A nemzeti szabályokhoz hasonlóan – a 116. cikk (4) bekezdése alapján – az ítélező testület indokolás nélküli végzéssel határoz. A költségmentesség teljes vagy részleges megtagadása esetén a végzést indokolni kell.

A 117. cikk értelmében a költségmentesség engedélyezése esetén a jogsegély és az EUB előtti képviselet költségei – adott esetben az ítélező testület által megállapított összeghatáron belül – az EUB pénztárát terhelik. A kérelmező vagy képviselője kérelmére az EUB pénztára ezeket a költségeket megelőlegezheti.

Az eljárási szabályzat 118. cikke lehetővé teszi, hogy az ítélező testület, amely a költségmentesség iránti kérelmet elbírálta, hivatalból vagy kérelemre az eljárás során bármikor visszavonhatja a költségmentességet, ha az eljárás során az engedélyezés alapjául szolgáló körülmények megváltoznak.¹²⁰

A jelenlegi nemzeti szabályozás áttekintése

Korábban bemutattuk, hogy a nemzeti szabályozás az 1990-es évekig bezárólag hogyan alakult. Láthattuk, hogy a 20. század végén, illetve a következő század elején végbemenő nemzetközi és európai uniós folyamatok garanciális szabályok széles skáláját írják elő a magyar jogalkotó és közvetett módon a jogalkalmazók számára. Ennek a követelményrendszernek a hatályos szabályozás¹²¹ megfelelni látszik.¹²²

E körben kiemelt figyelmet érdemel a – nemzetközi jog által előírt követelményeknek megfelelő – fentebb tárgyalt Irányelv előírásait átültető szabályanyag, amely meglehetősen tekintélyes mennyiségűnek mondható. A jogalkotó az Irányelvnek való megfelelés érdekében 2003-ban egy új törvényt alkotott, amely tartalmazza az Irányelv által előírt garanciális szabályokat. A jogi segítségnyújtásról szóló 2003. évi LXXX. törvény (Jst.) részletezi a jogi segítségnyújtás körében igénybe vehető támogatásokat és azok feltételeit, tartalmazza a peres és peren kívüli eljárásokra vonatkozó szabályokat, valamint a költségkedvezmény iránti kérelem benyújtására és elbírálására vonatkozó rendelkezéseket.

A Jst. 4. §-a biztosítja az Irányelv legfőbb vezérmotívumaként kiemelt diszkrimináció tilalmát, amikor egyértelművé teszi, hogy a tagállamok állampolgárai a magyar állampolgárokkal azonos megítélés alá esnek.

Az Irányelv 5. cikke által előírt feltételrendszert a Jst. 5–10. §-ai részletezik.

¹²⁰ A fellebbezésre vonatkozó szabályokat lásd *A Bíróság eljárási szabályzata*. 2012. 184–189. cikkek.

¹²¹ A 651/B/2007. AB határozat szerint a költségmentesség biztosítása – a nemzetközi előírások ellenére – a fél számára nem alkotmányos alapjog.

¹²² Erre enged következtetni a Kúriának a költségkedvezményekkel kapcsolatos bírói gyakorlatot vizsgáló joggyakorlat-elemző csoportjának figyelemre méltó részletességgel és alaposággal elkészült, a magyar joggyakorlatot feldolgozó összefoglaló véleménye, amely az Irányelvvel összefüggésben problémát nem tárt fel. Lásd *A költségkedvezményekkel kapcsolatos bírói gyakorlatot vizsgáló joggyakorlat-elemző csoport összefoglaló véleménye*. Budapest, Kúria, 2016.

A támogatást odaítélő hatóság a Jst. 22. § (1) bekezdése értelmében Magyarországon a jogi segítségnyújtó szolgálat, amely a Megyei és Fővárosi Kormányhivatalok keretében működik.¹²³

A Jst. szabályai közül kiemelés érdemel a 60. §, amely az Európai Unió tagállamába irányuló jogi segítségnyújtás iránti kérelem előterjesztése esetén követendő eljárást részletezi az Irányelv rendelkezéseinek megfelelően. Az (1) bekezdés szerint, ha a Magyarországon lakóhellyel vagy szokásos és jogszerű tartózkodási hellyel rendelkező fél másik tagállam bírósága előtt folyó polgári vagy kereskedelmi jogvitában kíván jogi segítségnyújtást igénybe venni, az erre irányuló kérelmét az Irányelv 16. cikke szerinti nyomtatványon és a nyomtatvány szerinti mellékletek benyújtásával a jogi segítségnyújtó szolgálatnál is előterjesztheti.

A Jst. szabályain túl polgári ügyekben a támogatások fajtáira, mértékére és odaítélésükre vonatkozó, az Irányelvvel konform szabályokat tartalmaz még a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (94–100. §-ok), valamint a költségmentesség és a költségfeljegyzési jog polgári és közigazgatási bírósági eljárásban történő alkalmazásáról szóló 2017. évi CXXVIII. törvény is.¹²⁴

Az említett kódexeken túlmenően a jogalkotó számos egyéb törvényt, de különösen alsóbb szintű jogszabályt hozott az Irányelv szabályainak érvényesülése érdekében. Ezek közül a polgári eljárásokat érintik az alábbiak:

- 2007. évi I. törvény a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személyek beutazásáról és tartózkodásáról;
- 2009. évi LXXV. törvény az igazságügyi szolgáltatásokkal kapcsolatos egyes törvények módosításáról;
- 2013. évi XV. törvény a jogi segítségnyújtásról szóló 2003. évi LXXX. törvény, valamint a harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2007. évi II. törvény módosításáról;
- 2017. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény hatálybalépésével összefüggő egyes törvények módosításáról;

¹²³ Az illetékes magyar bíróságok felderítéséhez segítséget nyújt az *e-justice* portál. Lásd *Europan e-justice*. 2020.

¹²⁴ Ez utóbbi két jogszabályhoz lásd Havasi (2017) i. m.; Aszódi László: *Költségkedvezmények. In Wopera Zsuzsa (szerk.): A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény magyarázata.* Budapest, Wolters Kluwer, 2017; Szécsényi-Nagy (2018) i. m.

- 2007. évi CLI. törvény a jogi segítségnyújtással kapcsolatos egyes törvények módosításáról;
- 362/2016. (XI. 29.) Korm. rendelet az igazságügyi szolgáltatásokkal kapcsolatos egyes feladat- és hatáskörökről;
- 421/2017. (XII. 19.) Korm. rendelet a jogi segítségnyújtás keretében nyújtott szolgáltatások engedélyezése, folyósítása és visszatérítése iránti eljárások részletes szabályairól;
- 26/2017. (XII. 27.) IM rendelet a költségmentesség és a költségfeljegyzési jog engedélyezésének alapjául szolgáló körülmények igazolásáról;
- 27/2017. (XII. 27.) IM rendelet a díjfeljegyzési jog engedélyezésének alapjául szolgáló körülmények igazolásáról, valamint a fizetési meghagyásos eljárással összefüggő költségek előlegezéséről, megfizetéséről és behajtásáról;
- 28/2017. (XII. 27.) IM rendelet a jogi segítségnyújtás keretében igénybe vehető támogatások iránti kérelem tartalmára és a támogatások igénybevételére vonatkozó részletes szabályokról.

Vákát

Gelencsér Dániel

A fogyasztóvédelem eljárásjogi eszközrendszere és a társadalmi fenntarthatóság

Az uniós szabályozás visszatükröződése a magyar nemzeti jogban¹

„Mindannyian fogyasztók vagyunk, mindannyiunknak
joga van a védelemhez a csaló vagy megtévesztő reklá-
mokkal és feliratokkal szemben [...], de a modern világ
komplexitása miatt a jelenlegi jogszabályok elégtelenek
a jogunk biztosításához.”
(John F. Kennedy)²

A fogyasztóvédelem kapcsolata a társadalmi fenntarthatósággal

Napjainkban az információs technológia rohamos fejlődésével, az életviszonyok felgyorsulásával és egyre komplexebbé válásával növekvő igény mutatkozik a társadalom azon tagjainak védelmét biztosító jogszabályok megalkotására, akik egy adott relációban másokkal – így például a szerződő partnerükkel – szemben valamilyen szempontból hátrányban vannak. Ez a kiegyensúlyozatlanság több mindenre visszavezethető, de leginkább arra, hogy a mindennapi életben a nem szakmai tevékenységük vagy gazdasági működésük körében eljáró jogalanyok nem rendelkeznek azokkal az információkkal, amelyekkel a velük

¹ A szerző ezúton mond köszönetet dr. Muzsalyi Róbertnek és dr. Gombos Katalinnak a hivatkozás kérdésével kapcsolatos konzultációkért.

² John F. Kennedy 1962. március 15-én mondta el beszédét a Kongresszusnak. Négy alapvető fogyasztói jogot hirdetett ki: a biztonsághoz, az információhoz, a választáshoz és a képviselőhez való jogot. Ez volt az első alkalom, hogy bármely politikus ilyen alapelveket fogalmazott meg a fogyasztók védelmével kapcsolatban. Nyilatkozatát sokan a fogyasztói jogok alapjaként emlegetik (*Consumer Bill of Rights*). Az 1980-as évek óta ezen a napon ünneplik a fogyasztóvédelem világnapját. A nyilatkozat eredeti nyelven olvasható: J. F. Kennedy: *Special message to Congress on protecting consumer interest*. 15 March 1962.

szereződő, professzionális partnereik (így például cégek, gazdasági szereplők), ezáltal rosszabb alkupozícióba és viszonylag könnyen kiszolgáltatott helyzetbe kerülhetnek. Ezt a veszélyt ismerte fel 1962-ben a fogyasztóvédelem atyjának is tekintett John. F. Kennedy amerikai elnök, aki – az értekezés mottójának forrásául is választott – beszédében elsőként szögezte le: bizonyos társadalmi viszonyokban szükség van a gyengébb felek védelmére, a fogyasztókat³ védeni kell a gazdasági szereplők által alkalmazott, nem minden esetben tisztességes eszközöktől; biztosítani kell számukra a megfelelő garanciákat annak érdekében, hogy védekezhessenek a csaló vagy megtévesztő reklámokkal szemben, valamint azt is, hogy megfelelő minőségű termékeket vásárolhassanak egy tisztességes versenyen alapuló piacon, megfelelő tájékoztatás alapján.⁴

Ahogy arra már korábban utaltunk (a *Bevezető gondolatok* című alfejezetben), a fogyasztóvédelmi szabályozás a társadalmi fenntarthatóság egyik alapvető eszköze. A professzionális piaci szereplők és az állampolgárok közötti aszimmetrikus helyzet kiküszöbölését biztosító előírások megteremtése, az ilyen jellegű viták hatékony rendezése, a megfelelő védelmi és jogérvényesítési mechanizmusok létrehozása biztosítja a társadalmi rend fennmaradását, és ezzel a mindennapi élet működését.

Bár Kennedy érdemei a fogyasztóvédelem megteremtése körében elvitathatatlanok, fontos megjegyezni, hogy a technikai fejlődés folyamatosan újabb és újabb problémákat indukál, és további beavatkozásokat tesz szükségessé a jognak ebben a terepében is (ahogy arra maga Kennedy is utal, a modern világ kihívásaival szemben a jog biztosította védelem folyton elégtelennek bizonyul, erre figyelemmel szükség van újabb és újabb garanciák biztosítására). Ez a tendencia nagy kihívások elé állítja mind a nemzeti, mind az uniós jogalkotót a fogyasztóvédelem területén.⁵

³ A fogyasztó fogalma a magyar jogban nem egységes. A Ptk. 8:1. § (1) bekezdése alapján fogyasztó a szakmája, önálló foglalkozása vagy üzleti tevékenysége körén kívül eljáró természetes személy. A fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvény 2. § a) pontja értelmében fogyasztó az önálló foglalkozásán és gazdasági tevékenységén kívül eső célok érdekében eljáró természetes személy, aki árut vesz, rendel, kap, használ, igénybe vesz vagy az áruval kapcsolatos kereskedelmi kommunikáció, ajánlat címzettje. A fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmáról szóló 2008. évi XLVII. törvény 2. § a) pontja alapján fogyasztó az önálló foglalkozásán és gazdasági tevékenységén kívül eső célok érdekében eljáró természetes személy.

⁴ Kennedy (1962) i. m.

⁵ E témát kimerítően és figyelemre méltó alapossággal feldolgozta: Szikora Veronika: *Magyar fogyasztóvédelmi magánjog – európai kitekintéssel*. Debrecen, FOME, 2010.

A fogyasztók jogainak védelme – az Európai Unió törekvéseinek köszönhetően – nemcsak az anyagi jogban, hanem az eljárásjogokban is megjelenik. Ha egy úgynevezett *fogyasztói szerződésből* konfliktus – közelebbről: jogvita – lesz, a jognak biztosítania kell, hogy a korábban említett egyensúlyhiányos helyzetben a fogyasztók az eljárás során is megfelelő védelemben részesüljenek. Erre figyelemmel speciális fogyasztóvédelmi mechanizmusok jöttek létre (így például sajátos alternatív vitarendezési fórum igénybevételére van lehetőség, ezt részletesen lásd az *Alternatív vitarendezési eljárások a társadalmi fenntarthatóság szolgálatában* című fejezetben), valamint a perjogi szabályok is kiegészültek olyan előírásokkal, amelyek megkönnyítik a fogyasztói jogok érvényesülését. Ez utóbbi körében kiemelendő a tagállami perjogokban uralkodónak nevezhető rendelkezési és tárgyalási elv áttörését biztosító hivatalbóliság elve, amely a megszokottnál nagyobb mozgásteret biztosít az eljáró bíró számára a fogyasztók jogainak megóvása érdekében. Emellett a csoportos keresetindítás sajátos fajtái lehetőséget adnak a fogyasztói jogok együttes, ezáltal pedig költséghatékonyabb érvényesítésére.

Ebben a fejezetben alapvetően két kérdéskörre: a hivatalbóliság, illetve a csoportos keresetindítás egyes aspektusaira koncentrálunk. Elsőként röviden bemutatjuk a tagállami perjogban érvényesülő, témánk szempontjából releváns alapelveket (*A nemzeti eljárásjogi szabályozás alapmodellje* és *A rendezési és a tárgyalási elv* című alfejezet), majd vázoljuk a vonatkozó uniós előírásokat (*A speciális szabályozás uniós alapjai* című alfejezet), kitérünk arra, hogy az említett alapelveket hogyan írja felül az uniós szabályozás és az ahhoz kapcsolódó uniós joggyakorlat (a *Rendelkezési elv helyett hivatalbóliság? A szokásosnál aktívabb bírói szerepkör* című alfejezettől *Az uniós szabályozás eddigi tapasztalatai a tagállamokban – a Max Planck Intézet [MPI] által végzett kutatás következtetései* című alfejezetig), ezt követően pedig bemutatjuk a csoportos keresetindítás uniós és nemzeti jogi szabályait (*Csoportos keresetek a fogyasztóvédelmi jogvitákban* című alfejezet).

(E fejezetben nem foglalkozunk a fogyasztói jogvitákhoz kapcsolódó alternatív vitarendezési eszközökkel, figyelemmel arra, hogy azt a kötet egy önálló fejezete tárgyalja [lásd az *Alternatív vitarendezési eljárások a társadalmi fenntarthatóság szolgálatában* című fejezetben].)

Jogvita és fogyasztóvédelmi jogvita – elvi alapok

A nemzeti eljárásjogi szabályozás alapmodellje

„A magánjog pedig uralmat biztosít a jogosított alanynak a jogtárgy felett, s ezt az uralmat az alany megtartja akkor is, amidőn a jog a bíró előtt vitássá tétetik.”
(Falcsik Dezső)⁶

Alapesetben a civiljog az autonómia, a mellérendeltség, illetve az egyenjogúság vezérmotívumait szem előtt tartva nagy szabadságot biztosít a jogalanyoknak abban, hogy azok miként alakítják magánjogi jogviszonyaikat: a jogalanyok szabadon dönthetik el például, hogy kivel lépnek szerződéses kapcsolatba. Ezt a fajta szabadságot a jog igyekszik „átmenteni” arra az esetre is, ha az anyagi jog által biztosított alanyi jogok peres úton történő érvényesítésére kerül sor. A magánjogban uralkodó magánautonómia princípiumának megfelelően a fél eldöntheti, hogy mikor kívánja a felmerült jogvitát bírósági útra terelni, illetve megszabhatja ennek irányait is.⁷

Általános elvárás tehát, hogy a magánautonómiából következően az önrendelkezési jognak messzemenően érvényesülnie kell a magánjogi jogviták bíróság elé vitele és bíróság előtti érvényesítése során. Ez a követelmény a polgári peres eljárásokban a rendelkezési elv képében jelenik meg. Az Alkotmánybíróság az ügyészi perindítással kapcsolatos 1/1994. (I. 7.) AB határozatban kifejtette, hogy a feleket megillető rendelkezési jog azt jelenti: a fél anyagi és eljárási jogaival szabadon rendelkezik, így mindenkinek szabadságában áll anyagi jogaival eljárási érvényesítése, a bíróság igénybevétele, peres vagy nemperes eljárás kezdeményezése is.⁸

Az eljárásjogi értelemben vett fél eljáráskezdeményezési joga az alkotmányos önrendelkezési jog egyik aspektusa (eljárásjogi vonatkozása), amely az egyén autonómiáját érinti, illetőleg azzal kapcsolatos. A jogvitában érdekelt félnek alkotmányos joga van arra, hogy ügyét bíróság elé vigye. Ez a jog – hasonlóan

⁶ Falcsik (1907) i. m. 16.

⁷ Gelencsér Dániel: Alapelvek. In Petrik Ferenc (szerk.): *Polgári eljárásjog I–II. – Új Pp. – Kommentár a gyakorlat számára*. Budapest, HVG–ORAC, 2017. Kommentár a Pp. 2. §-ához.

⁸ Lásd részletesen: 1/1994. (I. 7.) AB határozat az ügyészi keresetindításról.

a többi szabadságjoghoz – magában foglalja annak a szabadságát is, hogy e jogával a fél ne éljen.⁹

A rendelkezési és a tárgyalási elv

„Ebben a helyzetben a bírónak csupán a pártatlan szemlélő szerepe jutott, akinek úgy kell ülnie a bírói székekben, mint egy mérges oroszlán, jobb lábát átvetve a bal felett.”

(Wiguläus Xaverius Aloysius Kreittmayr)¹⁰

A polgári anyagi jogban kiemelt jelentőséggel bíró magánautonómiának, illetve az alkotmányos önrendelkezési jognak a tételes perjogi szabályozásban megjelenő formája a rendelkezési elv, amelynek tartalmát hagyományosan két mozzanatra szokták osztani: egyrészt a rendelkezési elv értelmében a peres eljárás csak a fél rendelkezésére indul, vagyis a bíróság csak akkor ad jogvédelmet, ha a fél azt kéri, akkor viszont mindenkinek köteles megadni; másrészt a bíróság egyes perbeli cselekményeket is a felek rendelkezései alapján köteles elvégezni.¹¹

A rendelkezési elv első elemét, azaz a kérelemre történő eljárás elvét a Pp 1. § (2) bekezdése tartalmazza. A hivatkozott § szerint „[a] bíróság az e törvény hatálya alá tartozó jogvitát erre irányuló kérelem esetén bírálja el”.¹² A 2. § (1) és (2) bekezdése értelmében a felek szabadon rendelkeznek perbe vitt jogaikkal. A bíróság – törvény eltérő rendelkezése hiányában – a felek által előterjesztett kérelmekhez és jognyilatkozatokhoz kötve van. Mindezt kiegészíti a perrendtartás 342. § (1) és (3) bekezdése, amelyek szerint az érdemi döntés nem terjedhet túl a kereseti kérelmen, az ellenkérelmen és a beszámítási kérelmen. Ez a szabály a főkövetelés járulékaire is irányadó. Törvény eltérő rendelkezése hiányában az érdemi döntés nem terjedhet ki olyan jogra, amelyet a fél a perben nem állított.

⁹ 1/1994. (I. 7.) AB határozat.

¹⁰ „[E]r soll sitzen auf dem Richter–Stuhl, wie ein Griesgrimmiger Löw, und soll schlagen seinen rechten Fuß über den linken.” Wiguläus Xaverius Aloysius Kreittmayr: *Codex iuris bavarici judicarii*. 2. Kap. §. München, 1753.

¹¹ Gelencsér (2017) i. m. Kommentár a Pp. 2. §-ához.

¹² Gelencsér (2017) i. m. Kommentár a Pp. 2. §-ához.

Látható, hogy a magyar perrendtartás értelmében az „ügy urai” egyértelműen a peres felek: a rendelkezési elv szerint a peres felek határozzák meg az eljárás főbb irányait. A felek rendelkezési szabadsága azonban nemcsak az eljárás kezdeményezésére és meghatározott eljárási cselekmények megtételére, hanem a peranyag szolgáltatására is kiterjed, a bíróság csak a felek indítványára és a felek által meghatározott terjedelemben folytathat le bizonyítást, kivéve, ha a törvény a hivatalbóli bizonyítást megengedi. A bizonyítás feletti rendelkezési jogot a kérdés fontosságára tekintettel egy külön alapelv, a tárgyalási elv testesíti meg.¹³ A tárgyalási elv – megtévesztő elnevezése ellenére – a bizonyítás során a felek és a bíróság munkamegosztásával foglalkozva a felekre telepíti a peranyag szolgáltatásával kapcsolatos feladatokat, a peranyag-szolgáltatás kötelezettségét. Ez lényegében két dolgot foglal magában:

- a felek feladata a szükséges jogi tények állítása, a jogvita ténybeli kereteinek a behatárolása; illetőleg
- az általuk állított tények bizonyításához szükséges bizonyítási eszközök bíróság elé tárása.¹⁴

A főszabály áttörése: officialitás és nyomozati elv a fogyasztóvédelmi eljárásokban

A speciális szabályozás uniós alapjai

A rendelkezési és a tárgyalási elv ellentétpárja az úgynevezett *officialitás* elve, illetve a nyomozati elv, amely a magánjogi jogvitákban általában kevésbé jut szerephez.¹⁵ A fogyasztóvédelem területén azonban – elsősorban az uniós jogalkotó törekvéseire figyelemmel – egyre komolyabb hangsúlyt kap, egy kissé felborítva ezzel a peres eljárások megszokott struktúráját.¹⁶ Ebben a körben elsősorban a fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen feltételekről szóló 93/13/EGK tanácsi irányelv (jelen fejezet alkalmazásában

¹³ Kengyel (2005) i. m. 79.

¹⁴ Gelencsér (2017) i. m. Kommentár a Pp. 4. §-ához.

¹⁵ A hatályos nemzeti szabályozásról lásd Gelencsér (2017) i. m. Kommentár a Pp. 2. §-ához.

¹⁶ Ezt a kérdéskört lásd kimerítő részletességgel: Muzsalyi Róbert: *Az egyenértékűség és a tényleges érvényesülés elve az Európai Unió jogában*. Doktori értekezés. Budapest, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Doktori Iskola, 2020.

a továbbiakban: Irányelv) hatása volt kiemelkedő. Az Irányelv célja, hogy közélítse a tagállamoknak az eladó vagy szolgáltató és fogyasztó között kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen feltételekre vonatkozó törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezéseit.¹⁷

Az Irányelv szerint a tagállamok előírják, hogy fogyasztókkal kötött szerződésekben az eladó vagy szolgáltató által alkalmazott tisztességtelen feltételek a saját nemzeti jogszabályok rendelkezései szerint nem jelentenek kötelezettséget a fogyasztóra nézve, és ha a szerződés a tisztességtelen feltételek kihagyásával is teljesíthető, a szerződés változatlan feltételekkel továbbra is köti a feleket.¹⁸

Mindezek érdekében a tagállamok a fogyasztók és a szakmai versenytársak érdekében gondoskodnak arról, hogy megfelelő és hatékony eszközök álljanak rendelkezésre ahhoz, hogy megszüntessék az eladók vagy szolgáltatók fogyasztókkal kötött szerződéseiben a tisztességtelen feltételek alkalmazását.¹⁹

Rendelkezési elv helyett hivatalbóliség?

A szokásosnál aktívabb bírói szerepkör

Az Irányelv gyakorlati alkalmazása számos kérdést vetett fel, amelyek közül az egyik leghangsúlyosabb a tisztességtelen szerződési feltételek hivatalból történő vizsgálata volt a Pp. fent említett 2. § (1) bekezdése – a régi Pp. 3. § (2) bekezdése – ellenében.

A Pannon GSM-ügyben az EUB kimondta: a közérdek jellege és jelentősége – amelyen az Irányelv által a fogyasztóknak biztosított védelem alapul – indokolja, hogy a nemzeti bíróság hivatalból legyen köteles vizsgálni valamely szerződési feltétel tisztességtelen jellegét, ezzel ellensúlyozva a fogyasztó és az eladó vagy szolgáltató közötti egyenlőtlen helyzetet. Az ügyben eljáró bíróság tehát köteles biztosítani az Irányelv rendelkezései által célzott védelem hatékony érvényesülését. Következésképpen a közösségi jog által az érintett területen ily módon a nemzeti bíróságokra ruházott feladat nem korlátozódik annak pusztán lehetőségére, hogy valamely szerződési feltétel esetlegesen tisztességtelen jellegét megítélik, hanem magában foglalja a kérdés hivatalból, akár saját illetékességük vizsgálata során történő megítélésének kötelezettségét is,

¹⁷ Irányelv 1. cikk (1) bekezdés.

¹⁸ Irányelv 6. cikk (1) bekezdés.

¹⁹ Irányelv 7. cikk (1) bekezdés.

amennyiben a nemzeti bíróságok rendelkezésére állnak az e tekintetben szükséges ténybeli és jogi elemek.²⁰

E kötelezettség teljesítése során az EUB szerint azonban a nemzeti bíróságnak az Irányelv alapján nem kell mellőznie a kérdéses feltétel alkalmazását, amennyiben a fogyasztó e bíróság általi kioktatást követően nem kíván hivatkozni a tisztességtelen jellegre és a kötelező erő hiányára.²¹

Az EUB elvi élel szögezte le: a nemzeti bíróság hivatalból köteles vizsgálni valamely szerződési feltétel tisztességtelen jellegét, amennyiben rendelkezésére állnak az e tekintetben szükséges ténybeli és jogi elemek. Ha álláspontja szerint az ilyen feltétel tisztességtelen, annak alkalmazását mellőzi, kivéve, ha ezt a fogyasztó ellenzi.²² Ez a kötelezettség az eljáró bírót akkor is terheli, ha a fogyasztóval mint alperessel szemben kívánnak igényt érvényesíteni.²³ Ez a szabály a nemzeti bíróságot saját illetékességének vizsgálata során is kötelezi.²⁴

Mindezek alapján az EUB lényegében – a nemzeti jogokban korábban elfogadott megoldással ellentétben – az officialitás elvét helyezte előtérbe a polgári eljárásokban, noha a tagállami perrendtartások ezzel nem minden esetben voltak összhangban.²⁵

A rendelkezési elv egyik pillérének is tekinthető kérelemhez kötöttség elvének mentén továbbmenve az EUB a Banif-ügyben azt is kimondta: az Irányelv rendelkezéseit úgy kell értelmezni, hogy a valamely szerződési feltétel tisztességtelen

²⁰ C-243/08. sz. Pannon GSM vs. Sustikné Győrfi Erzsébet [ECLI:EU:C:2009:350], 31. pont.

²¹ C-243/08. sz. ügy, 32–33. pont.

²² C-243/08. sz. ügy, 35. pont.

²³ Szikora (2010) i. m. 69.

²⁴ Lásd erről a 2/2011. (XII. 12.) PK véleményt. Megjegyzendő, hogy a jogirodalomban megjelent olyan álláspont, miszerint az EUB hivatkozott ítéletéből nem következik egyértelműen a PK véleményben megfogalmazott általánosítás, amely szerint a fogyasztói szerződések ismert feltételek szerinti valamennyi bíróválasztó kikötése tisztességtelen és emiatt érvénytelen lenne. A kritikai vélemény szerint bár a Kúria helyes végeredményre jutott, azonban túlértékeli a hivatkozott EUB ítéletet. A probléma megoldására sokkal inkább alkalmasnak találná az olyan jogszabályi szinten megvalósuló tiltást, ami kizárná a fogyasztói szerződések esetén a bíróválasztó kikötést. Lásd Darázs Lénárd: A „bíróságválasztás” mint tisztességtelen szerződési kikötés. *Gazdaság és Jog*, 20. (2012), 12. 23.

²⁵ Az ezzel kapcsolatos dilemmákat lásd például: Gombos Katalin: Harmonisation of procedural laws vs. procedural autonomy of the member states. *Studia Iuridica Cassoviensia*, 6. (2018), 1.; Gombos Katalin: Europeanisation effects in the court jurisprudence. *Sciendo*, 19. (2019a), 1.; Gombos Katalin: Tagállami eljárási autonómia – az elv korlátokkal és kérdőjelekkel. *Európai Tükör*, 22. (2019b), 3.; Muzsalyi Róbert: A joggyakorlat dilemmái a szerződési feltételek tisztességtelen-ségének vizsgálatánál. *Európai Jog*, 16. (2016), 6.

ségtelen jellegét hivatalból észlelő tagállami bíróságnak ahhoz, hogy levonhassa az ezen észlelésből származó következtetéseket, nem kell megvárnia, hogy a jogairól tájékoztatott fogyasztó az említett feltétel megsemmisítését kérő nyilatkozatot tegyen.²⁶

Mindazonáltal a kontradiktórius eljárás elve főszabály szerint kötelezi a szerződési feltétel tisztességtelen jellegét hivatalból észlelő tagállami bíróságot arra, hogy a peres feleket tájékoztassa erről, és lehetőséget biztosítson számukra, hogy a nemzeti eljárásjogi szabályokban erre vonatkozóan előírt eljárások szerint kontradiktórius eljárásban vitassák meg azokat. Ezt azzal az iránymutatással egészítette ki az EUB, hogy a tagállami bíróságnak az általa elbírálandó igény alapjául szolgáló szerződési feltétel esetleges tisztességtelen jellegére vonatkozó értékelés céljából figyelembe kell vennie a szerződés minden egyéb feltételét.²⁷

Következésképpen úgy tűnhet, hogy ezekben a fogyasztóvédelmi jogvitákban a hivatalbóliség oly mértékben érvényesül, hogy a Pp. rendelkezései ellenében a bíróság a felek kérelmein is túlterjeszkedve észlelheti a szerződéses kikötés érvénytelenségét, és levonhatja ennek következményeit (az uniós joggyakorlat és a magyar szabályozás összhangjának kérdését lásd *A magyar szabályozás értékelése az Irányelv és az EUB ítéletei fényében, azaz mit tehet a magyar bíró a fogyasztóvédelmi jogvitákban?* című alfejezet).²⁸

A tárgyalási elv meghaladása – Nyomozás a polgári eljárásokban?

Korábban utaltunk rá, hogy a polgári per alapvető természetét a rendelkezési, illetve a tárgyalási elvvel lehet leírni. Az EUB nemcsak a rendelkezési elvvel összefüggésben mondott ki komoly kötelezettségeket a tagállami bíróságokra nézve, hanem a tényállási elemek minél hatékonyabb – fogyasztóbarátabb? – megállapítása érdekében a tárgyalási elv ellentétpárjának számító nyomozati elv előretörését is szorgalmazta.

Ennek legmeghatározóbb lépcsője az úgynevezett VB Pénzügyi Lízing-ügy²⁹ volt, amelyben az EUB rámutatott, a nemzeti bíróságnak hivatalból kell bizonyítást folytatnia annak megállapítása érdekében, hogy az előtte folyamatban

²⁶ C-472/11. sz. Banif-ítélet [ECLI:EU:C:2013:88], 28–36. pontok.

²⁷ C-472/11. sz. ügy, 28–36. pontok.

²⁸ Lásd részletesebben: Muzsalyi (2016) i. m. 19–31.

²⁹ C-137/08. sz. VB Pénzügyi Lízing ítélet [ECLI:EU:C:2010:659].

lévő ügy alapjául szolgáló, az eladó vagy szolgáltató és a fogyasztó közötti szerződés részét képező kizárólagos illetékességi kikötés az Irányelv hatálya alá tartozik-e, és amennyiben igen, hivatalból kell értékelnie az ilyen kikötés esetlegesen tisztességtelen jellegét.³⁰

Megjegyzendő, hogy e kötelezettségének a magyar bíró nem igazán tud eleget tenni, figyelemmel arra, hogy a Pp. csak igen szűk körben, nevezetesen a személyi állapottal kapcsolatos perekben³¹ ad lehetőséget a bizonyítás hivatalbóli lefolytatására.³²

A magyar szabályozás értékelése az Irányelv és az EUB ítéletei fényében, azaz mit tehet a magyar bíró a fogyasztóvédelmi jogvitákban?

A nemzeti szabályozás részben megfelel az Irányelvben megfogalmazott és az EUB által megerősített követelményeknek.

A szerződési feltételek *tisztességességének* vizsgálatát lehetővé tevő szabály az anyagi jogban a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényben (a továbbiakban: Ptk.) található. A Ptk. 6:88. § (1) bekezdése szerint „[a] semmisség megállapításához külön eljárásra nincs szükség; a szerződés semmisségét a bíróság hivatalból észleli”. A hivatalbóli észlelésre lehetőséget ad a Pp. fentebb idézett 2. § (2) bekezdése, amely törvény alapján mozgásteret biztosít a bíróságnak, hogy a felek által perbevitt jogon kívül más jogot is észleljen. Ez arra figyelemmel is igaz, hogy a jogcímhez kötöttség körében a Pp. 342. § (3) bekezdése szintén lehetőséget ad a főszabálytól való eltérésre törvény eltérő rendelkezése esetén.

Az új Pp. egyik újdonsága volt az anyagi pervezetés intézményének törvényi szintre emelése és szabályainak kodifikálása. Az említett rendelkezések elősegítik azt, hogy a bíróság a fogyasztóvédelmi ügyekben is hatékonyan eleget tudjon tenni az Irányelvben tételezett kötelezettségének. A Pp. 237. § (3) bekezdés *b)* pontja szerint a bíróság hozzájárul a jogvita kereteinek tisztázásához azzal, hogy a felek tudomására hozza, ha a rendelkezésre álló adatok alapján olyan tényt észlel, amelyet hivatalból kell figyelembe venni. Fontos utalni arra, hogy a semmisségi ok hivatalbóli észlelése kapcsán követendő eljárásról

³⁰ C-137/08. sz. VB Pénzügyi Lízing ítélet [ECLI:EU:C:2010:659], 6. pont.

³¹ Vö. Pp. 434. § (1) bekezdés.

³² Lásd részletesebben: Muzsalyi (2016) i. m. 19–31.

szóló 1/2005. (VI. 15.) számú PK véleményben foglaltak szerinti, a semmisségi ok észleléséről történő tájékoztatás nem minősül prejudikálásnak, a tájékoztatás ugyanis nem terjedhet ki a kereset (vizontkereset) anyagi jogi tartalmára, és különösen nem annak várható eredményességére. A bíróság csupán azt közli a felekkel, hogy a perben felmerült tények, adatok alapján meghatározott semmisségi ok fennálltát észleli, ehhez képest milyen bizonyításra lehet szükség, és lehetőséget ad a felek érdemi nyilatkozatainak a megtételére.³³

Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a bíróságnak az *ex officio kontroll* körében biztosított mozgástere sem korlátlan. Az Irányelv szabályai és az EUB jogértelmezése hatására az egységes gyakorlat kialakítása érdekében a Kúria a fogyasztói szerződésekkel kapcsolatban két polgári kollégiumi véleményt fogadott el.³⁴

A Kúria elvi álláspontjának lényege abban ragadható meg, hogy a perbeli jogviszony jogi minősítése során a bíróság nincs kötve a felek előadásához. Hivatalból, külön erre irányuló kérelem, hivatkozás nélkül is vizsgálnia kell és meg kell állapítania azt, hogy a perbeli jogviszony fogyasztói szerződésnek minősül-e vagy sem.³⁵

A bíróság a semmisséget is hivatalból észleli, ugyanakkor a bíróságnak csak a rendelkezésre álló bizonyítási anyag alapján tényként egyértelműen megállapítható, nyilvánvaló semmisséget kell hivatalból észlelnie. Ugyanígy hivatalból észlelnie kell a bíróságnak azt is, ha a szerződés nem jött létre.³⁶ Nem kell azonban a bíróságnak az egyes szerződési rendelkezések tisztességtelenségét külön, erre irányuló kérelem hiányában vizsgálni, mert az arra vezetne, hogy a bíróság lényegében nyomozna a tisztességtelen szerződések fellelése érdekében.³⁷ Így például erre irányuló, joghatályosan előterjesztett kérelem hiányában a bíróságnak hivatalból kellene vizsgálnia a kölcsönszerződés, az annak részévé vált általános szerződési feltételek és üzletszabályzat rendelkezései tisztességtelenségét.³⁸

³³ Indokolás a 2/2010. (VI. 28.) PK vélemény 4. a) pontjához.

³⁴ 2/2011. (XII. 12.) PK vélemény a fogyasztói szerződés érvényességével kapcsolatos egyes kérdésekről; 3/2011. (XII. 12.) PK vélemény a fogyasztói szerződéssel kapcsolatos közérdekű kereset elbírálásának egyes kérdéseiről.

³⁵ 2/2011. (XII. 12.) PK vélemény 1. pont.

³⁶ 2/2010. (VI. 28.) PK vélemény 4. a) pont.

³⁷ Kúria Gfv.VII.30.125/2016/13. számú ítélet; Gfv.VII.30.411/2016/4. számú ítélet; Gfv.VII.30.530/2016/4. számú ítélet.

³⁸ Ettől eltérő álláspont olvasható ki a következő ítélőtáblai határozatokból: Fővárosi Ítéltábla 5.Pf.20.564/2016/8. számú részítélet; 5.Pf.21.162/2015/5. számú végzés; 5.Pf.20.070/2016/4. számú ítélet.

Az EUB VB Pénzügyi Lízing-ügyben kifejtett álláspontjával ellentétben a bíróság a semmisség megállapíthatósága érdekében hivatalból bizonyítást nem folytathat le.³⁹ Megjegyzendő, hogy erre a magyar perjogi szabályok nem is adnak lehetőséget.⁴⁰

Mindez röviden úgy értelmezhető, hogy az Irányelv szabályainak implementálása a magyar jogba megtörtént. A peres eljárásban a bíróság hivatalból vizsgálja, hogy a szerződés fogyasztó és vállalkozás között kötött szerződésnek minősül-e; a per tárgyává tett szerződéses rendelkezés tisztességtelenségét is hivatalból észlelheti, és erre irányuló kérelem hiányában is levonhatja ennek jogkövetkezményeit. Erre azonban csak akkor van lehetősége, ha a rendelkezésre álló bizonyítási anyag alapján a semmisség egyértelműen megállapítható, a bíróság nem nyomozhat, főszabály szerint a felperes keresetével nem érintett szerződéses rendelkezés tisztességtelenségét nem vizsgálhatja, és a tényállás „elég telensége” esetén hivatalból bizonyítást nem rendelhet el.⁴¹

Kérdés, hogy a magyar jogszabályok és az ahhoz kapcsolódó gyakorlat mennyiben egyeznek az uniós jogalkotó elképzeléseivel, illetve más tagállamok megoldásaival. Röviden ezt a kérdést mutatja be a dolgozat soron következő alcíme.

Az uniós szabályozás eddigi tapasztalatai a tagállamokban – a Max Planck Intézet (MPI) által végzett kutatás következtetései

Az Európai Bizottság felkérésére a luxembourgi székhelyű Max Planck Intézet (MPI) Burkhard Hess professzor vezetésével átfogó tanulmányt készített az uniós fogyasztóvédelmi normák érvényesüléséről, megvizsgálva minden tagállam belső szabályozását és joggyakorlatát.⁴²

Az elkészült jelentés igen széles körű, felöleli például a fogyasztó fogalma körüli bizonytalanságokat, a rendes és választottbíróági eljárásokban érzékelhető diszkrepanciákat, az egyedi és kollektív keresetek közötti kapcsolódási pontokkal összefüggő problémákat.⁴³

³⁹ 2/2010. (VI. 28.) PK vélemény 4. a) pont.

⁴⁰ Vö. Pp. 276. § (2) bekezdés és 434. § (1) bekezdés.

⁴¹ A szabályozás mélyreható értékelését lásd Muzsalyi (2020) i. m. V. Fejezet.

⁴² *An evaluation study...* 2017; Hess–Ortolani (2019) i. m.

⁴³ *An evaluation study of national procedural laws and practices in terms of their impact on the free circulation of judgments and on the equivalence and effectiveness of the procedural protection of consumers under EU consumer law. Report prepared by a consortium of European*

Az említett példákon túl a jelentés kitér a bírói szerepkörre⁴⁴ és az officialitás elvének érvényesülésére is.⁴⁵ A vizsgálat tanúsága szerint a fogyasztóvédelmi ügyeket a tagállamokban polgári bíróságok tárgyalják, a tagállami perrendtartás szerint, ami az esetek többségében nem tartalmaz speciális előírásokat a fogyasztóvédelmi jogvitákra. Ezekben az ügyekben jellemzően a peres felek szabják meg az eljárás menetét, adják elő a kérelmeiket és szolgáltatják az elbírálásukhoz szükséges tényeket és bizonyítékokat. A vezetői összefoglaló szerint a nemzeti bírák attitűdje – a fogyasztói ügyekhez való hozzáállása – rendkívül szerteágazó. Egyes bírakat túlzott fogyasztóvédelmi aktivizmus jellemez, gyakoribb azonban a hivatalbóliség elvétől való idegenkedés; ahogy arra is van példa, hogy a bírák nem ismerik vagy kifejezetten félreteszik az EUB vonatkozó iránymutatásait, mert alkalmazhatatlannak tartják azokat egy polgári perben.⁴⁶

Általában véve a vezetői összefoglaló szerint a nemzeti jogoknak további eszközöket kellene adniuk a bíráknak annak érdekében, hogy azok a fogyasztókat kellőképpen segíthessék a fogyasztói jogvitákban. Természetesen itt nem a függetlenség és pártatlanság elvének feladására kell gondolni, hanem például a jogi képviselő nélkül eljáró fogyasztó kioktatására az anyagi és eljárási jogairól. Az összefoglalóban a vizsgálat vezetője fontosnak tartja, hogy a példaként említett kötelezettség megjelenjen a tagállami perrendtartásokban.⁴⁷

A vezetői összefoglaló szerint kulcsfontosságú a hivatalbóliség elvének megértése az eljárás különböző szakaszaiban. Az elsőfokú peres eljárásban a hivatalbóliség nemcsak hivatalbóli észlelést jelent, hanem a bíró feljogosítását arra, hogy mind jogi, mind ténybeli kérdéseket érintően kérdéseket tehessen fel a feleknek a valós helyzet feltárása érdekében. Úgyszintén fontos lenne annak biztosítása, hogy a bírák hivatalból vizsgálódhassanak ténykérdésekben is, anélkül, hogy

universities led by the MPI Luxembourg for Procedural Law as commissioned by the European Commission JUST/2014/RCON/PR/CIVI/0082, Strand 2. Procedural protection of consumers. Brussels, European Commission – Max Planck Institute, 2017. 30.

⁴⁴ A jelentés a bírói aktivitás és a hivatalbóliség kérdését nemcsak a peres eljárásban, hanem a fizetési meghagyásos és a végrehajtási eljárásban is vizsgálja. Ezekre a kérdésekre korábban nem tértünk ki, figyelemmel arra, hogy a magyar eljárásokban a hivatalbóliség ilyen széles körű értelmezése gyakorlatilag kizárt.

⁴⁵ A jelentés igen részletesen mutatja be az eltérő tagállami megoldásokat és a vizsgálat eredményeit. A terjedelmi korlátokra tekintettel e körben csak a vezetői összefoglalóban fellelhető, összegző jellegű megállapításokat ismertetjük.

⁴⁶ *An evaluation study [...] Strand 2.* 2017. 30.

⁴⁷ *An evaluation study [...] Strand 2.* 2017. 30.

a peres felek bizonyítást indítványoznának. Emellett az uniós fogyasztóvédelmi jogot és az EUB gyakorlatát kötelezőnek kell tekinteni mindenkire nézve, s mint imperatív szabályokat a bírónak az ezekre történő kifejezett hivatkozás hiányában is alkalmaznia kell.⁴⁸

Összességében a peres eljárást tekintve úgy tűnik, hogy a magyar szabályozás nagyrészt megfelel a fent említett elvárásoknak, figyelemmel arra, hogy előírja a fogyasztóvédelmi szabályok hivatalbóli alkalmazását (legalábbis, ami a tisztességtelen szerződési feltételek észlelését illeti), és az anyagi pervezetés intézményének törvényi szintre emelésével – a bírói aktivitás növelésével – lehetőséget ad a bírónak is a jogvitával érintett élethelyzet és az arra alkalmazandó jogszabályok tisztázására. Jogi képviselő nélkül eljáró felek esetén az anyagi pervezetés szabályai lehetőséget adnak az eljárási jogokról történő kioktatásra is.⁴⁹ Kétségtelen, hogy hivatalbóli bizonyításfelvételre a magyar perrendtartás továbbra sem ad lehetőséget. A témával kapcsolatos kutatásokból, illetve egyeztetésekből az érezhető, hogy az uniós jogalkotó a magyar szabályozáshoz és gyakorlathoz képest nagyobb bírói aktivitást és speciális, fogyasztóbarát eljárásjogi szabályok megalkotását tartja indokoltnak.⁵⁰

Csoportos keresetek a fogyasztóvédelmi jogvitákban

A 2013/396/EU bizottsági ajánlás által felállított kritériumok

A korábbiakban azokról az eljárásjogi eszközökről írtunk, amelyek a fogyasztó által (vagy a fogyasztók ellen) indított egyedi peres eljárásokban segítik elő a fogyasztóknak nyújtott jogvédelem megvalósulását. Vannak azonban olyan eljárások is, amelyek még inkább megkönnyíthetik a fogyasztói jogok védelmét, és a megfelelő szabályozási környezet kialakítása esetén nagyban hozzájárulhatnak a társadalmi fenntarthatósághoz. Ezek az eljárásjogi megoldások csoportos (kollektív) formában teszik lehetővé a polgári per megindítását, ezzel csökkentve

⁴⁸ *An evaluation study [...] Strand 2.* 2017. 31.

⁴⁹ Vö. Pp. 253. §.

⁵⁰ További információkért lásd https://ec.europa.eu/info/policies/consumers_en

a perlekedéssel járó költségeket, egyszersmind növelve a jogsértések orvoslását és végső soron megelőzését is.⁵¹

Fontos ugyanakkor, hogy a kollektív igényérvényesítés csak abban az esetben jelentheti az egyedi igényérvényesítés valódi, hatékony alternatíváját, ha az anyagi jogosultak számára költség- és időmegtakarítással jár, másrészt, ha sok azonos igény összekapcsolt érvényesítésével csökkenthető az igazságszolgáltatásra háruló ügyteher, s ekként a költségvetésre, végső soron az egyes adófizetőkre jutó kiadások nagysága. Össztársadalmi szinten pedig növeli a szerződéses bizalmat, ha az igényérvényesítés olyan új módját biztosítja a jogrendszer, amely az önkéntes jogkövetésre a korábbinál nagyobb mértékben ösztönöz. Amennyiben ugyanis a jogsértő biztosan számíthat arra, hogy az egyes anyagi jogosultak szempontjából csekélyebb súlyú, kisebb kárt okozó, ám aggregáltan már jelentős visszaélést megvalósító magatartása sem marad szankcionálatlanul – mert azt a sértett anyagi jogosultak immár kevésbé költséges módon maguk fogják tudni közös perben érvényesíteni –, számolni fog jogsértése externáliáival (a pervesztés kockázatával és költségeivel).⁵²

A hatékonysági szempontú elemzések alapján a kollektív igényérvényesítési modellek közül tehát leginkább azokat érdemes az eljárásjogi szabályozásnak leképeznie, amelyek a tömegesen előforduló, egyenként kisebb, ám összességében nagyobb súlyú (és összegű) jogsértések közös eljárásban való érvényesítését segítik elő.⁵³

Álláspontunk szerint a fogyasztói igények tipikusan a fent említett körbe tartoznak, mert nagyszámú magánjogi jogalanyt érintenek, a fogyasztói igények (például jogellenesen felszámított szolgáltatói díjtételek) önmagukban bagatellnek tűnnek, de a per sikere esetén össztársadalmi szempontból nagy jelentőségük lehet.

Mivel a polgári perek alapvetően az egyedi ügyekre – a vitás felek részvételével zajló eljárásokra – modellezettek, a hatékony szabályok megalkotásához szükséges volt néhány támpontot adni a tagállamoknak. Az Európai Bizottság – hosszú előkészítő munka után – az uniós jogok megsértése tekintetében

⁵¹ E téma átfogó feldolgozásához lásd például: Harsági Viktória: Kollektív igényérvényesítés. In Varga István (szerk.): *A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja I–III.* Budapest, HVG–ORAC, 2017 és a szerző egyéb műveit.

⁵² Jójárt Eszter: A kollektív igényérvényesítés. In Petrik Ferenc (szerk.): *Polgári eljárásjog I–II. – Új Pp. – Kommentár a gyakorlat számára.* Budapest, HVG–ORAC, 2017. Kommentár a Pp. 571. §-ához.

⁵³ Jójárt (2017) i. m. Kommentár a Pp. 571. §-ához.

a jogsértés megszüntetésére és kártérítésre irányuló tagállami kollektív jogorvoslati mechanizmusok közös elveiről szóló 2013/396/EU számú ajánlásában (Ajánlás) fogalmazta meg a kollektív keresetek legfontosabb jellemzőit.⁵⁴

Az Ajánlás szerint valamennyi tagállam olyan kollektív jogorvoslati mechanizmusokat alakít ki, amelyek mind a jogsértés megszüntetésére, mind a kártérítésre irányuló jogorvoslatot lehetővé teszik, és tiszteletben tartják az Ajánlásban megállapított alapelveket.⁵⁵ Az Ajánlás alkalmazásában a *kollektív jogorvoslat* olyan jogi mechanizmus, amely lehetőséget biztosít arra, hogy kettő vagy több természetes vagy jogi személy vagy egy képviseleti kereset indítására jogosult szerv közösen követelje valamely jogellenes magatartás megszüntetését (jogsértés megszüntetésére irányuló kollektív jogorvoslat); illetve olyan jogi mechanizmus, amely lehetőséget biztosít arra, hogy kettő vagy több, tömeges károkozással járó helyzetben állításuk szerint kárt szenvedett természetes vagy jogi személy vagy egy képviseleti kereset indítására jogosult szerv közösen érvényesítsen kártérítési igényt (kártérítésre irányuló kollektív jogorvoslat). *Képviseleti kereset* az olyan kereset, amelyet egy képviseleti szerv, eseti engedéllyel rendelkező szerv vagy hatóság terjeszt elő kettő vagy több olyan természetes vagy jogi személy nevében és javára, akik azt állítják, hogy tömeges károkozással járó helyzetben őket kár fenyegeti vagy kár érte, miközben e személyek nem felel az eljárásnak.⁵⁶

Az Ajánlás értelmében a kollektív jogérvényesítési mechanizmusok két nagy válfaja különböztethető meg:

- az egyik az úgynevezett *képviseleti kereset*, amelyet a külön jogszabályban erre feljogosított – jellemzően állami – szervek terjeszthetnek elő a jogsértő vállalkozásokkal szemben, a jogsértés elszenvedői javára;
- a másik jogi mechanizmus (az általunk használt terminológiával élve: *csoportos kereset*) lehetővé teszi, hogy több személy egy perben speciális szabályok szerint érvényesíthesse igényét a jogsértő vállalkozásokkal szemben.⁵⁷

⁵⁴ Az uniós jogok megsértése tekintetében a jogsértés megszüntetésére és kártérítésre irányuló tagállami kollektív jogorvoslati mechanizmusok közös elveiről szóló 2013/396/EU számú ajánlás.

⁵⁵ 2013/396/EU ajánlás 2. pont.

⁵⁶ 2013/396/EU ajánlás 3. pont *a)–b)* bekezdés.

⁵⁷ 2013/396/EU ajánlás 3. pont *a)–b)* bekezdés.

- A magyar jogrendben a fogyasztói igények érvényesítésére lehetőség van képviselői kereset (közérdekű kereset) és csoportos kereset formájában is. Az alábbiakban a kereseteknek e két válfaját ismertetjük röviden.⁵⁸

Közérdekű keresetek a fogyasztói jogvitákban

A fogyasztóvédelem területén már jó ideje lehetőség van közérdekű perek megindítására. Az Ajánlás által megfogalmazott definíció mellett e közérdekű perek lényegét úgy foglalhatjuk össze, hogy az a magánjogi jogvitában érdekelt felek között megbomlott egyensúly (fegyveregyenlőség) kiegyenlítését és a hatékonyabb jogvédelmi hatás elérését célzó, minden esetben jogszabály által feljogosított szervezet által alkalmazható, köz- vagy közösségi érdek elősegítése céljából biztosított jogvédelmi eszköz, amely a sikeres érvényesítése esetén valamennyi perben nem álló, de érdekelt (materiális) félre kiterjedő hatályú döntést eredményez. Következésképpen e pereket egy, a jogszabály által erre feljogosított állami vagy társadalmi szervezet indíthatja meg a jogsértő vállalkozással szemben, a perben megszülető döntés azonban közvetlenül kihatással lehet az alperesi pozícióban szereplő vállalkozás perben nem álló szerződő partnereire, azaz a fogyasztókra.⁵⁹

Ahogy azt már fentebb említettük, közérdekű perindításra minden esetben külön törvényi felhatalmazás alapján kerülhet sor. A fogyasztóvédelem területén ilyen felhatalmazást ad különösen:

- a fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvény 38. § (9) bekezdése és a 39. § (5) bekezdése: az első esetben a fogyasztóvédelmi hatóság vagy a fogyasztói érdekek képviselőtét ellátó egyesület indíthat közérdekű keresetet a fogyasztók polgári jogi igényeinek érvényesítése iránt, a második esetben az ügyészt, a fogyasztói érdekek képviselőtét ellátó egyesületet

⁵⁸ A helyes kollektív igényérvényesítési modellel összefüggő dilemmákról lásd Harsági Viktória: A modellválasztás dilemmái a kollektív igényérvényesítés hazai szabályozásánál. *Eljárásjogi Szemle*, 1. (2016), 1. 24–30. vagy Harsági Viktória: Osztályos perlés. In Varga István – Éless Tamás (szerk.): *Szakértői javaslat az új polgári perrendtartás kodifikációjára*. Budapest, HVG–ORAC, 2016. 783–784.

⁵⁹ A jogirodalom szerinti fogalomhoz lásd Gelencsér Dániel: Közérdekű igényérvényesítés Magyarországon I. – A gyakorlat tükrében. *Eljárásjogi Szemle*, 1. (2016a), 3. 32.

- vagy egy EGT-tagállam joga alapján létrejött, feljogosított egységet is megilleti a közérdekű keresetindítási jog a fogyasztók széles, személyében nem ismert, de a jogsértés körülményei alapján meghatározható körét érintő vagy jelentős nagyságú hátrányt okozó vállalkozói magatartás kapcsán;⁶⁰
- a Ptk. 6:105. § (1) bekezdése alapján a fogyasztó és a vállalkozás közötti szerződés részévé váló tisztességtelen általános szerződési feltétel érvénytelenségének megállapítása iránt közérdekű keresetet indíthat – egyebek mellett – az ügyész, a fogyasztóvédelmi hatóság és az általa védett fogyasztói érdekek körében a fogyasztói érdekek képviselőjét ellátó egyesület, és az Európai Gazdasági Térség bármely tagállamának joga alapján a fogyasztói érdekek védelmére létrejött szervezet;⁶¹
 - a Magyar Nemzeti Bankról szóló 2013. évi CXXXIX. törvény 164. § (10) bekezdése: e körben a Magyar Nemzeti Bank, valamint bizonyos esetekben a fogyasztóvédelemről szóló törvényben meghatározott, fogyasztói érdekek képviselőjét ellátó egyesületek, illetve egy EGT-tagállam joga alapján létrejött, feljogosított egységek indíthatnak az általuk védett fogyasztói érdekek védelme érdekében közérdekű keresetet;⁶²
 - a tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvény 85/A. § (1) bekezdése: e körben a Gazdasági Versenyhivatal indíthat közérdekből pert a fogyasztók polgári jogi igényeinek érvényesítése iránt;⁶³
 - a közérdekű perek eljárásjogi szabályait pedig immár a Pp. XLII. Fejezete tartalmazza.⁶⁴

⁶⁰ Fővárosi Törvényszék 15.G.40.741/2012/10.; Vas Megyei Bíróság 12.Pf.20.029/2008/2.; Legfelsőbb Bíróság Pfv.IV.20.587/2011/6.; Pest Megyei Bíróság 5.Pf.22519/2010/4.; Legfelsőbb Bíróság Pfv.VII.20.192/2011/4.

⁶¹ Lásd például: BDT2002. 604., BH2014. 153. vagy Pf.I.20.452/2007/3.; Legfelsőbb Bíróság Gfv.IX.30.405/2010/9.; Fővárosi Törvényszék 15.G.40.741/2012/10.; Fővárosi Ítéltábla 14 Gf.40.605/2013/7.; Fővárosi Ítéltábla 6.Pf.21.059/2007/5.; Fővárosi Ítéltábla 14. Gf.40.013/2008/4.; Fővárosi Bíróság 15.G.42.362/2010/10.; Fővárosi Ítéltábla 4.Pf.21.832/2011/4.; Fővárosi Ítéltábla 6.Pf.21.523/2009/3.

⁶² BH2014. 153.

⁶³ Lásd például: GVH: *A GVH első közérdekű keresete*. 2012.

⁶⁴ A perjogi szabályok magyarázatát a már említett kommentárakon túl lásd Wallacher Lajos: *Közérdekű igényérvényesítés*. In Wopera Zsuzsa (szerk.): *A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény magyarázata*. Budapest, Wolters Kluwer, 2017.

A felsorolt felhatalmazó rendelkezések alapján indított perek tapasztalatainak bemutatása sajnálatos módon jelentősen meghaladná az értekezés kereteit, ezért ezt most e helyütt mellőzzük.⁶⁵ Annyit általánosságban megjegyezhetünk, hogy a fogyasztóvédelem területén közérdekű keresetindításra meglehetősen gyakran kerül sor, a keresetek döntő többsége eredményesnek bizonyul. A keresetindítók közül egyértelműen élen jár a Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság (és ennek jogutódja),⁶⁶ a tisztességtelen szerződési feltételek megtámadása iránt indított perekben az ügyészség, illetve az egyes érdekvédelmi szervezetek is.⁶⁷

Csoportos keresetek a fogyasztói jogvitákban

Ahogy arra fentebb már utaltunk, a magyar perjog lehetővé teszi, hogy a fogyasztóvédelmi tárgyú perek nemcsak közérdekű, hanem csoportos kereset alapján is indíthatók legyenek. A több fogyasztó által kezdeményezett ügynevezett *társult per* lényege, hogy legalább tíz felperes egy vagy több olyan joga, amely tartalmában azonos valamennyi felperes vonatkozásában (reprezentatív jog), egy perben érvényesíthető.

Alapvető különbség tehát a közérdekű perekhez képest, hogy míg a közérdekű pert a külön törvény(ek) által feljogosított, anyagi jogosultnak nem minősülő személy (szerv) indítja, rendelkezési joga is kizárólag neki van, a perben az anyagi jogosultak sem félként, sem beavatkozóként nem vehetnek részt, addig a társult per indításáról a valódi anyagi jogosultak döntenek, akiknek a rendelkezési joga a maguk közül választott reprezentatív felperes révén a perben végig fennmarad, ezek okszerű következményeként azonban a társult perben született jogerős ítélet anyagi jogereje csak a bíróság által a társult per iránti kereset alapján, annak korlátai között társulni engedélyezett anyagi jogosultakra (esetleg a perbeli jogutódjukra) mint felperesekre terjed ki (*opt-in modell*), ellentétben a közérdekű perben született ítélet ügynevezett *erga omnes* hatályával.⁶⁸

A Pp. 583. § (2) bekezdés a) pontja fogyasztói szerződésből eredő követelés érvényesítése céljából teszi lehetővé társult per indítását, következképpen

⁶⁵ Kimerítő elemzéshez lásd Gelencsér (2016a) i. m. 32.

⁶⁶ *Fogyasztóvédelmi hatóság*. 2020.

⁶⁷ Ez utóbbira példa lehet a Fogyasztóvédők Magyarországi Egyesülete (FOME).

⁶⁸ A további elhatárolási szempontokat lásd Jójárt (2017) i. m. Kommentár a Pp. 571. §-ához.

az egyéb, fogyasztóvédelem körébe sorolható igények – így például deliktuális kárigények⁶⁹ – társult perben nem érvényesíthetők.⁷⁰

E jogintézmény szerepe a fogyasztóvédelmi igényérvényesítés rendszerében egyelőre nem igazán ítéltető meg. A szerző álláspontja szerint a Pp. hatálybalépése óta e kézirat lezárásáig egyetlen társult per sem indult a magyar bíróságokon. Figyelemmel arra, hogy a kodifikációt előkészítő tanulmányok szerint a csoportos keresetindításnak ezen a területen más tagállamokban komoly sikere van,⁷¹ felvetődhet az ügyek tárgykörét meglehetősen szűken megfogalmazó szabály vagy a Pp.-ben található részletes rendelkezések újragondolása.⁷²

*Az MPI által végzett kutatás tapasztalatai a kollektív keresetekkel
összefüggésben fogyasztói jogvitákban*

Az MPI által már korábban említett jelentés számos értékes tanulsággal szolgál a kollektív igényérvényesítéssel összefüggésben is, amelyeket – a jelentés vezetői összefoglalójára utalva – a terjedelmi korlátokra tekintettel e körben is csak felvillantunk.⁷³

A vizsgálat szerint a fogyasztóvédelmi mechanizmusokat tekintve és a peres eljárásokra koncentrálva nagyobb szerepet kell hogy kapjanak a fogyasztói jogok védelmével foglalkozó civil szervezetek, akiknek biztosítani kell a jogot, hogy peres félként lépjenek fel akár közérdekű perben, akár csoportos jogvitákban. Ez a fajta fellépés azonban nem zárhatja el az érintetteket attól, hogy egyedi pereket is indítsanak.⁷⁴

⁶⁹ Sokak szerint a versenyjogi ügyek tipikusan alkalmasak kollektív igényérvényesítésre. Ahogy arra Wallacher rámutat: a Pp. ezt az ügypípust a társult pereknél nem nevesíti, de a fogyasztói szerződésből eredő követelésnek lehet alapja versenyjogi jogsértés is, például, ha az a fogyasztói szerződés semmisségét eredményezi, és a fogyasztó követelése a semmisség jogkövetkezményeinek alkalmazására irányul. Így versenyjogi jogsértésekkel kapcsolatos ügyek is megindulhatnak társult perként. Versenyjogi jogsértéssel okozott, szerződésen kívüli kár megtérítése iránt viszont nem indítható társult per a Pp. alapján. Wallacher (2017) i. m. Kommentár a Pp. 583. §-ához.

⁷⁰ Ennek a megoldásnak a kritikáját lásd például: Harsági (2017) i. m. vagy Gelencsér Dániel: Eljárásjogi háttér. In Polauf Tamás (szerk.): *Versenyjogi kártérítési perek, kézikönyv a gyakorlat számára*. Budapest, Wolters Kluwer, 2018. 225.

⁷¹ Harsági (2016) i. m. 783–784.

⁷² Vö. Pp. 580–591. §-ok.

⁷³ A különböző tagállami megoldásokhoz lásd még: Harsági – Van Rhee (2014) i. m. 19–36.

⁷⁴ *An evaluation study [...] Strand 2*. 2017. 33.

Szükséges tisztázni az egyedi ügyek és a kollektív keresetek közötti kapcsolódási pontokat is, lehetőséget kell biztosítani a nemzeti bírónak például az egyedi ügy felfüggesztésére a kollektív kereset elbírálásáig. Tisztázandó kérdés a kollektív ügyben megszülető határozat kötőereje is, a vállalkozást elmarasztaló döntésnek ki kell hatnia az adott szerződéses rendelkezéssel érintett összes fogyasztóra.⁷⁵

Rövid összegzésként kijelenthető, hogy a Pp. Nyolcadik Részében található szabályok alapvetően rendezik a fent említett kérdéseket, így például a kollektív ügyben meghozott határozat joghatásait.⁷⁶ Megállapítható az is, hogy a fogyasztói jogokat védő egyesület a perben fél lehet,⁷⁷ és a legtöbb közérdekű keresetindításra felhatalmazó jogszabály e körben keresetindítóként nevesíti ezeket az érdekvédelmi szervezeteket is.⁷⁸ A kollektív és egyedi ügy kapcsolata – egyes kérdésekben – továbbra is vitás lehet.⁷⁹

⁷⁵ *An evaluation study [...] Strand 2.* 2017. 33.

⁷⁶ Pp. 578. §.

⁷⁷ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény hatálybalépésével összefüggő átmeneti és felhatalmazó rendelkezésekről szóló 2013. évi CLXXVII. törvény 11. § (6) bekezdés.

⁷⁸ Lásd például: Ptk. 6:105. § (1) bekezdés e) pont.

⁷⁹ Erről lásd Gelencsér Dániel: Közérdekű igényérvényesítés Magyarországon II. – A gyakorlat tükrében. *Eljárásjogi Szemle*, 1. (2016b), 4. 36–37.

Vákát

Selnicean László

A társadalmi fenntarthatóság és az uniós polgári eljárásjog kapcsolatáról általában – Bevezetés

„Kerüld a pereskedést.
Törekedj a kompromisszumra, amikor csak lehetséges [...];
ha papíron nyersz is, ténylegesen veszíteni fogsz:
tiszteletdíjat, költségeket és időt.”
(Abraham Lincoln)

Alternatív vitarendezési eljárások és a társadalmi fenntarthatóság

A társadalom és a körülöttünk lévő környezet dinamikusan változik. Ahogy a bevezetőben is utaltunk rá, a fenntarthatóságnak nemcsak környezeti, gazdasági, hanem társadalmi dimenziói is vannak, amelyek a polgári jogérvényesülés területén megkívánják a joghoz jutás könnyítését és az eljárási jogok egyenlő, hatékony biztosítását. Az egyre bonyolódó életviszonyok eredményeként a konfliktusok, összeütközések jellege is átalakul, a jogviták komplexebbé válnak, következőképpen rendezésük is korszerű megoldásokat igényel.

Mindezek az igények, valamint a társadalomra nehezedő, folyamatosan megújuló kihívások, ezek szociális, gazdasági, politikai, környezet- és természetvédelmi hatásai által létrejövő konfliktusok és jogviták megelőzése és feloldása szükségessé tették a vitarendezési módszerek alternatív változatainak kifejlesztését és ezek széles körű alkalmazását.¹

Ebben a fejezetben mindenekelőtt áttekintjük az alternatív vitarendezés alapvető jellemzőit (*A vitarendezés megválasztásának szabadsága* című alfejezettől *Az alternatív vitarendezésről általában* című alfejezetig), ezt követően felfedjük a közvetítés sajátosságait (*A közvetítés* című alfejezet), ismertetjük az uniós

¹ Hohmann Balázs: *Az alternatív vitarendezési módszerek alkalmazásának hatásai a hatósági eljárás átláthatóságára és nyitottságára*. 2019. Erről részletesebben lásd Stephen B. Goldberg et alii: *Dispute Resolution*. Boston, Little, Brown and Company, 1985.

mediációs irányelvet (*A mediációs irányelv* című alfejezet), feltárjuk a közvetítés hazai gyakorlatát (*Közvetítés Magyarországon* című alfejezet), és kitérünk a bírósági közvetítői eljárásra (*A bírósági közvetítői eljárás* című alfejezet) is. A fejezet további részében a békéltető testületeket vizsgáljuk (*A békéltető testületekről általában* című alfejezet), részletezve a Pénzügyi Békéltető Testület eljárását (*A Pénzügyi Békéltető Testület* című alfejezet) és a pénzügyi vitarendezési hálózat rendszerét (*A FIN-NET* című alfejezet), legvégül pedig az online vitarendezési platformot hozzuk működésbe (*Az online vitarendezési platform* című alfejezet).

A vitarendezés megválasztásának szabadsága

Napjainkban is növekedő tendenciát mutat a *szabadságok* száma, ilyen például az információs szabadság, az orvosválasztás joga,² a szabad iskolaválasztás joga,³ a szolgáltatóválasztás szabadsága,⁴ a telekommunikáció területén a számhordozhatóság,⁵ az ingyenes hálózathoz való csatlakoztatás.⁶

A polgári perrendtartásról szóló 1911. évi I. törvénycikk (Plósz-féle Pp.) a választottbírótság szabályai között⁷ nevesíti a bíróválasztás jogát. A szabad bíróválasztáshoz való jogot napjainkban is a felek autonómiájából és rendelkezési jogából eredeztetik.⁸

Az úgynevezett *bírósgválasztás* joga a felek magánjogi kódexekben⁹ nevesített szabadsága. Éppen ezért a feleknek – az Európai Unió Alapjogi Chartája 47. cikkében meghatározott, a hatékony jogorvoslathoz és a tisztességes eljáráshoz való jog tiszteletben tartása mellett – teret kell engedni az állami bíróságok közreműködése nélküli vitarendezési technikák igénybevételének is.

² 1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről 8. §.

³ 2011. évi CXc. törvény a nemzeti köznevelésről 17. § (1) bekezdés a) pont.

⁴ Az Európai Parlament és a Tanács 2002/22/EK irányelve (2002. március 7.) az egyetemes szolgáltatásról, valamint az elektronikus hírközlő hálózatokhoz és elektronikus hírközlési szolgáltatásokhoz kapcsolódó felhasználói jogokról (egyetemes szolgáltatási irányelv).

⁵ Az Európai Parlament és a Tanács 98/61/EK irányelve (1998. szeptember 24.) a számhordozhatóságról és szolgáltatóválasztásról.

⁶ 2003. évi C. törvény az elektronikus hírközlésről 127. § (4d) pont.

⁷ TIZENHETEDIK CZIM.

⁸ Bencsik Imola: Keresethalmazat vs. szabad bíróválasztás joga. *Iustum Aequum Salutare*, 15. (2019), 3.

⁹ Pp. 27. § (1) bekezdés; 2017. évi XXVIII. törvény a nemzetközi magánjogról (Nmjtv.) 99. § (1) bekezdés.

Az Európai Unió működéséről szóló szerződés (EUMSZ) 169. cikk (1) bekezdése és 169. cikk (2) bekezdés *a*) pontja előírja, hogy az EU-nak az EUMSZ 114. cikke alapján elfogadott intézkedésekkel hozzá kell járulnia a fogyasztóvédelem magas szintjének biztosításához. Az Alapjogi Charta 38. cikke úgy rendelkezik, hogy az Európai Unió politikáiban biztosítani kell a fogyasztók védelmének magas szintjét.

Mindezekre tekintettel az Európai Parlament és a Tanács egy hosszúra nyúló jogalkotási folyamat eredményeként 2013. május 21-én elfogadta a fogyasztói jogviták alternatív rendezését harmonizáló 2013/11/EU irányelvet, az úgynevezett offline fogyasztói alternatív vitarendezési irányelvet, és ugyanezen a napon az 524/2013/EU számú fogyasztói online vitarendezési irányelvben létrehozta az online vitarendezési platformot.

Az alternatív vitarendezés

Az alternatív vitarendezésről általában

A társadalmi együttélés és az emberi kapcsolatok természetes velejárói a konfliktusok, viták és jogviták. Ezek megoldására rendszerint az állami igazságszolgáltatási rendszerben indítanak pereket, azonban a perek nem mindig alkalmasak a jogvita megoldására. Ez a felismerés, valamint a társadalmi fejlődés eredményezte, hogy a jogalanyok egyre inkább felismerik az alternatív vitarendezési formák előnyeit is.¹⁰ Az alternatív vitarendezés módozatai egyes esetekben teljesen helyettesíthetik a polgári peres eljárást, sikertelen végkimenetelük esetén pedig megelőzik azt.

Az alternatív vitarendezés egy gyűjtőfogalom, ami az állami igazságszolgáltatási rendszerrel párhuzamosan működő olyan módszereket foglalja magában, amelyek célja a jogviták megoldása. Ezek a módszerek az adminisztratív és jogi folyamatokon keresztül történő vitarendezési módszerektől eltérő megoldást kínálnak a problémák rendezésére.¹¹ E vitarendezés ahelyett, hogy külső autoritás döntésétől várná a konfliktus rendezését, a konfliktus szereplőit próbálja olyan

¹⁰ Dankó Gréta: Elég legyen a vitából! – avagy az alternatív vitarendezés előnyei. *Ars Boni*, 2018. 03. 12.

¹¹ Csorba Emese: Az alternatív vitarendezés egyes uniós jogi eszközei. *Európai Tükör*, 15. (2010), 6. 43.

helyzetbe hozni, amelyben saját maguk képesek a vita megoldására, és megtalálni a mindannyiuk számára elfogadható, időtálló megoldásokat.¹²

A konfliktus és a per viszonya Rottleuthner *berlini tölcserével* írható le a legszemléletesebben: a konfliktustól egy folyamatosan szűkülő út vezet a polgári perhez, a vitakezelési mechanizmus végső állomásához.¹³ A legtöbb konfliktus az érintettek közreműködésével megoldódik, a következő szinten már harmadik személy közbenjárása szükséges, majd eljutunk az egyéb bíróságon kívüli eljárásokhoz, végül a lépcső utolsó fokát a bírósági eljárás jelenti.

A jogviták peren kívüli rendezésére több módszer kínálkozik. Az egyik az arbitrációs eljárás, amelynek során választottbíróként működő testület bírálja el az ügyet. Ez leginkább a gazdasági élet szereplői számára biztosítja a bírói eljárás kikerülését. A választottbíróági eljárást Magyarországon a választottbíráskodásról szóló 1994. évi LXXI. törvény szabályozza, azonban az uniós szabályozásnak ez nem tárgya. A fogyasztói érdekek gyorsabb és költségkímélőbb rendezésére a békéltető testületek szolgálnak. A hazánkban ingyenes eljárás nemzetközi szinten az Európai Unió előírásainak megfelelően látja el funkcióját. A határon átnyúló problémák megoldása körében az utóbbi években kiemelt figyelmet kapott a mediáció, azaz közvetítés intézménye. Ezzel a jelenséggel az alternatív vitarendezésnek teret engedő több európai, valamint tengerentúli államban találkozhatunk.¹⁴

Pokol Béla alkotmánybíró szerint a különböző konfliktustípusokra a jogszociológiában négy fő konfliktusmegoldási út különíthető el:

1. a konfliktusban álló felek közvetlen tárgyalása;
2. egy harmadik fél bevonása mint a tárgyalásos megegyezés közvetítője (mediátor);
3. amikor a vitába bevont külső-semleges személy nemcsak közvetíti a felek megegyezését, hanem felhatalmazza őt a felek, hogy hozzon kötelező döntést a vitában, és vállalják, hogy ennek alávetik magukat (választott bíró);
4. a vita állami bíróság elé vitele, ahol a bíró dönt.

¹² Fürjes Balázs et alii: *Közösségi konfliktuskezelés – Alternatív Vitarendezési módszerek a települési és közösségi konfliktusok kezelésében*. Budapest, OBmB, 2009.

¹³ Malik Éva: Megoldotta-e a mediációs irányelv az Unió mediációs paradoxonát? In Harsági Viktória et alii (szerk.): *Határon átnyúló viták rendezése: törekvések és megoldások*. Budapest, Pázmány Press, 2015. 169.

¹⁴ Suri Noémi: Új alternatíva? Bírósági mediáció beilleszthetősége a magyar polgári eljárásjog rendszerébe. *Magyar Jog*, 60. (2013), 5. 298.

A négy fő út tehát a tárgyalás, a mediálás, a választottbírószági eljárás (arbitrálás) és végül a rendes bírói úton az ítélezés.¹⁵

Az alternatív vitarendezés előnyeit akkor érzékeljük igazán, ha a mérleg másik oldalára a bírósági eljárást tesszük.

Az állami igazságszolgáltatás számára kedvező, hogy az alternatív vitarendezési formák tehermentesíthetik a gyakran túlterhelt bíróságokat, továbbá csökkenthetik a vitarendezés költségeit, amelyek nemcsak a szembenálló felek, hanem az állam számára is igen magasak, tekintettel arra, hogy az igazságszolgáltatás mint közfeladat maradéktalan ellátása az állami költségvetést jelentősen terheli.

Az állami igazságszolgáltatás keretein belül működő peres eljárással szemben a jogi képviselők által előszeretettel hangoztatott kritika, hogy „hosszasan elhúzódó, lelkileg és anyagilag egyaránt megterhelő”, míg a peres eljárás igénybevétele nélküli vitarendezés „megnyugvást hoz”. Egy 2010-es, a Közösségen belüli kereskedelmi jogviták tényleges költségeinek felmérését célzó projekt szerint közvetítési eljárás mellőzése a becslések szerint ügynként átlagosan 331–446 napos idővesztéssel és 12 471–13 738 euró jogi többletköltséggel jár az Unióban.¹⁶

A bírósági eljárások általában évekig elhúzódnak, amíg az alternatív vitarendezés jellemzője a gyorsaság. Ennek oka, hogy a felek számára engedélyezett határidők jelentősen rövidebbek, ami az eljárások rövidülését eredményezi.

A jogi képviselők munkadíján felül számolni kell az első- és másodfokú eljárások során megfizetett eljárási illetékekkel, továbbá a magas pertárgyértékű perek jellemzően rendkívüli jogorvoslati fórumon fejeződnek be, ahol a fizetendő illeték összege Magyarországon a 3 500 000 forintot¹⁷ is elérheti.

A felek perelhúzó magatartása esetén a jogi képviselők által felszámolt, megkezdett tárgyalási órák száma is aránytalanul magas lehet. Az ingatlan kiürítése iránti perek alperesei jellemzően erre törekednek, azt célozva, hogy minél hosszabb ideig birtokolhassák, használhassák a perbeli ingatlant.

A bírósági eljárás során a bíró dönt a rendelkezésre álló adatok és jogszabályok alapján. Az alternatív vitarendezésben a felek önkéntesen vesznek részt, és elköteleződnek a vita megoldása mellett. Az eljáró személy vagy testület pártatlan, vagy a vitában álló felek választják, vagy kölcsönösen elfogadják. A felek

¹⁵ Pokol Béla: A jog elkerülésének útjai. Mediáció, egyezségkötés. *Jogelméleti Szemle*, 3. (2002), 1.

¹⁶ Az Európai Bizottság felhívja a figyelmet arra, hogy határokon átnyúló jogviták esetén a közvetítési eljárással időt és pénzt lehet megtakarítani. 2010.

¹⁷ A felülvizsgálati eljárás illetéke: Itv. 50. § (1) bekezdés.

aktívabb részvétele, nagyobb beleszólása mellett, kevésbé formális környezetben kísérlik meg a viták lezárását. A létrejött egyezség még ha nem is mindig a felek közös álláspontját tükrözi, de jelentősen közelíti azokat egymáshoz. Ezek a körülmények növelik a résztvevők bizalmát a vitarendezési folyamatban. A közép-pontban az állami igazságszolgáltatástól eltérően nem a jogszabályok, hanem a felek érdekei és igényei vannak, ezáltal a folyamat átláthatóbb és befogadhatóbb, ráadásul az esetenként kazuisztikus jogszabályi környezet értelmezéséből fakadó nehézségek és akadályok is csökkennek. A formalizmus alacsonyabb jelenléte lehetővé teszi kreatívabb, időtállóbb, kielégítőbb megoldások érvényre jutását is, és kevésbé teszi stresszessé a vita rendezését. A nyilvánosság kizárása bizalmasabb miliőt teremthet, amelynek következtében a felek a jövőben is szívesebben választják majd.

A jogi hivatás képviselői gyakran hangoztatják: a legrosszabb egyezség is többet ér, mint a legjobb ítélet. Nem véletlenül, figyelemmel arra, hogy a bírósági eljárás befejezésekor szükségszerűen lesz egy nyertes és egy vesztes fél. Ennek okán a felek rivalizálnak egymással, az így kialakult helyzet pedig gyakran tovább mélyíti a konfliktust ahelyett, hogy feloldaná vagy lezárná azt, és gyakran véglegesen megromlik a felek kapcsolata. Ezzel szemben a megegyezést kötő felek megőrzik a méltóságukat, közöttük elfogadható kompromisszum születik, ennek köszönhetően nincs vesztes, a megegyezésnek mindkét fél nyertese. A legkisebb közös nevezőt keresik, ami az egyik félnek még, a másiknak pedig már elfogadható. Ez mellett, hogy minimalizálja a veszteségeket, esetenként a korábbiaknál is jobb együttműködést eredményez.

A bírósági eljárásokra a múltbeli szemlélet jellemző, az eljáró bíró vagy bírói tanács a történeti tényállásra vetítve alkalmazza az irányadó jogszabályokat. Ezzel szemben az alternatív vitarendezés során a felek elfogadják, hogy ebbe a problémás helyzetbe kerültek, és közösen, a jövőre fókuszálva keresik annak mindkét fél számára elfogadható megoldását.

Azonban, mint mindennek, az alternatív vitarendezésnek is vannak hátrányai, hiszen az információátadás és az átadott információ igazságtartalma a felek jóhiszeműségétől függhet.

A közvetítés vagy úgynevezett mediáció, a bekéltető testületek, az uniós bekéltető honlap és az alternatív jogorvoslati eszközök hálózatai, mint például a határon átnyúló pénzügyi viták rendezésének elősegítése érdekében létrehozott FIN-NET-hálózat különösen népszerűek az Európai Unión belül. Az alábbiakban ezeket tekintjük át részletesebben.

A közvetítés

A közvetítésről általában

A közvetítés, más szóval mediáció megnevezésének eredete feltehetően a latin *medius* szóra vezethető vissza, amely középen lévőt, közvetítőt, közbenjárót jelent.¹⁸ Már a történelmi idők tradicionális közösségeiben is a konfliktus-megoldás mindennapi eszköze volt, használták a föníciai kereskedők, az ókori görög városállamok polgárai (*proxenetas*) és szerepel Justinianus *Digesta* című művében is. Gyökereit megtalálták az indiai kultúrában (*panchayatrend-szer*) és a navahó indiánoknál, Kínában, sőt Tanzánia törzsi társadalmában.¹⁹ A magyar történelemben a közvetítőt Szent István király II. törvénykönyvében említi először *közbzenjáró* néven.²⁰

Kőrös András, a legfőbb bírói fórum egykori tanácselnöke helyesen mutat rá:

„A mediáció különleges helyet foglal el az alternatív vitarendezési módok között. A választottbíráskodással és a döntőbíráskodással szemben az érintett feleknek nemcsak a [...] harmadik személy kiválasztása, illetve a múltban keletkezett jogvita formális lezárására van lehetősége, hanem arra is, hogy maguk határozzák meg a vitás kérdések körét, alakítsanak ki empatikus párbeszédet a másik féllel, és a jövőbe tekintően, mindkettőjüknek megnyugtatóan megegyezésre jussanak. A maguk által így »megszenvedett« és létrehozott eredmény nemcsak jogilag artikulálható vita elsimítására képes, ami sokszor csak a jég-hegy csúcsa, hanem a jéghegy »elolvasztásával« a további konfliktushelyzetek és jogviták elkerülését is lehetővé teszi. Ez a folyamat pedig társadalmilag is hasznos: amellett, hogy általánosságban emeli a vitakultúrát, a mindenáron való perre vitel, a másik embert legyőzni akaró ellenszenves magatartás visszaszorulásához vezethet.”²¹

Patyi Gergely, egykori igazságügyi kapcsolatokért felelős államtitkár, borúsán látta a fennálló helyzetet: „[J]elenleg a világról, a többi emberről és saját magunkról alkotott nézeteink sajánlatos módon nem kedveznek a mediációnak.”²²

¹⁸ Györkösi Alajos: *Latin–magyar szótár*. Budapest, Akadémiai, 1984. 336.

¹⁹ Bagossyné Körtvélyesi Mária: *Medius – avagy webalkalmazás a bírósági közvetítés szolgáltatásban*. In Ábrahám Márta (szerk.): *Mailáth György Tudományos Pályázat 2015 – Díjazott dolgozatok*. Budapest, OBH, 2015. 233.

²⁰ Bognár Csaba: Az igazságügyi közvetítés jogi szabályozása. *Jogi Fórum Publikáció*, (2008), 12.

²¹ Nagy Márta: *Bíróági mediáció*. Szeged, Bába, 2011. 7–8.

²² Patyi Gergely igazságügyi kapcsolatokért felelős államtitkár beszéde. *II. Mediációs Panoráma*. Keszthely, 2014. 09. 04.

A közvetítés előnyei

Az alternatív vitarendezési eljárás előnyei a bírósági eljárással szemben a mediáció vizsgálata során még szembetűnőbbek:

- Önkéntesség: a feleknek teljes kontrolljuk van a másik fél vagy a mediátor számára feltárni kívánt tények, információk és dokumentumok felett, csak azt fedik fel, amit jónak látnak. A fél bármikor kiléphet az eljárásból, és ügyével bírósághoz fordulhat. A bírósági eljárásban a felek az idézésre kötelesek a bíróság előtt megjelenni és ott tényeket, iratokat feltárni akkor is, ha az a számukra esetleg kedvezőtlen. Az eljárás a határozathozatalig tart.
- Nyilvánosság: a közvetítési eljárásban kizárólag azok vehetnek részt, akik a vitában érintettek, a nyilvánosság kizárásával. A bírósági tárgyalás főszabálya szerint nyilvános, azon bárki részt vehet, sőt, a jogerős ítéleteket a bíróság – bár anonimizált formában – az interneten is közzéteszi.
- Méltányosság: nem azon van a hangsúly, hogy ki a hibás, kinek mekkora közrehatása volt a jogvita létrejöttében. A felek célja, hogy közös erőfeszítés eredményeként egy olyan kompromisszum szülessen, amely mindkét fél számára elfogadható és méltányos. A bírósági eljárás célja az, hogy felderítse az adott esetben hatályos jog szerinti helyzetet, ami számos esetben nem teljes mértékben esik egybe az igazságossággal és a méltányossággal. Lehet valami jogszerű, de súlyosan méltánytalan, vagy méltányos, de jogszerűtlen.
- Hatékonyság: az esetek többségében rövid idő alatt megszületik az egyezés, ami anyagilag is előnyös mindkét fél számára. A végrehajtás költségeivel sem kell számolni, tekintettel arra, hogy a felek a megállapodást önként végre is hajtják. Ez a megállapodás egy egyszerű magánokirat, amelyet az tesz végrehajthatóvá, hogy a felek közös munkával alakítják ki annak feltételeit. Ha már egyszer kezet adtak a megállapodás feltételeire, azt nyilvánvalóan azért teszik, mert a kölcsönös kötelezettségeket mindketten végre szándékoznak hajtani. A jogerős, végrehajtható bírósági ítélet megszületéséig biztosan több év telik el. A végrehajtás sikere bizonytalan.
- A veszteségek minimalizálása: a megegyezést kötő felek megőrzik a méltóságukat. Közöttük elfogadható kompromisszum születik, ezáltal mindkét fél nyertese a megegyezésnek, nincs vesztes. A legkisebb közös nevezőt tartalmazza, ami az egyik félnek még, a másiknak pedig már elfogadható. Ez amellest, hogy minimalizálja a veszteségeket, esetenként

a korábbiaknál is jobb együttműködést eredményez. A bíróság előtt a perben csak az egyik fél nyerhet, ezért a másik fél szükségszerűen vesztes lesz. Az egyik fél nyeresége egyenlő a másik fél veszteségével, e zéró összegű játszma pedig újabb negatív indulatokat szít, ami ellehetetleníti a későbbi kapcsolatokat.²³

A mediációs irányelv

Az Európai Parlament, a Tanács és a Bizottság a társadalmi változások, a társadalmi haladás, valamint a tudományos és technológiai fejlődés fényében szükségesnek tartotta az alapvető jogok megerősítését, így a legfontosabb alapvető jogokat az Alapjogi Chartájában nyilvánították ki. A II. cím alatt nevesítették a szabadságokat, amely egység 6. cikkében tömören csak úgy fogalmaznak, hogy „mindenkinek joga van a szabadsághoz”.

Ennek megfelelően az Európai Unió az elmúlt években több lépést tett a polgári és kereskedelmi ügyekben történő igazságügyi együttműködés terén is, hogy a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség megvalósítása még jobban kiteljesedjen. Az Európai Tanács 1999. október 15–16-i tamperei ülésén az igazságszolgáltatáshoz való jobb hozzáférés lehetővé tétele érdekében felszólította a tagállamokat, hogy dolgozzanak ki alternatív, bíróságon kívüli eljárásokat. Ezen következtetések nyomán a Tanács 2000-ben a polgári és kereskedelmi jogi viták rendezésének alternatív módszereiről szóló következtetéseket fogadott el, amelyekben arra a megállapításra jutott, hogy az ilyen ügyekben felvetődő viták alternatív rendezési módjainak fejlesztése és működése érdekében nélkülözhetetlen a vonatkozó alapelvek kidolgozása.

A következő lépés az Európai Bizottság által 2002 áprilisában kiadott zöld könyv volt, amely a polgári és kereskedelmi ügyek alternatív vitarendezési módszereit tartalmazta. Összegyűjtötte az Európai Unióban elérhető alternatív vitarendezési módszereket, továbbá a közvetítés igénybevételének előmozdítása érdekében széles körű konzultációba kezdett a tagállamokkal, valamint az érintett felekkel. A Bizottság e dokumentumban kiemelte, hogy a vitarendezés alternatív eszközeinek fejlesztésével nem a bíróságok működési nehézségeit kívánja orvosolni, hanem a társadalmi békítés egy eltérő, jobbra megegyezésen alapuló – és sok esetben a bíróságinál és a választottbíróságinál

²³ *Mediáció polgári ügyekben.* 2020.

megfelelőbb – formáját hozza létre. A zöld könyv célkitűzése egy olyan megoldás létrejötte, amely minőségi színvonalú, ám megőrzi az alternatív eljárások rugalmasságát.

A Bizottság széles körű konzultációt kezdeményezett a tagállamokkal és az érdekelt felekkel a lehetséges intézkedésekről. A dokumentumban huszonegy kérdést tettek fel, amelyek az eljárás megindításának feltételeire, az elévülési határidők problémájára, a titoktartási kötelezettség és az eljárások eredményeként született megegyezések érvényességére irányultak.²⁴

A Bizottság 2004 októberében terjesztette elő az irányelv tervezetét, amelyet a Tanács és a Parlament közösen, 2008. május 21-én fogadott el [az Európai Parlament és a Tanács 2008/52/EK irányelve (2008. május 21.) a polgári és kereskedelmi ügyekben végzett közvetítés egyes szempontjairól (az alcím alkalmazásában a továbbiakban: Irányelv)].

Az Európai Unió a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség megvalósítását és fenntartását tűzte ki célul, ahol a személyek szabad mozgása biztosított. Ennek érdekében szükség volt alternatív, bíróságon kívüli eljárások kidolgozására, létrehozására vonatkozó keretszabályok megalkotására. Az igazságszolgáltatáshoz való jobb hozzáférés biztosításának a bírósági és a bíróságon kívüli vitarendezési módszerekhez való hozzáférést egyaránt magában kell foglalnia. A közvetítés a polgári és kereskedelmi ügyekben a viták takarékos és gyors, bíróságon kívüli rendezését biztosíthatja a felek igényei szerint kialakított eljárások révén.

Az Irányelv arra épül, hogy a közvetítés eredményeképpen létrejött megállapodásokat nagyobb valószínűséggel tartják be önként, és valószínűbb, hogy a felek között korrekt és fenntartható kapcsolat marad. Ez a határokon átnyúló elemeket is tartalmazó helyzetekben még szembetűnőbb előnyöket eredményez.

Az 1. cikk (1) bekezdése értelmében az Irányelv célja, hogy ösztönözze a vitában álló felek számára a közvetítői eljárás igénybevételét, valamint biztosítsa a közvetítés és a bírósági eljárás közötti kiegyensúlyozott kapcsolatot. Ennek érdekében elősegíti a hozzáférést az alternatív jogvitarendező módszerekhez, és igyekszik megkönnyíteni a jogviták egyezséggel történő rendezését is az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés elve alapján, amely – az Irányelv értelmében – magában foglalja azt a jogot is, hogy mind a bírósági, mind a bíróságon kívüli vitarendezési módok az érintettek rendelkezésére álljanak.

²⁴ Csorba (2010) i. m. 46–47.

Az Irányelvet azokban az eljárásokban kell alkalmazni, amelyekben a határokon átnyúló polgári, illetve kereskedelmi vitában részt vevő kettő vagy több fél önkéntes alapon, közvetítő segítségével maga kíséri meg vitájának peren kívüli megállapodás elérésével történő rendezését. Bár az Irányelv rendelkezései csak a határokon átnyúló vitákban történő közvetítésre alkalmazandók, azonban semmi nem akadályozza a tagállamokat abban, hogy a rendelkezéseit belföldi közvetítési eljárásokban is alkalmazzák.

A viták határon átnyúló jellegét az Irányelv 2. cikke határozza meg: olyan vita, amelyben legalább az egyik fél a másik féltől eltérő tagállamban rendelkezik állandó lakóhellyel vagy szokásos tartózkodási hellyel abban az időpontban, amikor

- a felek a vita felmerülését követően megállapodnak a közvetítés igénybevételéről;
- a közvetítést a bíróság rendeli el;
- a közvetítés igénybevételére vonatkozó kötelezettség keletkezik a nemzeti jog szerint; vagy
- az ügyben eljáró bíróság a feleket felhívja a közvetítés igénybevételére.

Az Irányelv meghatározza azokat a helyzeteket is, amikor rendelkezései nem alkalmazhatók. Nem alkalmazható az Irányelv olyan jogokra és kötelezettségekre, amelyekről a felek a megfelelő alkalmazandó jogszabályok alapján nem rendelkezhetnek (túlnyomórészt a családjog és a munkajog területén), valamint a szerződészkötést megelőző tárgyalásokra, bírósági jellegű eljárásokra, nevezetesen az egyes bírósági békéltetési rendszerek, fogyasztói panaszrendszerek, választottbíráskodás és szakértői határozat, a vita rendezésére hivatalos ajánlást kiadó személyek vagy testületek kezelésében lévő eljárások esetében.

A közvetítés olyan strukturált eljárás, amelyben a jogvitában részt vevő két vagy több fél önkéntes alapon, közvetítő segítségével maga kíséri meg vitájának megállapodással történő rendezését. Ezt az eljárást vagy a felek kezdeményezhetik, vagy bíróság javasolhatja vagy rendelheti el, vagy egy tagállam joga írhatja elő. A közvetítés magában foglalja továbbá a kérdéses jogvitára vonatkozó bármely bírósági eljárásért nem felelős bíró által végzett közvetítést, nem terjed ki viszont a jogvitára vonatkozó bírósági eljárás folyamán a megkeresett bíróság vagy bíró részéről a kérdéses jogvita rendezésére tett kísérletre.

Az Irányelv öt lényeges szabályt tartalmaz:

- kötelezi a tagállamokat a közvetítés magas színvonalának biztosítására és közvetítőképzés ösztönzésére;

- feljogosítja a bírákat, hogy – amennyiben a körülmények indokolják – a feleket először a közvetítés igénybevételére hívja fel;
- kötelezi a tagállamokat, hogy biztosítsák a közvetítés eredményeképpen a felek kifejezett beleegyezése alapján létrejött írásbeli megállapodás végrehajthatóvá nyilvánítását, a bíróság vagy egyéb illetékes hatóság által ítéletben, határozatban, vagy hiteles okiratban (például egyezséget jóváhagyó végzés, közjegyző általi hitelesítés);
- deklarálja a közvetítés bizalmas jellegét, és biztosítja, hogy a közvetítési folyamatban részt vevő személyek jövőbeli jogvita esetén sem kötelezhetők bizonyíték szolgáltatására (például tanúvallomás megtételére);
- a tagállamoknak biztosítaniuk kell, hogy sikertelen közvetítési kísérlet esetén a közvetítéssel eltöltött idő miatt a felek ne veszítsék el a bírósághoz fordulás lehetőségét, ennek okán a közvetítés a bírósági eljárások kezdeményezésére vonatkozó határidők kapcsán felfüggesztő hatályú.

Az Európai Unióról szóló szerződéshez és az Európai Közösséget létrehozó szerződéshez csatolt, Dánia helyzetéről szóló jegyzőkönyv 1. és 2. cikkével összhangban Dánia nem vett részt az Irányelv elfogadásában, az rá nézve nem kötelező és nem alkalmazandó.

Bár a tagállamok többségében az Irányelv elfogadását megelőzően már voltak érvényben hasonló jellegű szabályok nemzeti szinten, már 2011. május 21-ét megelőzően értesíteniük kellett a Bizottságot az Irányelv átültetése érdekében elfogadott intézkedésekről (e nemzeti intézkedéseknek kifejezetten hivatkozniuk kellett az Irányelvre), és legkésőbb 2011. május 21-éig kellett implementálni az Irányelvet törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezések útján.²⁵

Közvetítés Magyarországon

A közvetítői eljárás az 1920–1930-as években kezdett meghonosodni az Amerikai Egyesült Államokban, és az 1960-as évekbe fejlődött mozgalommá. Magyarországon az 1990-es évektől kezdve figyelhető meg törekvés a közvetítői eljárás intézményének meghonosítására. Az Országgyűlés az Országos Ítéletábrla és a fellebbviteli feladatokat ellátó ügyészi szervek felállításával, valamint az igazságszolgáltatási reform folytatásával kapcsolatos feladatokról szóló

²⁵ Gombos (2014a) i. m. 105.

102/1999. (XII. 18.) OGY határozat 1. *da*) pontjában felkérte a Kormányt, hogy vizsgálja meg a polgári jogi jogviták bíróságon kívüli rendezésének további lehetőségét – különösen a szerződési kikötésen alapuló permegelőző egyeztetések fórumainak kialakítását –, és a vizsgálat eredményétől függően dolgozza ki a jogintézményre vonatkozó szabályozást.

A közvetítés jogi alapjait, a közvetítői eljárás általános szabályait és a határon átnyúló közvetítői eljárást a 2002. december 17-én elfogadott, a közvetítői tevékenységről szóló 2002. évi LV. törvény teremtette meg, és a közvetítés főbb szabályait napjainkban is ez határozza meg.

A közvetítés igénybevételének jogszabályi lehetőségeit számos ágazati törvény részletezi.²⁶

A magyar jogi szabályozás kialakítása során a mediációs irányelv mellett figyelemmel kell lenni *A közvetítők Európai Magatartási Kódexére* és az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának a családi mediációról szóló R (98) 1 sz. ajánlására.²⁷

A közvetítés alkalmazási területeire számos példa hozható fel:

- A telekhatár-rendezéssel, a túlépítéssel, a szomszédjogokkal és a szolgalmi joggal kapcsolatos jogviták mediátor igénybevételével sokkal hatásosabban rendezhetők, mint bírói úton. A rövid eljárási idő szintén a mediáció mellett szól, figyelemmel arra, hogy az ingatlannal kapcsolatos peres eljárások gyakran 4–5 évig is eltarthatnak.
- A bérleti joggal kapcsolatos viták, díjhátralékok, a bérlemény nem rendeltetésszerű használata, illetve a helyiség használatra alkalmassá tétele, a bérbeadó és bérlo jogaiból és kötelezettségeiből fakadó jogviták peres úton történő rendezése legtöbbször időben messze túlhaladja a bérleti jogviszony időtartamát.

²⁶ Az egészségügyi közvetítői eljárásról szóló 2000. évi CXVI. törvény teszi lehetővé az egészségügyi szolgáltató és a beteg között felmerült jogvita bíróságon kívüli rendezését. 2003. január 1-jétől hatályba léptek a gyermekvédelmi közvetítésre vonatkozó szabályok a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvényben. 2006. december 21-én kihirdették a büntetőügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről szóló 2006. évi CXXIII. törvényt. A társasházakról szóló 2003. évi CXXXIII. törvény 28. § (1) bekezdés g) pontja és az 57. § (1) bekezdése, valamint a lakásszövetkezetekről szóló 2004. évi CXV. törvény 57. §-a is felhatalmazást ad permegelőző közvetítői eljárás kezdeményezésére. A hagyatéki eljárásról szóló 2010. évi XXXVIII. törvény a IV. Fejezetének különleges eljárásai között szabályozza a közvetítői eljárást [ez utóbbihoz lásd Bagossyné Körtvélyesi (2015) i. m.].

²⁷ Szeeszkó József: A mediáció jogi szabályozása Magyarországon. *AKV Európai Szemle*, 1. (2017), 1.

- Társasházi ügyek – az új társasházi törvény rámutat arra, hogy a közösség és a tulajdonostárs, illetőleg a közösség és harmadik személy között keletkezett polgári jogvitában – ha az érintettek megállapodni nem tudnak – a közvetítői tevékenységről szóló külön törvény rendelkezései alapján permegelőző közvetítői eljárást lehet kezdeményezni.²⁸

A bírósági közvetítői eljárás

Magyarországon a bíróságok is ellátnak közvetítői tevékenységet. A bírósági közvetítés illetékmentes.²⁹ A bírósági közvetítői eljárás három konjunktív feltétel teljesülése esetén indulhat el: 1. a felek között peres vagy nemperes eljárás van folyamatban, 2. a felek írásban, közösen terjesztenek elő kérelmet a közvetítői eljárás lefolytatása iránt, és 3. ezt egy olyan bíróságnál terjesztik elő, amely bírósági közvetítői feladatokat is ellát.

Több ügyszakban, a családjog, a kötelmi jog és a munkajog területén, peres és nemperes eljárásokban egyaránt lehetséges a bírósági közvetítői eljárás igénybevétele, a Pp. 238. §-ával összhangban pedig a bíróság a per bármely szakaszában megkísérelheti, hogy a felek a jogvitájukat vagy a vitás kérdések egy részét egyezséggel rendezzék, és tájékoztathatja a feleket a közvetítői eljárás lényegéről, igénybevételének lehetőségéről, feltételeiről.

A bírósági közvetítői eljárás nem csupán választható, hanem egyes esetekben kötelező is. Míg a Ptk. 4:22. § alapján házassági bontóperben a bíró javasolhatja a feleknek a közvetítői eljárást, addig a Ptk. a 4:172. §-ában a *Közvetítés a szülői felügyelet gyakorlásának rendezése iránti perben* cím alatt lehetővé teszi, hogy a bíróság indokolt esetben, a szülői felügyelet megfelelő gyakorlása és az ehhez szükséges együttműködésük biztosítása érdekében – ideértve a különélő szülő és a gyermek közötti kapcsolattartást – kötelezze a szülőket, hogy közvetítői eljárást vegyenek igénybe.³⁰

A kötelezés azonban csak arra terjed ki, hogy a felek kölcsönösen együttműködve, közösen kérjék a közvetítői eljárás megindítását, és részt vegyenek az első közvetítői megbeszélésen. A közvetítői eljárás célja a felek szabad

²⁸ Mediáció polgári ügyekben. 2020.

²⁹ Itv. 56. § (4) bekezdés.

³⁰ Király Lilla: *Gyorsabb, egyszerűbb, olcsóbb, hatékonyabb? Az új magyar polgári perrendtartás általános rész osztott perszerkezetének hatékonysági elemzése*. Budapest, Akadémiai, 2018.

akaratából megkötött és a felek belső meggyőződésének megfelelő megállapodás létrehozatala, a szabad akarat és a belső meggyőződés pedig fogalmilag ellentétes a kötelezéssel, ennél fogva a kötelezés a közvetítésben való részvételre már nem terjed ki. Annak tehát, ha a felek az első közvetítői megbeszélésen részt vesznek, de bármelyikük döntése szerint a közvetítés megindításához szükséges közös nyilatkozatot nem tesznek, nincs a felekre nézve hátrányos eljárási következménye.³¹ A bírósági közvetítői eljárásra vonatkozó legfontosabb jogszabályok:

- Ptk. 4:22. §, 4:172. §;
- 2002. évi LV. törvény a közvetítői tevékenységről (IV/A. Fejezet);
- 1990. évi XCIII. törvény az illetékekről [56. § (4) bekezdés, 58. § (4) bekezdés];
- 14/2002. (VIII. 1.) IM rendelet a bírósági ügyvitel szabályairól (IX/A. Fejezet);
- 3/2020. (I. 31.) OBH utasítás a bírósági közvetítés részletes szabályairól.

A kötelező közvetítői eljárás Magyarországon nem egyedülálló: az olasz Giudice di pace di Ischia előzetes döntéshozatal iránti kérelme folytán indult, Rosalba Alassini és társai kontra Telecom Italia SpA és társai között a C-317/08., C-318/08., C-319/08. és C-320/08. sz. egyesített ügyekben³² az EUB úgy határozott, hogy nem ellentétes az uniós joggal az a tagállami szabályozás, amely kötelező egyeztetési kísérletet ír elő a távközlési szolgáltatók és végfelhasználók jogvitáinak rendezésére, és e kísérletet a bírósági kereset elfogadhatósági feltételeként határozza meg. A döntés a 2002-es zöld könyvhöz képest jelentős változást jelentett: abban a tagállamok figyelmét felhívták arra, hogy a kötelezően választható közvetítői eljárás bevezetése veszélyeztetheti az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférést, tekintettel arra, hogy késleltetheti vagy akadályozhatja a bíróságok megkeresését.³³ (Olaszországban a bírósági közvetítői eljárást a 2010. évi 28. számú törvényerejű rendelet vezette be.)³⁴

³¹ *Melyek a bírósági és a „kötelező” közvetítői eljárás speciális sajátosságai?* 2020.

³² C-317/08., C-318/08., C-319/08. és C-320/08. sz. Rosalba Alassini kontra Telecom Italia SpA (C-317/08.), Filomena Califano kontra Wind SpA (C-318/08.), Lucia Anna Giorgia Iacono kontra Telecom Italia SpA (C-319/08.), Multiservice Srl kontra Telecom Italia SpA (C-320/08.) egyesített ügyek [ECLI:EU:C:2010:146].

³³ Malik (2015) i. m. 171.

³⁴ Suri (2013) i. m. 302.

A békéltető testületekről általában

A Magyar Köztársaság és az Európai Közösségek és azok tagállamai között társulás létesítéséről szóló 1994. évi I. törvény 67. cikke szerint a Szerződő Felek elismerik, hogy Magyarországnak a Közösségbe történő gazdasági integrációja egyik alapvető előfeltétele az, hogy az ország jelenlegi és jövőbeni jogszabályait közelítsék a Közösség jogszabályaihoz. Magyarország biztosítja, hogy amennyire lehetséges, jövőbeni jogszabályai a Közösség jogszabályaival összeegyeztethetők lesznek. A 68. cikk értelmében e jogszabály-közelítés a fogyasztói érdekvédelemre is kiterjed.

A békéltető testületek e fogyasztóvédelmi indíttatásból jöttek létre az Európai Bizottság 98/257/EK ajánlásának megfelelően. Ez az ajánlás olyan szervek létrehozására ösztönözte a tagállamokat, amelyek végső, de a bírósághoz képest alternatív vitarendezési fórumként szolgálhatnak a fogyasztók igényérvényesítésének megkönnyítésére. A gyakorlati tapasztalatok szerint a fogyasztók és a vállalkozások közötti jogviták értéke aránytalanul kicsi ahhoz képest, amennyibe a rendes bírói út igénybevétele kerül. A bírósági eljárás költségei és a jogvita jogerős eldöntéséhez szükséges hosszú idő az oka elsősorban annak, hogy a fogyasztók jelentős része akkor sem fordul bírósághoz, ha az egyébként megalapozottnak tűnő panaszát a vállalkozás nem megfelelően intézte el. Összefoglalva: az ajánlás egy gyors és olcsó fórum létrehozását tűzte ki célul, amely e vitákat eldönti.³⁵ (E részben nem foglalkozunk a fogyasztóvédelem perjogban érvényesülő eljárásjogi eszközrendszerével, figyelemmel arra, hogy azt a kötet egy önálló fejezete tárgyalja [lásd az *A fogyasztóvédelem eljárásjogi eszközrendszere és a társadalmi fenntarthatóság* című fejezetben].)

Az Európai Unió ajánlásának megfelelően az általános, teljes regionális vitarendezés elérhetővé tétele érdekében Magyarországon 1999-ben jöttek létre a békéltető testületek, amelyek kialakításával lehetővé vált, hogy a fogyasztók és vállalkozások között felmerült jogvitákat a bírósági útnál hatékonyabb eljárás keretében oldják meg.³⁶

A békéltető testületek a megyei (fővárosi) kereskedelmi és iparkamarák mellett tartósan működve a fogyasztói jogviták bírósági eljáráson kívüli, egyszerű, gyors, hatékony és költségkímélő megoldását segítik elő. Az Fgytv. 2. § s) pont-

³⁵ Gárdos Péter – Rácz András: Néhány gondolat a Pénzügyi Békéltető Testületről. *Gazdaság és Jog*, 20. (2012), 4.

³⁶ *Békéltető testületek: Sokaknak segít a peren kívüli egyezség*. 2008. 04. 08.

jában foglalt értelmező rendelkezés szerint e törvény alkalmazásában fogyasztói jogvita a fogyasztó és a vállalkozás közötti adásvételi vagy szolgáltatási szerződés megkötésével és teljesítésével kapcsolatos vitás ügy, valamint a fogyasztó és a vállalkozás között megkötésre kerülő adásvételi vagy szolgáltatási szerződés hiányában a termék minőségével, biztonságosságával, a termékfelelősségi szabályok alkalmazásával, a szolgáltatás minőségével összefüggő vitás ügy.

A békéltető testület eljárása megindításának feltétele, hogy a fogyasztó közvetlenül az érintett vállalkozással kísérelje meg a vitás ügy rendezését.³⁷ A békéltető testület vállalkozások közötti jogvitákban nem járhat el, feladata, hogy a fogyasztó és a vállalkozás között a fogyasztói jogvita rendezése céljából végrehajtható egyezség létrehozását kísérelje meg. Ennek eredménytelensége esetén az ügyben döntést hoz: kötelezést tartalmazó határozatot, ajánlást vagy elutasítást.

A békéltető testületek alávetéses alapon működnek, döntésük eltérő jogi erejű lehet. Az eljáró tanács annak megalapozatlansága esetén elutasítja a fogyasztó kérelmét. A kérelem megalapozottsága esetén is csak akkor hozhat kötelező érvényű határozatot, azaz végrehajtható kötelezést, ha a vállalkozás legkésőbb a döntés meghozataláig úgy nyilatkozott, hogy a tanács döntését kötelezésként ismeri el. Ennek hiányában, vagy ha a vállalkozás a tanács döntésének elismeréséről egyáltalán nem nyilatkozott, a békéltető testület határozata csak ajánlás jellegű lehet. A vállalkozás alávetési nyilatkozata hiányában a testület határozatához a vállalkozás számára annyi szankció fűződik, hogy a békéltető testület a honlapján ajánlást nem teljesítő vállalkozásként tünteti fel.

A békéltető testület előtti eljárás a közvetítéshez hasonlóan nem érinti a fogyasztó azon jogát, hogy bármilyen jogsértés esetén bírósághoz forduljon, ennek megfelelően a tanács határozata, ajánlása és a fogyasztói igényt elutasító határozat sem érinti a fogyasztó igényének bíróság előtti érvényesíthetőségét.³⁸

Annak ellenére, hogy a vállalkozást a számára sérelmes ajánlás nem kötelezi, nemcsak a kötelezést tartalmazó határozat, hanem az ajánlás hatályon kívül helyezését is kérheti a bíróságtól. Azonban a bíróságnak a békéltető testület ajánlásának hatályon kívül helyezése iránti kereset elbírálásakor nem a fogyasztó és a vállalkozás jogvitájában, a fogyasztó kérelmének megalapozottságáról kell döntenie, hanem arról, hogy az ajánlás megfelel-e a jogszabályoknak.³⁹

³⁷ 1997. évi CLV. törvény a fogyasztóvédelemről (Fgytv.) 27. §.

³⁸ Fgytv. 34. § (1) bekezdés.

³⁹ BH2019. 271.

A békéltető testület által lefolytatott alternatív vitarendezési eljárás hátránya, hogy a bizonyítás lehetősége a bírósági eljáráshoz viszonyítva korlátozott. A kérelem csak akkor tekinthető megalapozottnak, ha a rendelkezésre álló bizonyítékok, azaz elsősorban az okiratok és az egybehangzó nyilatkozatok alapján kétségmentesen megállapítható a fogyasztó kérelmében tett állításainak valószínűsége. Ennek hiányában a békéltető testület alternatív vitarendezési eljárásban a kérelem megalapozottságáról döntés nem hozható.⁴⁰ Abban az esetben, ha a fogyasztó a kérelmében állított és a felperes által vitatott tények fennállását csak – a békéltető testületi eljárásban igénybe nem vehető – szakértői bizonyítás útján tudná bizonyítani, a békéltető testületnek a kérelmet a megalapozatlanságára tekintettel el kell utasítani.

A békéltető testületek fontos feladata az is, hogy a fogyasztó vagy a vállalkozás kérésére tanácsot adnak a fogyasztót megillető jogokkal és a fogyasztót terhelő kötelezettségekkel kapcsolatban, továbbá együttműködnek a fogyasztói jogviták alternatív rendezésére irányuló eljárások joggyakorlatának fejlesztése, a döntések egyöntetűsége, a szakmaiság javítása, valamint a legjobb gyakorlatok átvétele érdekében.⁴¹

A békéltető testületi tagoknak függetlennek és pártatlannak kell lenniük, nem lehetnek képviselői a feleknek, eljárásuk során utasítást nem fogadhatnak el. Teljes titoktartásra kötelezettek a békéltető testület működése során tudomásukra jutott tények és adatok tekintetében, az eljárás megszűnése után is. Minderről kijelölésük elfogadásakor írásbeli nyilatkozatot kötelesek tenni.⁴²

A Pénzügyi Békéltető Testület

A Pénzügyi Békéltető Testület a Magyar Nemzeti Bank által működtetett bíróságon kívüli alternatív vitarendezési fórum, amely lehetőséget ad a fogyasztók és a Magyar Nemzeti Bank által felügyelt pénzügyi szolgáltatók közötti pénzügyi tárgyú fogyasztói jogviták békés rendezéséhez. Az eljárását – a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeletéről szóló 2010. évi CLVIII. törvénynek köszönhetően – 2011. július 1-je óta kezdeményezhetik a fogyasztók.

⁴⁰ Kúria Pfv.V.20.510/2014/5.

⁴¹ Fgytv. 18. § (1)–(9) bekezdés.

⁴² Fgytv. 24/A. §.

A Pénzügyi Békéltető Testületre vonatkozó szabályok gyakorlatilag meg-egyeznek a kamarák mellett működő békéltető testületek eljárására vonatkozó szabályokkal, azzal a különbséggel, hogy a békéltető testületek nem tudják kikényszeríteni a vállalkozások részvételét az eljárásokban olyan szankciók révén, mint amilyenek a Magyar Nemzeti Bank rendelkezésére állnak. A pénzügyi szervezetek licenfüggősége és a nagyszámú alávetési nyilatkozat miatt eredményes vitarendező fórum, döntéseinek hatékonyságát erősíti a pénzügyi vitarendező testület összekapcsolása a pénzügyi felügyelettel.⁴³

A Pénzügyi Békéltető Testület által hozott ajánlás bíróság előtt ugyancsak megtámadható, annak alaki okból és az anyagi jogszabályok megsértése miatt egyaránt helye lehet.⁴⁴

A FIN-NET

A FIN-NET, azaz a pénzügyi vitarendezési hálózat az Európai Gazdasági Térség (amelyhez az Európai Unió tagállamai, valamint Izland, Liechtenstein és Norvégia tartozik) területén működő rendszer, amely a fogyasztók és a pénzügyi szolgáltatók között kialakult, határon átnyúló pénzügyi jogviták alternatív vitarendezésére létrejött hálózat. Elnevezését angol nevének rövidítéséből (*financial dispute resolution network*) kapta.

A FIN-NET hálózata 2001-ben jött létre az Európai Bizottság döntése alapján. A FIN-NET kialakulását az a felismerés idézte elő, hogy egyre több fogyasztó vesz igénybe pénzügyi szolgáltatást lakóhelyén kívüli országban, így a pénzügyi szolgáltatások bővülése a fogyasztói jogviták növekedésével is jár. A FIN-NET abban segít a fogyasztónak, hogy amennyiben egy másik tagállamban működő pénzügyi szolgáltatóval – például bankkal, biztosítóval, befektetési vállalkozással stb. – jogvitája támad, akkor az adott ország alternatív vitarendezési fórumának segítségével megoldhassa vitáját. Feladata, hogy előmozdítsa a pénzügyi szolgáltatásokkal foglalkozó tagállami ombudsmanok közötti együttműködést, és a fogyasztók számára könnyen igénybe vehető alternatív vitarendezési eljárásokat biztosítson pénzügyi szolgáltatásokkal kapcsolatos, több tagországot érintő

⁴³ Simon Rita: A fogyasztói viták alternatív vitarendezése Európában – ötletverseny és forum shopping a nemzeti szabályozás és implementációs kötelezettség tükrében? *Iustum Aequum Salutare*, 12. (2016), 2.

⁴⁴ BH2017. 115.

vitás ügyeik megoldása érdekében. A FIN-NET-hálózatot jelenleg 27 ország összesen 60 testülete alkotja.⁴⁵

Egy testület akkor csatlakozhat a hálózathoz, ha pénzügyi viták peren kívüli rendezésével foglalkozik, és megfelel a fogyasztói jogviták alternatív rendezéséről szóló 2013/11/EU irányelvben lefektetett alapelveknek.

Külön dokumentum, úgynevezett egyetértési megállapodás rögzíti, hogy a tagtestületeknek hogyan kell egymással együttműködniük a több tagállamot érintő pénzügyi viták peren kívüli rendezése érdekében.

Magyarországon a FIN-NET alapító okiratában meghatározott feladatokat 2011. július 1-jétől a Pénzügyi Békéltető Testület látja el. Ennek érdekében a Magyar Nemzeti Bank biztosítja a FIN-NET-ben való részvétellel összefüggő békéltető testületi feladatok ellátásához szükséges pénzügyi fedezetet.⁴⁶

Az online vitarendezési platform

A közösségi jog az alternatív vitarendezés területén nemcsak a közvetítés területén igyekezett valamennyi tagállamra vonatkozó, egységes keretszabályokat megalkotni, hanem célul tűzte ki a fogyasztókat érintő, határon átnyúló jellegű jogviták békés, költségkímélőbb és gyorsabb rendezésének uniós szintű biztosítását is.

Az Európai Parlament és a Tanács 524/2013/EU rendelete a fogyasztói jogviták online rendezéséről, valamint a 2006/2004/EK rendelet és a 2009/22/EK irányelv módosításáról (fogyasztói online vitarendezési irányelv) technikai szabályokat ír elő egy közös online panaszséma kialakításához az online kötött adásvételek és szolgáltatások vitarendezésének megkönnyítésére. Az online platform munkája abban merül ki, hogy segít megtalálni a fogyasztónak azt a tagállami vitarendező testületet vagy testületeket, amelyek hatáskörrel rendelkeznek az adott jogvitánál. A testületek formáját, működési kereteit a rendelet érintetlenül hagyja, csupán olyan technikai kérdéseket tisztáz, mint a panaszkezelés vagy az adatvédelem.⁴⁷

Az Európai Bizottság 2016-ban létrehozta a www.ec.europa.eu/odr hivatkozáson keresztül elérhető uniós békéltető honlapot, amelynek segítségével egy-

⁴⁵ Európai Bizottság: *A FIN-NET bemutatása*. 2020a.

⁴⁶ Amit a pénzügyi békéltető testületről tudni kell. Budapest, MNB, 2020.

⁴⁷ Simon (2016) i. m. 63–89.

szerűen rendezhetők az online vásárlásból fakadó fogyasztóvédelmi vitás ügyek az Európai Unióban. Az ODR az angol *Online Dispute Resolution* szavakból alkotott mozaikszó, magyar nyelven az online vitarendezési platform (OVR) kifejezést használják.

Az OVR-platform egy ingyenes webes megoldás az online vásárlások kapcsán felmerülő problémák kezelésére. Az Európai Bizottság működteti, és célja, hogy a színvonalas vitarendezés lehetőségét biztosítva biztonságosabbá és tisztességesebbé tegye az online vásárlást, az internetes megrendelésekből származó, a fogyasztók és a kereskedők közötti fogyasztóvédelmi vitás ügyek könnyen rendezhetők legyenek. A platformon kapcsolatba tud lépni a kereskedővel a probléma közvetlen megoldásához, illetve a peren kívüli vitarendezést kínáló testület közös kiválasztásához, azonban az OVR-platform nem áll kapcsolatban egyetlen kereskedővel sem. Ezek a lehetőségek korlátozott ideig állnak rendelkezésre, és az EU összes hivatalos nyelvén elérhetők.

Az online vitarendezésben nemcsak a két vitás fél, hanem a békéltető testület is részt vesz. A békéltető testület eljárásától az különbözteti meg, hogy az online vitarendezés végig az interneten zajlik.⁴⁸

Az Európai Unió területén, valamint Norvégiában, Izlandon és Liechtensteinben élő fogyasztók e platformot is igénybe vehetik a fogyasztói probléma megoldására, közvetlenül megállapodhatnak a kereskedővel a megoldásban, illetve megállapodhatnak abban is, hogy melyik vitarendezési testület kezelje az ügyet. Az OVR-platform az EU összes hivatalos nyelvén, valamint izlandi és norvég nyelven érhető el.

A honlapon először a fogyasztó lakóhelyeül és a vállalkozás székhelyeül szolgáló országot, valamint a vásárlás módját kell kiválasztani. Ezt követően válaszolni kell néhány egyszerű kérdésre annak érdekében, hogy kiderüljön: fennállnak-e az eljárás feltételei. Az OVR-platform használatának feltétele, hogy a fogyasztó valamelyik uniós tagállamban, továbbá Norvégiában, Izlandon vagy Liechtensteinben éljen, valamint a kereskedő székhelye valamelyik uniós tagállamban, Norvégiában, Izlandon vagy Liechtensteinben legyen, és panasa olyan termékkel vagy szolgáltatással kapcsolatos, amelyet online vásárolt.

Amennyiben a feltételek nem állnak fenn, a honlap akkor is felajánlja az Európai Fogyasztói Központok határokon átnyúló fogyasztói problémákkal kapcsolatos segítségét, amely magában foglalja a fogyasztót megillető jogokról történő tájékoztatás lehetőségét és opciót arra, hogy a fogyasztó külön díj felszámítása

⁴⁸ BKIK: *Fogyasztóvédelmi vitarendezés*. 2020.

nélkül kapcsolatba tudjon lépni a kereskedővel a vitás kérdés rendezése érdekében. Az országban működő vitarendezési testületek listája is megtalálható itt, Magyarországon például a békéltető testületeké.

Az OVR-folyamat megindítása után a panasztételi űrlapon meg kell adni a termék vagy szolgáltatás jellemzőit és a kereskedő adatait. Részletes leírást kell adni a panaszról, majd elő kell adni a követelést. Meg kell jelölni, hogy a fogyasztó kapcsolatba lépett-e már a kereskedővel e panasz miatt, megkísérelte-e már bíróságon vagy azon kívül rendezni az ügyet, illetve igénybe kíván-e venni a kereskedő egy meghatározott vitarendezési testületet.

Utolsó lépésként a fogyasztó adatait kell megadni, és egy-egy gomb megnyomásával elküldhető a panasz a kereskedőnek, vagy a vitarendezési testület elé vihető. A kereskedővel történő kapcsolatfelvételt a vitás kérdés közvetlen rendezése céljából kilencven nap áll rendelkezésre, és az OVR-platform felhívja a figyelmet arra, hogy a megegyezés sikertelensége esetén még mindig van lehetőség a platformon keresztül annak megkísérlésére, hogy vitarendezési testület útján rendezzék a problémát. A másik opció leírásánál a platform figyelmeztet, hogy a vitarendezési testület közreműködése esetén harminc nap áll a fogyasztó rendelkezésére, hogy elfogadja a kereskedő által esetlegesen felajánlott vitarendezési testületek valamelyikét. Az ügyet ezután a semleges harmadik fél fogja kezelni. Amennyiben a kereskedő egyetlen testületet sem ajánl fel, vagy ha a felek nem tudnak megegyezni a testület kiválasztásáról, az OVR-platformon harminc nap elteltével lezárul az ügy. Ekkor a fogyasztó tájékoztatást kap a vita rendezéséhez rendelkezésre álló egyéb megoldásokról.

Amennyiben a fogyasztónak, a vállalkozásnak vagy pedig magának az eljáró vitarendezési fórumnak kérdése adódik, úgy a nemzeti online vitarendezési kapcsolattartó pont segít a feleknek. Elmagyarázza az online vitarendezés folyamatát, támogatást nyújt a kérelem benyújtásához, ezenfelül tájékoztatást ad mindazokról a fogyasztói jogokról, amelyek érvényesíthetők az adásvételi vagy szolgáltatási szerződésekkel kapcsolatosan. A vitás feleknek érteniük kell az ügyükben eljáró békéltető testület működését, és tudomást kell szerezniük az eljárással kapcsolatos lényegi információkról. Az online vitarendezési eljárás sikere nagymértékben függhet attól, hogy egy adott tagállamban a fogyasztó egészen pontosan milyen fogyasztói jogokat érvényesíthet. Már a honlapon kitöltendő elektronikus panaszűrlapon is fel kell tüntetni, mi a panaszos pontos követelése a vállalkozással szemben, tekintettel arra, hogy ebben a kérdésben fog az adott vitarendező testület dönteni. Erről kizárólag

úgy lehet érdemben nyilatkozni, ha a fogyasztó tisztában van az őt megillető fogyasztói jogokkal.

Mindezekre tekintettel az Európai Bizottság már 2016 előtt létrehozta az online tanácsadó pontok uniós hálózatát a tagállamokban, ennek eredményeként az összes országban kijelöltek egy olyan szervezetet, amely támogatást nyújt az OVR-platformon keresztül benyújtott panaszokkal kapcsolatos viták rendezéséhez. A fogyasztói online vitarendezési irányelv 7. cikke erről az alábbiak szerint rendelkezik: minden egyes tagállamnak ki kell jelölnie egy online vitarendezési kapcsolattartó pontot, amelynek nevét és elérhetőségét közli a Bizottsággal. A tagállamok az online vitarendezési kapcsolattartó pontok felelősségét átruházhatják az Európai Fogyasztói Központok Hálózatának saját országukban található központjaira, fogyasztói szervezetekre vagy bármely más szervezetre. Valamennyi online vitarendezési kapcsolattartó pontban legalább két, online vitarendezést segítő tanácsadó működik.

Az online vitarendezést segítő kapcsolattartó pont feladatai közé tartozik, hogy kérésre elősegítik a felek és a hatáskörrel rendelkező alternatív vitarendezési fórum közötti kommunikációt, ami mindenekelőtt magában foglalhatja a panasz és adott esetben a vonatkozó dokumentumok benyújtásához nyújtott segítséget, az érintett felek és az alternatív vitarendezési fórumok általános jellegű tájékoztatását az adásvételi és szolgáltatási szerződésekkel kapcsolatos fogyasztói jogokról, az online vitarendezési platform működéséről szóló tájékoztatást, magyarázat nyújtását a feleknek a kijelölt alternatív vitarendezési fórumok által alkalmazott eljárási szabályokkal kapcsolatban; ezenfelül a panaszos fél számára adott tájékoztatást a jogorvoslat egyéb eszközeiről, amennyiben az adott vitát az online vitarendezési platformon keresztül nem lehet rendezni. A tevékenységükről – a feladataik ellátása során szerzett gyakorlati tapasztalataik alapján – kétfévente jelentést készítenek a Bizottságnak és a tagállamoknak.

Magyarországon ezeket a feladatokat 2019. szeptember 1-jéig kizárólag a Budapesti Békéltető Testület látta el. A hosszú távú részvényesi szerepvállalás ösztönzéséről és egyes törvények jogharmonizációs célú módosításáról szóló 2019. évi LXVII. törvény 56. §-ával módosult az Fgytv. 19. §-a, innentől kezdve a fogyasztóvédelemért felelős miniszter látja el a fogyasztói jogviták online rendezéséről, valamint a 2006/2004/EK rendelet és a 2009/22/EK irányelv módosításáról szóló, 2013. május 21-i 524/2013/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet

szerinti tagállami online vitarendezési kapcsolattartó pont feladatait, ettől kezdve tehát az Innovációs és Technológiai Minisztériumhoz lehet fordulni.⁴⁹

Ugyanezen napig a Budapesti Békéltető Testület a hazai békéltető testületek közül kizárólagos illetékességgel rendelkezett Magyarországon a határon átnyúló, online vásárlásból fakadó fogyasztóvédelmi vitás ügyek eldöntésére, azonban a módosítás úgy rendelkezett, hogy *innenntől a fogyasztóvédelemért felelős miniszter által rendeletben kijelölt kamara által működtetett békéltető testület illetékes*, tehát minden megyei kamara mellett működő békéltető testület eljárhat ilyen ügyekben. Ez alól csak azok a beadványok kivételek, amelyek a Magyar Nemzeti Bank (MNB) felügyelete alá tartozó pénzügyi szolgáltatásokkal kapcsolatosak, figyelemmel arra, hogy az ilyen ügyekben a Pénzügyi Békéltető Testület jár el.

⁴⁹ Online fogyasztóvédelmi vitarendezés: jelentős változás szeptember 1-től. *Üzletem.hu*, 2019. 08. 05.

Selnicean László

Az alternatív vitarendezés sajátos területe: beruházásvédelmi eljárások a társadalmi fenntarthatóság érdekében

Beruházásvédelem és társadalmi fenntarthatóság

A 20. században a nemzetközi kereskedelem és beruházások volumene megnövekedett, azonban a növekedés ütemét a diplomáciai jellegű akadályok jelentősen csökkentették. Az I. világháborút követően a Szovjetunió létrejöttével, később a szocializmus elterjedésével a korábban nagyrészt egységesen a magántulajdonon alapuló politikai rendszerek mellett megjelentek a magántulajdont tagadó politikai rendszerek is. Ezekben az államokban általánossá vált a magántulajdon államosítása, ami széles körben érintett külföldi érdekeltségeket is. A gyarmati rendszer megszűnése után a gyarmati sorból kiemelkedett államok rendelkezni kívántak a természeti erőforrásaik felett. A tőkeexportőr fejlett államok célja továbbra is a beruházások védelmére vonatkozó, minél magasabb szintű nemzetközi jogi védelem kialakítása volt, míg a szocialista és a fejlődő államok az állami szuverenitást és a természeti erőforrások feletti önrendelkezést hangsúlyozták. Az ENSZ Közgyűlése számos határozatot hozott a természeti erőforrások feletti önrendelkezésről, az 1803. határozatában pedig rendelkezett a külföldi beruházásokkal kapcsolatos jóhiszemű bánásmódról és a kisajátítás esetén fizetendő kártalanításról is.

A II. világháború során a nyugati nemzetgazdaságok egyre szorosabb összefonódása újabb kihívást jelentett. Erre a nemzetközi kereskedelmi és pénzügyi rendszer megújításával reagáltak, amelynek keretében létrehozták a Nemzetközi Valutaalapot, a Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bankot (a későbbi Világbankot), és a kereskedelmi akadályok csökkentésére megszületett az Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény (GATT) is. Ugyanakkor az árukereskedelem és a beruházások liberalizációját célzó Havannai Karta – elsősorban az Amerikai Egyesült Államok ratifikálásának hiánya okán – nem lépett hatályba. Ennek okán

 https://doi.org/10.36250/00914_06

 <https://orcid.org/0009-0007-4349-5196>

a nemzetközi beruházások védelmét kifejezetten ebből a célból kötött kétoldalú egyezményeken keresztül garantálták.¹

A jelentős fejlődés és az egyre szorosabb gazdasági együttműködés eredményeként a fenntarthatóság fogalma is előtérbe került, amelynek gazdasági dimenziója képeződik le a beruházásvédelmi megállapodásokban.

Ebben a fejezetben a beruházásvédelmi megállapodások funkcióját vizsgáljuk (*A megállapodás rendeltetése* című alfejezet), majd feltárjuk azok tartalmát (*A megállapodások tartalma* című alfejezet), és feltérképezzük, hogy a beruházásvédelmi megállapodások megszegése esetén milyen lehetőség nyílik a jogvita rendezésére (*Vitarendezési mechanizmusok* című alfejezet). A fejezet végén a beruházásvédelmi megállapodások és az uniós jog kapcsolatát elemezzük, ahol kiemelt figyelmet kap az Achmea-ügy, illetve az 1/17. sz. vélemény.

A beruházásvédelmi megállapodások

A megállapodások rendeltetése

A beruházásvédelmi megállapodásokat a működő tőke országok közötti áramlásának elősegítésére általában a fejlett és a fejlődő országok kötik. Céljuk, hogy megteremtsék a tőkeexportőrök biztonságát. Ezt úgy érik el, hogy államközi és kormányközi szerződésekben a felek kölcsönösen kötelezettséget vállalnak arra, hogy a másik ország tőkebefektetőinek vagyonát tiszteletben tartják, nem államosítják, vagy ha arra mégis sor kerülne, azt csak a közjó érdekében, megfelelő joggal hajtják végre, és az érintett tőketulajdonost kellőképpen kártalanítják. A kötelezettségvállalás kiterjed a befektetett tőke jövedelmének és az egyéb járandóságoknak a szabad átutalhatóságára is.² A megállapodásoknak köszönhetően a politikai kockázatból,³ a transzferzárlatból és az esetleges államosításból eredő kockázatok minimalizálódnak. Bár az országok belső jogforrásaikban is biztosítják a külföldi tőkebefektetők védelmét, azonban e jogforrások egyoldalúan módosíthatók, így azt a tőketulajdonosok nem tartják elegendőnek. A másik fél ismeretlen jogi környezetéből és kevésbé kiszámít-

¹ Sándor Lénárd: Emberi jogok a beruházásvédelem rendszerében. *Európai Jog*, 16. (2016), 3.

² Constantinovits Milán – Sipos Zoltán: *Nemzetközi üzleti technikák*. Budapest, Akadémiai, 2016.

³ Dankó László: *Nemzetközi kereskedelem*. Miskolc, Miskolci Egyetem Marketing Intézet, 2009.

ható közhatalmi intézkedéseiből fakadó üzleti kockázat magas. E körülmények indokolják az államközi és kormányközi szerződések létrejöttét.

A megállapodások időtartama tíz-tizenöt év, azzal, hogy felmondás hiányában automatikusan meghosszabbodnak, és az abban foglaltak a szerződéskötés előtti meghatározatlan vagy meghatározott időtartamra is érvényesek. Az utóbbi kitéltet a korábban államosító országok szokták alkalmazni annak érdekében, hogy a szerződő partner, illetve annak szervezetei pótlólagos igényeket ne támaszthassanak. Magyarország a működőtőke-beáramlás elősegítése érdekében fokozatosan kötött beruházásvédelmi megállapodásokat a nyugat-európai országokkal, például Belgiummal, Franciaországgal, Hollandiával és Németországgal.

A megállapodások tartalma

Az egyes szerződések tartalma eltérő, de felépítésük sok hasonlóságot mutat. A bevezető részben a felek megfogalmazzák a céljaikat, a beruházó, a beruházás fogalmát, és azt is, hogy kik lehetnek tőkebefektetők. Beruházónak tekintjük azt, aki a másik szerződő fél területén beruházást létesít. Ebben az alanyi körbe a jogi személyek mellett a magánszemélyek is beletartozhatnak.

A beruházás fogalmának meghatározása azért lényeges, mert ez határolja el a beruházásvédelmi jogot az árukereskedelem, a pénzügyi befektetések és a pénzügyi tranzakciók szabályozásától. A beruházásvédelmi jog azoknak a nemzetközi közjogi normáknak az összessége, amelyek a fogadó állam magatartását szabályozzák a területén lévő külföldi beruházások vonatkozásában. Részét képezik azok a szerződéses eredetű nemzetközi közjogi szabályok is, amelyek az államok közötti tőkebefektetések előmozdítását szolgálják. A legtöbb beruházásvédelmi megállapodás a befektetés fogalmi elemévé teszi, hogy annak a fogadó állam jogszabályaival összhangban kell létrejönnie. Magyarország Azerbajdzsánnal 2007-ben kötött beruházásvédelmi megállapodásában⁴ a „beruházás» kifejezés magában foglal mindenfajta olyan vagyoni értéket, melyet az egyik Szerződő Fél valamely beruházója gazdasági tevékenységgel összefüggésben fektetett be a másik Szerződő Fél területén, ez utóbbi törvényeivel és jogszabályaival összhangban». A nem taxatív felsorolásban szerepel

⁴ 2007. évi CVIII. törvény a Magyar Köztársaság és az Azerbajdzsáni Köztársaság között a beruházások ösztönzéséről és kölcsönös védelméről szóló, Bakuban, 2007. május 18-án aláírt Megállapodás kihirdetéséről, 1. cikk.

az ingó- és ingatlantulajdon, a zálogjog, részvények, üzletrészek, vállalati kötvények, a társasági érdekelttség egyéb formái, pénzkövetelések, szellemi és ipari tulajdonhoz fűződő jogok, természeti erőforrások kutatására, kitermelésére, művelésére vagy kiaknázására vonatkozó koncessziók. A fogalom az évek során nem változott: a Magyarország Kormánya és a Zöld-foki Köztársaság Kormánya közötti 2019-es megállapodásban⁵ a fogalom néhány stilisztikai különbségtől eltekintve megegyezik, a Belarusz Köztársasággal kötött megállapodásban⁶ pedig csupán a „beruházásokhoz közvetlenül kapcsolódó egyéb hasonló jogokkal” egészül ki.

A megállapodások érdemi részét jelenti a beruházások engedélyezésének és elősegítésének kijelentése, a tőkék, hozamok, hiteltörlesztések, illetve felszámolás miatt kivont összegek szabad átutalhatóságának kikötése és az államosítások kizárása.

A legtöbb beruházásvédelmi egyezmény tartalmazza a tisztességes és méltányos elbánás követelményét. Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában 1950. november 4-én kelt európai emberi jogi egyezmény tisztességes tárgyaláshoz való jogának és a kontinentális polgári jogok jóhiszeműségi alapelveinek megfeleltethető követelmény a generális jellege miatt a beruházásvédelmi viták leggyakrabban hivatkozott jogi követelményévé vált.

A nemzeti elbánás mellett a legnagyobb kedvezményes elbánás (legnagyobb kedvezmény) elve egyaránt érvényesül. A diszkrimináció tilalmának speciális formája, a nemzeti elbánás elve ugyanis csak azt írja elő, hogy a belföldi beruházóknak nyújtott előnyöket a külföldiek számára is biztosítani kell, de nem akadályozza meg, hogy a belföldieknek nem biztosított, azonban valamely külföldi ország természetes és jogi személyei számára megadott jogokat megtagadják más külföldi országok jogalanyaitól.⁷ Ezzel szemben a legnagyobb kedvezményes elbánás magában foglalja azt is, hogy a kedvezményre nemzetközi szerződés alapján jogosult állam jogalanyai és áruai a kedvezményt adó államban megkapják mindazokat a jogokat, amelyeket a legkedvezőbb helyzetben lévő külföldi állam természetes és jogi személyei, illetve azok áruai élveznek. A fogadó állam arra vállal kötelezettséget, hogy az adott beruházásvédelmi megállapodással érintett

⁵ 2019. évi LIV. törvény a Magyarország Kormánya és a Zöld-foki Köztársaság Kormánya közötti a beruházások ösztönzéséről és kölcsönös védelméről szóló Megállapodás kihirdetéséről, 1. cikk.

⁶ 2019. évi XVI. törvény a Magyarország Kormánya és a Belarusz Köztársaság Kormánya közötti a beruházások ösztönzéséről és kölcsönös védelméről szóló Megállapodás kihirdetéséről, 1. cikk.

⁷ Kende Tamás et alii (szerk.): *Nemzetközi jog*. Budapest, Wolters Kluwer, 2019.

területen a szerződő fél beruházóit nem részesíti hátrányosabb elbánásban, mint a harmadik államokból származó beruházókat. A kedvezmény nemcsak a már megadott jogokra terjed ki, hanem azokra is, amelyeket az illető állam a jövőben bármikor, bármely külföldi állam polgárainak és vállalatainak biztosítani fog. Összefoglalva: a legnagyobb kedvezményes elbánás elve a külföldi vállalatok és természetes személyek egymáshoz viszonyított jogegyenlőségét biztosítja.⁸

A Beruházási Viták Rendezésének Nemzetközi Központja (ICSID) a legnagyobb kedvezményes elbánás elvét a Telenor Mobile Communications A. S. v. Magyar Köztársaság ügyben értelmezte.⁹ Magyarország az egyetemes szolgáltatás finanszírozására díjat vezetett be, amelyet az akkori MATÁV által nyújtott vezetékes telefonszolgáltatás támogatására kívánt fordítani. Ezt a Pannon GSM Zrt.-nek is meg kellett fizetnie, így a mobilszolgáltató tulajdonosa eljárást kezdeményezett Magyarország ellen. Az eljárásban a magyar–norvég kétoldalú beruházásvédelmi megállapodásra¹⁰ hivatkozott, amely azonban csak kisajátítás esetén adott lehetőséget perindításra. Magyarország álláspontja szerint a választottbíróóság az ügyben nem rendelkezett hatáskörrel, arra figyelemmel, hogy a kifogásolt intézkedések nyilvánvalóan nem jelentenek kisajátítást, a mobilszolgáltató árbevételének csak töredékét érintették, így nem tekinthetők olyan intézkedéseknek, amelyek megfosztották a mobilszolgáltatót befektetése teljes értékétől. A mobilszolgáltató hangsúlyozta, hogy Magyarország a más államokkal kötött megállapodásokban nemcsak a kisajátítás, hanem a megállapodás egyéb rendelkezéseinek megsértése miatt is lehetőséget biztosított a választottbíróósági eljárásra, ennek okán a magyar–norvég egyezményben foglalt legnagyobb kedvezményes elbánás alapján a norvég beruházó is jogosult perindításra. A választottbíróóság nem fogadta el a mobilszolgáltató érveit, és hatáskörének hiányát állapította meg.

A beruházásvédelmi jog alapvetését jelentő kisajátításra vonatkozó szabályok azt írják elő, hogy a fogadó állam csak a kisajátítás nemzetközi jogi feltételeinek teljesítésével sajátíthat ki külföldi tulajdont. E feltételek akkor teljesülnek, ha a kisajátítás közérdekből, a közjó érdekében történik, nem önkényes, nem diszkriminatív, és a beruházót kellőképpen kártalanítja. A fogalom értelmezéséhez

⁸ Mádl Ferenc – Vékás Lajos: *Nemzetközi magánjog és nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga*. Budapest, ELTE Eötvös, 2018. 141–142.

⁹ *Telenor Mobile Communications AS v. Republic of Hungary*. ICSID Case No. ARB/04/15. Award, 13 September 2006. Washington, D. C., ICSID, 2006.

¹⁰ 1993. évi LXI. törvény a Magyar Köztársaság Kormánya és a Norvég Királyság Kormánya között a beruházások ösztönzéséről és kölcsönös védelméről Oslóban, az 1991. évi április hó 8. napján aláírt Megállapodás kihirdetéséről.

a DC Affiliate Limited and ADC & ADMC Management Limited v. Magyar Köztársaság-ügy¹¹ nyújthat segítséget. Két kanadai vállalkozó ciprusi cégeken keresztül szerződést kötött a ferihegyi repülőtér üzemeltető Légiforgalmi és Repülőtéri Igazgatósággal a repülőtér felújítására és üzemeltetésére. A szerződés tartalma szerint a beruházók felépítik a Ferihegy 2/B terminált, és ennek ellenértékéként meghatározott ideig üzemeltethetik azt. Az építési munkák elvégzését követően, a terminál 1998-as átadása után három évvel egy miniszteri rendeletben¹² megszüntették a Légiforgalmi és Repülőtéri Igazgatóságot. Magyarország álláspontja szerint az igazgatóság megszűnésével a ciprusi beruházó joga is megszűnt a repülőtér üzemeltetésére. Ezzel szemben a választottbíróság úgy vélte, hogy a rendelet elfogadásával Magyarország kisajátította a beruházó befektetését. Az ICSID rámutatott arra is, hogy jogtalan kisajátítás esetén fizetendő összeg nem egyezik meg a jogos kisajátítás esetén fizetendő összeg mértékével.

A megállapodások a vitás kérdések eldöntésének módját, a hatáskört és az illetékességet is szabályozzák. A fogadó állam bíróságán kívül három választottbírószági vitarendezés is a felek rendelkezésére áll:

- a Beruházási Viták Rendezésének Nemzetközi Központja (ICSID) előtti eljárás;
- olyan nemzetközi *ad hoc* (eseti) választottbíróság eljárása, amely az Egyesült Nemzetek Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottságának (UNCITRAL) választottbírószági szabályzata szerint jött létre;
- valamely állandó nemzetközi kereskedelmi választottbíróság (például Nemzetközi Kereskedelmi Kamara Választottbírószága, ICC).

Vitarendezési mechanizmusok

Mint minden konfliktusnál, a beruházásvédelmi megállapodások megszegése esetén is az első lépcső a vita peren kívüli, tárgyalások útján történő – egymás közti – rendezése. Azonban, ha ez nem jár sikerrel, akkor több lehetőség is van a jogvita rendezésére.

¹¹ *ADC Affiliate Limited and ADC & ADMC Management Limited v. Republic of Hungary. ICSID Case No. ARB/03/16. Award of the Tribunal, 2 October 2006.*

¹² 45/2001. (XII. 20.) KöViM rendelet a Légiforgalmi és Repülőtéri Igazgatóság megszüntetéséről és a HungaroControl Magyar Légiforgalmi Szolgálat létrehozásáról.

A legkorábbi metódus a diplomáciai védelem, amikor a külföldit ért sérelmet a honos állam elleni nemzetközi jogi jogsértésként értékelik. A jogvitát végső soron a hágai Nemzetközi Bíróság előtt is rendezhetik. A vitarendezés másik formája ugyancsak államok között zajlik, a beruházó honos állama és a fogadó állam diplomácia lépések megtétele nélkül, közvetlenül a bíróság előtt rendezi a jogvitát.¹³

A legelterjedtebb mégis a nemzetközi választottbíróági vitarendezés,¹⁴ amelynek egyik szereplője maga beruházó, míg a másik oldalon a fogadó állam áll. A beruházó és a fogadó állam közötti választottbíróági vitarendezés tagadhatatlan előnye, hogy a beruházó független fórum előtt érvényesítheti jogait, és nem a fogadó állam bírósága előtt, ahol kétséges az eljáró bíró függetlensége. A fogadó állam a beruházásvédelmi megállapodásban visszavonhatatlan ajánlatot tesz a megállapodásból vagy annak bizonyos rendelkezéseiből eredő jogviták választottbíróág előtt történő rendezésére, amelyet a befektető az eljárás megindításával fogad el. A mai gyakorlat szerint (ahogy az Azerbajdzsánnal, a Belarusz Köztársasággal és a Zöld-foki Köztársasággal kötött megállapodásban is szerepel) a beruházó a beruházást érintő minden jogvita fennállása esetén fordulhat a választottbíróághoz. Nem volt ez így a már elemzett Telenor Mobile Communications A. S. v. Magyar Köztársaság-ügyben, ahol az 1993-as magyar–norvég megállapodás tartalmát vizsgálva az ICSID arra az álláspontra helyezkedett, hogy a felek csak a megállapodásban meghatározott jogviták esetén (ebben az esetben a kisajátítás során) választhatják a választottbíróági utat, a legnagyobb kedvezményes elbánás elve e körben nem érvényesül.

Gyakori kritika a választottbíróági út kapcsán, hogy a beruházási viták jelentős hányadát a különbíróágok a mozgó tőke által befolyásolt módon a beruházók javára döntenek el. E nézet szerint a választottbírák érdeke azt követelheti meg, hogy a beruházó számára előnyösebb döntés szülessen. Ugyanis ilyen esetekben számíthatnak arra, hogy a vitában érdekelt fél legközelebb is őket kéri fel a vitás ügyeiben választottbíróként történő eljárásra.¹⁵

¹³ Kende et alii (2019) i. m.

¹⁴ E vitarendezési mechanizmushoz lásd részletesen: Nagy Csongor István: *Investment arbitration in Central and Eastern Europe: law and practice*. Cheltenham, Edward Elgar, 2019.

¹⁵ Ezt a kérdéskört lásd kimerítő részletességgel: Gombos Katalin et alii: Szabadkereskedelem vs. környezetvédelem: zsákutca egy érzékpolarizált helyzetben – gondolatok az ISDS reformjának margójára. *Európai Tükör*, 21. (2018), 1.

A beruházásvédelmi jogviták rendezésének elsődleges fóruma az 1965-ben létrehozott, a Világbankhoz tartozó washingtoni Beruházási Viták Rendezésének Nemzetközi Központja.¹⁶ Az ICSID választottbíróági eljárásában a felek által jelölt választottbírák járnak el. A feleknek segítséget nyújt az ICSID saját, a tagállamok által jelölt választottbírói listája, de megjelölhetnek olyan személyeket is, akik nem szerepelnek e listán.

A választottbíróági vitarendezési eljárások száma folyamatosan növekszik, következésképpen a beruházásvédelmi jogvitákban hozott döntések száma is nő, így egyre nagyobb a releváns joganyag. A döntések jogalapja a jogesetenként általában különböző kétoldalú egyezmény, ennél fogva az egymástól független, önálló választottbíróági tanácsokat a korábbi tanácsok döntései formálisan nem kötik. Ugyanakkor az egyezményekben szereplő hasonló megfogalmazású rendelkezések értelmezéséhez a korábbi döntések segítséget nyújtanak, és ha a tanács valamely korábban kialakult gyakorlattól el kíván térni, akkor az eltérést megindokolja.¹⁷

A beruházásvédelmi megállapodások kapcsolata az uniós joggal

Az Európai Unió tagállamai számos kétoldalú beruházásvédelmi megállapodást kötöttek harmadik országokkal (*extra-EU BIT*), de jelentős azoknak a megállapodásoknak a száma is, amelyeket a tagállamok egymással kötöttek (*intra-EU BIT*).¹⁸ Kétoldalú beruházásvédelmi megállapodások nem csupán két ország között jöhetnek létre: az Európai Unió és tagállamai a délkelet-ázsiai kereskedelem fellendítése érdekében¹⁹ Szingapúrral²⁰

¹⁶ Az Államok és más államok természetes és jogi személyei közötti beruházási viták rendezéséről szóló, Washingtonban 1965. március 18-án kelt Egyezményt Magyarország az 1987. évi 27. törvényerejű rendelettel hirdette ki, és vonatkozásában 1987. március 6-án lépett hatályba.

¹⁷ Katona János: A beruházásvédelem reformja és az EU formálódó beruházásvédelmi politikája – pillanatkép. *Európai Jog*, 15. (2015), 4.

¹⁸ Az extra-EU BIT-ekre lásd részletesebben: Nagy Csongor István: *Extra-EU BITs and EU law: immunity, "defense of superior orders", treaty shopping and unilateralism*. Indianapolis, Council on International Law and Politics, 2018.

¹⁹ *A Szingapúrral kötött megállapodást úgy alakítják, hogy lendületet adjon az EU–Ázsia kereskedelemnek*. 2019.

²⁰ 2019. évi LIII. törvény az egyrészről az Európai Unió és tagállamai, másrészről a Szingapúri Köztársaság közötti beruházásvédelmi megállapodás kihirdetéséről.

és Vietnámmal²¹ kötöttek ilyen egyezményt. A harmadik államokkal kötött megállapodásokban az uniós tagállamok leginkább a tőkeexportáló államok szerepében jelennek meg, ezekben garanciákat biztosítanak számukra a beruházásaikkal összefüggésben.

A tagállamok között sokáig jóval kevesebb beruházásvédelmi megállapodás volt hatályban. 2004 előtt csupán kettő, amelyeket Németország kötött Görögországgal és Portugáliával. Ebben az évben tíz tagállammal bővült az Európai Unió. A belépő országok a csatlakozásukat megelőzően nagyszámú megállapodást kötöttek uniós tagállamokkal és más államokkal egyaránt. Ezek a beruházásvédelmi megállapodások azért születtek, hogy a csatlakozó országok védelmet nyújtsanak a már korábban is tagállam országok befektetőinek, és ennek segítségével ösztönözzék a tőkeáramlást. A kétoldalú beruházásvédelmi garanciák vállalása egy újabb lépést jelentett az uniós integráció felé. A csatlakozás előtt, a tagállamokkal kötött megállapodások (extra-EU BIT-ek) a csatlakozás időpontjával tagállamok közötti megállapodásokká (intra-EU BIT-ekké) váltak, így a beruházásvédelmi megállapodások száma (és ezzel együtt az uniós jog szempontjából a jelentőségük is) ugrásszerűen megnőtt.

Az Európai Unió – az EUMSZ-ben deklarált – négy *szabadsága* az áruk, a személyek, a szolgáltatások és a tőke szabad mozgása. E tárgykörök vizsgálata során felvetődik a kérdés, hogy a tagállamok közötti kétoldalú beruházásvédelmi egyezmények mennyiben egyeztethetők össze az uniós joggal. Az összeegyeztethetőség vizsgálata a beruházásvédelmi jog egyik legnépszerűbb témája.

Az Európai Parlament és a Tanács 2012. december 12-én elfogadta az 1219/2012/EU rendeletet, a BIT-rendeletet, amely átmeneti rendelkezéseket állapít meg a tagállamok és harmadik országok közötti kétoldalú beruházási megállapodások tekintetében. Célja, hogy biztosítsa a tagállamok és harmadik országok közötti kétoldalú beruházási megállapodások összhangját az uniós joggal és az EU befektetési politikájával, és garantálja a beruházók számára a jogbiztonságot. A rendelet kimondja, hogy a kétoldalú beruházási megállapodások a nemzetközi közjog szerint továbbra is kötelező erejűek a tagállamokra nézve, azonban az Európai Unió azonos tárgyú megállapodásai fokozatosan fel fogják váltani őket. Az uniós szintű megállapodások hatálybalépéséig a tagállamok a nem uniós országokkal kötött beruházásvédelmi megállapodásokat

²¹ 2019. évi LXXXV. törvény az egyrészről az Európai Unió és tagállamai, másrészről a Vietnámi Szocialista Köztársaság közötti beruházásvédelmi megállapodás kihirdetéséről.

meghatározott feltételek mellett hatályban tarthatják, és szükség szerint újakat is köthetnek.²²

A tagállamok közötti megállapodásokat a nemzetközi jog és az uniós jog szempontjából is vizsgálhatjuk. A nemzetközi jogi szempontú vizsgálat során megállapítható, hogy a megállapodások mint nemzetközi szerződések a nemzetközi jogon alapulnak. Az uniós jog a nemzetközi jog egyik alrendszerének tekinthető, így egyáltalán nem szükségszerű az uniós jog elsőbbsége. Ebben az esetben a szerződések jogáról szóló 1969. évi bécsi egyezményből²³ érdemes kiindulni. A 30. cikke az azonos tárgyú, egymást követő szerződések alkalmazását szabályozza, míg az 59. cikke rendelkezik a szerződés megszűnéséről vagy alkalmazásának felfüggesztéséről későbbi szerződés megkötése folytán. E cikkekből a nemzetközi jogi szempontú elemzések azt a konklúziót vonják le, hogy a beruházásvédelmi megállapodások megszűnésének feltételei nem állnak fenn, és azok egyes rendelkezéseinek alkalmazása sem mellőzhető az érintett tagállamok uniós csatlakozása folytán.

Az uniós jog szempontjából több tényezőt is vizsgálni kell, figyelemmel arra, hogy az EUMSZ, azt megelőzően az Európai Közösséget létrehozó szerződés (EKSZ), de még a csatlakozási szerződések sem tartalmaztak kifejezett rendelkezést a beruházásvédelmi megállapodások és az uniós jog viszonyáról.

A tagállamok közötti kétoldalú beruházásvédelmi megállapodások és a szer-mélyek, valamint a tőke szabad mozgására vonatkozó előírások között kétségtelenül van átfedés, azonban ez az átfedés nem teljes körű, a szabályozás mélysége és a védelem szintje különbözik. Következésképpen a tagállamok az uniós jog által nem érintett körben és az uniós jog tiszteletben tartása mellett elfogadhatnak és fenntarthatnak beruházásvédelmi szabályokat.

Nem egyértelmű azonban, hogy az uniós jog vagy a tagállamok közötti beruházásvédelmi megállapodások élveznek elsőbbséget. Amennyiben az uniós jog primátusa állapítható meg, akkor megválaszolando kérdés, hogy van-e olyan konfliktus az uniós jog és a beruházásvédelmi megállapodások között, amelyet az uniós jog javára kell feloldani, vagyis a tagállamok között hatályban lévő

²² A BIT-rendelettel összefüggésben lásd részletesebben: Bartha Ildikó: *Nemzetközi szerződések mozgásában*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2015; továbbá Bartha Ildikó: A nemzetközi beruházásvédelem átláthatósági garanciái az Unióban. In Horváth M. Tamás et alii (szerk.): *Honnan hová? A közpénzek védelméről*. Debrecen, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2017.

²³ 1987. évi 12. törvényerejű rendelet a szerződések jogáról szóló, Bécsben 1969. évi május hó 23. napján kelt szerződés kihirdetéséről.

kétoldalú beruházásvédelmi egyezmények által biztosított előnyök összhangban vannak-e az uniós joggal. Az előnyök megkülönböztető jellege, a választottbíróági út igénybevételének biztosításával a rendes bíróságok kikerülése és a döntéshozatal kivonása az uniós jog ellenőrzése alól vitára adhat okot.²⁴

A bizonytalanságok feloldására az EUB az Achmea-ügy²⁵ kapcsán a 2018. március 6-án született ítéletében²⁶ egyértelmű választ adott. A tagállamok között létrejött beruházásvédelmi megállapodásokban az a rendelkezés, amely lehetővé teszi a beruházónak, hogy a fogadó állam ellen választottbíróság előtt indítson eljárást, ellentétes az EUMSZ 267. és 344. cikkével. E cikkek biztosítják az uniós szerződések által meghatározott hatásköri rendet, az uniós jogrend autonómiáját, valamint egységes alkalmazását. Az ügy érdekessége, hogy a főtanácsnok indítványában ellentétes javaslatot tett. Megítélése szerint az EUMSZ 18. cikkét, az EUMSZ 267. cikkét és az EUMSZ 344. cikkét úgy kell értelmezni, hogy „azok nem képezik akadályát az olyan, állam és beruházó közötti vitarendezési mechanizmus alkalmazásának, amelyet az egyik szerződő állam Európai Unióhoz való csatlakozását megelőzően kötött kétoldalú beruházási megállapodás vezetett be, és amely előírja, hogy az egyik szerződő állam beruházója a másik szerződő államban létesített beruházásokra vonatkozó jogvita esetén ez utóbbi állammal szemben választottbíróági eljárást indítson.”²⁷

A témát nagyobb spektrumban és részletesebben vizsgálja a 2019. április 30-án kiadott 1/17. sz. vélemény.²⁸ A Belga Királyság az EUMSZ 218. cikk (11) bekezdése alapján vélemény iránti kérelmet terjesztett elő. Az eljárásban arra kereste a választ, hogy az egyrészről Kanada, másrészről az Európai Unió és tagállamai között 2016. október 30-án Brüsszelben aláírt átfogó gazdasági és kereskedelmi megállapodás nyolcadik fejezetének (*Beruházás*) F. szakasza (*A beruházó és az állam közötti, beruházásokkal kapcsolatos viták rendezése*) összeegyeztethető-e az uniós alapszerződésekkel, beleértve az alapvető jogokat is. Kétségei azokkal a hatásokkal kapcsolatban merültek fel, amelyeket a megállapodás e része gyakorolhat a Bíróságnak az uniós jog végérvényes értelmezésére

²⁴ Szabados Tamás: A tagállamok közötti beruházásvédelmi egyezmények az uniós jogban. *Állam- és Jogtudomány*, 58. (2017), 3.

²⁵ Az ügy kapcsán lásd még: Nagy Csongor István: Intra-EU bilateral investment treaties and EU law after Achmea: know well what leads you forward and what holds you back. *German Law Journal*, 19. (2017), 4.

²⁶ C-284/16. sz. Slowakische Republik kontra Achmea BV ügy [ECLI:EU:C:2018:158].

²⁷ Melchior Wathelet főtanácsnok indítványa a C-284/16. sz. ügyben. 2017.

²⁸ A Bíróság 1/17. sz. véleménye [ECLI:EU:C:2019:341].

irányuló kizárólagos hatáskörére, az egyenlő bánásmód általános elvére és az uniós jog tényleges érvényesülésének követelményére, valamint a független és pártatlan bírósághoz fordulás jogára. A beruházó és az állam közötti vitarendezési mechanizmus (Investor-State Dispute Settlement – ISDS-rendszer) lehetővé teszi a viták rendezését, amikor a beruházó szerint valamely állam megsértette egy nemzetközi beruházási megállapodásból eredő kötelezettségeit. Az ISDS-rendszerre vonatkozó kikötések nemzetközi beruházási megállapodásba való felvétele így biztosítja a külföldi beruházó számára annak lehetőségét, hogy a beruházás megvalósításának helye szerinti állammal fennálló vitáját ne ezen állam bíróságai, hanem az e megállapodásban hivatkozott szabályok szerint egy *ad hoc* választottbíróság elé terjessze. Az EUB – ebben az esetben a főtanácsnok indítványával egyezően – úgy foglalt állást, hogy a hivatkozott szakasz összeegyeztethető az Európai Unió elsődleges jogával. A vélemény szerint az F. szakasz nem ruházza fel a tervezett fórumokat azzal a hatáskörrel, hogy a megállapodás rendelkezésein kívül az uniós jogot értelmezzék vagy alkalmazzák, továbbá nem sérti az uniós jogrend autonómiáját sem. Az egyenlő bánásmód elvével való összeegyeztethetőség körében az EUB rögzíti, nem zárható ki, hogy kivételes körülmények között a CETA Fórum ítélete azzal a következménnyel járhat, hogy semlegesíti az EUMSZ 101. vagy az EUMSZ 102. cikk megsértése miatt kiszabott bírság hatásait, nincs azonban olyan hatása, hogy eltérő bánásmódot hozzon létre azon uniós beruházó kárára, akivel szemben ugyanolyan hibában szenvedő bírságot szabtak ki. Az F. szakasz nem akadályozza meg az EUMSZ belső piacon belüli torzításmentes verseny fenntartásának biztosítására irányuló rendelkezéseinek teljes körű alkalmazását, következésképpen nem sérti az uniós versenyjog tényleges érvényesülésének követelményét.

Bár az EUB gondoskodik az uniós jog egységes értelmezéséről és alkalmazásáról, mégis a választottbíróság dönt arról, hogy az előtte folyamatban lévő ügyekben milyen jelentőséget tulajdonít az Achmea-ügy kapcsán született döntésnek vagy az 1/17. sz. véleménynek. Ha az intra-EU BIT-ek megszűnnének, a beruházók nem élvezhetnék a választottbíróság eljárásából származó előnyöket. Következésképpen a beruházók azokon a területeken fektetnének be, ahol az extra-EU BIT által továbbra is védelemben részesülnek. 2016-ban Ausztria, Franciaország, Hollandia és Németország a megoldást abban látta, hogy az összes kétoldalú beruházásvédelmi megállapodást egy multilaterális egyezménybe kellene foglalni, azzal, hogy e megállapodás egyetlen eljárási

módot tartalmazna, és a joghatóságot teljes egészében az EUB-nek adná.²⁹ Ezzel szemben az Európai Unió Bizottsága és Bírósága szerint az uniós jog önmagában kellő védelmet biztosít az unión belüli beruházóknak.³⁰

2018 végén a magyar miniszterelnök rendeletben egyetértését fejezte ki az Európai Unió egyes tagállamainak kormányai közötti beruházások ösztönzéséről és kölcsönös védelméről szóló kétoldalú megállapodások felmondásáról szóló többoldalú szerződés létrehozása tárgyában, amely megszüntetné az Európai Unión belüli beruházásvédelmi megállapodásokat, és felhatalmazta a kül-gazdasági és külügyminisztert, hogy készítse elő Magyarország részvételét.³¹

²⁹ Péczeli Kristóf: *Az Európai Unión belüli kétoldalú beruházásvédelmi egyezmények jövője*. 2019.

³⁰ Sándor Lénárd: Magyarország újabb lépést tesz a gazdasági önrendelkezés visszaszerzése felé. *Mandiner*, 2019. 01. 02.

³¹ 148/2018. (XII. 17.) ME határozat az Európai Unió egyes tagállamainak kormányai közötti beruházások ösztönzéséről és kölcsönös védelméről szóló kétoldalú megállapodások felmondásáról szóló megállapodás létrehozására adott felhatalmazásról.

Vákát

Hideg István Milán

Társadalmi fenntarthatóság és végrehajtás: az Európai Unió intézkedései a határon átnyúló követelések sikeres végrehajtása érdekében, különös tekintettel az európai számlazárolási rendeletre

A végrehajtás kapcsolata a társadalmi fenntarthatósággal

A társadalmi fenntarthatóság szolgálatába állított – korábban már bemutatott – klasszikus perjogi és alternatív eljárásjogi eszközök nem tudnának kellő jogvédelmet biztosítani a vitarendezést lezáró döntés végrehajtásának biztosítását lehetővé tevő szabályozás nélkül. Ezt felismerve az uniós jogalkotó a határon átnyúló ügyekben a követelések végrehajtása érdekében sajátos szabályokat alkotott. Ezek a végrehajtási szabályok a társadalmi fenntarthatóságot szolgáló uniós joganyag sarokkövét képezik, és lehetővé teszik a jogvédelem gyakorlati megvalósulását az állami kényszer alkalmazása útján is.

Az Európai Unió a polgári igazságügyi együttműködés keretében a kezdetektől napjainkig több jogforrást¹ fogadott el annak érdekében, hogy előmozdítsa a tagállami bírósági határozatok határon átnyúló sikeres végrehajtását (erről lásd részletesen *A társadalmi fenntarthatóság és az uniós polgári eljárásjog kapcsolatáról általában – Bevezetés* című fejezetben írtakat). E folyamat „csúcstermékeként” egyrészt olyan jogi aktusokat alkottak, amelyek a joghatóságra, az elismerésre és a végrehajtásra vonatkozó eljárásjogi szabályokon túl (*A tagállami határozatok végrehajtásának fejlődéstörténete az Európai Unióban* című alfejezet) meghatározzák az alkalmazandó jogot, illetve szabályozzák a tagállamok közötti együttműködést is (lásd az *A jogfejlődés új irányvonalai: az alkalmazandó jog meghatározása és a tagállamok közötti együttműködés*

¹ Gombos Katalin: A polgári ügyekben való igazságügyi együttműködés legújabb fejleményei. *Jogtudományi Közlöny*, 64. (2009), 3.

szabályozása című alfejezetben írtakat), másrészt pedig olyan jogi aktusokat is elfogadtak, amelyek célja az adós vagyonának a feltérképezhetősége (*Az ideiglenes számlázárolást elrendelő európai végzés* és *A számlázárolási eljárás jövője* című alfejezet).

Tanulmányomban elsősorban az utóbbi tárgykör elemzésére helyezem a hangsúlyt, mivel amíg az adósoknak lehetőségükben áll vagyonukat elrejtteni, eltitkolni a hatóságok előtt, addig nem lehet sikeres a velük szemben elrendelt végrehajtási eljárás, függetlenül attól, hogy az egyes tagállami jogok közti különbségek épp milyen fokú nehézséget jelentenek a határon átnyúló végrehajtási eljárásokban. Erre tekintettel kiemelt figyelmet fordítok az Európai Parlament és a Tanács által 2014. május 15-én elfogadott, a polgári és kereskedelmi ügyekben a tagállamközi követelésbehajtás megkönnyítése érdekében az ideiglenes számlázárolást elrendelő európai végzés eljárásának létrehozásáról szóló 655/2014/EU rendelet (számlázárolási rendelet) szabályainak elemzésére (*Az ideiglenes számlázárolást elrendelő európai végzés* és *A számlázárolási eljárás jövője* című alfejezet), amely a határon átnyúló vagyoni jellegű pénzkövetelések biztosítása céljából megteremt egy új és egyedülálló európai eljárást.

A tagállami határozatok végrehajtásának fejlődéstörténete az Európai Unióban

Az Európai Unió a vagyoni jellegű ügyekben hozott ítéletek határon átnyúló hosszadalmas és bonyolult végrehajtásában a belső piac teljes kibontakozásának az egyik legjelentősebb akadályát látja, amely ellen már a kezdetektől fogva felvette a küzdelmet az Európai Gazdasági Közösség hat alapító tagállama (Belgium, Franciaország, Hollandia, Luxemburg, Nyugat-Németország, Olaszország). E tagállamok 1968. szeptember 27-én aláírták a Brüsszeli Egyezményt, amely 1973. február 1-jén lépett hatályba.

Tekintettel arra, hogy a Brüsszeli Egyezményhez kezdetben csupán az Európai Gazdasági Közösség tagállamai csatlakozhattak, így a bővítés érdekében szükség volt egy újabb egyezmény kötésére, amely az Európai Szabadkereskedelmi Társulás (EFTA) tagállamaira is kiterjesztette a Brüsszeli Egyezmény hatályát. Az egyezményt 1988. szeptember 16-án a svájci Lugano városában írták alá, amelynek hatálybalépését követően Ausztria, Belgium, Dánia, Finnország, Franciaország, Görögország, Hollandia, Írország, Izland, Luxemburg, Nagy-Britannia, Németország, Norvégia, Olaszország, Portugália, Spanyolország,

Svájc és Svédország is azonos szabályokat alkalmazott a külföldi bírósági ítéletek elismerését és végrehajtását illetően.

Kengyel Miklós a Brüsszeli Egyezményt és a Luganói Egyezményt az európai polgári eljárásjog legfontosabb kiinduló forrásainak tekinti. A Brüsszeli Egyezmény érdeként kiemeli, hogy a szerződő államok a joghatóság, illetve az elismerés és a végrehajtás egységesítése érdekében lemondtak nemzeti szuverenitásuk egy részéről, mivel a Brüsszeli Egyezménynek elsőbbséget adtak a nemzeti joggal szemben, illetve ez az első olyan megállapodás, amellyel a joghatóság kérdését közvetlenül sikerült rendezniük.² A Brüsszeli Egyezmény III. cím 26. cikke kimondta, hogy az egyik szerződő államban hozott határozatot a többi szerződő állam külön eljárás nélkül elismeri, amely szabállyal a Brüsszeli Egyezmény a külföldi határozatok elismerése terén is nagy lépést tett előre. Kengyel a Luganói Egyezmény jelentőségét pedig abban látja, hogy azok az államok is szerződő partnereivé válhattak, amelyek a Luganói Egyezmény aláírásra történő közzétételének időpontját követően váltak az Európai Közösségek vagy az Európai Szabadkereskedelmi Társulás tagjává, továbbá azok az államok is, amelyeket a 62. cikk (1) bekezdés b) pontja értelmében csatlakozásra hívtak fel. Az európai államok számára biztosított csatlakozási lehetőség mellett a Luganói Egyezmény a Brüsszeli Egyezmény néhány rendelkezését tartalmában is megváltoztatta.

A jogfejlődés³ következő szakaszában a Brüsszeli Egyezményt felváltotta a polgári és kereskedelmi ügyekben a Tanács által 2000. december 22-én elfogadott, a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló 44/2001/EK rendelet, amely magával hozta a végrehajthatóvá nyilvánítási eljárás eltörlésének gondolatát; továbbá szükséges kiemelni a nem vitatott követelésekre vonatkozó európai végrehajtható okirat létrehozásáról szóló 805/2004/EK rendelet (2004. április 21.) megalkotását is, amelyet a jogirodalom immáron paradigmaváltásként értékelt, mivel a végrehajthatóvá nyilvánítási eljárás helyett bevezette a végrehajtandó határozat európai végrehajtási jogcímmel való felruházására irányuló eljárást.⁴

² A Brüsszeli Egyezményben foglalt joghatósági szabályok alkalmazhatóságához – a tárgyi és az időbeli feltételek fennállása mellett – csak arra van szükség, hogy az alperes lakóhelye valamelyik szerződő államban legyen. Lásd bővebben Kengyel Miklós: *Brüsszeltől Brüsszelig. Tanulmányok az európai polgári eljárásjog köréből*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2017.

³ Gombos (2014b) i. m.

⁴ Kengyel Miklós: Búcsú a végrehajthatóvá nyilvánítási eljárástól. *Pro Futuro*, 5. (2015), 1.

Az Európai Tanács 2009. december 10–11. napjai között Brüsszelben tartott ülésén új többéves programot fogadott el *A polgárokat szolgáló és védő, nyitott és biztonságos Európa* címmel, amellyel folytatni kívánta az összes közbenső intézkedés,⁵ kiváltképp a végrehajthatóvá nyilvánítási eljárás eltörlésének folyamatát. Ennek eredményeképp született meg a Brüsszel I. rendelet helyébe⁶ lépő Brüsszel Ia. rendelet. Ezzel lényegében teljesítették az Európai Unió működéséről szóló szerződés 3. Fejezet 81. cikk (2) bekezdés *a*) pontjában meghatározott azon célkitűzést, amely szerint az Európai Parlament és a Tanács a rendes jogalkotási eljárás keretében intézkedéseket állapít meg – különösen, ha ez a belső piac megfelelő működéséhez szükséges –, biztosítandó a következőket: „[A] bírósági és bíróságon kívüli ügyekben hozott határozatok tagállamok közötti kölcsönös elismerését és azok végrehajtását.”

Modern világunkban a határon átnyúló követelések végrehajtását jelentősen megnehezíti az elektronikus alapokra helyezett pénzforgalom felgyorsulása vagy másképp a globalizáció jelensége, amelynek következményeként lényegesen megnőtt a különböző fedezetelvonó magatartások száma az utóbbi években. E problémakört az Európai Bizottság már a 2000-es évek közepén felismerte: a 2006. évi zöld könyv⁷ a bankszámlák letiltásának kérdéseivel, a 2008. évi zöld könyv⁸ pedig az adósok vagyoni helyzetének átláthatóságával foglalkozott. Emellett az Európai Unión belüli különbségek az új tagállamok 2004-es csatlakozását követően még tovább nőttek, ugyanis e tagállamok vagy a sajátos nemzeti szabályozásukat hozták magukkal, vagy a csatlakozást megelőző jogharmonizáció során más-más mintákat választottak. A felsorolt problémák következtében az Európai Bizottság által a 2007 és 2013 közötti időszakra meghirdetett Civil Justice Program első pályázati kiírásában a tagállamok közötti igazságügyi együttműködés előmozdítása és a jogbiztonság növelése az első

⁵ Gombos Katalin: Judicial cooperation in the European Union. In Jakab Éva – Pozsonyi Norbert (szerk.): *Ünnepi kötet Dr. Molnár Imre egyetemi tanár 80. születésnapjára*. Szeged, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2014c.

⁶ Gombos Katalin: A fogalom-meghatározások jelentősége a Brüsszel I. rendelet módosítása kapcsán. In Osztoivits András (szerk.): *A Brüsszel I. rendelet reformja*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2012.

⁷ A 2006. évi zöld könyv szemléletes leírása szerint „az adósok manapság képesek pénzeiket azonnal átutalni a hitelezőjük által ismert számláról egy másik számlára ugyanabban vagy egy másik tagállamban, a hitelezők nem képesek ugyanilyen gyorsasággal zárolni ezeket a pénzeket”. COM(2006)618 final, 3.

⁸ COM(2008)128 final.

helyen támogatott témák közé került.⁹ E folyamatok ékköve a számlázárolási rendelet, amely 2017. január 18-án lépett hatályba azzal a célkitűzéssel, hogy a polgári és a kereskedelmi ügyekben megítélt követelések határon átnyúló végrehajtását megkönnyítse a hitelezők számára. A következőkben a számlázárolási rendelet szabályait elemzem, amely során a hatékony hitelezői érdekérvényesítés kérdéseire helyezem a hangsúlyt.

Az ideiglenes számlázárolást elrendelő európai végzés

A szabályozásról általában

A bíróság az ideiglenes számlázárolást elrendelő európai végzéssel megakadályozza, hogy az adós szabadon rendelkezzen a bankszámláján szereplő pénzösszeg egészével vagy bizonyos részével, ennek körében előírja a bank számára, hogy az adós pénzösszegeket ne utalhasson át, illetve ne vehessen kézhez, valamint arra is utasíthatja a bankot, hogy csoportosítsa a végzésben megjelölt összeget egy zárolási célokra létrehozott külön bankszámlára.¹⁰

Fontos követelmény, hogy a bíróság abban az esetben bocsáthatja ki az ideiglenes számlázárolást elrendelő európai végzést, amennyiben a hitelező és az adós közti jogvita határon átnyúló elemmel bír. A számlázárolási rendelet szabályai értelmében nemzetközi elemről akkor beszélhetünk, ha az érintett bankszámlát egy másik tagállamban vezetik, mint amely tagállamban az a bíróság található, ahol a hitelező a kérelmet benyújtotta a számlázárolási végzés kibocsátása iránt, vagy mint ahol a hitelező lakóhelye/székhelye található. Az adóst illetően nincs olyan kikötés, hogy a lakhelyének/székhelyének valamely európai uniós tagállamban kell lennie, azaz az adós vonatkozásában csupán az a lényeges, hogy valamely tagállamban bankszámlával rendelkezzen.

A szabályozás egyedülálló jellegét az adja, hogy a bíróság a számlázárolási eljárás során kizárólag a hitelezőt, illetve a hitelező által megjelölt tanúkat

⁹ European Commission: *Civil Justice Programme (2007–2013)*. 2007. Call for proposals 2009-1. 3. Programme objectives and priorities: 3.1 Projects aimed at promoting judicial cooperation in civil matters, with the aim of contributing to the creation of a genuine European area of justice in civil matters based on mutual recognition and mutual confidence.

¹⁰ A pénzüintézetek kötelezettségeiről lásd Hideg Milán István: Az ideiglenes számlázárolást elrendelő európai végzés, különös tekintettel a bankok kötelezettségeire. *Gazdaság és Jog*, 27. (2019b), 5.

hallgatja meg, ellenben a rendelet az adós meghallgatását kifejezetten megtiltja, sőt még azt sem teszi lehetővé, hogy a bíróság értesítse őt az eljárás megindulásáról. A rendelet a *meglepetéshatás* elérésével kívánja megakadályozni azt, hogy az adós eltüntethesse a bankszámláján szereplő pénzeszegeket.

A számlazárolási rendelet fent ismertetett szabályai rendkívülinek számítanak, hiszen mind az Európai Unió jogi aktusai által szabályozott határon átnyúló, mind a tagállami jogok által szabályozott belső jogi bírósági eljárásokban kiemelt jelentőséggel bír a kontradiktórius eljárás elvének érvényesülése, amely azt a követelményt támasztja a bírósággal szemben, hogy mindkét felet meghallgassa az eljárás során, vagy legalábbis biztosítsa a személyes meghallgatás lehetőségét az ellenérdekű felek számára. Az Európai Közösségek Bírósága már 1980-ban kimondta a 125/79. számú Denilauler-ügyben, hogy nem felel meg az adósvédelmi szabályoknak az olyan eljárás, amely során a bíróság anélkül hozott ítéletet, hogy idézést bocsátott volna ki az adós személyes meghallgatására, valamint ha az ítéletet előzetes kézbesítés nélkül kívánják végrehajtani az adóssal szemben.¹¹ Az Európai Közösségek Bíróságának negyvenéves megállapításával fordul szembe a számlazárolási rendelet azzal, hogy megtiltja az adós előzetes értesítését és meghallgatását az eljárás során. A téma érzékenységet mi sem mutatja jobban, mint hogy a számlazárolási rendelet elfogadását megelőző jogalkotási folyamat kirívóan hosszú ideig tartott. Az Európai Bizottság már 2006 októberében elfogadta *Az ítéletvégrehajtás hatékonyságának javításáról az Európai Unióban: bankszámlák letiltása* című zöld könyvet, amelyben javaslatot tett egy, a bankszámlák zárolását szolgáló európai ideiglenes intézkedés megalkotására.¹² A Bizottság javaslatát a Tanács munkacsoportja húsz ülésen vitatta meg, a jogi aktust végső soron csupán 2014. május 15-én írták alá. Ezt követően a számlazárolási rendelet hatálybalépésére még közel három évet kellett várni (2017. január 18.), azaz a teljes folyamat több mint tíz évig tartott.¹³ Álláspontom szerint ennek okai abban keresendők, hogy az ideiglenes számlazárolást elrendelő európai végzés csak akkor lehet hatékony eszköz a hitelezők kezében, ha az adós nem rendelkezik tudomással az ellene folyó eljárásról, ugyanakkor

¹¹ Schweighardt Zsanett: Tagállamközi követelésbehajtás – Ideiglenes számlazárolást elrendelő európai végzés. *Európai Jog*, 18. (2018), 3.

¹² Mészáros Pál Emil: Ideiglenes intézkedések az európai polgári eljárásjogban és a „nem tagállami” ideiglenes számlazárolást elrendelő végzés. *Európai Jog*, 18. (2018), 3. 10.

¹³ Inga Kacevska et alii: *Az Európai Unió jogszabályainak hatékony elfogadása, átültetése, végrehajtása és alkalmazása a polgári igazságügy területén*. Riga, Ministry of Justice of the Republic of Latvia, 2015.

ennek ellensúlyozásaként rendkívül nehéz olyan szabályokat megalkotni, amelyek kellőképpen kompenzálják az adós előzetes értesítésének és meghallgatásának hiányát. A jogalkotó a számlázárolási eljárás „kíméletlen erőskezűségét” oly módon kívánja ellensúlyozni, hogy a hitelezővel, a bírósággal, a végrehajtó hatósággal, illetve a bankokkal és a különböző pénzügyi intézetekkel szemben olyan szigorú követelményeket támaszt, amelyek útján a lehető legnagyobb mértékben igyekszik garantálni az adós „megmaradó” jogait.¹⁴ E szabályok teljes körű betartása ugyanakkor a hitelező érdekében is rendkívül fontos, mivel az adós az esetlegesen jogtalanul alkalmazott számlázárolási végzés ellen jogorvoslati kérelmet terjeszthet elő, amellyel megghiúsíthatja – az egyébként jogszerűen fennálló – hitelezői követelés számlázárolás útján való biztosítását. A következőkben a rendelet azon szabályait elemzem, amelyek a számlázárolási végzés elrendelésének és végrehajtásának sikerét kívánják előmozdítani, ezzel mintegy megteremtve a feltételeit a számlázárolási végzés útján biztosítani kívánt követelés későbbi sikeres végrehajtásának is.

A hitelező kérelmével szemben támasztott tartalmi és formai követelmények

A követelés fennállásának igazolása

A hitelező köteles a számlázárolás elrendelése iránti kérelmében minden olyan információt a bíróság rendelkezésére bocsátani, amelyek a követelés létét és kielégülésének veszélyben forgását igazolják. Abban az esetben, ha a hitelező már rendelkezik ügydöntő bírósági határozattal, közokirattal vagy perbeli egyezséggel, ezek benyújtásával hitelt érdemlően tudja igazolni követelésének fennállását, vagyis ebben az esetben a bíróságnak a követelés fennállását igazoltnak kell tekintenie.¹⁵

A követelés igazolásának valós problémája akkor merül fel, ha a hitelező még nem jutott ügydöntő határozathoz, mivel ebben az esetben még azt is hitelt érdemlően bizonyítani kell a számlázárolási eljárást lefolytató bíróság előtt, hogy jók az esélyei arra, hogy az adóssal szembeni követelését meg fogja ítélni

¹⁴ A számlázárolási rendelet adósvédelmi szabályairól lásd Hideg Milán István: Adósvédelem az ideiglenes számlázárolást elrendelő európai végzés eljárásában. *Gazdaság és Jog*, 28. (2020), 2.

¹⁵ 655/2014/EU rendelet 8. cikk (3) bekezdés.

számára az ügy érdemében eljáró bíróság.¹⁶ Amennyiben a számlázárolási eljárást lefolytató bíróság arra az álláspontra helyezkedik, hogy a hitelező által mellékelte igazolások nem elégségesek a követelés fennállásának valószínűsítéséhez, úgy megkövetelheti a hitelezőtől további bizonyítási eszközök, elsősorban okiratok bemutatását, de egyebekben az eljárás során lehetőség van a hitelező és a hitelező tanúinak a meghallgatására is.¹⁷ Abban a kérdésben ugyan hallgat a rendelet, hogy lehetősége van-e a bíróságnak hivatalból tanúk meghallgatására, de Mohr szerint kizárólag a hitelezőt illeti meg a „tanúk kiválasztásának a joga”, miután a 9. cikk (2) bekezdésében foglalt rendelkezés a „hitelező tanúit”, vagyis a hitelező érdekkörében felmerülő személyeket említi.¹⁸ Ennek megfelelően a bíróság csak azokat a személyeket hallgathatja meg tanúként, akik vallomástételére kiterjed a hitelező indítványa.

A hitelező kötelezettségei közé tartozik az is, hogy a bíróság által meghatározott összegű biztosítékot nyújtson annak érdekében, hogy biztosítható legyen a számlázárolási eljárás jogintézményével való visszaélés megelőzése abban az esetben, ha a hitelező még nem jutott olyan ügydöntő határozathoz, amely igazolná követelésének fennállását. A biztosítékadás mellett a hitelező kötelezettségét képezi az is, hogy a megadott határidőn belül megindítsa az ügy érdemében való eljárást, és annak tényét igazolja a bíróság előtt. Amennyiben ennek nem tesz eleget a hitelező, az a számlázárolási végzés visszavonását vagy az eljárás megszűnésének következményét vonja maga után.¹⁹ Ha pedig a hitelező már rendelkezik ügydöntő határozattal, úgy a számlázárolási eljárást lefolytató bíróság mérlegelésén múlik, hogy biztosíték nyújtására kötelezi-e őt.²⁰

Bár a 12. cikk (3) bekezdése kifejezetten rögzíti, hogy a biztosítékadás során olyan biztosítéknyújtási formák jöhetnek számításba, amelyeket az adott bíróság székhelye szerinti tagállam joga alapján biztosítékként lehet elfogadni,²¹

¹⁶ 655/2014/EU rendelet 7. cikk (2) bekezdés.

¹⁷ 655/2014/EU rendelet 9. cikk (1) bekezdés.

¹⁸ Franz Mohr: *Die vorläufige Kontenpfändung*. Wien, NexisLexis Verlag ARD – ORAC GmbH & Co KG, 2014. 66–67.

¹⁹ 655/2014/EU rendelet 10. cikk (2) bekezdés.

²⁰ 655/2014/EU rendelet 12. cikk (2) bekezdés.

²¹ A 12. cikk (3) bekezdése szerint, ha a bíróság előírja a biztosíték nyújtását, akkor tájékoztatnia kell a hitelezőt az előírt összegről és arról, hogy a bíróság székhelye szerinti tagállam joga alapján a biztosítékok mely formái fogadhatók el. Egyúttal jeleznie kell a hitelezőnek, hogy amint rendelkezésre bocsátotta az e követelményeknek megfelelő biztosítékot, a bíróság ki fogja bocsátani a számlázárolási végzést.

ezen rendelkezés egyebekben a 46. cikk (1) bekezdésében foglalt szabályból is következik, amely szerint minden olyan kérdésben, amelyről a rendelet kifejezetten nem rendelkezik, az eljárás helye szerinti tagállam joga az irányadó. A gyakorlatban biztosíték gyanánt elsősorban zálogjogra, készpénzre, különböző értékpapírokra, valamint kezességi szerződésre és garanciaszerződésre lehet számítani.²²

Veszélyhelyzet

Miután a hitelező sikerrel igazolta a bíróság előtt a követelés fennállását, a második lépés, hogy hitelt érdemlően igazolja azt is, sürgősen szükség mutatkozik a számla zárolására, „befagyasztására”, vagyis hogy fennáll annak valós kockázata, miszerint a számlazárolás hiányában a hitelező követelésének az adóssal szembeni későbbi végrehajtása megghiúsul vagy számottevően nehezebb lesz.²³ Mohr szerint a számlazárolási rendelet e szabálya túlságosan bonyolult, ehelyett célszerűbb lenne a hitelezőktől annak bizonyítását megkövetelni, hogy kétséges a követelés kielégítése. Javaslatá szerint a jogalkotó a számlazárolási rendelet szabályai közé átemelhette volna a szellemi tulajdonjogok érvényesítéséről szóló 2004/48/EK irányelv 9. cikk (2) bekezdésében alkalmazott formulát, amely az ideiglenes intézkedések kapcsán „valószínűsítést” vár el. E szabály alapján az üzletszerűen elkövetett jogsértés esetén a tagállamok biztosítják, hogy a bíróságok óvintézkedésként elrendelhessék a feltételezett jogsértő személy ingó és ingatlan vagyonának lefoglalását, beleértve bankszámláinak befagyasztását és egyéb vagyontárgyainak lefoglalását, amennyiben a sértett fél igazolja, hogy kártérítési igényének teljesítése kétséges.²⁴

A számlazárolási rendelet nem szabályozza, hogy konkrétan milyen veszélyeztetési cselekményeket vehet a bíróság figyelembe. Álláspontom szerint a magyar bírósági gyakorlat számára elsősorban a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 404. § (1) bekezdésében szabályozott csődbűncselekmény elkövetési magatartásai lehetnek az irányadók, vagyis a vagyon elrejtése, eltitkolása, megrongálása, megsemmisítése, színlelt ügylet kötése, kétes követelés elismerése, valamint az észszerű gazdálkodás követelményeivel ellentétes

²² Mohr (2014) i. m. 78.

²³ 655/2014/EU rendelet 7. cikk (1) bekezdés.

²⁴ Mohr (2014) i. m. 45–46.

más cselekmény. Emellett a veszélyeztetési cselekmények körébe természetesen nemcsak olyan magatartások tartozhatnak, amelyek a büntetőjogi felelősségre vonást is megalapozzák, hanem például az adósnak az ugyanazon felek közti korábbi, másik jogvitában tanúsított magatartása is alapot adhat a bíróság azon következtetésének, miszerint fennáll az esélye az adós „újabb fedezetelvonó jellegű üzleti tevékenységének, ténykedéseinek”. Sőt, az adós vagyoni értékeinek a típusa is kockázatot jelentő körülménynek számíthat, ugyanakkor az adós által kifejtett, a mindennapi életben gyakran előforduló olyan tranzakciós (üzleti) tevékenység semmiképp sem tekinthető a kockázat előjelének, mint például a saját maga vagy a családja megélhetésére fordított szükséges kiadásai.²⁵

A bankszámla fellelhetősége

A 8. cikk szerint a hitelező a kérelmében köteles feltüntetni az adós számláját vezető bank azonosítását lehetővé tévő adatokat, így például a pénzüintézet nevét és címét, ugyanakkor a bankszámla számát nem kötelező megadnia, de amennyiben a pontos bankszámlaszámról is tudomással bír, úgy értelemszerűen célszerű azt közölnie a bírósággal.

A határon átnyúló követelések sikeres végrehajtását kívánják előmozdítani a számlazárolási rendelet 14. cikkében foglalt rendelkezések, amelyek segítséget nyújtanak azoknak a hitelezőknek, akik nem rendelkeznek tudomással az adós számláját vezető bank azonosításához szükséges adatokról. E szabályok értelmében a hitelező kérelmet terjeszthet elő a számlainformációk beszerzése iránt ahhoz a bírósághoz, amely joghatósággal rendelkezik a számlazárolási kérelem elbírálására is: ha a hitelező valamely tagállamban olyan végrehajtható bírósági határozathoz vagy közokirathoz, illetve olyan végrehajtható perbeli egyezsége jutott, amelynek értelmében az adós köteles megfizetni a hitelező követelését, és a hitelező okkal feltételezi, hogy az adós egy bizonyos tagállamban valamely banknál egy vagy több bankszámlával rendelkezik, de nem ismeri sem a bank

²⁵ Álláspontom szerint e kérdés eldöntése számos nehézséget vethet fel a gyakorlatban. Gondolhatunk például arra, hogy az adós arra hivatkozik, családi autót vásárolt a bankszámláján szereplő pénzüösszezből, és be tudja mutatni a gépjármű adásvételéről szóló szerződést a bíróság számára. Annak a kérdésnek az eldöntése, hogy az adós ténylegesen családi célokra használja-e a vásárolt autót, hosszadalmas bizonyítást igényelhet, amely nyilvánvalóan ellentétes a számlazárolási eljárás egészét átható sürgősség kritériumával.

nevét és/vagy címét, sem az IBAN-számot, a BIC-kódot vagy a bank azonosítását lehetővé tevő egyéb banki számot, akkor kérelmezheti a bíróságtól a végrehajtás helye szerinti tagállam információs hatóságának abból a célból való megkeresését, hogy az szerezzé be az adós bankszámlájának azonosításához szükséges információkat. Példának okáért erre utaló jel lehet, ha az adós valamely tagállamban céget alapított, mivel valószínűsíthető, hogy gazdasági tevékenységéből adódóan abban a tagállamban bankszámlát is nyitott.²⁶

A 14. cikk (5) bekezdésében foglalt szabály minimumkövetelményként előírja a tagállamok számára, hogy hatékony módszereket kell biztosítaniuk a szükséges információk beszerzése céljából. Ilyen módszer például az adott tagállam területén működő bármely bank kötelezésének lehetősége arra vonatkozóan, hogy az információs hatóság kérésére az adott pénzügyi intézmény közölje, az adós rendelkezik-e bankszámlával. A 14. cikk (5) bekezdése arra is kitér, hogy bármely módszer választása esetében az információk beszerzésében érintett valamennyi hatóságnak sürgősséggel kell eljárnia.

Az információs hatóság az információszerzés eredményéről köteles tájékoztatni a számlazárolási eljárást lefolytató bíróságot. Ennek során az a sajátos eset is előfordulhat, hogy az információs hatóság azt közli a bírósággal, hogy fellelte az adós számláját vezető bankot, ugyanakkor ezen a számlán nem szerepel pénzösszeg. Ettől függetlenül célszerű végzésével elrendelnie a bíróságnak a bankszámla ideiglenes zárolását, ugyanis előfordulhat, hogy a későbbiekben pénzösszeg kerül a bankszámlára, de álláspontom szerint a bíróságnak ebben az esetben is mindenképp meg kell határoznia azt a maximális összeget, amelynél többet nem zárolhat a pénzügyi intézmény.

Az ideiglenes számlazárolást elrendelő európai végzés formai és tartalmi követelményei

Általában

A bíróságnak az ideiglenes számlazárolást elrendelő európai végzést az erre a célra rendszeresített formanyomtatványon kell kibocsátania, amely az A. részből és a B. részből áll. A 19. cikk (4) bekezdése szerint ha a számlazárolási végzés különböző bankoknál vezetett számlákat érint, úgy valamennyi érintett

²⁶ Mohr (2014) i. m. 80.

pénzüntézet számára külön formanyomtatványt kell kiállítani, valamint a végzés rendelkező részét tartalmazó kivonatot is mellékelni szükséges.

Az A. rész

A 19. cikk (2) bekezdése szerint az A. résznek tartalmaznia kell *a)* a végzést elrendelő bíróság nevét és címét, valamint az ügy iktatási számát, *b)* a hitelező adatait, *c)* az adós adatait, illetve *d)* a végzéssel érintett bank nevét és címét. E cikk (2) bekezdés *e)* pontja rögzíti azt is, hogy ha a hitelező a kérelmében közölte az adós számlaszámát, akkor a végzésben a zárolandó bankszámla vagy bankszámlák számát is fel kell tüntetni, és adott esetben azt is, hogy az adós ugyanezen banknál vezetett esetleges további számláit is zárolni szükséges. Ehhez kapcsolódik az *f)* pontban előírt szabály is, amely szerint az A. részben azt is szerepeltetni kell, ha valamely zárolandó bankszámla számát a 14. cikk szerinti számlainformációk beszerzésére irányuló kérelem útján szerezték be, továbbá fel kell tüntetni *g)* a végzéssel zárolandó összeget, *h)* a végzés 24. cikk szerinti alkalmazására vonatkozó, a banknak szóló utasítást, *i)* illetve a végzés kibocsátásának idejét is.

Mindemellett a *j)* pont szerint ha a hitelező a számlazárolási végzés elrendelése iránti kérelmében ismertette a saját bankszámlaszámát az adós esetleges önkéntes teljesítése céljából, akkor a bíróság a számlazárolást elrendelő végzésben felhatalmazást ad a bank számára arra vonatkozóan, hogy az adós erre irányuló jelzése esetén utalja át a zárolt pénzeszközöket a hitelező számlaszámára.²⁷

A B. rész

A 19. cikk (3) bekezdése szerint a B. résznek tartalmaznia kell *a)* az ügy tárgyának ismertetését, a végzés kibocsátásának bírósági indokolását, *b)* a hitelező által esetlegesen nyújtott biztosíték összegét, *c)* adott esetben azt a határidőt, amelyen belül a hitelezőnek meg kell indítania az eljárást az ügy érdemében, és amelyen belül az eljárás megindítását igazolnia kell a végzést kibocsátó bíróság előtt, illetve *d)* adott esetben azt is fel kell tüntetni, hogy mely iratokat szükséges az adós jogainak érvényesítése céljából lefordítani. Az *e)* pont szerint bizonyos

²⁷ 655/2014/EU rendelet 24. cikk (3) bekezdés.

esetekben a B. részben azt is szerepeltetni szükséges, hogy a végzés végrehajtását a hitelezőnek kell kezdeményeznie, és ennek következtében a hitelezőnek kell továbbítania a végzést a végrehajtás helye szerinti tagállam illetékes hatóságának a 23. cikk (3) bekezdése alapján, illetve neki kell kezdeményeznie a végzés adós részére történő kézbesítését a 28. cikk (2), (3) és (4) bekezdései szerint. Emellett az *f)* pont szerint a B. részben a bíróságnak általános tájékoztatást szükséges adnia az adós rendelkezésére álló jogorvoslatokról is.

A zárolandó összeg

A 17. cikk (4) bekezdése alapján az ideiglenes számlazárolást elrendelő európai végzést olyan összegre kell kibocsátani, amely a hitelező által a bíróság rendelkezésére bocsátott bizonyítékok és az alapul szolgáló követelésre alkalmazandó jog alapján indokolt, és amely kiterjed a végzés kibocsátásának időpontjáig esedékes kamatokra és egyéb költségekre is. E szabály alapján a bíróság nem feltétlenül a hitelező által kért összegben rendeli el az adós bankszámlájának a zárolását, ugyanakkor a 17. cikk (4) bekezdés második albekezdése rögzíti azt is, hogy a végzésben meghatározott összeg nem haladhatja meg a hitelező kérelmében szereplő összeget. E tekintetben is a hitelezőknek – saját érdekükben – alapos megfontoltsággal szükséges eljárniuk a számlazárolási kérelem összeállításánál, ugyanis amennyiben a szükségesnél alacsonyabb összeget jelölnek meg a kérelemben, úgy e hibát a későbbiekben már a bíróság sem orvosolhatja. E körben a 24. cikk (5) bekezdésében foglalt szabály előírja azt is, hogy az adós bankszámláján szereplő, a számlazárolási végzésben meghatározott összegen felüli pénzeszközöket a végzés alkalmazása nem érinti. Ez azt jelenti, hogy például abban az esetben, ha a bank a zárolt összeg elhelyezése, kezelése céljából létrehoz egy külön számlát, úgy erre a számlára csak a zárolt összegnek megfelelő mértékű pénzeszköz helyezhető át, azon felüli összegek nem.

Az ideiglenes számlazárolást elrendelő európai végzés végrehajtása

Általában

Az ideiglenes számlazárolás jogintézménye csak akkor lehet hatékony jogvédelmi eszköz a hitelezők kezében, ha a számlazárolási végzés sikeres elrendelését

követően a végzés végrehajtása is sikeresen zajlik. A számlazárolási rendelet szabályai értelmében azon tagállam hatósága rendelkezik joghatósággal a végrehajtási eljárás lefolytatására, amely országban a végzéssel zárolt bankszámlát vezetik. Amennyiben a bíróság különböző tagállamok pénzügyi intézményeinél vezetett bankszámlák zárolását rendeli el, úgy minden egyes érintett tagállam hatósága külön végrehajtási eljárást fog lefolytatni.

Amennyiben a tagállami bíróság számlazárolást elrendelő végzését egy másik tagállamban kell végrehajtani, úgy a számlazárolási rendelet 23. cikk (3) bekezdése alapján a végzés A. részét, valamint a 25. cikk szerinti értesítésre szolgáló üres formanyomtatványt a végrehajtás helye szerinti tagállam illetékes hatóságához szükséges továbbítani. A továbbítást a végzést kibocsátó bíróságnak vagy a hitelezőnek kell elvégeznie, attól függően, hogy az eredeti eljárás helye szerinti tagállam joga melyikük kötelezettségévé teszi e feladatot.

A 23. cikk (4) bekezdése alapján a végzéshez csatolni kell a végzés fordítását vagy átíratát a végrehajtás helye szerinti tagállam hivatalos nyelvén, amelyet a végzést kibocsátó bíróságnak kell biztosítania az erre a célra rendszeresített formanyomtatvány megfelelő nyelvi változatának felhasználásával.

Első lépés: a számlazárolási végzés kézbesítése a bank részére

Miután a számlazárolási végzést kibocsátó bíróság megküldi a végzést a végrehajtás helye szerinti tagállam illetékes végrehajtó hatóságához, azt követően a számlazárolási rendelet 23. cikk (5) bekezdése szerint a végrehajtó hatóságnak a nemzeti jogával összhangban meg kell tennie a végzés végrehajtásához szükséges intézkedéseket. Ilyen intézkedésnek számít az adós számláját vezető bank az iránti megkeresése is, hogy a végzésben foglaltaknak megfelelően zárolja az adós bankszámláját. Ennek körében a bíróság előírhatja a pénzügyi intézmény számára, hogy blokkolja az adós tranzakciós tevékenységeit, azaz a pénzáttalálást és a pénzfelvételt, valamint a bíróság arra is utasíthatja a pénzügyi intézményt, hogy csoportosítsa a végzésben megjelölt összeget egy zárolási célokra létrehozott külön bankszámlára.²⁸ Emellett a számlazárolási rendelet lehetővé teszi a tagállamoknak azt is, hogy speciális szabályokat írjanak elő a bank számára a végzés végrehajtási módjait illetően, amely során a pénzügyi intézménynek az utasításban foglaltak figyelembevételével kell teljesítenie a végzést.

²⁸ 655/2014/EU rendelet 24. cikk (2) bekezdés.

Álláspontom szerint a végzést nem a bank székhelye (központja) szerinti címre célszerű kézbesítenie a végrehajtó hatóságnak, hanem a végrehajtás helye szerinti fióktelephez, vagyis ahhoz a konkrét pénzüintézethez, amelyik az adós bankszámláját vezeti, ugyanis értelemszerűen ez a bank fogja zárolni az adós számlaszámát. Amennyiben valamilyen probléma akadályt képezi a pénzüintézet részére szóló küldemény kézbesítésének, úgy a végrehajtó kötelessége erről haladéktalanul tájékoztatni a hitelezőt, ezzel lehetőséget biztosítva számára arra, hogy közölje a bank helyes címét a végzés mielőbbi végrehajtása céljából.

Második lépés: az adós bankszámlájának zárolása

A 24. cikk (1) bekezdése előírja a pénzüintézet számára, hogy a megkeresés megérkezését követően haladéktalanul alkalmaznia kell a számlazárolást, méghozzá azon a módon, amely a végzésben szerepel. A banknak első lépésként a végzésben megjelölt bankszámlát szükséges azonosítania ahhoz, hogy meggyőződjék arról, egyáltalán szerepel-e az adott számlaszám a saját nyilvántartásában. Ez különösen azokban az esetekben jelenthet nehézséget, amennyiben a számlazárolási végzés nem tartalmazza a konkrét bankszámlaszámot, csupán az adós nevét és egyéb adatait tünteti fel, de értelemszerűen a pénzüintézetnek ez esetben is meg kell tennie a sikeres azonosítás érdekében valamennyi lehetséges intézkedést.²⁹

Amennyiben a számlazárolási végzés az adós egyazon banknál vezetett több számlájára is kiterjed, és az e számlákon található pénzeszközök meghaladják a végzésben meghatározott összeget, úgy a 24. cikk (7) bekezdése szerint a végzést az alábbi prioritási sorrendben kell alkalmazni:

1. a kizárólag az adós nevén lévő takarékszámlák;
2. a kizárólag az adós nevén lévő folyószámlák;
3. mással közös takarékszámlák, a 30. cikkre is figyelemmel;
4. mással közös folyószámlák, a 30. cikkre is figyelemmel.

E szabályoknak megfelelően a pénzüintézetnek még az azonosítást követően is különös gondossággal szükséges eljárnia, tekintettel arra, hogy a 30. cikk szerint azok a bankszámlák, amelyek felett a banki nyilvántartás szerint nem kizárólag az adós bír rendelkezési joggal, hanem harmadik személyek is, csak olyan mértékig zárolhatók, amilyen mértékben zárolásukat a végrehajtás helye szerinti

²⁹ 655/2014/EU rendelet 24. cikk (4) bekezdés.

tagállam joga lehetővé teszi. A rendelet e szabállyal azoknak a személyeknek a jogait kívánja védeni, akik – az adóshoz hasonlóan – rendelkezési joggal bírnak a számla fölött, így csak abban az esetben lehetséges az ilyen számlák zárolása, amennyiben arra a végrehajtás helye szerinti tagállam joga lehetőséget ad. Mohr álláspontja szerint amennyiben a bank nem tartja be a számlazárolási rendelet által előírt sorrendet, úgy mind a hitelező, mind az adós kérheti a bíróságtól a sorrend bank általi betartását. Mindez értelemszerűen felveti a bank kártérítési felelősségét is, amennyiben e magatartásával valamelyik félnek kárt okoz, bár a rendeletben nincs szabályozva, hogy elő lehet-e terjeszteni kártérítés iránt kérelmet, illetve a bíróság sem dönthet hivatalból a bank jogi felelősségéről. Mindenesetre a pénzüintézeteknek gondosan kell eljárniuk a számlák zárolása során, elkerülve az ilyen jellegű károkozást.³⁰

Hogyha az adósnak különböző bankoknál találhatóak azok a számlái, amelyeket a számlazárolási végzés értelmében zárolni szükséges, úgy minden érintett banknak zárolnia kell a nyilvántartásában szereplő számlát. Ennek következtében azonban előfordulhat az, hogy a bíróság által a számlazárolási végzésben meghatározott összegnél – összességében – magasabb összeget zárolnak a pénzüintézetek. E probléma utólagos megoldására szolgál a rendelet 27. cikk (1) bekezdésében foglalt szabály, amely szerint a hitelező köteles megtenni az annak biztosításához szükséges intézkedéseket, hogy minden olyan összeget felszabadítsanak, amely a számlazárolási végzés alkalmazását követően meghaladja a számlazárolási végzésben megállapított összeget. Ennek megfelelően a hitelező a zárolandó összeget meghaladóan zárolt összeget feltüntető értesítés kézhezvételét követő harmadik munkanap végéig az összeg felszabadítására vonatkozó kérelmet köteles előterjeszteni a végrehajtás helye szerinti azon tagállam illetékes hatóságához, amely tagállamban a zárolandó összeget meghaladó zárolást foganatosították. Amennyiben a hitelező nem tesz eleget ebbéli kötelezettségének, úgy az adós jogorvoslattal élhet a 33. cikk (1) bekezdés *d)* pontja alapján, amely szerint az adós által az eredeti eljárás helye szerinti tagállam illetékes bíróságánál előterjesztett kérelem alapján a számlazárolási végzést vissza kell vonni, vagy adott esetben módosítani kell.

Itt kívánom megjegyezni, hogy a 24. cikk (2) bekezdés második albekezdése szerint a zárolásra kerülő végleges összeg a végzés vagy az annak megfelelő utasítás bank általi kézhezvételének időpontjában fennálló függő tranzakciók elszámolásának függvényében változhat. Ugyanakkor az ilyen függő tranzak-

³⁰ Mohr (2014) i. m. 113.

ciókat csak abban az esetben lehet figyelembe venni, ha elszámolásuk azelőtt megtörtént, hogy a bank kiadta a pénzeszközök sikeres zárolásáról szóló értesítést a végzést kibocsátó bíróságnak, és tértivevénnyel igazolt ajánlott postai küldeményben vagy azzal egyenértékű elektronikus úton a hitelezőnek.

A 24. cikk (8) bekezdése szerint ha a külön zárolási célra létrehozott bank-számlán szereplő pénzeszközök pénzneme eltér a számlazárolási végzés szerinti pénznemtől, a banknak a végzésben meghatározott összeget a végzés alkalmazása napján és időpontjában érvényes, az említett pénznem eladására vonatkozóan az Európai Központi Bank által közétett referencia-devizaárfolyamnak vagy a végrehajtás helye szerinti tagállam központi bankja által közzétett átváltási árfolyamnak megfelelően át kell váltania a pénzeszközök pénznemére, és a megfelelő összeget ebben a pénznemben kell zárolnia.

Harmadik lépés: értesítés a pénzeszközök zárolásáról

A 25. cikk (1) bekezdése szerint a banknak vagy a végrehajtás helye szerinti tagállamban a végzés végrehajtásáért felelős egyéb szervezetnek a számlazárolási végzés alkalmazását követő harmadik munkanap végéig az erre a célra rendszeresített formanyomtatványon értesítést szükséges kiállítania, amelyben feltünteti a végzés alkalmazásának napját. Ha – rendkívüli körülmények fennállása esetén – a bank vagy egyéb szervezet nem tudja kiállítani az értesítést három munkanapon belül, akkor a lehető leghamarabb, de legkésőbb a végzés alkalmazását követő nyolcadik munkanap végéig köteles kiállítani azt. A 25. cikk (2) bekezdése szerint ha a végzést a végrehajtás helye szerinti tagállamban bocsátották ki, a banknak vagy a végzés végrehajtásáért felelős egyéb szervezetnek továbbítania kell az értesítést a végzést kibocsátó bíróságnak, és tértivevénnyel igazolt ajánlott postai küldeményben vagy azzal egyenértékű elektronikus úton a hitelezőnek. Ezzel szemben, ha a végzést a végrehajtás helye szerinti tagállamtól eltérő tagállamban bocsátották ki, úgy az értesítést a végrehajtás helye szerinti tagállam illetékes hatóságának kell továbbítani, kivéve, ha az értesítést ugyanaz a hatóság állította ki. Az értesítést a hatóság a 29. cikkel összhangban továbbítja a végzést kibocsátó bíróság, illetve a hitelező felé az értesítés kézhezvételétől vagy kiállításától számított első munkanap végéig. Tekintettel arra, hogy a számlazárolási rendelet 29. cikke az adatok közlésével kapcsolatban nem ír elő semmilyen alaki követelményt, csupán azt várja el, hogy az átvett irat

tartalma helyesen és megbízhatóan tükrözze a továbbított irat tartalmát, így Mohr álláspontja szerint a tájékoztatás teljesíthető e-mail, fax vagy posta útján is.³¹

Utolsó lépés: az adós utólagos értesítése

Az adós azt követően értesíthető a végzésről, ha már visszaérkezett a bírósághoz a bank nyilatkozata, miszerint a számlát zárolta.³² Ellenben abban az esetben, ha a bíróság elutasítja a hitelező számlazárolási végzés kibocsátása iránt előterjesztett kérelmét, úgy az adóst még utólag sem értesítik az ellene folyamatban volt számlazárolási eljárásról; ennek indokát az képezi, hogy fennmaradjon a meglepetéshatás elérésének lehetősége egy esetleges újabb számlazárolási eljárás megindításának szükségessége esetén. E szabállyal összefüggésben áll a 21. cikk (3) bekezdésében foglalt rendelkezés is, amely szerint az adós abban az esetben sem értesíthető, ha a számlazárolást elutasító határozat ellen fellebbezéssel él a hitelező. A másodfokú eljárásban is a meglepetéshatás fenntartása az értesítési tilalom célja, hiszen abban az esetben, ha az adóst az elsőfokú bíróság értesítené a határozatáról és az ellene benyújtott fellebbezésről, úgy feltehetőleg az adósnak elég ideje lenne ahhoz, hogy eltüntethesse a bankszámláján lévő pénzüsszeget a másodfokú határozat meghozatala előtt; vagyis amennyiben a másodfokú bíróság ellentétes döntést hozna az elsőfokú bírósággal, úgy a másodfokú bíróság által elrendelt ideiglenes számlazárolást már nem lehetne sikeresen végrehajtani.

Árnyaltabb a kép, amennyiben az elsőfokú bíróság csupán részben ad helyt a hitelező kérelmének. Álláspontom szerint ebben az esetben meg kell küldeni a teljes számlazárolási végzést az adósnak, sőt a bíróság a másodfokú eljárásban meghallgathatja az adóst, mivel – a részben helyt adó elsőfokú számlazárolási végzés ismeretében – már egyébként sem érvényesülhetne a meglepetéshatás, így a hitelező érdekét sem szolgálná az, ha a bíróság a végzés fellebbezéssel támadott részét nem ismertetné az adóssal.

Miután bemutattam, hogy milyen esetekben szükséges az adós részére megküldeni az ideiglenes számlazárolást elrendelő európai végzést, ismertetni kell azt is, hogy a végzés mellett az eljárás iratai közül mely egyéb iratokat szükséges kézbesíteni. A 28. cikk (5) bekezdése szerint az adós részére a hitelező kérelmét és annak bizonyos mellékleteit, valamint a számlazárolási végzést kell megküldeni.

³¹ Mohr (2014) i. m. 119.

³² 655/2014/EU rendelet 25. cikk (1)–(4) bekezdés.

deni. E rendelkezést a 49. cikk (1) bekezdésében foglalt szabály részletezi, amely szerint a hitelező kérelmét és a végzést minden esetben le kell fordítani az adós lakóhelye, illetve székhelye szerinti tagállam hivatalos nyelvére vagy az adós által értett más nyelvre, a hitelező kérelmének mellékleteit képező dokumentumok közül pedig azokat szükséges lefordítani, amelyek ismerete nélkül az adós nem érvényesítheti hatékonyan a rendeletben foglalt jogait. Hogy a konkrét ügyben a mellékletek közül mely iratok elengedhetetlenek az adós jogainak érvényesítéséhez, ezt minden esetben a bíróság határozza meg.

A 25. cikk (4) bekezdése lehetőséget ad az adósnak arra, hogy kérelmet terjesszen elő a bankhoz vagy a végrehajtásért felelős egyéb szervezethez a végzés részleteinek ismertetése iránt, de a bank vagy a végrehajtásért felelős szerv ilyen kérelem hiányában is megteheti ezt. E tekintetben is a rendelet 29. cikke az alkalmazandó szabály, vagyis az átvett iratnak helyesen és megbízhatóan kell tükröznie a továbbított irat tartalmát, illetve a benne lévő információnak közérthetően kell szerepelnie, ami – formai kötöttség hiányában – ugyancsak történhet e-mail, fax vagy postai kézbesítés útján is.

Lefoglalás alól mentes összegek

A következőkben a számlazárolási rendelet azon részletszabályaira térek ki, amelyek befolyással bírhatnak az eljárás általános menetére, illetve a végzés végrehajtására.

A számlazárolási rendelet 2. cikk (3) bekezdése rögzíti, hogy nem vonhatók zárolás alá azok a bankszámlák, amelyek a számlavezetés helye szerinti tagállam joga alapján mentességet élveznek, illetve azok a számlák sem, amelyeket a 98/26/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv 2. cikk a) pontjában meghatározott rendszerek működtetésével összefüggésben vezetnek. A 2. cikk (4) bekezdése szerint azok a központi bankoknál vezetett számlák sem zárolhatók, amelyek esetében monetáris hatóságként járnak el a számlát vezető intézmények.

A 31. cikk (1) bekezdése szerint a végrehajtás helye szerinti tagállam joga alapján a lefoglalás alól mentes összegek az e rendelet szerinti zárolás alól is mentességet élveznek. E szabály értelmében azon tagállam joga irányadó, ahol a bankszámlát vezetik. Ilyen esetekben tehát hivatalból kell mentesíteni a lefoglalás alól az érintett összegeket.³³ Amennyiben e szabály ellenére a mentesítésért

³³ 655/2014/EU rendelet 31. cikk (2) bekezdés.

felelős szerv nem tesz eleget ebbéli kötelezettségének, úgy az adós jogorvoslati kérelmet terjeszthet elő a jogszerűtlen lefoglalás ellen a 31. cikk (3) bekezdés, illetve a 34. cikk (1) bekezdés *a)* pontja alapján.

A zárolható pénzösszeg mértéke

A 17. cikk (4) bekezdése alapján a bíróságnak a számla zárolását olyan mértékű pénzösszeg vonatkozásában szükséges elrendelnie, amely a hitelező által benyújtott bizonyítékok és az alapul szolgáló követelésre alkalmazandó jog alapján indokolt, és adott esetben ki kell terjednie a végzés kibocsátásának időpontjáig esedékes kamatokra és az egyéb járulékos költségekre is, vagyis a bíróság nem feltétlenül a hitelező által kért összegben rendeli el az adós bankszámlájának zárolását. Emellett a 17. cikk (4) bekezdésének második albekezdése rögzíti azt is, hogy a bíróság által meghatározott összeg semmilyen körülmények között sem haladhatja meg a hitelező által a kérelemben feltüntetett összeget, vagyis még abban az esetben sem, ha egyébként az eljáró bíróság is magasabb összegű számlazárolási végzés kibocsátását tartaná indokoltnak.

A 27. cikk (1) bekezdése szerint a hitelező köteles megtenni az annak biztosításához szükséges intézkedéseket, hogy felszabadítsanak minden olyan összeget, amely a számlazárolási végzés alkalmazását követően meghaladja a végzésben megállapított összeget, ha a végzés ugyanabban a tagállamban vagy különböző tagállamokban több számlát érint, vagy ha a végzést egy vagy több, ugyanazon adóssal szemben és ugyanazon követelés biztosítása céljából kibocsátott, a számlazárolási végzéssel egyenértékű tagállami végzés alkalmazását követően bocsátották ki. Amennyiben a hitelező nem terjeszt elő kérelmet a bírósághoz a tévesen zárolt összegek felszabadítása iránt, úgy az adós jogorvoslattal élhet a 33. cikk (1) bekezdés *d)* pontja alapján.

Mohr kérdésként veti fel, vajon választási joggal rendelkeznek-e a hitelező a tekintetben, hogy az érintett számlák közül melyik legyen a hitelező által előterjesztendő, 27. cikk szerinti kérelem tárgya. A helyzetet tovább bonyolítja, ha a bankszámlákat különböző tagállamokban vezetik, ugyanis ez a bíróság joghatóságát is befolyásolja. Annak ellenére, hogy a rendelet hallgat e kérdésben, Mohr álláspontja szerint a 24. cikk (7) bekezdésében foglalt szabály megoldást jelenthet a problémára, amely ugyan az egyazon banknál vezetett számlák tekintetében állít fel prioritási sorrendet, de – analógiával élve – a 27. cikk szerinti hitelezői

kérelem kapcsán is alkalmazható lehet.³⁴ Például, ha az adós rendelkezik egy *önálló* takarékszámlával és egy másik személlyel (vagy akár több személlyel) közös takarékszámlával is, akkor értelemszerűen a közös bankszámlát szükséges feloldani addig a mértékig, hogy a végösszeg pontosan megegyezzen a számlazárolási végzésben meghatározott összeggel. Másképp kifejezve, a közös takarékszámlán csak olyan mértékben kell zárolni a pénzeszközöket, hogy az azon és az adós önálló takarékszámláján zárolt pénzeszközök együttes összege elérje a számlazárolási végzésben a bíróság által meghatározott összeget.

Zárolás helyett biztosíték nyújtása

Az adós kérelme alapján a számlazárolási végzést kibocsátó bíróság elrendelheti a zárolt pénzeszközök felszabadítását, illetve megszüntetheti a számlazárolási végzésnek a végrehajtás helye szerinti tagállamban való végrehajtását, ha az adós a végzésben szereplő összegnek megfelelő biztosítékot vagy a bíróság székhelye szerinti tagállam joga szerint elfogadható formában és legalább az említett összeggel egyenlő értékben alternatív garanciát nyújt a bíróságnak.³⁵

Egyezség a követelés rendezéséről

A számlazárolási végzéssel járó korlátozás arra sarkallhatja az adóst, hogy kielégítse a hitelező követelését, ugyanakkor az adós a zárolás alá vont összegből közvetlenül nem teljesíthet, mivel az ellentmondana a számlazárolási végzés alapvető céljának, azaz az adós bankszámla feletti rendelkezési jogának ideiglenes felfüggesztésének, korlátozásának.³⁶ E paradoxon feloldása céljából a 24. cikk (3) bekezdése lehetőséget biztosít az adósnak arra, hogy kérje a banktól a zárolt összegek felszabadítását, és azt, hogy a felszabadított összeget utalja át a követelés kiegyenlítésének céljából a hitelező által megjelölt számlára. Ugyanezt a célt szolgálja a 35. cikk (3) bekezdésében foglalt szabály is: ha az adós és a hitelező megegyeztek a követelés rendezéséről, úgy együttesen kérelmezhetik a számlazárolási végzést kibocsátó bíróságnál a végzés visszavonását vagy módosítását,

³⁴ Mohr (2014) i. m. 123.

³⁵ 655/2014/EU rendelet 38. cikk (1) bekezdés *a)* és *b)* pont.

³⁶ Mohr (2014) i. m. 154.

vagy a végrehajtás helye szerinti tagállam illetékes bíróságánál a végzés végrehajtásának a megszüntetését.

A 35. cikk (3) bekezdésében foglalt kérelem abban különbözik a 24. cikk (3) bekezdésében foglalt lehetőségtől, hogy a kérelmet az adósnak és a hitelezőnek együttesen kell előterjesztenie, illetve míg a 24. cikk (3) bekezdése szerint az adós egyedüli kérelmét (vagy inkább jelzését) a banknál, addig a 35. cikk (3) bekezdése szerint a közös kérelmet a végrehajtás helye szerinti tagállam illetékes bíróságnál vagy végrehajtó hatóságánál kell előterjeszteni. Ami a közös kérelem fogalmát illeti, Mohr szerint elegendő az, ha az egyik fél az írásbeli hozzájárulását adja a másik fél kérelméhez, de az a legcélszerűbb, ha mindkét fél egyidejűleg aláírja az okiratot. Abban az esetben, ha az adós nem tud megegyezni a hitelezővel a követelés rendezéséről, de fennállnak a 24. cikk (3) bekezdésében foglalt feltételek, úgy az adós ez iránti *másodlagos* kérelmeként (jelzéseként) kezelheti a bíróság az eredetileg a 35. cikk (3) bekezdése szerinti kérelemként benyújtott iratot.³⁷

A számlázárolási eljárás jövője

A számlázárolási rendelet a hitelező eljárás megindítása iránti kérelmével szemben támasztott szigorú követelményekkel, a hitelező kártérítési felelősségre vonásának lehetőségével, illetve egy sajátos jogorvoslati rendszer kialakításával törekszik arra, hogy megfelelően tudja ellensúlyozni az eljárás *ex parte* jellegét, vagyis azt, hogy az adóst nem értesíti és nem hallgatja meg a bíróság annak érdekében, hogy a bankszámláján szereplő pénzösszeget ne tudja kivonni az ideiglenes számlázárolás alól. Hogy az adós számára az előtte észrevétlenül zajló eljárás ellensúlyozásaként biztosított jogok mennyiben tudják kompenzálni a kontradiktórius eljárás elvének hiányát, jelentős kérdés, amelynek megválaszolása már nem sokat várat magára, tekintettel arra, hogy az Európai Bizottság 2022. január 18-ig jelentést köteles nyújtani e tárgyban. Álláspontom szerint a számlázárolási rendelet megítélése során azt szükséges leginkább megvizsgálni, hogy mennyire csorbitja a szűk tárgyi hatály az ideiglenes számlázárolást elrendelő európai végzés jelentőségét, mivel a jogalkotó olyan jogterületeket is kivont a rendelet alkalmazási köréből, mint a fizetéseképtelenségi jog (csőd-eljárás, felszámolás), az öröklési jog vagy a házassági vagyonjog. E dilemma

³⁷ Mohr (2014) i. m. 155.

szemléltetésére fogalmazza meg azt a szóképet Tajti és Iglowski, miszerint egyelőre kérdéses, hogy a számlázárolási rendelet „valódi nukleáris fegyver” vagy csupán egy „papírtigris” az adósokkal szemben.³⁸ Emellett a számlázárolási eljárás a nemzeti jog értelmében meglévő zárolási intézkedések alternatívája, azaz mindösszesen egy szabadon választható lehetőség az adott tagállam jogrendszere által igénybe vehető más eljárástípusok mellett, de egyebekben a két eljárás lefolytatásának egyidejűleg is helye lehet.

Emellett arra is szükséges kitérni, hogy a hitelezőket kártérítési felelősség is terheli, ugyanis a rendelet 13. cikk (1) bekezdése szerint a hitelező köteles megtéríteni az adós mindazon kárát, amelyet a számlázárolási végzés a hitelezőnek felróható okok miatt okozott. A felróhatóság mellett további feltétel, hogy kár érje az adóst, illetve hogy a számlázárolási végzés elrendelése és a felmerülő kár között ok-okozati kapcsolat álljon fenn. A hitelezői felelősség kapcsán szükséges megemlíteni a 8. cikk (2) bekezdés o) pontjában foglalt szabályt, amely szerint a hitelezőnek a számlázárolási kérelem mellé csatolnia kell egy nyilatkozatot arról, hogy a legjobb tudomása szerint az általa közölt információ teljes és megfelel a valóságnak, és hogy tudatában van annak, hogy a szándékosan valótlan vagy hiányos állítások megalapozhatják a hitelező 13. cikk szerinti kártérítési felelősségét, vagy a kérelem előterjesztésének helye szerinti tagállam joga alapján egyéb jogkövetkezményeket, például bírság kiszabását vonhatja maga után. Ahogy a fentiek is mutatják, az ideiglenes számlázárolást elrendelő európai végzés eljárása számos előnnyel és hátránnyal járhat a hitelezők számára, s hogy a mérleg nyelve merre billen, arról hamarosan jelentést ad az Európai Bizottság, remélhetőleg prosperáló eredményekkel.

Amellett, hogy az Európai Unió jogalkotói a számlázárolási rendelettel gátat kívántak szabni az adósok különböző fedezetelvonó magatartásainak, az elmúlt évtizedekben az egyes tagállami jogrendszerek közötti bizalom kiépülése, illetve azok egységesítése, harmonizációja érdekében számos erőfeszítést tettek, amelynek eredményei mind-mind hozzájárulnak a határon átnyúló követelések sikeres végrehajtásához. Az egyik ilyen siker a végrehajthatóvá nyilvánítási eljárás megszüntetése volt, amelyet újabb eredmények követtek. A következőkben a jogfejlődés új irányvonalait ismertetem.

³⁸ Tajti Tibor – Peter Iglowski: *A cross border study of freezing orders and provisional measures – Does Mareva rule the waves?* Springer, 2018. 83–86.

A jogfejlődés új irányvonalai: az alkalmazandó jog meghatározása és a tagállamok közötti együttműködés szabályozása

Általában

A közismert anekdota szerint a hön áhított európai egység akkor éri el teljes kiteljesedését, ha az ünnepi vacsorára, amelyre hivatalosak vagyunk, egy angol küldi a meghívót, a menüsört egy francia készíti, a hangulatról egy olasz gondoskodik, és az egészet egy német szervezi. Ezzel szemben a fejtelenség akkor köszönt ránk, ha megérkezve a vacsorára egy francia fogad minket, egy angol készíti az ételeket, egy német gondoskodik a hangulatról, és ami az igazán rizikós, egy olasz szervezi az egészet. Bár a közös vacsoráról az angolok már távozófélben, sőt már a küszöbön túl is vannak,³⁹ az Európai Unió még mindig számos, különböző kultúrával rendelkező tagállamból áll. Épp ezért fontos, hogy a sokféleség rengetegéből kilépve az Európai Unió kezébe vegye a stafétabotot, és kialakítsa saját normáit, szokásait, azaz kultúráját. Bár a gasztronómia terén – egyelőre – nehéz olyan ételt mondani, amely „tipikus uniós” éteknek lenne nevezhető, a jog világában számos olyan kifejezés született, amely uniós ihletésű,⁴⁰ s e szótárát nemrég az Európa Unió tovább bővítette a *nemzetközi párok* kifejezéssel. E szófordulat alatt a határon átnyúló házastársi és a bejegyzett élettársi kapcsolatok értendők, amelyet a vagyoni jogi kérdéseket szabályozó 2016/1103⁴¹ és 2016/1104⁴² számú uniós rendeletekben szerepeltet a jogalkotó. Természetesen e rendeletek nemcsak a tekintetben bírnak jelentőséggel, hogy bővítették az autonóm uniós jog nyelvi szótárát, hanem abban is újszerűek,

³⁹ Sulyok Tamás: Ízelítő Gombos Katalin Az Európai Unió jogrendszere és közjogának alapjai című könyvéhez. *Európai Tükör*, 20. (2017), 1. 128.

⁴⁰ Ilyen például a számlazárolási rendeletből ismert *meglepetéshatás*. A határon átnyúló követeleésbehajtással összefüggő ügyekben az adós csak azt követően értesül bankszámlája ideiglenes zárolásáról, hogy a zárolást a bank elvégezte a bíróság utasítása alapján. A rendelet ezzel kívánja elkerülni azt, hogy az adós a bankszámlájáról eltüntethesse a zárolandó összeget.

⁴¹ A Tanács (EU) 2016/1103 rendelete (2016. június 24.) a házassági vagyoni jogi rendszerekkel kapcsolatos ügyekben a joghatóság, az alkalmazandó jog, valamint a határozatok elismerése és végrehajtása területén létrehozandó megerősített együttműködés végrehajtásáról.

⁴² A Tanács (EU) 2016/1104 rendelete (2016. június 24.) a bejegyzett élettársi kapcsolatok vagyoni jogi hatásaival kapcsolatos ügyekben a joghatóság, az alkalmazandó jog, valamint a határozatok elismerése és végrehajtása területén létrehozandó megerősített együttműködés végrehajtásáról.

hogy meghatározzák az alkalmazandó jogot, illetve szabályozzák a tagállamok közötti együttműködést is.

A nemzetközi párok joga kapcsán az egységes szabályozás igénye 2011. március 16-ára nyúlik vissza, amikor is az Európai Bizottság javaslatot fogadott el a házassági vagyoni jogi rendszerekkel és a bejegyzett élettársi közösségek vagyoni jogi hatásaival kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló tanácsi rendelet megalkotására vonatkozóan. Bár az Európai Unió Tanácsa a 2015. december 3-i ülésén arra a következtetésre jutott, hogy észszerű időn belül nem lehetséges olyan rendeleteket alkotni, amelyek az Európai Unió valamennyi tagállamát felölelik, tizennyolc tagállam megerősített együttműködést⁴³ kérelmezett. A Tanács a 2016. június 9-én elfogadott és e napon hatályba léptetett 2016/954 számú határozatával felhatalmazást adott Ausztriának, Belgiumnak, Bulgáriának, Ciprusnak, Csehországnak, Finnországnak, Franciaországnak, Görögországnak, Hollandiának, Horvátországnak, Luxemburnak, Máltának, Németországnak, Olaszországnak, Portugáliának, Spanyolországnak, Svédországnak és Szlovéniának arra, hogy egymás között megerősített együttműködést hozzanak létre a nemzetközi párok vagyoni jogi rendszereit – ideértve mind a házassági vagyoni jogi rendszereket, mind a bejegyzett élettársi kapcsolatok vagyoni jogi hatásait – érintő ügyekben a joghatóság, az alkalmazandó jog, valamint a határozatok elismerése és végrehajtása területén. A megerősített együttműködés szorgalmazásával az volt a célja a tagállamoknak, hogy továbbfejlessék a határon átnyúló vonatkozású polgári ügyek tekintetében a bírósági határozatok kölcsönös elismerésének elvén alapuló igazságügyi együttműködést, és biztosítsák a tagállami közös szabályok összhangját. A Tanács határozata szerint a megerősített együttműködésnek egyértelmű és átfogó keretet kell biztosítania a részes tagállamokban a nemzetközi párok vagyoni jogi rendszerei területén, amely során külön „anyagi jogi végrehajtási jogi aktus” vonatkozzon a házassági vagyoni jogi rendszerekre, illetve a bejegyzett élettársi kapcsolatok vagyoni jogi hatásaira. A határozat azt is előírja, hogy e két jogi aktust egyidejűleg szükséges

⁴³ Az Európai Unióról szóló szerződés 20. cikk (1) bekezdése szerint azok a tagállamok, amelyek az EU nem kizárólagos hatáskörébe tartozó területeken egymás között megerősített együttműködést kívánnak létrehozni, az e cikkben és az Európai Unió működéséről szóló szerződés 326–334. cikkében megállapított korlátokon belül és szabályokkal összhangban igénybe vehetik az EU intézményeit, és a Szerződések megfelelő rendelkezéseinek alkalmazásával gyakorolhatják ezeket a hatásköröket.

elfogadni annak érdekében, hogy a nemzetközi párok vagyoni jogi rendszereire kiterjedő megerősített együttműködés teljes hatóköre le legyen fedve, valamint ezzel biztosítva legyen a megkülönböztetésmentesség.

Ahogy fentebb is említettem, a szabályozás komplexitása abban rejlik, hogy a 2016/1103 és a 2016/1104 rendeletek az eljárásjogi szempontok mellett anyagi jogi és kollíziós jogi szempontokat is érvényre juttatnak. Mindez az Amszterdami Szerződés érdeme, mivel új irányt szabott a polgári igazságügyi együttműködésnek az Európai Unióban, amelyet tíz évvel később a Lisszaboni Szerződés is megerősített. E folyamat ékkövei a nemzetközi párok vagyoni jogi rendszereit szabályozó rendeletek, amelyek az eljárásjogi szabályokon (joghatóság, elismerés, végrehajtás) kívül az alkalmazandó jogot is meghatározzák, továbbá a tagállamok közötti együttműködést is szabályozzák.⁴⁴ A következőkben e rendeleteknek azokat a szabályait, amelyek az alkalmazandó jog megválasztására, illetve meghatározására vonatkoznak, részletesen is bemutatom, amellyel azt kívánom szemléltetni, hogy az ilyen jellegű szabályok bevezetésével az Európai Unió újabb erőteljes lépéseket tett a határon átnyúló követelések sikeres végrehajtása érdekében.

A nemzetközi párok vagyoni jogi ügyeit szabályozó rendeletek

A házastársakra vonatkozó szabályozás

A 2016/1103 rendelet alkalmazandó a határokon átnyúló vonatkozású házassági vagyoni jogi rendszerekkel összefüggésben. Azért szükséges egybefoglalni és egyetlen rendeletben szabályozni a joghatósággal, az alkalmazandó joggal, a határozatok, a közokiratok és a perbeli egyezségek elismerésével, elfogadásával, végrehajthatóságával, illetve a végrehajtásával kapcsolatos rendelkezéseket, mivel így lehetséges a házaspárok számára vagyonuk tekintetében jogbiztonságot teremteni, valamint bizonyos mértékű kiszámíthatóságot biztosítani. A konkrét

⁴⁴ Hasonló koncepcióval bír a 4/2009/EK rendelet a *tartással kapcsolatos* ügyekben a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az e területen folytatott együttműködésről; az 1259/2010/EU rendelet a *házasság felbontására* és a különválásra alkalmazandó jog területén létrehozandó megerősített együttműködés végrehajtásáról (Róma III. rendelet); illetve a 650/2012/EU rendelet az *öröklési ügyekre* irányadó joghatóságról, az alkalmazandó jogról, az öröklési ügyekben hozott határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az öröklési ügyekben kiállított közokiratok elfogadásáról és végrehajtásáról, illetve az európai öröklési bizonyítvány bevezetéséről (Róma IV. rendelet) is.

szabályok bemutatása előtt a rendelet preambulumát is ismertetem, amely hozzájárul a szabályozás céljának jobb megértéséhez.

A preambulum (18) bekezdése szerint a *házassági vagyoni jogi rendszer* kifejezést önálló fogalomként kell értelmezni, amelynek nemcsak azokat a szabályokat szükséges magában foglalnia, amelyektől a házastársak nem térhetnek el, hanem a házastársak közötti megállapodás alapján az alkalmazandó joggal összhangban választható szabályokat is, illetve az alkalmazandó jog vonatkozó alapszabályait, amennyiben vannak ilyenek. Ez nemcsak az egyes nemzeti jogrendszerek által a házasság esetében lehetővé tett konkrét és kizárólagos vagyoni jogi konstrukciókat foglalja magában, hanem a házastársak között, illetve a házastársak és harmadik személyek között fennálló és közvetlenül a házastársi kapcsolatból vagy annak felbontásából eredő vagyoni jogi viszonyokat is.

A preambulum (43) bekezdése a jogbiztonság érvényesülése érdekében előírja, hogy e rendeletnek lehetővé kell tennie a házastársak számára, hogy előzetesen tisztában legyenek azzal, melyik jog alkalmazandó a házassági vagyoni jogi rendszerükre. E célból harmonizált kollíziós szabályokat kell bevezetni, különösen az ellentmondásos eredmények elkerülése érdekében. A főszabálynak biztosítania kell, hogy a házassági vagyoni jogi rendszerre olyan kiszámítható jog legyen irányadó, amellyel szoros kapcsolat áll fenn. Annak érdekében, hogy a házassági vagyoni jogi rendszer egyes elemeit ne külön kezeljék, a házassági vagyoni jogi rendszerre alkalmazandó jognak kell szabályoznia a vagyoni jogi rendszer hatálya alá tartozó vagyon egészét, tekintet nélkül a vagyontárgyak természetére és arra, hogy azok valamely másik tagállamban vagy valamely harmadik államban találhatók-e.

A preambulum (45) bekezdése előírja, hogy a házastársak vagyoni kezelésének megkönnyítése érdekében e rendeletben lehetővé kell tenni a házastársak számára a házassági vagyoni jogi rendszerükre alkalmazandó jog megválasztását azon jogok köréből, amelyekhez szokásos tartózkodási helyük vagy állampolgárságuk alapján szoros kötelékek fűzik őket. E választás lehetőségével – a házasság megkötése előtt, a házasságkötés időpontjában és a házasság folyamán – bárhol élhetnek.

A preambulum (47) bekezdése szerint az alkalmazandó jog megválasztásáról szóló megállapodás anyagi és alaki érvényességére vonatkozó szabályokat úgy kell megállapítani, hogy azok megkönnyítsék a házastársak számára a megalapozott döntést, valamint, hogy a jogbiztonság és az igazságszolgáltatáshoz való jobb hozzáférés biztosítása érdekében tiszteletben tartsák a hozzájárulásukat. Az alaki érvényességre vonatkozóan indokolt bevezetni egyes biztosítékokat

annak érdekében, hogy a házastársak tudatában legyenek választásuk következményeinek. Minimumkövetelmény, hogy az alkalmazandó jog megválasztásáról szóló megállapodást írásba kell foglalni, keltezni kell, és azt alá kell írnia mindkét félnek.

A preambulum (49) bekezdése szerint – az alkalmazandó jog megválasztásának hiányában – összehangolt kollíziós szabályokat kell bevezetni rangsorolt kapcsolóelvek alapján, a házastársak teljes vagyonára alkalmazandó jog meghatározása céljából. Így tehát a házastársaknak a röviddel a házasságkötés utáni első közös szokásos tartózkodási helye képezi az első kapcsolóelvet, megelőzve a házastársak házasságkötéskor fennálló közös állampolgársága szerinti jogot. Amennyiben egyik említett kapcsolóelv sem alkalmazható, illetve a házasságkötés időpontjában kettős közös állampolgársággal rendelkező párok első közös szokásos tartózkodási helyének hiányában, harmadik kapcsolóelvként azon állam jogát kell alkalmazni, amelyhez a házastársakat a legszorosabb kötelek fűzik. Ez utóbbi kapcsolóelv alkalmazásakor valamennyi körülményt figyelembe kell venni, és egyértelművé kell tenni, hogy e szoros kötelekeket a házasság megkötésének időpontjában fennálló helyzetnek megfelelően kell figyelembe venni. Az (50) bekezdés alapján, ha e rendelet az állampolgárságra kapcsolóelvként hivatkozik, a többes állampolgársággal rendelkező személyek megítélésének kérdése olyan előzetes kérdés, amely nem tartozik e rendelet hatálya alá, és arra – adott esetben nemzetközi egyezményekkel együtt – a nemzeti jog irányadó, amelynek azonban teljes mértékben figyelembe kell vennie az Európai Unió általános elveit. E kérdés megítélése nem érintheti az e rendeletnek megfelelően megválasztott, alkalmazandó jog érvényességét.

Az (51) bekezdés szerint a házassági vagyoni jogi rendszerre alkalmazandó jognak jogválasztás és házassági vagyoni jogi megállapodás hiányában történő meghatározása esetén lehetővé kell tenni, hogy egy tagállam igazságügyi hatósága a házastársak bármelyikének kérésére, kivételes esetben – amikor a házastársak hosszú időre költöztek a szokásos tartózkodási helyük szerinti államba – arra a következtetésre jusson, hogy az említett állam joga alkalmazható, amennyiben a házastársak korábban már hivatkoztak rá. Ez azonban semmilyen esetben sem érintheti a harmadik személyek jogait.

A preambulum (52) bekezdése alapján a házassági vagyoni jogi rendszerre alkalmazandóként meghatározott jog legyen irányadó a házassági vagyoni jogi rendszerre attól kezdődően, hogy a házasság fennállása során és annak felbontását követően az egyik vagy mindkét házastárs vagyonát különböző kategóriákba sorolják, egészen a vagyonközösség megszűnéséig. E jognak ki kell terjednie

arra, hogy a házassági vagyoni jogi rendszer milyen hatást gyakorol a házastársak egyike és harmadik felek közötti jogviszonyra. A házassági vagyoni jogi rendszerre alkalmazandó jogot azonban a házastársak egyike harmadik féllel szemben kizárólag abban az esetben érvényesítheti ilyen joghatások szabályozására, ha a házastárs és a harmadik fél közötti jogviszony kezdetekor a harmadik fél tudott vagy tudnia kellett az alkalmazandó jogról. Az (53) bekezdés előírja, hogy kivételes körülmények között, közérdekű megfontolások – mint például a tagállam politikai, társadalmi vagy gazdasági rendjének megőrzése – okán a tagállami bíróságok és más illetékes tagállami hatóságok számára lehetővé kell tenni, hogy imperatív rendelkezések alapján kivételeket alkalmazhassanak. Ennek megfelelően az *imperatív rendelkezések* fogalmának kötelező erejű szabályokat kell magában foglalnia, például a családi otthon védelmére vonatkozó szabályokat. Ez a házassági vagyoni jogi rendszerre irányadó jog alkalmazása alóli kivétel azonban szigorú értelmezést tesz szükségessé annak érdekében, hogy összeegyeztethető maradjon e rendelet általános célkitűzésével.

A rendelet III. fejezete szabályozza az alkalmazandó jogot, amelynek rendelkezései álláspontom szerint maradéktalanul megfelelnek a preambulumban lefektetett követelményeknek. A következőkben e szabályokat ismertetem, visszautalva a preambulum elvárásaira.

A preambulum (43) bekezdésében foglaltakat a 21. cikk teljesíti, amely szerint a házassági vagyoni jogi rendszerre alkalmazandó jog az e rendszer hatálya alá tartozó valamennyi vagyontárgyra alkalmazandó, függetlenül a vagyontárgyak fellelhetőségi helyétől (az alkalmazandó jog egységének elve).

A preambulum (45) bekezdésében foglalt előírásokat *Az alkalmazandó jog megválasztása* című 22. cikk teljesíti, amely lehetővé teszi a házastársaknak, illetve a házasulandóknak, hogy alkalmazandó jogként azon állam jogában állapodjanak meg, amelynek legalább egyikük az állampolgára, vagy amelyben legalább egyikük szokásos tartózkodási hellyel rendelkezik.

A preambulum (47) bekezdésének iránymutatásait a 23. cikk (1) bekezdésében foglalt szabály ülteti át rendelkezés formájában, amely szerint az alkalmazandó jog megválasztásáról szóló megállapodást írásba kell foglalni, keltezéssel kell ellátni, és azt mindkét házastársnak alá kell írnia. A megállapodás tartós rögzítését biztosító, elektronikus módon történő bármely közlés egyenértékűnek minősül az írásos formával. Ennek megfelelően a felek jogválasztása az elsődleges, és ehhez képest csupán másodlagosak azok a 26. cikkben foglalt szabályok, amelyek meghatározzák az alkalmazandó jogot. Eszerint ha a felek jogválasztással nem éltek, a házassági vagyoni jogi rendszerre azon állam jogát

kell alkalmazni, amelyben a házastársak házasságkötés utáni első közös szokásos tartózkodási helye található, vagy ennek hiányában amelynek a házasságkötés időpontjában mindkét házastárs az állampolgára, vagy ha még e feltétel sem adott, úgy amelyhez a házasságkötés időpontjában a két házastársat együtt a leg-szorosabb kötelékek fűzik, figyelembe véve valamennyi körülményt.

A bejegyzett élettársakra vonatkozó szabályozás

A bejegyzett élettársi kapcsolatok vagyoni jogi hatásaival kapcsolatos ügyeket a 2016/1104 rendelet szabályozza, amely számos tekintetben szó szerint megegyezik a 2016/1103 rendelet szövegével. Tekintettel arra, hogy e rendeletek 2019. január 29-én léptek hatályba, így meglehetősen korai és nehézkes állást foglalni abban a kérdésben, hogy indokolt volt-e két külön rendeletet alkotni, mindenestre több mint szembeötlő az átfedés a két jogi aktus között. Ami a 2016/1104 rendelet kapcsán az alkalmazandó jog szabályozását illeti, az mind az egyes cikkek számozásában és elnevezésében, mind szövegében megegyezik a 2016/1103 rendelettel, ezért azokat szükségtelen újfent megismételni. Ugyanakkor a két rendelet között mutatkozik egy lényeges eltérés, ez pedig a felek jogválasztása hiányában alkalmazandó jog szabályozására vonatkozik: a 2016/1104 rendelet 26. cikke szerint az alkalmazandó jog megválasztásával kapcsolatos megállapodás hiányában a bejegyzett élettársi kapcsolat vagyoni jogi hatásaira azon állam jogát kell alkalmazni, amelynek joga szerint a bejegyzett élettársi kapcsolat létrejött. Kivételes esetben és az élettársak bármelyikének kérelmére a bejegyzett élettársi kapcsolat vagyoni jogi hatásaival kapcsolatos ügyben joghatósággal rendelkező igazságügyi hatóság úgy határozhat, hogy azon állam joga legyen irányadó, amelyben az élettársak utolsó közös szokásos tartózkodási helye jelentősen hosszú ideig fennállt, vagy amelynek jogára vagyoni jogi viszonyaik kialakításakor vagy megtervezésekor mindkét élettárs hivatkozott. E körülmények fennállását a kérelmezőnek kell igazolnia, és az is további feltétel, hogy ezen állam jogrendszere vagyoni jogi hatásokat társítson a bejegyzett élettársi kapcsolat intézményéhez.

A teljes körű elemzés érdekében szükséges megvizsgálni azt is, milyen indokok említhetők a bejegyzett élettársi kapcsolat vagyoni jogi hatásainak a házasságoktól való különálló szabályozása mellett. Ilyen érv, hogy az egyes tagállamok jogrendszere sokkal homogénebb a házasságkötés és a házasság felbontásának szabályozása tekintetében, mint a bejegyzett élettársi kapcsolat szabályozása ese-

tén.⁴⁵ Az Európai Unió jogalkotói e körülményt kellő súllyal vették figyelembe a 2016/1104 rendelet megalkotása során, amely preambuluma (29) bekezdése szerint e rendeletnek tiszteletben kell tartania a tagállamokban a bejegyzett élettársi kapcsolatok vagyoni jogi hatásaival kapcsolatos ügyek rendezésére alkalmazott eltérő rendszereket. A rendelet preambuluma e probléma szemléltetésére példaként hozza fel a *bíróság* fogalmát, amelyet tágan kell értelmezni, hogy abba ne csak a szó szoros értelemben vett, igazságszolgáltatási feladatokat ellátó bíróságok tartozzanak bele, hanem például egyes tagállamokban azok a közjegyzők is, akik a bejegyzett élettársi kapcsolatok vagyoni jogi hatásaival kapcsolatos bizonyos ügyekben a bírósághoz hasonlóan igazságszolgáltatási feladatokat látnak el, továbbá azok a közjegyzők és jogi szakemberek, akik egyes tagállamokban a bejegyzett élettársi kapcsolatok vagyoni jogi hatásaival kapcsolatos ügyekben bíróság felhatalmazásával igazságszolgáltatási feladatokat látnak el.

A második érv ismertetése előtt szükséges kitérni a 2016/1104 rendelet preambuluma (16) bekezdésében foglaltakra, amely szerint a tagállamok joga eltérő tartalmat társít a házasságon kívüli együttélési formákhoz, és meg kell különböztetni egyrészt azon párokat, akik élettársi kapcsolatukat hatóság előtti bejegyzéssel intézményesítették, másrészt azon párokat, akik pusztán együtt élnek. Noha egyes tagállamok szabályozzák az utóbbiakat, azokat külön kell választani a bejegyzett élettársi kapcsolatoktól, amelyek hivatalos formája lehetővé teszi sajátosságuk figyelembevételét és az azokra alkalmazandó szabályok uniós jogszabályokban történő meghatározását. A belső piac hatékony működésének elősegítése érdekében fontos felszámolni az élettársi kapcsolatukat bejegyeztetett személyek szabad mozgását nehezítő akadályokat és különösen az e párok által vagyonuk kezelése vagy megosztása esetén tapasztalt nehézségeket. Álláspontom szerint azzal, hogy a bejegyzett élettársak kapcsolatának vagyoni jogi hatásait külön rendeletben szabályozza a jogalkotó, sőt ahogy a preambulum (16) bekezdése is fogalmaz, „a bejegyzett élettársak szabad mozgását nehezítő akadályokat fel kell számolni”, egy üzenetet ad át a számunkra, miszerint az Európai Unió értékrendjében nincs ragsor a házasság és a bejegyzett élettársi kapcsolat között, azaz a házasság nem előbbre való a bejegyzett élettársi kapcsolatnál. Ugyanakkor a jogalkotó – kellő tiszteletben tartva a tagállamok szuverenitásának érinthetetlen részét – a preambulum (17) bekezdésében leszögezi, hogy e rendelet egyetlen

⁴⁵ Az európai igazságügyi portál valamennyi tagállam tekintetében elvégzett egy 16 kérdésből álló felmérést. Lásd bővebben: https://e-justice.europa.eu/content_divorce-45-hu.do

rendelkezése sem kötelezheti azokat a tagállamokat, amelyek joga nem ismeri a bejegyzett élettársi kapcsolat intézményét, hogy nemzeti jogukban előírják azt.

Az alkalmazandó jog szabályozásának dilemmái

Tekintettel arra, hogy mindkét rendelet 2019. január 29-én lépett hatályba, így korai lenne véleményt nyilvánítani a szabályozás különválasztásáról – különös-képp azért, mert az Európai Bizottság csupán 2027. január 29-ig köteles jelentést készíteni a rendeletek alkalmazásáról, illetve az esetleges módosítási javaslatairól az Európai Parlament, a Tanács és az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság számára –, ugyanakkor egy fontos előírást ki kell emelni: a Bizottságnak egy jelentést már 2024. január 29-ig el kell készítenie abban a vonatkozásban, hogy a rendeletek mennyiben egyeztethetők össze az Alapjogi Charta 21. cikkében szereplő megkülönböztetés tilalmával. Eszerint tilos minden megkülönböztetés, így különösen a nem, faj, szín, etnikai vagy társadalmi származás, genetikai tulajdonság, nyelv, vallás vagy meggyőződés, politikai vagy más vélemény, nemzeti kisebbséghez tartozás, vagyoni helyzet, születés, fogyatékoság, kor vagy szexuális irányultság alapján történő megkülönböztetés. Álláspontom szerint az a tény, hogy az Európai Bizottság e tárgykörben három évvel előbb köteles jelentést készíteni, mint e két rendelet bármely más rendelkezése kapcsán, megmutatja, hogy az Európai Unió megfelelő hozzáállással és kellő empátiával nyúl e roppant érzékeny jogterülethez, s törekszik a megfelelő egyensúly és a megoldások megtalálására.

Álláspontom szerint ugyanakkor e kérdések túlzott jogpolitikai jellegű megközelítése könnyen hibás is lehet az Európai Unió részéről, mivel túlságosan háttérbe szoríthatja a szigorú értelemben vett jogi jellegű problémák megoldására való törekvést. Ilyen például, hogy a házassági vagyoni jogi rendszereket szabályozó 2016/1103 rendeletben a *házastársak* fogalomkör mellett szerepel a *házasulandók* fogalomkör is, amely számos hasonlóságot mutat az élettársak fogalomkörrel; ellenben bizonyos tagállamok nemzeti joga szerint az élettársak fogalomkör egyet jelenthet a *bejegyzett élettársak* fogalmával is, akik vagyoni jogi ügyeire viszont nem a 2016/1103, hanem a 2016/1104 rendelet alkalmazandó. Ekképp véleményem szerint bonyodalmat okozhat az egyes tagállami bíróságok előtti eljárásokban, hogy adott ügyben a 2016/1103 vagy a 2016/1104 rendelet szabályai alkalmazandók, attól függően, hogy a két ember közti kapcsolatot épp milyen együttélési formának minősíti az adott tagállam nemzeti joga. Ebből

a szempontból célszerűbbnek mutatkozott volna a nemzetközi párokat valóban egységesen kezelni, kapcsolataik vagyoni jogi hatásait egyetlen jogi aktusban szabályozni, de összességében ez egy roppant összetett kérdés, amelynek teljes bizonyossággal való megválaszolása még várat magára.

Összegző megállapítások a határon átnyúló végrehajtással összefüggésben

Az európai polgári eljárásjog fejlődési íve dinamikus, ugyanakkor a jogfejlődés jelenlegi szakasza – annak fentebb megvilágított kiforratlansága okán – valószínűleg még nem ad lehetőséget a következő szintre való továbblépéshez, a következő években az alkalmazandó jogra vonatkozó szabályozásnak teljes mértékben ki kell kristályosodnia, a tagállamok közti együttműködésnek pedig gördülékenyebbé, hatékonyabbá kell válnia. Emellett a határon átnyúló követelések sikeres végrehajtásának fokozása érdekében az európai polgári eljárásjog fejlődésén túl megkerülhetetlen az egységes európai polgári jog megvalósulásának kérdése is, amely jogpolitikai szempontból talán még érzékenyebb kérdés, mint amilyennek az egységes polgári eljárásjogi szabályok kialakítása tekinthető, hiszen emellett, hogy érinti a tagállamok szuverenitását, olyan nemzeti jogszabályok megváltoztatását vagy hatályon kívül helyezését vonhatja maga után, amelyeknek akár évszázados hagyományai vannak az adott tagállam jogrendszerében.⁴⁶ Ennek ellenére úgy gondolom, hogy amennyiben az Európai Unió belső piaca idővel még élénkebbé válik, úgy megkerülhetetlen lesz a polgári jog területén is egységes szabályozást kialakítani, különben csak súlyosbodnak azok a problémák, amelyeket a tagállami jogrendszerek közti különbségek okoznak a határon átnyúló követelések végrehajtása során.

Álláspontom szerint, ha nem is egységes „polgári törvénykönyv” formájában, de egy lassú, évtizedekig tartó folyamat eredményeképp bizonyos részterületeken létrejöhetnek a kompromisszumok a tagállamok között a polgári jog területén is, amely idővel összeállhat egy koherens egésszé. E folyamat sikerességéhez azonban mindenképpen szükséges az uniós jogrend nemzetek fölötti jellegének erősítése is.

⁴⁶ Az európai integrációt vagy az állami szuverenitást érdemes előtérbe helyezni? Legyen-e az Európai Unió nemzetek feletti, vagy a jövőben is a mostani formájában működjék tovább? A felvetés elemzéséről lásd részletesen: Hideg Milán István: Az Európai Unió közigazgatási szervezete az állami szuverenitás tükrében. *Közjogi Szemle*, 12. (2019a), 4.

Vákát

Felhasznált irodalom

- A költségkedvezményekkel kapcsolatos bírói gyakorlatot vizsgáló joggyakorlat-elemző csoport összefoglaló véleménye.* Budapest, Kúria, 2016. Online: https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/joggyakorlat_elemzes_vegleges.pdf
- Amit a pénzügyi békéltető testületről tudni kell.* Budapest, MNB, 2020. Online: www.mnb.hu/archivum/Felugyelet/root/fooldal/pbt/bal_menu/a_pbt_mukodese/altalanos_informaciok
- An evaluation study of national procedural laws and practices in terms of their impact on the free circulation of judgments and on the equivalence and effectiveness of the procedural protection of consumers under EU consumer law. Report prepared by a consortium of European universities led by the MPI Luxembourg for Procedural Law as commissioned by the European Commission JUST/2014/RCON/PR/CIVIL/0082, Strand 2. Procedural protection of consumers.* Brussels, European Commission – Max Planck Institute, 2017. Online: <https://biblio.ugent.be/publication/8533145>
- An evaluation study of national procedural laws and practices in terms of their impact on the free circulation of judgments and on the equivalence and effectiveness of the procedural protection of consumers under EU consumer law. Report prepared by a consortium of European universities led by the MPI Luxembourg for Procedural Law as commissioned by the European Commission JUST/2014/RCON/PR/CIVIL/0082, Strand 1. Comparative procedural law.* Brussels, European Commission – Max Planck Institute, 2017. Online: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/531ef49a-9768-11e7-b92d-01aa75ed71a1>
- A Szingapúrral kötött megállapodást úgy alakítják, hogy lendületet adjon az EU–Ázsia kereskedelemnek.* 2019. Online: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hu/IP_19_906
- Aszódi László: Költségkedvezmények. In Wopera Zsuzsa (szerk.): *A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény magyarázata.* Budapest, Wolters Kluwer, 2017.
- Az Európai Bizottság felhívja a figyelmet arra, hogy határokon átnyúló jogviták esetén a közvetítési eljárással időt és pénzt lehet megtakarítani.* 2010. Online: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hu/IP_10_1060
- Bagossyné Körtvélyesi Mária: Medius – avagy webalkalmazás a bírósági közvetítés szolgáltatában. In Ábrahám Márta (szerk.): *Mailáth György Tudományos Pályázat 2015 – Díjazott dolgozatok.* Budapest, OBH, 2015. 228–268. Online: <https://birosag.hu/sites/default/files/2018-08/D%C3%ADjazott%20dolgozatok%20Mail%C3%A1th%20Gy%C3%B6rgy%20Tudom%C3%A1nyos%20P%C3%A1ly%C3%A1zat%202015..pdf>

- Bartha Ildikó: *Nemzetközi szerződések mozgásában*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2015.
- Bartha Ildikó: A nemzetközi beruházásvédelem átláthatósági garanciái az Unióban. In Horváth M. Tamás – Bartha Ildikó – Varga Judit (szerk.): *Honnan hová? A közpénzek védelméről*. Debrecen, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2017. 233–255.
- Békéltető testületek: *Sokaknak segít a peren kívüli egyezség*. 2008. 04. 08. Online: <https://tudatosvasarlo.hu/cikk/bekelteto-testuletek-sokaknak-segit-peren-kivuli-egyezség>
- Bencsik Imola: Keresethalmazat vs. szabad bíróválasztás joga. *Iustum Aequum Salutare*, 15. (2019), 3. 145–178.
- BKIK: *Fogyasztóvédelmi vitarendezés*. 2020. Online: www.bkik.hu/hu/szolgalattasok/tudastar/online-vitarendeze
- Boele-Woelki, Katharina – Cristina González Beilfuss: *Brussels II bis: its impact and application in the member states*. Antwerpen, Intersentia, 2007.
- Bognár Csaba: Az igazságügyi közvetítés jogi szabályozása. *Jogi Fórum Publikáció*, 2008. Online: www.jogiforum.hu/files/publikaciok/bognar_csaba-igazsagugyi_kozvetites_jogi_szabalyozasa%5bjogi_forum%5d.pdf
- Bóka János: A szerkezetátalakítási eljárások és a fizetéseképtelenség új megközelítése az Európai Unióban. In Auer Ádám – Papp Tekla (szerk.): *A gazdasági világváltság hatása egyes jogintézményekre Magyarországon és az Európai Unióban – Interdiszciplináris és jogösszehasonlító elemzés*. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2016. 243–269.
- Boreczki Szabolcs: 1. Iratok kézbesítése külföldön. 2. Bizonyítás felvétele külföldön. In Gombos Katalin – Simon Károly László (szerk.): *Hatóságok közötti határon átnyúló együttműködés polgári ügyekben*. Budapest, Dialóg Campus, 2020. 89–121.
- Burián László: Szakértői javaslatok az EU-tagállamok közötti határokon átvélt végrehajtás előtti akadályok lebontására. *Magyar Jog*, 59. (2012), 3. 177–185.
- Calliess, Grief-Peter – Moritz Renner: *Rome regulations: commentary*. The Hague, Wolters Kluwer International, 2020.
- Cappelletti, Mauro: *Access to justice. Comparative general report*. *Rabels Zeitschrift*, COM(2008)128 final.
- Constantinovits Milán – Sipos Zoltán: *Nemzetközi üzleti technikák*. Budapest, Akadémiai, 2016. Online: https://metsz.hu/dokumentum/dj57nut__1/
- Council of the European Union: *Justice and home affairs*. Press release, 10578/14, 2014. Online: www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/jha/143119.pdf
- Cserba Lajos: Költségkedvezmények. In Wopera Zsuzsa (szerk.): *A polgári per jog általános része*. Budapest, KJK-Kerszöv, 2004.

- Csorba Emese: Az alternatív vitarendezés egyes uniós jogi eszközei. *Európai Tükör*, 15. (2010), 6. 43–59.
- Dankó Gréta: Elég legyen a vitából! – avagy az alternatív vitarendezés előnyei. *Ars Boni*, 2018. 03. 12. Online: <https://arsboni.hu/eleg-legyen-a-vitabol-avagy-az-alternativ-vitarendezes-elonyei/>
- Dankó László: *Nemzetközi kereskedelem*. Miskolc, Miskolci Egyetem Marketing Intézet, 2009. Online: <http://real.mtak.hu/91378/1/4765.pdf>
- Darázs Lénárd: A „bírásgválasztás” mint tisztességtelen szerződési kikötés. *Gazdaság és Jog*, 20. (2012), 12. 19–24.
- De Fine Licht, Karl – Anna Folland: Defining „social sustainability”: towards a sustainable solution to the conceptual confusion. *Etikk i Praksis – Nordic Journal of Applied Ethics*, 13. (2019), 2. 21–39.
- Dempsey, Nicola – Glen Bramley – Sinead Power – Caroline Brown: The social dimension of sustainable development: defining urban social sustainability. *Sustainable Development*, 19. (2011), 5. 289–300. Online: <https://doi.org/10.1002/sd.417>
- ENSZ: *Világunk átalakítása: Fenntartható Fejlődési Keretrendszer 2030*. 2015. Online: <https://ensz.kormany.hu/download/7/06/22000/Vil%C3%A1gunk%20%C3%A1talak%C3%ADt%C3%A1sa%20Fenntarthat%C3%B3%20Fejl%C5%91d%C3%A9si%20Keretrendszer%202030.pdf>
- Európai Bizottság: *A FIN-NET bemutatása*. 2020a. Online: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/banking-and-finance/consumer-finance-and-payments/retail-financial-services/financial-dispute-resolution-network-fin-net/fin-net-network/about-fin-net_hu
- Európai Bizottság: *Európai Igazságügyi Hálózat Polgári és Kereskedelmi Ügyekben*. 2020b. Online: https://e-justice.europa.eu/public_html/index_hu.htm
- Európai Bizottság: *IMI – Belső Piaci Információs Rendszer*. 2020c. Online: https://ec.europa.eu/internal_market/imi-net/index_hu.htm
- Európai Bizottság: *Zöld könyv az ítéltvégrehajtás hatékonyságának javításáról az európai unióban: bankszámlák leltitása*. COM(2006)618 final, 2006.
- Európai Bizottság: *Zöld könyv – a bírósági határozatok hatékony végrehajtása az európai unióban: az adósok vagyonának átláthatósága*. COM(2008)128 final, 2008.
- European Commission: *Civil Justice Programme (2007–2013)*. 2007.
- European Commission: *Green Paper from the Commission – Legal aid in civil matters: the problems confronting the cross-border litigant*. COM(2000)51 final, part I, 2000.
- European Commission: *Shaping Europe's digital future*. Publications Office of the European Union, 2020. Online: https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/33b6e417-53c8-11ea-aece-01aa75ed71a1?WT.mc_id=NEWSLETTER_February2020

- European Commission: *Rights, Equality and Citizenship Programme 2014–2020*. 2013. Online: https://ec.europa.eu/justice/grants1/programmes-2014-2020/rec/index_en.htm
- European e-justice. 2020. Online: <https://e-justice.europa.eu/home.do>
- Európai Tanács: *A 2019–2024-es időszakra szóló Új Stratégiai Menetrend*. 2019. Online: https://ec.europa.eu/justice/grants1/programmes-2014-2020/rec/index_en.htm
- Falcsik Dezső: *A polgári perjog tankönyve*. Budapest, Grill, 1907.
- Fazekas Judit: Bel- és igazságügyi együttműködés az Európai Unióban a Hágai Programtól a Stockholmi Programig. In Virág György (szerk.): *OKRI Szemle*. 2. kötet. Budapest, KJK-Kerszöv 2012. 51–78.
- Ferrari, Franco – Stefan Leible (szerk.): *Rome I regulation. The law to applicable contractual obligation in Europe*. Munich, Sellier European Law Publishers, 2009.
- Fogyasztóvédelmi hatóság. 2020. Online: https://fogyasztovedelem.kormany.hu/#/fogyasztovedelmi_hatosag
- Franz Mohr: *Die vorläufige Kontenpfändung*. Wien, NexisLexis Verlag ARD Orac GmbH & Co. KG, 2014. 66–67.
- Fürjes Balázs – Krémer András – Pallai Katalin: *Közösségi konfliktuskezelés – Alternatív vitarendezési módszerek a települési és közösségi konfliktusok kezelésében*. Budapest, OBmB, 2009. Online: www.pallai.hu/wp-content/uploads/2010/11/2009_Frjes_krmer_Pallai-book.pdf
- Gárdos Péter – Rácz András: Néhány gondolat a Pénzügyi Békéltető Testületről. *Gazdaság és Jog*, 20. (2012), 4. 17–21.
- Gátos György: „Határon átlépő pereskedés” – kérdőjelek, akadályokkal. In Kengyel Miklós: *Polgári eljárásjog a XXI. században*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2002.
- Geimer, Reinhold – Rolf A. Schütze – Ewald Geimer – Gregor Geimer: *Europäisches Zivilverfahrensrecht: Kommentar zur EuGVVO, EuEheVO, EuZustellungsVO, EuInsVO, EuVTVO, zum Lugano-Übereinkommen und zum nationalen Kompetenz- und Anerkennungsrecht (Grauer Kommentar)*. Gebundene Ausgabe – 16. Dezember. 3. Auflage. München, Beck, 2009.
- Gelencsér Dániel: Közérdekű igényérvényesítés Magyarországon I. – A gyakorlat tükrében. *Eljárásjogi Szemle*, 1. (2016a), 3. 31–45.
- Gelencsér Dániel: Közérdekű igényérvényesítés Magyarországon II. – A gyakorlat tükrében. *Eljárásjogi Szemle*, 1. (2016b), 4. 25–37.
- Gelencsér Dániel: Alapelvek. In Petrik Ferenc (szerk.): *Polgári eljárásjog I–II. – Új Pp. – Kommentár a gyakorlat számára*. Budapest, HVG–ORAC, 2017.
- Gelencsér Dániel: Eljárásjogi háttér. In Polauf Tamás (szerk.): *Versenyjogi kártérítési perek, kézikönyv a gyakorlat számára*. Budapest, Wolters Kluwer, 2018.

- Goldberg, Stephen B. – Eric D. Green – Frank E. A. Sander: *Dispute resolution*. Boston, Little, Brown and Company, 1985.
- Gombos Katalin: A polgári ügyekben való igazságügyi együttműködés legújabb fejleményei. *Jogtudományi Közlöny*, 64. (2009), 3. 130–138.
- Gombos Katalin: A Tanács 2004/80/EK irányelve (2004. április 29.) a bűncselekmények áldozatainak kárenyhítéséről. In Gatter László (szerk.): *A Bírák Nagy Kézikönyve*. Budapest, Complex, 2010. 1157–1165.
- Gombos Katalin: A fogalom-meghatározások jelentősége a Brüsszel I. rendelet módosítása kapcsán. In Osztovits András (szerk.): *A Brüsszel I. Rendelet Reformja*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2012. 22–33.
- Gombos Katalin: *A jog érvényesülésének térsége az Európai Unióban*. Budapest, CompLex, 2014a.
- Gombos Katalin: Eljárásjogi harmonizációs törekvések az Európai Unióban. *Forum – Acta Juridica et Politica*, 4. (2014b), 2. 121–131.
- Gombos Katalin: Judicial cooperation in the European Union. In Jakab Éva – Pozsonyi Norbert (szerk.): *Ünnepi kötet Dr. Molnár Imre egyetemi tanár 80. születésnapjára*. Szeged, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2014c. 145–157.
- Gombos Katalin: Harmonisation of procedural laws vs. procedural autonomy of the member states. *Studia Iuridica Cassoviensia*, 6. (2018), 1. 24–32. Online: http://real.mtak.hu/85549/1/3_gombos___harmonization_of_procedural_law_u.pdf
- Gombos Katalin: Europeanisation effects in the court jurisprudence. *Sciendo*, 19. (2019a), 1. 261–275. Online: <http://real.mtak.hu/103376/1/GK.pdf>
- Gombos Katalin: Tagállami eljárási autonómia – az elv korlátokkal és kérdőjelekkel. *Európai Tükör*, 22. (2019b), 3. 36–50. Online: https://folyoiratok.uni-nke.hu/document/nkeszolgaltato-uni-nke-hu/Europai_Tukor_2019_03-3_Gombos.pdf
- Gombos Katalin – Keserű Barna Arnold – Gelencsér Dániel: Szabadkereskedelem vs. környezetvédelem: zsákutca egy érdekpolarizált helyzetben – gondolatok az ISDS reformjának margójára. *Európai Tükör*, 21. (2018), 1. 7–35.
- GVH: *A GVH első közérdekű keresete*. 2012. Online: www.gvh.hu/pfile/file?path=/sajto_szoba/sajtokozlemenyek/sajtokozlemenyek/2012-es_sajtokozlemenyek/sk_2012_05_07_ingatlandepo_kozerdeku_kereset.pdf&inline=true
- Gyakorlati útmutató a felek részére a bíróság elé terjesztett ügyekre vonatkozóan. 2020. Online: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TEXT/PDF/?uri=CELEX:32020Q0214\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TEXT/PDF/?uri=CELEX:32020Q0214(01))
- Gyekiczky Tamás: *A mediációról mint a polgári és kereskedelmi jogviták bíróságon kívüli rendezésének lehetőségéről: Az Európai Unió mediációs irányelve a német*

- és a magyar polgári eljárásjog tükrében. Jog-összehasonlító tanulmány.* Budapest, Gondolat, 2010.
- Györkös Alajos: *Latin–magyar szótár.* Budapest, Akadémiai, 1984.
- Harsági Viktória: A nem vitatott követelések végrehajtása az Európai Igazságügyi Térségben. *Európai Jog*, 5. (2005), 6. 23–31.
- Harsági Viktória: *Kézbetítés a polgári jogvitákban határok nélkül.* Budapest, HVG–ORAC, 2010.
- Harsági Viktória: A modellválasztás dilemmái a kollektív igényérvényesítés hazai szabályozásánál. *Eljárásjogi Szemle*, 1. (2016), 1. 24–30.
- Harsági Viktória: Osztályos perlés. In Varga István – Éless Tamás (szerk.): *Szakértői javaslat az új polgári perrendtartás kodifikációjára.* Budapest, HVG–ORAC, 2016. 783–797.
- Harsági Viktória: Kollektív igényérvényesítés. In Varga István (szerk.): *A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja I–III.* Budapest, HVG–ORAC, 2017.
- Harsági Viktória – Cornelius Hendric Van Rhee: Collective redress in the European Union: comparative perspectives. In Harsági Viktória – Cornelius Hendric Van Rhee (szerk.): *Multi-party redress mechanisms in Europe: squeaking mice?* Cambridge, Intersentia, 2014. 19–36.
- Havasi Péter: A költségkedvezmények. In Petrik Ferenc (szerk.): *Polgári eljárásjog I–II. – Új Pp. – Kommentár a gyakorlat számára.* Budapest, HVG–ORAC, 2017.
- Hess, Burkhard – Pietro Ortolani: *Luxembourg report on European procedural law. Impediments of national procedural law to the free movement of judgments.* Beck–Hart, 2019.
- Hideg Milán István: Az Európai Unió közigazgatási szervezete az állami szuverenitás tükrében. *Közjogi Szemle*, 12. (2019a), 4. 71–74.
- Hideg Milán István: Az ideiglenes számlázárolást elrendelő európai végzés, különös tekintettel a bankok kötelezettségeire. *Gazdaság és Jog*, 27. (2019b), 5. 4–11.
- Hideg Milán István: Adósvédelem az ideiglenes számlázárolást elrendelő európai végzés eljárásában. *Gazdaság és Jog*, 28. (2020), 2.
- Hohmann Balázs: *Az alternatív vitarendezési módszerek alkalmazásának hatásai a hatósági eljárás átláthatóságára és nyitottságára.* 2019. Online: <http://real.mtak.hu/94390/1/Z%C3%A1r%C3%B3tanulm%C3%A1ny%20-%20Hohmann%20Bal%C3%A1zs.pdf>
- Horváth Edit Írisz: *Ösztönzők és korlátok a kis értékű követelések perbeli érvényesítése során Hazánkban és az egyes európai államokban.* Doktori értekezés. Budapest, Pázmány

- Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Doktori Iskola, 2018. Online: [https://jak.ppke.hu/uploads/articles/12332/file/HorvathElirisz_dolgozatv\(2\).pdf](https://jak.ppke.hu/uploads/articles/12332/file/HorvathElirisz_dolgozatv(2).pdf)
- Jóárt Eszter: A kollektív igényérvényesítés. In Petrik Ferenc (szerk.): *Polgári eljárásjog I–II. – Új Pp. – Kommentár a gyakorlat számára.* Budapest, HVG–ORAC, 2017.
- Kacevska, Inga – Baiba Rudevska – Arnis Buka – Martins Damberg – Aleksandrs Fillers: *Az Európai Unió jogszabályainak hatékony elfogadása, átültetése, végrehajtása és alkalmazása a polgári igazságügy területén.* Riga, Ministry of Justice of the Republic of Latvia, 2015.
- Katona János: A beruházásvédelem reformja és az EU formálódó beruházásvédelmi politikája – pillanatkép. *Európai Jog*, 15. (2015), 4. 8–18.
- Kende Tamás – Nagy Boldizsár – Sonnevend Pál – Valki László (szerk.): *Nemzetközi jog.* Budapest, Wolters Kluwer, 2019. Online: https://mersz.hu/dokumentum/YOV1761__1/
- Kengyel Miklós: *A bírói hatalom és a felek rendelkezési joga a polgári perben.* Budapest, Osiris, 2003.
- Kengyel Miklós: *Magyar polgári eljárásjog.* Budapest, Osiris, 2005.
- Kengyel Miklós: *Magyar polgári eljárásjog.* Budapest, Osiris, 2014.
- Kengyel Miklós: Bűcsű a végrehajthatóvá nyilvánítási eljárástól. *Pro Futuro*, 5. (2015), 1. 69–83. Online: <https://doi.org/10.26521/Profuturo/2015/1/5462>
- Kengyel Miklós: *Brüsszeltől Brüsszelig. Tanulmányok az európai polgári eljárásjog köréből.* Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2017.
- Kengyel Miklós – Harsági Viktória: *Európai polgári eljárásjog.* Budapest, Osiris, 2006.
- Kengyel Miklós – Harsági Viktória: *Európai polgári eljárásjog.* Budapest, Osiris, 2009.
- Kennedy, John F.: *Special message to Congress on protecting consumer interest.* 15 March 1962. Online: www.jfklibrary.org/asset-viewer/archives/JFKPOF/037/JFKPOF-037-028
- Király Lilla: *A szegénységtől a jogi segítségnyújtásig.* Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2012.
- Király Lilla: *Gyorsabb, egyszerűbb, olcsóbb, hatékonyabb? Az új magyar polgári perrendtartás általános rész osztott perszerkezetének hatékonysági elemzése.* Budapest, Akadémiai, 2018. Online: https://mersz.hu/dokumentum/m314gyeoh__1/
- Király Lilla – Nickolas Squires: Legal aid in the EU: from the Brussels Convention of 1968 to the Legal Aid Directive of 2003. *Coventry Law Journal*, 16. (2011), 2. 27–47.
- Király Miklós: A személyek és a felek autonómiája az új nemzetközi magánjogi törvényben. *Jogtudományi Közlöny*, 73. (2018), 12. 509–515.
- Klein, Franz: *Zeit- und Geisteströmungen im Prozesse.* Wien, 1901.

- Kozák Kornélia – Szirbik Miklós: Fenntartható befektetővédelmi jogalkotás az intra-EU megállapodások területén, figyelemmel az Európai Unió Bíróságának Achmea-ügyben hozott ítéletére. In Strihó Krisztina – Szegedi László (szerk.): *Európai szabályozáspolitikai kihívások*. Tématerületi Kiválósági Program, kézirat, 2020.
- Kreittmayr, Wiguläus Xaverius Aloysius: *Codex iuris bavarici judicarii*. 2. Kap. §. München, 1753.
- KSH: *A háztartások életszínvonala, 2018*. 2019. Online: www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/hazteletszinv/2018/index.html
- Láncos Petra Lea: A szabadság, biztonság és jog érvényesülésének térsége. In Szabó Marcel – Láncos Petra Lea – Gyeney Laura: *Az Európai integráció jogi fundamentumai*. Budapest, Szent István Társulat, 2013. 172–186.
- Mádl Ferenc – Vékás Lajos: *Nemzetközi magánjog és nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga*. Budapest, ELTE Eötvös, 2018.
- Magnus, Ulrich – Peter Mankowski (szerk.): *European commentaries on private international law. ECPIIL commentary. Volume II. Rome I regulation*. Köln, Verlag Dr. Otto Schmidt, 2017. Online: <https://doi.org/10.9785/9783504384814>
- Magnus, Ulrich – Peter Mankowski (szerk.): *European commentaries on private international law. ECPIIL commentary. Volume III. Rome II regulation*. Köln, Verlag Dr. Otto Schmidt, 2019. Online: <https://doi.org/10.9785/9783504384821>
- Magyary Géza – Nizsalovszky Endre: *Magyar polgári perjog*. Budapest, Franklin Társulat, 1939.
- Malik Éva: Megoldotta-e a mediációs irányelv az Unió mediációs paradoxonát? In Harsági Viktória – Horváth Edit Írisz – Raffai Katalin – Suri Noémi – Szabó Sarolta (szerk.): *Határon átnyúló viták rendezése: törekvések és megoldások*. Budapest, Pázmány Press, 2015.
- Mckenzie, Stephen: *Social sustainability: towards some definitions*. Hawke Research Institute Working Paper Series No 27. Magill, Hawke Research Institute University of South Australia, 2004. 1–31.
- Mediáció polgári ügyekben. 2020. Online: www.bpugyvedikamara.hu/per-nelkul/mediacio-polgari-ugyekben/
- Melchior Wathelet főtanácsnok indítványa a C-284/16. sz. ügyben. 2017. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TEXT/HTML/?uri=CELEX:62016CC0284&from=GA>
- Melyek a bírósági és a „kötelező” közvetítői eljárás speciális sajátosságai? 2020. Online: <https://fovarositorvenyszek.birosag.hu/20150213/4-melyek-birosagi-es-kotelezo-kozvetitoi-eljaras-specialis-sajatossgai>

- Menger, Anton: *Das bürgerliche Recht und die besitzlosen Volksklassen. Eine Kritik des Entwurfs eines Bürgerlichen Gesetzbuches für das Deutsche Reich*. 2. Aufl. Tübingen, Laupp, 1890.
- Mészáros Pál Emil: Ideiglenes intézkedések az európai polgári eljárásjogban és a „nem tagállami” ideiglenes számlázárolást elrendelő végzés. *Európai Jog*, 18. (2018), 3. 7–13.
- Mohr, Franz: *Die vorläufige Kontenpfändung*. Wien, NexisLexis Verlag ARD – ORAC GmbH & Co KG, 2014.
- Muzsalyi Róbert: A joggyakorlat dilemmái a szerződési feltételek tisztességtelenségének vizsgálatánál. *Európai Jog*, 16. (2016), 6. 19–31.
- Muzsalyi Róbert: *Az egyenértékűség és a tényleges érvényesülés elve az Európai Unió jogában*. Doktori értekezés. Budapest, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Doktori Iskola, 2020. Online: http://jak.ppke.hu/uploads/articles/12332/file/Muzsalyi_Robert_dolgozat.pdf
- Nagy Adrienn: *Kézikönyv az európai fizetésektelenségi eljáráshoz*. Budapest, HVG–ORAC, 2013.
- Nagy Csongor István: Intra-EU bilateral investment treaties and EU law after Achmea: know well what leads you forward and what holds you back. *German Law Journal*, 19. (2017), 4. 981–1016.
- Nagy Csongor István: *Extra-EU BITs and EU law: immunity, “defense of superior orders”, treaty shopping and unilateralism*. Indianapolis, Council on International Law and Politics, 2018.
- Nagy Csongor István: *Investment arbitration in Central and Eastern Europe: law and practice*. Cheltenham, Edward Elgar, 2019.
- Nagy Márta: *Bírósági mediáció*. Szeged, Bába, 2011.
- Németh János: Alapvető elvek. In Németh János – Kiss Daisy (szerk.): *A polgári perrendtartás magyarázata*. 1. kötet. Budapest, Complex, 2006.
- Online fogyasztóvédelmi vitarendezés: jelentős változás szeptember 1-től. *Üzletem.hu*, 2019. 08. 05. Online: <https://uzletem.hu/fogyasztovedelem/online-fogyasztovedelmi-vitarendezes-jelentos-valtozas-szeptember-1-tol>
- Orbán Endre: Quo vadis, „alkotmányos identitás”? *Közjogi Szemle*, 11. (2018), 3. 1–13.
- Osztovits András (szerk.): *Nagykommentár az Európai Unióról és az Európai Unió működéséről szóló szerződésekhez*. Budapest, Wolters Kluwer, 2013.
- Patyi Gergely igazságügyi kapcsolatokért felelős államtitkár beszéde. *II. Mediációs Panoráma*. Keszthely, 2014. 09. 04.

- Péczei Kristóf: *Az Európai Unió belüli kétoldalú beruházásvédelmi egyezmények jövője*. 2019. 02. 26. Online: https://itelet-pazmany.blog.hu/2019/02/26/az_europai_unio_beluli_ketoldal_u_beruhazasvedelmi_egyezmények_jovoje
- Pokol Béla: A jog elkerülésének útjai. Mediáció, egyezségkötés. *Jogelméleti Szemle*, 3. (2002), 1. Online: <http://jesz.ajk.elte.hu/pokol9.html>
- Platón: *Kratülosz*. Budapest, Atlantisz, 2008.
- Pocar, Fausto: *Magyarázó jelentés a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló, 2007. október 30-án Luganóban aláírt egyezményről*. 2009/C 319/01. Online: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:319:0001:0056:HU:PDF>
- Raffai Katalin: Az Európai Unió és az Egyesült Királyság nemzetközi magánjogi kapcsolatrendszere a brexit után. *Külgazdaság*, 64. (2020), 1–2, Jogi melléklet. 1–18.
- Rák Viktor: *Nagykommentár az európai fizetési meghagyásos eljárásról szóló rendelethez*. Budapest, Wolters Kluwer, 2020.
- Sándor Lénárd: Emberi jogok a beruházásvédelem rendszerében. *Európai Jog*, 16. (2016), 3. 1–10.
- Sándor Lénárd: Magyarország újabb lépést tesz a gazdasági önrendelkezés visszaszerzése felé. *Mandiner*, 2019. 01. 02. Online: <https://bit.ly/2P4PZFe>
- Sárfy Andor: *Magyar polgári perjog*. Budapest, Grill, 1946.
- Schlosser, Peter – Burkhard Hess: *EU-Zivilprozessrecht*. 4. Auflage. München, C. H. Beck, 2015.
- Schott, Richard: *Das Armenrecht der deutschen Zivilprozessordnung*. Jena, Gustav Fischer, 1900.
- Schweighardt Zsanett: Tagállamközi követelésbehajtás – Ideiglenes számlazárolást elrendelő európai végzés. *Európai Jog*, 18. (2018), 3. 1–6.
- Simon Károly László – Sirhán Bálint (szerk.): *Joghatóság az átdolgozott Brüsszel I. rendeletben*. Budapest, Országos Bírósági Hivatal, 2016.
- Simon Károly László: Jogi segítségnyújtás jogi személyeknek – az Európai Unió bíróságának újabb jogfejlesztő jogértelmezése. *Európai Jog*, 11. (2011), 3. 43–50.
- Simon Károly László: A kis értékű követelések európai eljárása. In Varga István (szerk.): *A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja*. III/III. Budapest, HVG–ORAC, 2018a. 2808–2849.
- Simon Károly László: Az európai tartási rendelet. In Varga István (szerk.): *A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja*. III/III. Budapest, HVG–ORAC, 2018b. 2702–2763.
- Simon Károly László: *Tartásdíjigények érvényesítése határok nélkül – Megoldások és kihívások a magyar jogalkalmazás számára*. Budapest, HVG–ORAC, 2018c.

- Simon Rita: A fogyasztói viták alternatív vitarendezése Európában – ötlet-verseny és forum shopping a nemzeti szabályozás és implementációs kötelezettség tükrében? *Iustum Aequum Salutare*, 12. (2016), 2. 63–89.
- Somssich Réka: Uniform or diverging application of EU instruments in the field of private international law by national jurisdictions – Preliminary references in the area of judicial cooperation in civil matters. In Szabados Tamás – Király Miklós (szerk.): *Perspectives of unification of private international law in the European Union*. Budapest, Eötvös University Press, 2018. 53–84.
- SOLVIT. 2020. Online: <https://ec.europa.eu/solvit/>
- Strihó Krisztina: Az elektronikus kereskedelmi szolgáltatással összefüggő szerződés. In Papp Tekla (szerk.): *Atipikus szerződések*. Budapest, Opten, 2015. 127–159.
- Strihó Krisztina: *Elektronikus kereskedelem*. Budapest, Wolters Kluwer, 2020.
- Sulyok Tamás: Ízelítő Gombos Katalin Az Európai Unió jogrendszere és közjogának alapjai című könyvéhez. *Európai Tükör*, 20. (2017), 1. 127–132.
- Suri Noémi: Új alternatíva? Bírósági mediáció beilleszthetősége a magyar polgári eljárásjog rendszerébe. *Magyar Jog*, 60. (2013), 5. 298–304.
- Szabados Tamás: A tagállamok közötti beruházásvédelmi egyezmények az uniós jogban. *Allam- és Jogtudomány*, 58. (2017), 3. 17–44.
- Szabados Tamás – Király Miklós (szerk.): *Perspectives of unification of private international law in the European Union*. Budapest, Eötvös University Press, 2018.
- Szabó Sarolta: European values, fundamental rights and the private international law of the European Union. In Lános Petra Lea – Varga Réka – Molnár Tamás – Szabó Marcel (szerk.): *Hungarian yearbook of international law and European law 2014*. The Hague, Eleven International Publishing, 2015. 307–325.
- Szécsényi-Nagy Kristóf: *Nagykommentár a fizetési meghagyásos eljárásról szóló törvényhez*. Budapest, CompLex, 2012.
- Szécsényi-Nagy Kristóf: Költségkedvezmények. In Varga István (szerk.): *A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja*. III/III. Budapest, HVG–ORAC, 2018.
- Szecskó József: A mediáció jogi szabályozása Magyarországon. *AKV Európai Szemle*, 1. (2017), 1. 4–15. Online: https://adreurope.uni-miskolc.hu/files/53/ADR-2017-1_Szecsko.pdf
- Szeibert Orsolya: Határtalanul – a házasság felbontása és annak járuléka az Európai Uniós rendeletek és az új nemzetközi magánjogi törvény fényében, kitekintéssel a legújabb EuB döntésekre. *Családi Jog*, 16. (2018), 3. 1–8.
- Szepesváraljai Haendel Vilmos, ifj.: *A szegényjog a magyar polgári peres eljárásban és annak kritikája*. Miskolc, Ludvig István Könyvnyomdája, 1936.

- Szikora Veronika: *Magyar fogyasztóvédelmi magánjog – európai kitekintéssel*. Debrecen, FOME, 2010.
- Szöcs Tibor: Az európai öröklési rendelet mint új kihívás. *Közjegyzők Közlönye*, 63. (2016), 2. 29–39.
- Szűcs Anikó Edit: A nehéz helyzetben lévő vállalkozások állami támogatásának lehetőségei az Európai Unió szabályai keretében. In Strihó Krisztina – Szegedi László (szerk.): *Európai szabályozáspolitikai kihívások*. Tématerületi Kiválósági Program. Kézirat. 2020.
- Tajti Tibor – Peter Iglowski: *A cross border study of freezing orders and provisional measures – Does Mareva rule the waves?* Springer, 2018.
- Tenreiro, Mário – José Alegre Seoane: The creation of a European judicial area in civil and commercial matters: what can the EU do? In Marcel Storme (szerk.): *Procedural laws in Europe. Towards harmonisation*. Antwerpen, Maklu, 2003.
- Tóth Barbara – Wopera Zsuzsa: A nemzetközi párok vagyoni viszonyainak uniós rendezése. In Raffai Katalin (szerk.): *Határon átnyúló családi ügyek – Nemzetközi személyes- és családjogi kérdések a XXI. században*. Budapest, Pázmány Press, 2018. 189–205.
- Töpfer, Richard – Eberhard Fiedler: *Das Armenrecht in der gerichtlichen Praxis*. Berlin, Vahlen, 1934.
- UN: *Millennium development goals*. 2000. Online: www.undp.org/content/undp/en/home/sdoverview/mdg_goals.html
- UN: *Back to our common future. Sustainable development in the 21st Century (SD21) Project*. 2012. Online: https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/UN-DESA_Back_Common_Future_En.pdf
- UN: *Transforming our world: the 2030 agenda for the sustainable development*. A/RES/70/1. 2015. Online: www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E
- Van Calster, Geert: *European private international law*. Oxford–Portland, Hart, 2016.
- Váradi Ágnes: A jogi személyek jogérvényesítésének elősegítése az Európai Unió és tagállamai jogában. *Állam- és Jogtudomány*, 56. (2015), 3. 80–95.
- Wallacher Lajos: Közérdekű igényérvényesítés. In Wopera Zsuzsa (szerk.): *A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény magyarázata*. Budapest, Wolters Kluwer, 2017.
- Woolf, Lord Harry: *Access to justice – Interim report*. London, MSO, 1995.
- Woolf, Lord Harry: *Access to justice – Final report*. London, HMSO, 1996.

Jogforrások

Hazai jogszabályok

1990. XCIII. törvény az illetékekről
1993. évi LXI. törvény a Magyar Köztársaság Kormánya és a Norvég Királyság Kormánya között a beruházások ösztönzéséről és kölcsönös védelméről Oslóban, az 1991. évi április hó 8. napján aláírt Megállapodás kihirdetéséről
1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről
1997. évi CLV. törvény a fogyasztóvédelemről
2003. évi LXXX. törvény a jogi segítségnyújtásról
2003. évi C. törvény az elektronikus hírközlésről
2007. évi CVIII. törvény a Magyar Köztársaság és az Azerbajdzsáni Köztársaság között a beruházások ösztönzéséről és kölcsönös védelméről szóló, Bakuban, 2007. május 18-án aláírt Megállapodás kihirdetéséről
2008. évi XLVII. törvény a fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmáról
2011. évi CXC. törvény a nemzeti köznevelésről
2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről
2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról
2019. évi XVI. törvény a Magyarország Kormánya és a Belarusz Köztársaság Kormánya között a beruházások ösztönzéséről és kölcsönös védelméről szóló Megállapodás kihirdetéséről
2019. évi LIII. törvény az egyrészről az Európai Unió és tagállamai, másrészről a Szingapúri Köztársaság közötti beruházásvédelmi megállapodás kihirdetéséről
2019. évi LIV. törvény a Magyarország Kormánya és a Zöld-foki Köztársaság Kormánya között a beruházások ösztönzéséről és kölcsönös védelméről szóló Megállapodás kihirdetéséről
2019. évi LXXXV. törvény az egyrészről az Európai Unió és tagállamai, másrészről a Vietnámi Szocialista Köztársaság közötti beruházásvédelmi megállapodás kihirdetéséről
1987. évi 12. törvényerejű rendelet a szerződések jogáról szóló, Bécsben 1969. évi május hó 23. napján kelt szerződés kihirdetéséről
1987. évi 27. törvényerejű rendelet az államok és más államok természetes és jogi személyei közötti beruházási viták rendezéséről szóló, Washingtonban, 1965. március 18-án kelt Egyezmény kihirdetéséről

45/2001. (XII. 20.) KöViM rendelet a Légiforgalmi és Repülőtéri Igazgatóság megszüntetéséről és a HungaroControl Magyar Légiforgalmi Szolgálat létrehozásáról
148/2018. (XII. 17.) ME határozat az Európai Unió egyes tagállamainak kormányai közötti beruházások ösztönzéséről és kölcsönös védelméről szóló kétoldalú megállapodások felmondásáról szóló megállapodás létrehozására adott felhatalmazásról

Hazai alkotmánybíróági és bírósági határozatok

672/B/1990. AB határozat
64/1991. (XII. 17.) AB határozat
1/1994. (I. 7.) AB határozat
651/B/2007. AB határozat
Kúria Gfv.VII.30.125/2016/13.
Kúria Gfv.VII.30.411/2016/4.
Kúria Gfv.VII.30.530/2016/4.
Kúria Pfv.V.20.510/2014/5.
Legfelsőbb Bíróság Pfv.IV.20.587/2011/6.
Legfelsőbb Bíróság Pfv.VII.20.192/2011/4.
Legfelsőbb Bíróság Gfv.IX.30.405/2010/9.
Fővárosi Ítéltábla 14.Gf.40.013/2008/4.
Fővárosi Ítéltábla 14.Gf.40.605/2013/7.
Fővárosi Ítéltábla 4.Pf.21.832/2011/4.
Fővárosi Ítéltábla 5.Pf.20.070/2016/4.
Fővárosi Ítéltábla 5.Pf.20.564/2016/8.
Fővárosi Ítéltábla 5.Pf.21.162/2015/5.
Fővárosi Ítéltábla 6.Pf.21.059/2007/5.
Fővárosi Ítéltábla 6.Pf.21.523/2009/3.
Fővárosi Bíróság 15.G.42.362/2010/10.
Fővárosi Törvényszék 15.G.40.741/2012/10.
Pest Megyei Bíróság 5.Pf.22.519/2010/4.
Vas Megyei Bíróság 12.Pf.20.029/2008/2.

Európai uniós és egyéb nemzetközi jogforrások

- Amszterdami szerződés az Európai Unióról szóló szerződés, az Európai Közösségeket létrehozó szerződések és egyes kapcsolódó okmányok módosításáról
- Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény
- Az Európai Unió Alapjogi Chartája
- Az Európai Unióról szóló szerződés
- Az Európai Unió működéséről szóló szerződés
- Egyezmény a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról (OJ L 339, 21.12.2007)
- EUMSZ (21.) jegyzőkönyv az Egyesült Királyságnak és Írországnak a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség tekintetében fennálló helyzetéről
- EUMSZ (22.) jegyzőkönyv Dánia helyzetéről
- Lisszaboni Szerződés az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Közöség létrehozó szerződés módosításáról
- Szerződés az Európai Gazdasági Közösség létrehozásáról
- Szerződés az Európai Atomenergia-közösség létrehozásáról
- Az Európai Parlament és a Tanács 1896/2006/EK (2006. december 12.) rendelete az európai fizetési meghagyásos eljárás létrehozásáról
- Az Európai Parlament és a Tanács 2007. november 13-i 1393/2007/EK rendelete a tagállamokban a polgári és kereskedelmi ügyekben a bírósági és bíróságon kívüli iratok kézbesítéséről (iratkézbesítés) és az 1348/2000/EK tanácsi rendelet hatályon kívül helyezéséről
- Az Európai Parlament és a Tanács 650/2012/EU rendelete (2012. július 4.) az öröklési ügyekre irányadó joghatóságról, az alkalmazandó jogról, az öröklési ügyekben hozott határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az öröklési ügyekben kiállított közokiratok elfogadásáról és végrehajtásáról, valamint az európai öröklési bizonyítvány bevezetéséről
- Az Európai Parlament és a Tanács 2012. december 12-i 1215/2012/EU rendelete a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról
- Az Európai Parlament és a Tanács 524/2013/EU rendelete a fogyasztói jogviták online rendezéséről, valamint a 2006/2004/EK rendelet és a 2009/22/EK irányelv módosításáról
- Az Európai Parlament és a Tanács 2013. december 17-i 1381/2013/EU rendelete a 2014 és 2020 közötti időszakra vonatkozó *Jogok, egyenlőség és polgárság* program létrehozásáról

- Az Európai Parlament és a Tanács 2013. december 17-i 1382/2013/EU rendelete a 2014 és 2020 közötti időszakra vonatkozó *Jogérvényesülés* program létrehozásáról
- Az Európai Parlament és a Tanács 655/2014/EU rendelete (2014. május 15.) polgári és kereskedelmi ügyekben a tagállamközi követelésbehajtás megkönnyítése érdekében az ideiglenes számlázárolást elrendelő európai végzés eljárásának létrehozásáról
- A Tanács 2001. május 28-i 1206/2001/EK rendelete a polgári és kereskedelmi ügyekben a bizonyításfelvétel tekintetében történő, a tagállamok bíróságai közötti együttműködéséről
- A Tanács 2003. november 27-i 2201/2003/EK rendelete a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, illetve az 1347/2000/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről
- A Tanács 2008. december 18-i 4/2009/EK rendelete a tartással kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az e területen folytatott együttműködésről
- A Tanács (EU) 2016/1103 rendelete (2016. június 24.) a házassági vagyoni jogi rendszerekkel kapcsolatos ügyekben a joghatóság, az alkalmazandó jog, valamint a határozatok elismerése és végrehajtása területén létrehozandó megerősített együttműködés végrehajtásáról
- A Tanács (EU) 2016/1104 rendelete (2016. június 24.) a bejegyzett élettársi kapcsolatok vagyoni jogi hatásaival kapcsolatos ügyekben a joghatóság, az alkalmazandó jog, valamint a határozatok elismerése és végrehajtása területén létrehozandó megerősített együttműködés végrehajtásáról
- Az Európai Parlament és a Tanács 98/61/EK irányelve (1998. szeptember 24.) a számhordozhatóságról és szolgáltatóválasztásról
- Az Európai Parlament és a Tanács 2002/22/EK irányelve (2002. március 7.) az egyetemes szolgáltatásról, valamint az elektronikus hírközlő hálózatokhoz és elektronikus hírközlési szolgáltatásokhoz kapcsolódó felhasználói jogokról
- Az Európai Parlament és a Tanács 2008/52/EK irányelve (2008. május 21.) a polgári és kereskedelmi ügyekben végzett közvetítés egyes szempontjairól
- A Tanács 93/13/EGK irányelve (1993. április 5.) a fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen feltételekről
- A Tanács 2003/8/EK irányelve (2003. január 27.) a határon átnyúló vonatkozású jogviták esetén az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés megkönnyítése érdekében az ilyen ügyekben alkalmazandó költségmentességre vonatkozó közös minimumszabályok megállapításáról
- Az Európai Parlament és a Tanács 2007. szeptember 25-i 1149/2007/EK határozata az *Alapvető jogok és jogérvényesülés* általános program keretében a 2007–2013-as időszakra a *Polgári jogi jogérvényesülés* egyedi program létrehozásáról

- A Tanács 2006/325/EK határozata (2006. április 27.) a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló megállapodásnak az Európai Közösség és a Dán Királyság közötti megkötéséről
- A Bizottság 2013/396/EU ajánlása a jogsértés megszüntetésére és kártérítésre irányuló tagállami kollektív jogorvoslati mechanizmusok közös elveiről
- A Bíróság 1/03. sz. véleménye a Közösség hatásköre a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló, új Luganói Egyezmény megkötéséről [ECLI:EU:C:2006:81]
- A Bíróság 1/17. véleménye [ECLI:EU:C:2019:341]

Európai és egyéb nemzetközi bírósági határozatok

- ADC Affiliate Limited and ADC & ADMC Management Limited v. Republic of Hungary. ICSID Case No. ARB/03/16. Award of the Tribunal, 2 October 2006. Online: http://icsidfiles.worldbank.org/icsid/ICSIDBLOBS/OnlineAwards/C231/DC648_En.pdf
- Telenor Mobile Communications AS v. Republic of Hungary. ICSID Case No. ARB/04/15. Award, 13 September 2006. Online: http://icsidfiles.worldbank.org/icsid/ICSIDBLOBS/OnlineAwards/C240/DC652_En.pdf
- C-120/78. sz. Cassis de Dijon-ügy
- C-222/84. sz. Marguerite Johnston kontra Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary ügy
- C-222/86. sz. Union Nationale des Entraîneurs et Cadres Techniques Professionnels du Football (Unectef) kontra Georges Heylens és társai ügy
- C-6/90. és C-9/90. sz. Francovich és társai egyesített ügyek (EBHT1991, I-5357.)
- C-97/91. sz. Oleificio Borelli SpA kontra az Európai Közösségek Bizottsága ügy
- C-14/08. sz. Roda Golf & Beach Resort SL. [ECLI:EU:C:2009:395]
- C-137/08. sz. VB Pénzügyi Lízing [ECLI:EU:C:2010:659]
- C-243/08. sz. Pannon GSM vs. Sustikné Győrfi Erzsébet ügy [ECLI:EU:C:2009:350]
- C-317/08., C-318/08., C-319/08. és C-320/08. sz. Rosalba Alassini kontra Telecom Italia SpA (C-317/08.), Filomena Califano kontra Wind SpA (C-318/08.), Lucia Anna Giorgia Iacono kontra Telecom Italia SpA (C-319/08.), Multiservice Srl kontra Telecom Italia SpA (C-320/08.) egyesített ügyek [ECLI:EU:C:2010:146]
- C-585/08. és C-144/09. sz. Peter Pammer kontra Reederei Karl Schlüter GmbH & Co. KG (C-585/08.) és Hotel Alpenhof GesmbH kontra Oliver Heller (C-144/09.) egyesített ügyek [ECLI:EU:C:2010:740]
- C-278/09. Olivier Martinez és Robert Martinez kontra MGN Ltd. ügy [ECLI:EU:C:2009:725]

C-509/09. sz. eDate Advertising GmbH és társai kontra X és Société MGN Ltd. [ECLI: EU:C:2011:685]

C-279/09. sz. DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft GmbH kontra Bundesrepublik Deutschland ügy [ECLI:EU:C:2010:811]

C-283/09. sz. Artur Weryński kontra Mediatel 4B spółka z o. o. ügy [ECLI:EU:C:2011:85]

C-215/11. Iwona Szyrocka kontra SiGer Technologie GmbH ügy [ECLI:EU:C:2012:794 34]

C-472/11. sz. Banif-ügy [ECLI:EU:C:2013:88]

C-49/12. számú, The Commissioners for Her Majesty's Revenue & Customs v. Sunico ApS és M & B Holding ApS v. Sunil Kumar Harwani ügy

C-670/15. sz. Jan Šalplachta-ügy [ECLI:EU:C:2017:594]

C-284/16. sz. Slowakische Republik kontra Achmea BV ügy [ECLI:EU:C:2018:158]

Aerts kontra Belgium ügy (EJEB 25357/94.)

Airey kontra Írország ügy (EJEB 25579/05.)

Bakan kontra Törökország ügy

Bertuzzi kontra Franciaország ügy (EJEB 36378/97.)

Del Sol kontra Franciaország ügy (EJEB 46800/99.)

Essaadi kontra Franciaország ügy

Gnahoré kontra Franciaország ügy (EJEB 40031/98.)

Granos Organicos Nacionales S.A. kontra Németország ügy (EJEB 19508/07.)

Hornsby kontra Görögország ügy (EJEB 18357/91.)

McVicar kontra Egyesült Királyság ügy (EJEB 46311/99.)

Pedro Ramos kontra Svájc ügy

Santambrogio kontra Olaszország ügy (EJEB 61945/00.)

Saoud kontra Franciaország ügy

Siałkowska kontra Lengyelország ügy

Staroszczyk kontra Lengyelország ügy (EJEB 59519/00.)

Steel és Morris kontra Egyesült Királyság ügy (EJEB 68416/01.)

Tuziński kontra Lengyelország ügy

Hivatkozott elvi iránymutatások

- 2/2010. (VI. 28.) PK vélemény az érvénytelenség jogkövetkezményeiről
- 2/2011. (XII. 12.) PK vélemény a fogyasztói szerződés érvényességével kapcsolatos egyes kérdésekről
- 3/2011. (XII. 12.) PK vélemény a fogyasztói szerződéssel kapcsolatos közérdekű kereset elbírálásának egyes kérdéseiről

A társadalmi fenntarthatóság elmélete elismeri és céljának tekinti az egymást követő nemzedékek megfelelő életminőséghez való egyenlő jogának biztosítását és az ezzel összefüggésben álló kötelességek teljesítését. A 2015-ben elfogadott fenntartható fejlesztési menetrend célul tűzte ki a szegénység felszámolását, a méltányos életkörülmények biztosítását, ami a polgári jogérvényesítés területén a joghoz jutás könnyítését, az eljárási jogok egyenlő és hatékony biztosítását célozza.

A kötet az Európai Unió polgári eljárásjogi vívmányait, az említett célok szolgálatába állított klasszikus perjogi, illetve alternatív eljárásjogi eszközeit, a vitarendezést lezáró döntés végrehajtásának biztosítását lehetővé tevő uniós rendelkezéseket és mindezek magyar jogban történő megjelenését mutatja be.

9 789635 314119